

ÁLDOZATOK ÉS VÉLEMÉNYEK

I.

Országos Kriminológiai Intézet

Budapest, 2004

A kiadvány a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Programok NKFP-5/0100/2002.

(szerződésszám: OM-00120/2002.)

„Áldozatok, elkövetők és vélemények a bűnözésről”
címen elnyert projekt anyagi forrásának felhasználásával készült.

Szerkesztette: Dr. Irk Ferenc

ISBN 963 7373 06 3 ö

ISBN 963 7373 07 1

© Dr. Irk Ferenc, 2004

Szöveggondozó: Takács Andrea
Tördelőszerkesztő: Rubicseké Bene Eszter

A kiadásért felel: Dr. Irk Ferenc

Nyomda: Etóprint Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

TARTALOM

BEVEZETŐ

7

KÓ JÓZSEF

A kutatás módszertani eredményei

25

KÓ JÓZSEF

A bűnözéstől való félelem

57

DUNAVÖLGYI SZILVESZTER

Közvélemény-kutatás a közbiztonságról és a rendőrségről

85

KEREZSI KLÁRA

A bűnmegelőzés különböző dimenzióinak
megjelenése az attitűdvizsgálatban

121

BARABÁS TÜNDE

Általános viktimológia, latencia

157

FÜGGELÉK

199

ÁLDOZATOK ÉS VÉLEMÉNYEK

A II. KÖTET TARTALMA:

KRÁNITZ MARIANN

A vagyon elleni bűnözés sértettjei

NAGY LÁSZLÓ TIBOR

Az erőszakos bűnözés

VIRÁG GYÖRGY

Szexuális erőszak

HERCZOG MÁRIA

A gyermekkori testi fenytés, bántalmazás
és az érintettek nevelési eszközei

IRK FERENC

A közlekedési deviancia megítélése
Legfontosabb eredmények, tanulságok

PÓCZIK SZILVESZTER

Roma kisebbségi vélemények és vonatkozások
a 2003. évi országos viktimológiai adatfelvételben

Bevezető

Amíg a huszadik század első felében elsősorban a bűnelkövetők tetteire kíséreltek meg a kriminológusok magyarázatokkal szolgálni (eme erőfeszítéseket jelzi az a mintegy tucatnyi teória, a hatalmas mintavételekkel lebonyolított kutatások), addig az utóbbi két évtizedben az érdeklődés mind inkább a bűncselekmények tényleges és lehetséges áldozatai felé fordult. Az irányváltás nem volt sem könnyű, sem ellentmondásoktól mentes. A bűncselekmény elkövetője minden vizsgálatnál „kéznél volt”. Nem így állt a helyzet az áldozatokkal, akiknek egy részéről a bűnüldöző hatóságok gyakran nem, sőt olykor a széles értelemben vett közvélemény sem szerez tudomást. Ez a „hiány” annál nagyobb jelentőségre tett szert, minél inkább terjedt az a szemlélet, amelyik nem elsősorban a bűnelkövetők megbüntetésére, hanem a bűncselekmények megelőzésére irányította erőfeszítéseit.

A viktimológiai kutatások hamar elvezettek ahhoz a megfigyeléshez, miszerint nemcsak a bűnelkövetők megválogztatásával (például reszocializálásával, a büntetés élményének katartikus hatásával stb.) lehet visszaszorítani a bűnözést, hanem azzal is, hogy az embereket általában, a bűnelkövetők támadásának pedig különösen kitétt személyeket felkészítjük a helyes védekezésre. Ehhez azonban nemcsak a jogi procedúrában már áldozattá nyilvánítottokról, hanem a veszélyeztetettekről és a hatóság tudomására nem jutott sértettekről is több információra volna szükség. Ezt a – már nemcsak a bűnügyi tudományok művelői, hanem a politikusok által is támasztott – igényt kísérelték meg kielégíteni az úgynevezett áldozati lekérdezések, angol elnevezéssel a victim surveyek.

E kutatások a 90-es évek elején váltak intenzívvé, második felében pedig számos országban rutinszerűvé. A folyamatot felgyorsította, hogy az ENSZ az úgynevezett bécsi deklarációban¹ jelezte: hiteles bűnmegelőzési koncepció megfogalmazásakor nem elégséges csak a rendőrségi adatokra támaszkodni, hanem ismerni kell az áldozatok tényleges számát és jellemzőit is. Az első – Korinek László nevéhez fűződő – nemzetközi összehasonlításra is alkalmas felmérés Magyarországon a 20. század nyolcvanas éveiben zajlott le. A 90-es évek második felében – elsősorban a Belügyminisztérium felkérésére – az OKRI kutatói közül számosan vettek részt, illetve irányítottak ilyen jellegű kutatásokat. Ezek egy része nem nélkülözte a nemzetközi együttműködést sem.

Magyarországon az első, nagy mintavételes áldozati lekérdezésre az a pályázat adott lehetőséget, amelynek első eredményeinek ismertetésére a kö-

¹ Vienna Declaration on Crime and Justice: meeting the challenges of the twenty-first century. A/CONF.187/4/Rev.3. April 2000

velekedőkben kerül sor. A beszámoló *első kötetében* átfogó, módszertani és összegező írások kaptak helyet. A *második kötetben* a különféle áldozati csoportok jellemzőinek bemutatására kerül sor, részben bűncselekményfajtánként szelektálva azokat. Amint a névsorból kitűnik: a témavezető irányítása mellett az Országos Kriminológiai Intézet kutatóinak többsége szerephez jutott. Ez a közreműködés a pályázati szempontok megfogalmazásától a lekérdezés technikájának megvitatásán át a tanulmányok elkészítéséig terjedt. Bár a dolgozatok mindegyike egyazon, ugyancsak megegyezéssel, együttműködésben kialakított sémát követi, itt már a kutatói tudás, ambíció, kreativitás és módszertani felvérteztség jelentős egyéni teljesítményekben jutott kifejezésre.

Az olvasónak bizonyára számos hiányérzete támad. Ezek közül egyről külön is érdemes említést tenni. A két kötetben egyetlen tanulmány sem foglalkozik a területi megoszlással. E nagyon fontos szempont mellőzése nem véletlen. Egy következő kötetben – várhatóan az elkövetkező év közepe táján – erre a kérdésre kívánjuk figyelmünket összpontosítani. A tartalom gazdagsága és nem a lekérdezés felületessége okán voltunk kénytelenek ezúttal mellőzni a megyék, régiók, városok szerepét bemutató tanulmányokat.

A munkában a nevesítetten szereplő szerzőkön túlmenően még számos további szakember is részt vett. A tanácsadói testület neves szakemberei közül kiemelést érdemel Korinek László, az azóta körünkből sajnos végleg eltávozott és e tématerületen is pótolhatatlan úrt maga mögött hagyó Kertész Imre, valamint Erdősi Sándor. Az intézeti szakemberek között első helyen kell megemlíteni Finszter Gézárt, továbbá a munka számos fázisában ugyancsak fontos feladatokat ellátó Münnich Ivánt és Tamásné Rózsa Katalint. A formába öntéshez elengedhetetlen segítséget nyújtott Giricz Anna, Takács Andrea, valamint Rubicsekne Bene Eszter.

Külön is köszönet illeti a Legfőbb Ügyészség azon vezetőit, akik a kutatás technikai lebonyolítását (ideértve a tendereztetés szabályszerűségét, valamint a pénzügyi lebonyolítás és elszámolás rendjét) vigyázták. Aktív, kezdeményező közreműködésük nélkül nem lett volna lehetséges a programot az előre kijelölt határidőn belül végrehajtani.

Az *első kötet első tanulmánya*² a kutatás előkészítésével, ezen belül a lekérdezés módszereivel foglalkozik. A kutatói érdeklődés, az ismerethiány, továbbá a korábbi magyar és külföldi hasonló kutatásokkal való egybevetetőség adta az egyik, a rendelkezésre álló időtartam és pénzügyösszeg pedig a másik dimenziót. A mintanagyság tekintetében a kiindulási alapunk az volt,

² Kó József: A kutatás módszertani eredményei

hogy a hazai viszonyokat vizsgálva a „hivatalos” bűnügyi statisztika (ERÜBS) adatai szerint évente kb. 300 ezer természetes személyt ér viktimizációs ártalom Magyarországon. Ez a lakossági arányokat figyelembe véve 3%-os érintettségi mutatót jelent. A nem regisztrált bűncselekmények, a latencia mindenképpen növeli ezt a számot. Azt, hogy mennyivel: ez volt a tervezett vizsgálat egyik hozadéka. A korábbi vizsgálatok alapján azt feltételeztük, hogy az összes bűncselekmény száma nagy valószínűséggel nem lesz több a regisztrált bűncselekmények két-háromszorosánál. Úgy kalkuláltunk, hogy ha egyéves időtartamra vonatkoztatjuk a kérdéseket, akkor kb. 10%-os találati aránnyal számolhatunk. Ez a tervezett 10 ezer fős mintanagyság mellett 1000 embert jelent, ami már jól vizsgálható mennyiség.

Külön feladatot jelentett annak eldöntése, hogy mely bűncselekmények vizsgálatára, valamint mely kérdéskörök elemzésére kerüljön sor. El kellett dönteni azt is, hogy milyen változók mentén tekinthessük a mintát reprezentatívnak. Itt a legfontosabb korlát a 18. életév volt. Az ennél fiatalabb sértettek mintánkban nem – ily módon következtetéseinkben sem – szerepelnek.

A Magyar Gallup Intézet közbeszerzési pályázaton nyerte el azt a feladatot, hogy az Országos Kriminológiai Intézet számára elvégezze a közvélemény-kutatás adatgyűjtéssel kapcsolatos részét. Összesen 450 kérdező dolgozott a vizsgálatban, továbbá 26 instruktor. A terepmunka alatt és után az ellenőrzési feladatokat a Gallup Intézet végezte, de a folyamat egészét nyomon követtük, és együttműködtünk az intézet munkatársaival. A kérdezés során az előre megállapított reprezentativitási kritériumoknak sikerült megfelelni. A megkérdezettek összetétele sehol sem tért el lényegesen, szignifikánsan a tervezett értékektől.

Előrebocsátva a talán legmarkánsabb eredményt: a lakosság több mint kétszer annyi bűncselekményről számolt be, mint amennyiben a hatóságokhoz fordult.

A megkérdezéssel kapcsolatos bizonytalansági tényezők (megbízhatóság, érvényesség) tisztázása érdekében 2004 nyarán validitási vizsgálatra is sor került.

Az utóbbi évtized fontos felismerése, hogy nem elegendő csupán az áldozattá válással foglalkozni, mert a bűnözéstől való félelem és szorongás a lakossági biztonságérzetnek (pontosabban: a biztonságérzet hiányának) egyik fontos része. A bűnelkövetésekkel szembeni hatékony védekezés el képzelhetetlen akár abban az esetben, ha a veszélynek kitett személyek, csoportok biztonságérzete a kívánatosnál nagyobb, akár akkor, ha a szorongás lényegében irreálisan magas szintje téves viselkedésre készíteti az érintetteket. A *második tanulmány*³ ennek a problémakörnek az elméleti kér-

³ Kó József: A bűnözéstől való félelem

déseit tárgyalja. Az első fontos megállapítás, hogy a bűnözés a társadalmi kontrollmechanizmus függvényében értelmezendő, amibe beletartoznak a törvények, a feljelentési hajlam, a bűnfelderítés, és a bűnüldözés sikeressége, az igazságszolgáltatás gyakorlata. A büntetőjogi normák időben változnak és kisebb-nagyobb késéssel a társadalmi igényekhez igazodnak. Ezért a bűnözés mindig csak egy adott társadalmi valóság kontextusában értelmezhető, nincs abszolút bűnözés-fogalom. Ugyanakkor a társadalom sem tekinthető egységes entitásnak, csoportokra, rétegekre bomlik, amelyek önálló érdek- és értékrendszerekkel, saját normarendszerrel jellemezhetőek. Így bár a bűnözés alapja a büntetőjogi normaszegés, ennek megítélésében a társadalom egyes tagjai vagy csoportjai nem feltétlenül értenek egyet, és biztosan nem azonosan vélekednek.

A lakosság bűnözéssel kapcsolatos ismereteinek feltárása közelebb viheti az elemzést annak megértéséhez, hogy milyen kép él az emberekben a bűnözéssel kapcsolatban. Előbb az egyén társadalmi problémák közötti helyzetét igyekeztünk tisztázni.

Nyílt kérdéseket alkalmazva lehetőséget adtunk, hogy a megkérdezettek önmaguk fogalmazhassák meg az őket leginkább érintő, foglalkoztató problémákat, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a spontán válaszokban mennyire jelenik meg a bűnözés kérdésköre. Az ország jelenlegi, első öt leggyakrabban említett problémája között a megélhetéssel, gazdasággal kapcsolatos kérdések szerepelnek többféle megfogalmazásban. A bűnözés, a közbiztonság helyzete csak a hatodik helyre került. Közelítve a problémát a személyes életérhez, hasonló képet kapunk, bár itt már a közbiztonság kérdése a harmadik helyre került. A nem irányított nyílt kérdésekre adott válaszok arról győznek meg, hogy *jelenleg a magyar lakosság számára nem a bűnözés jelenti az elsődleges problémát*. Ebben szerepet játszik az emberek alulinformáltsága: a megkérdezettek csaknem felének semmiféle elképzelése nem volt arról, hogy hány bűncselekményt követnek el Magyarországon. Korábbi kutatásainkkal egybevetve kitűnik: az évek során a lakosság körében a „nem tudom” válaszok aránya nemhogy csökkent volna, hanem folyamatosan növekedett. A lakosságon belül nagy számban vannak olyanok, akiknek a leggyakrabban elkövetett bűncselekményekről téves elképzeléseik vannak. Összességében az állapítható meg, hogy a lakosság körében a hivatalos bűnügyi statisztikában megjelenőtől meglehetősen eltérő kép él az egyes bűncselekménytípusok gyakoriságáról, ami részben, de csak részben, a latens bűncselekmények véltéhen magas számával magyarázható, de különösen az erőszakos bűncselekmények esetében egyértelműen a médiahatásnak tulajdonítható.

A nemzetközi adatok szerint Magyarország a 10 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma alapján a legbiztonságosabb országok közé tartozik,

és az európai alsó harmadban található. A lakosság többsége ezt nem így gondolja, s hazánkat a tíz legrosszabb közbiztonsággal rendelkező ország közé sorolja. Ugyanakkor saját lakókörnyezetét a település vagy az ország többi részéhez viszonyítva biztonságosabbnak tartja. Úgy tűnik, hogy a problémátávolítási mechanizmus erősebb még a személyes tapasztalatoknál is, hiszen hiába ért valakit viktimizációs ártalom, akkor is úgy gondolja, hogy biztonságos, legalábbis más területeknél biztonságosabb helyen él. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy felvilágosító, információközlő kampányokkal nem lehet ezen a vélekedésen változtatni. Annak érdekében, hogy a bűnügyileg fertőzöttebb területen élők nagyobb gondot fordítsanak személyes biztonságukra és a megelőzésre, olyan módszereket kell találni, amelyek alapvetően nem a nagyobb veszélyeztetettségre építenek.

Az előző ismeretek birtokában megkülönböztetett figyelmet érdemel a kutatásnak az a része, amelyik a közbiztonságról és a rendőrségről szól. A *harmadik tanulmány*⁴ ezt az összefüggést tárgyalja.

Közismert, hogy a rendőrség két kő között őrlődik: egyrészt a lakossági elvárások szorítják, másrészt gúzsba kötik a létező szervezeti feltételek. Ezt a korántsem könnyű helyzetet nehezíti az a sajnálatos felfogás, amely a közbiztonsági helyzetet bűnügyi statisztikákkal méri, és azok emelkedő vagy csökkenő tendenciájából a helyzet rosszabbodására vagy javulására kíván következtetéseket levonni. E nézet helytelenségére már korábbi felméréseink eredményei is rávilágítottak. Kimutatható volt az is, hogy a közhatalom számára kezelhető biztonság-fogalom nem azonos az emberi élet szempontjából fontos biztonsági tényezők összességével. A közhatalmi tevékenység magas színvonalú jogbiztonságot eredményezhet ugyan, de nem produkálhat társadalmi biztonságot és valóságos veszélymentességet. Továbbra is igyekezzünk elkerülni a – „nőtt a bűnözés = romlott a közbiztonság = rosszul dolgozott a rendőrség” típusú – sematikus elemzést: *a bűnözést a társadalom és nem a bűnüldözés „kudarcának” tartjuk*.

A „hétköznapi” ember véleményében ugyanakkor nem tükröződik az a hivatalos álláspont, amely arra hivatkozik, hogy a rendőrségi statisztika alapján javul a közbiztonság. A rendőrség közbiztonság érdekében kifejtett teljesítményét a lakosság hasonlóan ítéli meg, mint a közbiztonság helyzetét: ahol a közállapotokkal elégedettebbek, ott a rendőrséget is kedvezőbben ítélik meg, összességében azonban valahol a középérték körül mozog, s inkább kedvezőtlen tendenciát mutat.

Jelen felmérésünk, a latenciát vizsgáló áldozati kikérdezés lévén, a rendőrségi működést csak *másodlagos vizsgálati objektumnak* határozta meg.

4 Dunavölgyi Szilveszter: Közvélemény-kutatás a közbiztonságról és a rendőrségről

Azt a kérdést, amelyik azt tudakolja, hogy ma Magyarország rendőrsége mennyire képes garantálni a közbiztonságot, az ország általános állapota iránt érdeklődő témák előzik meg, ezért nem sugalmazó jellegű, így viszonylag objektív és spontán válaszokra lehetett számítani. A közepesnek ítélt teljesítmény megegyezik más felmérések értékelésével, és a nemzetközi tendenciákkal is alátámasztható. Hasonlóan ehhez, megfelel a várakozásnak az is, hogy a megkérdezettek a rendőrség első számú küldetésének a közbiztonság védelmét tartják. Figyelmet érdemel azonban, hogy bár magas arányban kívánják a rendőrök számának emelését, a hibák között a létszámnál fontosabbnak ítélik a nem megfelelő rendőri intézkedéseket és a felderítetlen ügyeket. A lakosság tehát mindinkább hajlandó szakmának elismerni a rendőrködést, még akkor is, ha ebben az esetben a szakmai hiányosságokra figyelt fel. Van egy további sajátossága a tárgyalt válaszoknak, nevezetesen: a közvélemény egyáltalán nem hisz abban, hogy a büntetések szigorítása komolyabb javuláshoz vezethet. Más felmérések is igazolják, hogy a represszív kriminálpolitikának a társadalmi igényekre való hivatkozásai hamisak.

Az elemzésből az is nyilvánvaló, hogy a közvélemény-kutatások kizárólag az élet- és vagyónbiztonsággal azonosítható és a bűnözés nagyságrendjével jellemezhető materiális közbiztonság-fogalom mérésére alkalmasak. A rendészeti igazgatás valóságos teljesítménye, a rendészet eredményessége és intézkedéseinek törvényessége, a hatékonyság mértéke és a rendészeti modernizáció előtt álló feladatok pontosabb megismeréséhez a sértetti kikérdezések nem visznek közelebb.

A kutatás és a kutatók figyelme középpontjában a hatósági tevékenység mellett az egyénben rejlő, részint áldozattá válási predispozíciók, részint prevenciók lehetőségei feltárása állt. A *negyedik tanulmány*⁵ ehhez nyújt adalékokat.

A vizsgálat csak megerősíti azt a jól ismert tényt, hogy minél képzetesebb valaki, annál nagyobb valószínűséggel képes a gazdasági-társadalmi változások kedvezőtlen hatásainak kivédésére, illetve az előnyök kihasználására. Az adatok azt jelzik, hogy a foglalkozási kategóriákban is megjelenő iskolai végzettség növekedésével lineárisan nő a közérzetüket javulónak érzékelők, és csökken a romló közérzetről beszámoló aránya. Ugyanakkor feltűnik, hogy a segéd- és betanított munkások csoportjában majdnem eléri az 50%-ot a helyzetüket változatlanok érzők aránya, és a többi csoportban – bár ennél kisebb mértékben, de – alacsonyabb az ilyen érzésekről beszámoló megoszlása.

⁵ Kerecsi Klára: A bűnmegelőzés különböző dimenzióinak megjelenése az állítódvizsgálatban

A felmérés eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek a szociális típusú problémákat nagyságrenddel többször említették, mint a politikai, gazdasági vagy akár csak a különösebb konkrétumot nem tartalmazó általánosságokat – országos jelentőségű problémaként. Nem lenne nehéz levonni mindebből azt a következtetést, hogy a szociális problémát nagy valószínűséggel azok említik társadalmi méretű, országos bajnak, akiknek a helyzete romlott az elmúlt években. Csakhogy ez nem így van. E célfeladatot a közérzetváltozás és az országos problémátípusok összevetése erősíti meg. A szociális probléma említése azért kiugró értékű, mert azok is e kérdéskört tartották legsúlyosabb országos problémának, akiknek a helyzete javult, és azok is, akiké romlott.

Az országos problémák megjelölésénél érdekes különbségeket találunk, ha életkori csoportok szerint vizsgáljuk az adatokat. Azt látjuk, hogy az ötven éven felüliek elsősorban politikai típusú problémameghatározással élnek, és ez különösen jellemző a 60 éven felüli korosztályra. Ugyancsak rájuk jellemzőbb, hogy a közbiztonsággal kapcsolatos kérdéseket a legfontosabb országos problémaként fogalmazzák meg. Az 50 éven aluliak az ország legfontosabb problémáit – nagyjából hasonló megoszlásban – inkább a szociális, gazdasági vagy általánosan meghatározott problémáknak jelölik meg.

Ha az említések gyakorisága alapján állítjuk fel a sorrendet, akkor a helyi problémák között a munkával, a foglalkoztatással kapcsolatos nehézség fogalmazódik meg a leghangúlyosabban. Ez jelentheti azt, hogy a helyi problémák között valóban kiemelkedő a munkaalkalom hiánya, de könnyen lehet, hogy a válaszoló saját személyes gondját vetíti ki helyi problémaként. Mindenesetre ez felveti azt a kérdést, hogy miközben az önkormányzatok, mint legnagyobb foglalkoztatók, munkáltatók, amúgy is jelentős szerepet töltenek be a helyi foglalkoztatáspolitikában, de a helyi lakosok számára ez vajon miért nem észlelhető. A válaszokból nem tükröződik az sem, hogy lennének hatékonyan működő térségfejlesztő programok, miközben évek óta számos kormányzati és nem kormányzati erőfeszítés irányul a probléma kezelésére. E válaszhány, véleményünk szerint, kiválóan alátámasztja azt a helyesnek bizonyuló EU-s szándékot, hogy az EU-ból pályázható szociális célú támogatásokat lényegében a „munkahely-probléma”-ra fűzik fel, és a munkahelyteremtés eredményeképpen várható anyagi/jövedelmi stabilitás megteremtése útján kívánják könnyíteni a szociális problémákat.

A biztonságérzet-hiány orvossága a bűnmegelőzési aktivitás. Értelmezésünkben ez a kezelési mód passzív és aktív is lehet. Passzív bűnmegelőzési aktivitást jelez a beletörődés, a problémák megoldásának másra hárítása. A bűnmegelőzési aktivitás az események várható bekövetkezése előtt próbál meg valamit tenni a kedvezőtlen fejlemények elhárítására. Az adatokat meg-

vizsgáltuk abból a szempontból, hogy a megkérdezettek milyen módon erősítik biztonságukat. Azt vártuk, hogy a védekezőeszközök nagyobb gyakoriságú alkalmazása is valamilyen módon megjelenik abban, hogy javult, illetve romlott a megkérdezettek közérzete. Azonban úgy tűnik, hogy nincs szignifikáns különbség a védekezőeszközök típusainak eltérő alkalmazásában a különböző közérzetű csoportok között.

A kutatás tapasztalatai szerint a helyi lakosok biztonságérzetét alapvetően két személyi csoport viselkedése befolyásolja: az autósoké és a roma népességé. Az előbbi az alapvető közlekedési szabályokat sem követő autóvezetési szokások eluralkodásában, az utóbbi viszont a kulturális különbségekkel magyarázható. Fel kell figyelnünk arra is, hogy a közérzetváltozás iránya és a helyi lakókörnyezet biztonságáról alkotott kép között összefüggés van. Bármilyen lakókörnyezetről legyen is szó, azok a megkérdezettek, akiknek a közérzete romlott az elmúlt öt évben, jelentős mértékben rosszabb osztályzatokat adnak a lakókörnyezetük biztonságának.

A rendszerváltozás folyamatában a társadalom formális kontrollt gyakorló intézményeinek meggyengülését nem követte a társadalmi kisközösségek informális kontroll-gyakorlásának megerősödése. A helyi szinten megvalósuló állampolgári együttműködés és programokba történő bevonódás mind ez idáig csekély hangsúlyt kapott. A biztonság erősítése érdekében meg kell tehát találni azt a kényes egyensúlyt, amely az informális és a formális társadalmi kontroll gyakorlása között húzódik. Ezért megvizsgáltuk azokat a *szomszédsági erőforrásokat*, amelyek a válaszadók biztonságát vagy biztonságérzetét erősíthetik vagy gyengíthetik. Az itt nyert adatok alapvetően meg kell hogy változtassák az „egymástól eltávolodó emberek”, az „egymást meg nem értő és minden apróságon hajba kapó lakosok”, az „elidegenedett társadalom” közhelyes képeit! Hiszen mi más lehetne e számok üzenete, mint az, hogy minden ellenkező híresztelés dacára, a magyar társadalom nem vesztette el végérvényesen az együttműködési szándékát, nem idegenedett el egymástól, és nem a „haragszomrád” a szomszédsági kapcsolatok alaphelyzete. Csakhogy ez a belső igény inkább csak lappang bennünk, s nem kerül felszínre; a laza kapcsolatokból nem szövődik a helyi identitás büszke szolidaritáshálaja. Nagy felelőssége ez a „politikának” és a mindenkori kormánynak, ha hagyja parlagon heverni ezt a valós társadalmi potenciált, és nem ösztönzi – szinte bármilyen katalizátor segítségével – az emberek helyi közösségi egymásra találását.

A korábbi kutatások egyértelműen azt bizonyították, hogy az áldozatok jelentős szerepet játszanak abban, hogy a bűnelkövető eléri-e kitűzött célját, vagy terve meghiúsul. Nem új keletűek az áldozati tipológiák sem, amelyek – bizonyos kiterjesztéssel – a gondatlanul elkövetett bűncselekmények sér-

tettjeire is érvényes megállapításokat tartalmaznak. Az ötödik tanulmány⁶ a tényleges és a potenciális áldozatok szerepére összpontosítja a figyelmet.

Elsőként az vált világossá, hogy hazánkban is valóban nagymértékű a ki nem derülő bűncselekmények száma. A 2002-es év vonatkozásában, ahol nem szelektál még erősen az emlékezet, a megkérdezettek 2276 bűneset elszenvetéséről tesznek említést, amiből mindössze 739-et jelentettek (kb. 32%). Ez a válaszarány az öt és fél év távlatában is hasonlóan alakul, és 10 ezer megkérdezett esetében mintegy 60%-os *latenciát* mutat (vagyis azt, hogy az eseteknek csak 30%-át jelentették). Ez még azzal a megjegyzéssel is elfogadhatatlanul nagy aránynak tűnik, hogy feltehetően a közölkékből nem minden eset bizonyulna tényleg bűncselekménynek, lehetne szabálysértés, vagy akár polgári eljárás alá tartozó ügy is. A rejtve maradás tekintetében beigazolódott az a feltételezésünk is, hogy elsősorban a kisebb súlyú ügyeket nem jelentik az emberek, ahol a feljelentéssel járó hátrány nagysága jóval meghaladja a rendőrségi eljárás esetleges előnyeit. Ezzel szemben azoknál az eseteknél, ahol bizonyos esemény bekövetkezte (így például az autólopás esetén a biztosító fizetése) feljelentéshez kötött, a feljelentési arány igen magas, a latencia pedig kicsi. Rákérdeztünk arra is, hogy vajon miért nem jelentették a sértettek az adott cselekményt. Itt az elsődleges válasz a rendőrség iránti bizalmatlanság, illetve az elégedetlenség volt (43%), és csak ezt követte például a kis kár, vagy a „nem volt kár” válasz, amely még mindig jelentős arányt képviselt (28%).

Kutatásunk során tehát sikerült képet kapnunk a hazánkban áldozattá vált személyek egy széles csoportjáról. A 10 ezer megkérdezettből 3326-an váltak egyszer vagy többször áldozattá öt és fél év alatt. A sértettek jellemző tulajdonságainak megismerésével következtetéseket vonhatunk le a sértette válás ismérveire Magyarországon. Ennek érdekében megvizsgáltuk a kérdezettek korát, *nemét* és *egyéb lényeges tulajdonságait*. Ebből kiderült, hogy az áldozattá válás, eltérően a hivatalos statisztikáktól, nem mutat lényeges különbséget a férfiak és a nők között. Ezzel szemben gyakrabban fordul elő a fiatalabb személyek körében (18–39 éves), ami elsősorban nyilván nagyobb életkori aktivitásukkal hozható összefüggésbe. A sértettek csoportjában gyakoribb volt a magasabb kvalifikáció, és gyakoribb volt közöttük a középiskolai, illetve felsőfokú végzettség. Családi helyzetüket és lakóhelyüket illetően nem mutatkoztak eltérések a sértettek és a sértetté nem váltak között, viszont nagyobb arányban kerültek ki az áldozatok közül a munkában aktívak. Részben ehhez kapcsolódhat az anyagi helyzetben megmutatkozó különbség is, az, hogy a sértettek inkább jellemző volt a jobb vagy akár a ki-magaslóan jó anyagi helyzet, mint a sértetté nem váltakra. Ez természetesen

összefügghet azzal a ténnyel is, hogy mind a hivatalos statisztikák, mind pedig a jelen vizsgálatban kapott eredmények szerint az elszenvedett cselekmények legnagyobb része (80% fölött) vagyon elleni.

A devianciák körében először az alkoholizmus kérdését vizsgáltuk meg, ahol a sértettségre való nagyobb hajlamosítást nem állapíthattuk meg. Ezzel szemben igen érdekes eredményeket kaptunk a sértetté váltak körében a tekintetben, hogy voltak-e korábban ők maguk bűncselekménnyel kapcsolatos eljárás gyanúsítottjai, illetve elítéltek. E válaszok alapján az a némileg meglepő tény derült ki, hogy a sértettek között kétszer nagyobb számban fordult elő, hogy korábban gyanúsítottak voltak egy másik eljárásban, és a sértettek ké nem váltakhoz képest gyakrabban voltak elítélve is.

Végül foglalkoztunk a megkérdezettek és közülük is az áldozattá váltak biztonságérzetének alakulásával, szorongásaival, félelmeivel. Ebből kiderült, hogy hipotézisünk a sértettek biztonságérzete tekintetében helyesnek bizonyult. Ez, a korábbi eredményekhez hasonlóan, szintén rosszabbnak mutatkozik, mint a sértetté nem váltaké. Ez látszott a lakóhelyük biztonságának megítélésére adott válaszaikban, valamint a bűnözés mértékének megítélésében is. Ehhez képest érdekes, hogy a sötétedés utáni lakóhelyelhagyás tekintetében a sértetté nem váltak inkább hajlamosak voltak az otthon maradási választani, mint a sértettek. Ez magyarázható azzal is, hogy a sértettek jobban hozzászórtak a bűnözés gondolatának elfogadásához, de azzal is, hogy éppen ők tartoznak abba a fiatalabb korosztályba, amelyik amúgy is gyakrabban jár el esténként. A szorongásokat vizsgálva azt tapasztalhattuk, hogy a sértetté nem váltak nagyobb részét nem különösebben befolyásolja a bűnözés, míg ez az arány a sértettek körében szintén rosszabb.

A bűncselekmény azonban nemcsak konkrét anyagi és nem anyagi kárral jár, hanem olyan sérelmekkel, amelyek az áldozat további életét is befolyásolják. Ezért rákérdeztünk a sértettek érzelmeire a tettet követően. Ebből kiderült, hogy a tette visszagondolás még több év távlatából is intenzív érzelmeiket vált ki belőlük, így félelmet, dühöt, haragot, idegességet, kiszolgáltatottságot, nyugtalanságot és tehetetlenséget.

Ehhez képest érdekes kérdésnek tűnt annak felderítése, hogy vajon mit tekint a kérdezettek általában, valamint a sérelmet elszenvedettek biztonságuk fokozása érdekében. Ebből kiderült, hogy a kérdezettek az aktív biztonságfokozáshoz képest inkább a passzív, illetve a valamilyen magatartásbeli változással járó védekezést helyezik előtérbe.

A második kötet első tanulmánya⁷ a – legalábbis számosságát tekintve – legtöbb embert érintő bűncselekményekkel kapcsolatos összefüggésekről szól. A viktimizációs veszélyeztetettség jellemzőit a következőkben lehet összegezni:

- A viktimizálódás veszélye a 18–29 éves korosztályban a leggyakoribb.
- A nemek szerinti megoszlás az összlakosságot képezi le.
- Kiemelkedően magas a felsőfokú végzettségűek aránya.
- A munkaképes korosztály foglalkoztatottsága az átlagot meghaladó, viszonylag sok az önálló vállalkozó.
- Többnyire városi vagy falusi kertes házban vagy panellakásban laknak, tulajdonosként.
- Lakóhelyükhöz való viszonyukban a megállapodottság dominál.
- Anyagi helyzetük a közepesnél jobb, az átlaghoz képest többen rendelkeznek egy vagy több személygépkocsival.
- A magyar kultúra értékeihez és hagyományaihoz kötődnek, nem vallások, és nem jellemző a deviáns magatartás sem.
- A biztonságról, annak jelenlegi helyzetéről és várható jövőbeli alakulásáról a többi megkérdezethez hasonló véleményt formálnak. Egyetlen kivétellel: akik már voltak vagyon elleni bűncselekmény áldozatai, azok tartanak attól, hogy ismételten valamely vagyon elleni bűncselekmény áldozatává válhatnak. Negatív tapasztalataik alapján elképzelhetőnek tartják, hogy betörnek a lakásukba, ellopják az autójukat, a pénztárcájukat, más értékeiket, vagy hogy valamilyen üzletben túlszámlázással károsítják meg őket.

Az erőszak, az eldurvult közéleti viszonyok mindennapjaink vitatémái közé tartoznak. Láttuk, hogy sokan vannak, akik úgy vélik: az e csoportba tartozó bűncselekmények a közbiztonság legfőbb rombolói. A valóság és az arról alkotott kép egybevetésével foglalkozik a második tanulmány⁸. A legfontosabb összefüggések a következők:

- Az erőszakos bűncselekmények áldozatává vált személyek számos vonatkozásban specifikus jellemzőkkel rendelkeznek más sértettekhez képest. Fiatalabb korcsoportba tartoznak, mégis többször váltak bűncselekmény áldozatává életük során. Kevésbé iskolázottak, alacsonyabb a házastársal vagy élettárral együtt élők aránya, és gyakoribb, hogy tanulás miatt nem vállalnak munkát. Magasabb a nem magyar identitásúak előfordulása. Kevésbé törvényisztelő voltakra utal, hogy nagyobb arányban voltak már rendőrségi ügyben gyanúsítottak, illetve vezettek ittasan autót. Legritkábban az elszenvedett szexuális támadásokat hozzák a hatóságok tudomására, míg a latencia az erőszakos bűnözési kategórián belül a rablások esetén a legalacsonyabb.

⁷ Kránitz Mariann: A vagyon elleni bűnözés sértettjei

⁸ Nagy Lószló Tibor: Az erőszakos bűnözés

- Az e bűncselekménycsoportba tartozó sértettek általános közérzete a többségnél rosszabb, elégedetlenebbek anyagi helyzetükkel, valamint mind az ország, mind lakókönyezetük közbiztonságával, és nem annyira bíznak a rendőrségben. A többi áldozatnál kevésbé szeretnek lakóhelyükön élni, alacsonyabb szintűnek tartják annak biztonságát, nagyobb arányban vélik úgy, hogy az ország más részeihez képest ott több bűncselekményt követnek el, és jelentősebb problémának tekintik lakókönyezetükben az egyéb sértettekhez képest a cigányokat, az unatkozó és semmittevő fiatalokat, valamint a részegeket.
- Ugyancsak a többségtől eltérően, hangsúlyosabb, mindennapi életüket jelentősebben befolyásoló problémának érzik a bűnözést, és gyakrabban gondolnak arra, hogy bűncselekmény áldozatai lehetnek. Nagyobb arányban vesznek részt önvédelmi tanfolyamokon, többen tartanak házőrző kutyát, és amikor szórakozni mennek, gyakrabban visznek magukkal elővigyázatosságból védőeszközt.
- Szomszédait jól ismerik, gyakran baráti viszonyban vannak velük, mégis, a többi áldozathoz képest kevésbé vélik úgy, hogy szükség esetén számíthatnak segítségükre, és kevésbé tudják elképzelni, hogy egy közös, mindannyiukat érintő ügyben összefogjanak.
- Alapvetően tehát az erőszakos bűncselekmények áldozatai kiemeltebb problémaként kezelik a bűnözést, ugyanakkor ők is gyakrabban állnak a törvénytelenég talaján, lakókönyezetüket kevésbé szeretik, közérzetük és szubjektív biztonságérzetük rosszabb, elégedetlenebbek, szorongóbbak és skeptikusabbak.

Az előző bűncselekmények többnyire közterületen történnek, a lakossági és hatósági kontroll „szeme előtt”. A bűncselekmények egy része – ezek körében különösen az erőszakos vétkek – a nyilvánosság elől elzárva, a magánélet szférájában valósul meg. Ezek azok a bűnök, amelyek nemcsak hogy kultúrafüggően tényükben vitatottak, hanem az elkövetés nagyságrendjéről is csupán inkább sejtéseink semmint tudomásunk van. Érthető módon e kutatás megkísérelt ezeknek a privát, sőt az intim szférában megvalósuló bűncselekményeknek is a nyomába eredni. Arról, hogy milyen sikerrel, a következő két tanulmány ad képet.

A *harmadik tanulmány*⁹ az úgynevezett nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel, ezek között is elsősorban a támadó, erőszakos szexuális bántalmazásokkal foglalkozik. E cselekmények sok szempontból sajátos helyet foglalnak el a büntetőjog által szankcionált magatartások között. Ezt tükrözik a szexuális bűncselekmények egyes, az összsbűnözéstől eltérő jellemzői (a sér-

⁹ Virág György: Szexuális erőszak

tettek kora, neme, a sértett és az elkövető viszonya, a bűncselekmények alakulásának dinamikája stb.), csakúgy, mint a cselekményekkel és az érintettekkel kapcsolatos megítélések, attitűdök. A legfontosabb tanulságok a következők:

- Ez a vizsgálat is megerősítette, hogy a szexuális viktimizáció mérésére az ilyen típusú eszközök, illetve az ezek során rendelkezésre álló kérdésfeltevési lehetőségek kevésbé alkalmasak. (Ezért a szexuális sértetté válásra vonatkozó kérdések elemzésétől – figyelemmel az alacsony elemszámra is – eltekintettünk.)
- Használhatónak mutatkoztak viszont az önkitalós kérdőív retrospektív, a gyerekkori abúzust vizsgáló kérdései. Ezek alapján úgy tűnik: jelentős, 2% körüli a felnőtt lakosságban a gyerekkorukban szexuálisan bántalmazottak aránya. Ezzel megegyezik azok aránya, akiket gyerekkorukban rendszeresen brutálisan vertek, és hatszor ennyien vannak azok, akiket időnként súlyosan megvertek. Ez százezres nagyságrendű szexuális és milliós nagyságrendű fizikai bántalmazottat jelent a mai magyar felnőtt népességben. Az abúzusok nagy részét rokonok, ismerősök követik el.
- Az adatok megerősítik, hogy a gyerekkori szexuális bántalmazásra sokszor nem derül fény: az abuzáltak kevesebb mint fele mondta el valakinek bántalmazását, és száz esetből csak nyolcban tettek feljelentést.
- A szexuális abúzus nagyobb arányban érinti a lányokat, mint a fiúkat. Az arány azonban a férfiak esetében is jelentős (1,2%), és elgondolkodtató, hogy az elhallgatások száma körükben sokkal magasabb, illetve a feljelentések aránya lényegesen alacsonyabb.
- A gyerekkori bántalmazások súlyos traumatizáló hatását mutatja, hogy az abuzáltak körében mind az öngyilkossági kísérletet elkövetők, mind a pszichiátriai kezelésben részesültek aránya sokszorososa a nem bántalmazottak közötti arányoknak. Az abúzus befolyásolja a jövővel kapcsolatos félelmeket is. Ez egyfelől az ismétlődés lehetőségétől – a szexuális zaklatás vagy erőszak jövőbeni megtörténtétől – való fokozott aggodásban mutatkozik meg, illetve abban, hogy a jövőben valamilyen – konkrétan nem meghatározott – bűncselekmény áldozatává válhatnak. Utóbbi egyfajta diffúz szorongás jelzője lehet.

A *negyedik tanulmány*¹⁰ lényegében kiegészíti az előbbit, amikor a gyerekkori erőszakra koncentrál. A legfontosabb tanulságok a következők:

- A kutatásból egyértelműen kitűnik, miszerint ha a szülők kapnának segítséget ennél hatékonyabb, erőszakmentes lehetőségekre, akkor ezt feltehetően örömmel használnák a mostani – maguk által is többnyire helytelenített – verés helyett. Ebből az is következik, hogy érdemes és szükséges lenne a törvényi szabályozás módosítása és a testi fenytés teljes tiltása, emellett

¹⁰ Herczog Mária: A gyerekkori testi fenytés, bántalmazás és az érintettek nevelési eszközei

pedig a szülői, nevelői készségek és jó fegyelmezési, nevelési eszközök, módszerek tanítása, konzultációk, szülőklubok, önszolgáltató csoportok, szülői iskolája vagy más formák működtetése.

- A szakirodalom és a tapasztalat egyaránt azt támasztja alá, hogy a gyerekek egészséges fejlődése szempontjából az érzelmi támogatás és kötődés a leginkább meghatározó, ennek ellenére nálunk az érzelmi bántalmazás különböző formáit gyakran azok a szakemberek sem ismerik fel gyakran azok a szakemberek sem, akiknek feladata lenne a szülők tájékoztatása, segítése és a gyerekek védelme, a testi fenytést pedig elnézően kezelik, amennyiben nem lép át egy meg nem határozottan durva formát.
- A gyerekek testi fenytése, fizikai bántalmazása terén annyiban árnyaltabb a kép, hogy egyrészt az többnyire látható, kézzelfogható cselekmény, szemben az érzelmi bántalmazással, másrészt viszont nagyon erősnek tűnő társadalmi – és sajnálatos igazságszolgáltatási – támogatottságot, de legalábbis elnézést élvez, különösen a „szükséges” pofon, illetve a bíróságok által meghonosított, de jogszabályban sehol sem szereplő, egyébként definiálatlan „házi fegyelmezési jog” elfogadottsága miatt. Jogi szempontból különösen aggályos, hogy miként értelmezheti a jogalkalmazó azokat a nem körülhatárolt cselekményeket, amelyek akár a hatályos törvények szerint – például a gyermekvédelmi törvény – vagy a készülő családon belüli erőszak törvény értelmében büntetendők.

A második rész utolsó két tanulmánya a deviancia egy-egy speciális területére kalauzolja az olvasót. Az ötödik tanulmány¹¹ arról az életterületről gyűjt egybe információkat, amelyet sokan úgy jellemeznek, hogy e bűncselekmények áldozata mindenki lehet, elkövetője pedig csak az nem, aki nem vezet autót. A szakemberek régóta tudják, hogy a képlet nem ennyire egyszerű. Tekintettel arra, hogy e területen – egyetlen, egy megyére kiterjedő felméréstől eltekintve – negyedszázada Magyarországon empirikus felmérés nem volt, sőt bizonyos vonatkozásokban mind ez ideig egyáltalán nem voltak ismereteink, várakozásunk meglehetősen nagy volt. A legfontosabb összefüggések a következők:

- A felnőtt lakoságnak évente mintegy 0,7%-a (kb. 50 ezer ember) sérül meg személyi sérüléssel balesetben. Ezzel szemben áll a hivatalos baleseti statisztikában regisztrált, kereken 20 ezres sérültszám.
- Évente mintegy 640 ezer felnőtt személy lesz koccanásos baleset részese. Erről eddig semmiféle információ nem áll rendelkezésre.
- A balesetbe keveredettek között több mint háromszor annyian szerepelnek a szabálysértési eljárás alá vont és ott megbüntetett, több mint kétszer any-

¹¹ Irk Ferenc: A közlekedési deviancia megítélése

nyian a szabálysértési eljárásba vont, ám ott meg nem büntetett személyek, mint azok, akik ilyen eljárásnak nem voltak részesei.

- A legszorosabb kapcsolat a balesetező, illetve balesetmentes múlt, valamint az egyéb bűncselekményi viktimizáció között állapítható meg.
- A felmérés számos ténnyel bizonyítja, hogy a sértetté válás nem a véletlen műve, hanem sokoldalú, egyfelől életmódbeli, másrészt viselkedésbeli predispozíció következménye. Ez többé-kevésbé az adott társadalmi elvárásokhoz és a saját képességekhez mért inadekvát viselkedésben nyilvánul meg. A viktimizációs predispozícióval rendelkező egyének a többségnél kevésbé képesek megfelelni a külvilág elvárásainak. Ezért nem csak a szándékos, de a mindennapi élet részét képező gondatlan bűncselekményeknek, sőt ezek úgynevezett előcselekményeinek is az átlagemberhez képest gyakrabban válnak részeseivé. A közlekedésben az igazi határvonal nem a balesetokozó és áldozata, hanem a balesetbe keveredő és a balesetmentesen közlekedő személyek között húzódik.
- A viktimizáció egyik legfőbb veszélyét magában rejtő, úgynevezett sebezhetetlenségi mítosz a teljes magyar lakosság egyharmadát eleve védekezésképtelenné teszi a váratlan közlekedési balesetekkel szemben.
- A balesetezőknél – a balesetekben részt nem vevőkkel összehasonlítva – a környezetükkel szemben magasabb intolerancia- és szorongásszint figyelhető meg. Ez nemcsak a múltra és a jelenre, hanem a jövőbeli elvárásokra is projektálódik.

A hatodik tanulmány¹² speciális regionális kérdéskört tárgyal. A nyugat-európai hasonló kutatások szellemiségével egybehangzóan azt vizsgálja, milyen törvényszerűségek és összefüggések figyelhetők meg a hazai többségi-kisebbségi lét és a bűncselekmény áldozatává válás között. A legfontosabb tanulságok a következőkben összegezhetők:

- Az adatok és elemzések tanúsága szerint a teljes vizsgálati minta (TVM) és a cigány sértettekkel álló vizsgálati minta (CVM) anyagi létviszonyaiban és ezek kemény előfeltételeinek összevetéséből a CVM kedvezőtlen helyzetének összképe bontakozik ki. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy a cigány kötődésűek mind szociális, mind kulturális tekintetben erősen differenciáltak, rétegzett társadalmi képletet alkotnak.
- A CVM életkori megoszlása jóval kedvezőbb képet nyújt, mint a teljes minta, hiszen a lekérdezett cigány kötődésű csoport messze több fiatal és jóval kevesebb idős ember vonultat fel. Ennek éppen az ellenkezője mondható el az iskolai végzettség tekintetében, ahol a cigány minta jóval alacsonyabb

¹² Póczik Szilveszter: Roma kisebbségi vélemények és vonatkozások a 2003. évi országos viktimológiai adatfelvételben

- képzettségi mutatókkal van jelen. A cigány rész minta mintegy harmada nagycsaládban, sokfős háztartásban él. A munkaképes korosztályokban a cigányok kétharmada nem áll munkaviszonyban. A valamennyi korosztály figyelembevételével számított nem dolgozók között a cigányok harmada munkanélküli, ezzel munkanélküliségük gyakorisága háromszorosa a teljes mintában mértnek.
- Az átlagos lakásnagyság és szobaszám tekintetében a cigányok csak kismértékű elmaradást mutatnak, a nagyobb családméretekre való tekintettel mégis jelentős hátrányban vannak. Bár mindkét rész minta döntő többségében a lakhatás jogcíme tulajdonjog, a cigányok mégis nagyobb arányban – kétszeres gyakorisággal – laknak önkormányzati bérlakásban. A fő különbség a lakások piaci értékében mutatkozik: a cigányok lakásainak közel fele csak csekély piaci értéket képvisel. Bár az autótulajdonosok aránya az összevetésben hasonlóan alakul, a cigányok járműveinek kétharmada 10 év feletti, piaci értékét nem, vagy alig képviselő gépkocsi. A cigány háztartások közel háromnegyede esetében a havi nettó bevétel nem éri el a 100 ezer forintot (kb. 400 euró). A teljes minta arányait fordítottan leképezve a cigányok kevesebb mint felénél mutatkoznak az életkörülmények tekintetében viszonylag kiegyensúlyozott vagy annál jobb viszonyok, a fennmaradók esetében igen szerény életkörülmények dominálnak. Többségük nem tud megélni bevételeiből annak ellenére sem, hogy a szürke-feketegazdasági zónában további források után néz, ezért adósságokat halmoz fel. A cigány minta egésze összességében mintegy 15-30%-os szociális lemaradást mutat a teljes mintához viszonyítva.
 - A véglegesen társadalmi perifériára kerültek arányát a TVM-ben 10%-ra, a CVM-ben 25%-ra becsülhetjük. Ugyanakkor mindkét mintában mutatkozik egy kisebb csoport, amely kiemelkedő anyagi és más szociális mutatókkal rendelkezik, helyzetén az utóbbi években érezhetően javítani tudott. Ennek aránya az említett tényezők figyelembevételével a teljes mintában 15-18%-ra, a cigányok körében 8-10%-ra tehető.
 - A többször kórházban és pszichiátrián kezelték, öngyilkossági kísérletet elkövetők, rendszeres alkoholfogyasztók aránya a CVM-ben szembetűnően magasabb, mint a TVM-ben. Ezek a különbségek még szembeötlőbbé válnának, ha adatainkat a teljes megkérdezett mintára vonatkoztatnánk.
 - A gyermekekben rendszeresen és/vagy súlyosan bántalmazottak aránya, akárcsak a testi fenytést elfogadhatónak tartók és saját gyermekeikkel szemben is alkalmazók aránya a cigány válaszadók között jóval meghaladja a TVM-ben tapasztalt mértékeket, bár utóbbi esetében is igen jelentékeny.
 - A bűncselekményért jogerősen elítéltek, korábbi gyanúsítottak, szabálysértési eljárás alá vontak és az eljárás során megbírságotlalt között a cigány kisebbségiek szembetűnő felülreprezentációja mutatkozik.

- Az ország és a lakóhely általános helyzetét, kilátásait és biztonságát érintő véleményalkotásban a teljes és a cigány kötődésű minta között nagyfokú hasonlóság, ugyanakkor számos fokozati különbség is megnyilvánul. Az általános közérzetet főként az anyagi javakkal való elégedettség mértéke határozza meg, a cigány kötődésűek körében az anyagi elégedetlenség húzza lefelé a közérzet mutatóit. Ugyanakkor úgy tűnik, az anyagi visszalépés annak arányaitól elmaradó közérzetromlást, az anyagi előrelépés annak arányait meghaladó közérzetjavulást eredményez. A következő években mindkét csoport meghatározó része pozitív fejleményekre, közérzetjavulásra számít.
- A problémaészlelésben kitüntetett mozzanatként az egyéni sorsot befolyásoló momentumok emelkednek ki. Mind az országos, mind a lakóhelyi problémák megfogalmazásánál prioritást élveznek a munkavállalással, pénzkeresettel, megélhetéssel kapcsolatos mozzanatok, különösen a szerényebb életkörülményeket felmutató cigány kötődésűek körében. A lakóhelyi problémák észlelésében kitüntetett jelentőséget nyernek az infrastrukturális és közbiztonsági mozzanatok is. Valószínűleg médiahatások eredményeként az országos biztonsági helyzetről sötétebb kép rajzolódik ki, mint azt a lakóhelyi tapasztalatok indokolnák. A válaszadók mintegy kétharmada azonban az ország közbiztonságát és a rendőrség munkáját megfelelőnek látja, és nem utolsósorban az EU-csatlakozással összefüggésbe hozhatóan a közeli években a közbiztonság jelentős javulását várja mind országos, mind lakóhelyi vonatkozásban.
- Míg a médiumok egy erősen elidegenedett, rossz közérzetű társadalom képét festik elénk, addig a kutatásból inkább az derül ki, hogy a válaszadók döntő többsége szereti lakóhelyét, szomszédságával jó kapcsolatot tart, számíthat ezek segítségére, és a cigány kötődésűek sem határolódnak el élesen a többségi társadalomhoz tartozóktól. Kitűnik azonban, hogy a cigány kötődésűek lakókörnyezetei mind infrastrukturálisan, mind a társadalmi problémák tekintetében kedvezőtlenebb képet nyújtanak a teljes minta átlagánál: jelentősebb a bűnügyi fertőzöttség, a szennyezettség, a lézengő, munka nélküli és lumpen elemek aránya.
- A válaszadók – a kriminológiai statisztikával összhangban – a vagyon elleni cselekmények gyakoriságát becsülik a legnagyobbra, saját személyük és családtagjaik esetleges áldozattá válása kapcsán is ezek miatt aggódnak leginkább. A cigány kötődésűek körében jelentősebb az erőszakos cselekményekhez kapcsolódó viktimizációs félelem. Ennek ellenére a bűnözés egyik csoport hétköznapi életét sem befolyásolja lényegesen, az áldozattá válás gondolata a válaszadók alig néhány százalékát foglalkoztatja. A cigány kötődésűek azonban nagyobb arányban számolnak ennek lehetőségével, körükben különösen a családtagok áldozattá válásának gondo-

lata vált ki erős érzelmi reakciókat. A megkérdezettek vagyonvédelmi és önvédelmi intézkedései a hagyományos defenzív, racionális keretek között maradnak, (potenciálisan) offenzív eszközökhöz csak elenyésző arányuk folyamodik. A technikai vagyonvédelem területén ismét a cigány kötődésűek elmaradása mutatkozik.

– Mindkét részmintá közel fele még soha nem volt bűncselekmény áldozata, a cigány kötődésűek deliktumspecifikus viktimizációjára az adatfelvételtől nem kaptunk választ. Csupán a gyermekkori szexuális inzultusok tekintetében jutottunk valamelyest értelmezhető eredményhez. Ezen a területen a cigány kötődésű nők felülreprezentációja és mindkét csoportban jelentős latencia mutatkozik.

Az előbbieken bemutatott, a szerzők dolgozatain nyugvó állásfoglalások természetesen csak rövid ízelítőt adhatnak az egyes tématerületekről. A mélyebb összefüggések, más kutatásokkal történt egybevetések és bizonyítások megértése szükségessé teszi a tanulmányok alaposabb megismerését.

A hazai kutatási beszámolókból ugyan ma már nem egyedülálló, de nem is tipikus, hogy az eredmények a nemzeti nyelven kívül (vagy ahelyett) teljes terjedelmükben idegen nyelven is napvilágot látnak. Ezúttal ilyen esettel állunk szemben: a teljes magyar szöveganyag – annak megjelenésével nagyjából egy időben – angol nyelven is napvilágot lát. Ezt indokolja a téma hordereje, az a tény, hogy hasonló nagyságrendű kutatás Európa-szerte kivételszámra megy, s hogy – miként ezt már több korábbi kutatás is igazolta – a magyarországi megállapítások sok tekintetben azonos vagy rokon vonásokat mutatnak Közép- és Kelet-Európa más országaival. (A szövegfordítóknak ezúton kívánom köszönetemet kifejezni.)

A kutatásnak ugyanakkor úttörő jellegénél fogva is arra kell inspirálnia a magyarországi döntéshozókat, hogy – egybehangzóan az Európai Unió és az ENSZ szakosított szervezeteinek elvárásaival, valamint a magyar kormány deklarált szándékával – a továbbiakban rendszeressé tegyék az áldozatlekérdezéseket. (Az állami pályázati pénzből lefolytatott felmérés ebből a szempontból a majdani vizsgálat előkutatásaként is értelmezhető.) Csak ezáltal válhat lehetővé, hogy az ország közvéleményének bűnözéssel kapcsolatos hangulatváltozását éppúgy, mint a latenciában bekövetkező módosulásokat, dinamikusan meg lehessen figyelni, és az ismeretek birtokában a problémaadekvát beavatkozásokra megfelelő időben sor kerülhessen.

Budapest, 2004. július

Dr. Irk Ferenc,
az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója
témavezető

A kutatás módszertani eredményei

Bevezetés

Az ENSZ a bécsi deklarációban¹ egyértelműen leírta, hogy hiteles bűnmegelőzési koncepció megfogalmazásakor nem elégséges csak a rendőrségi adatokra támaszkodni, hanem ismerni kell az áldozatok tényleges számát és jellemzőit is. A megismerés eszközeként pedig a viktimológiai vizsgálatokat jelölte meg.

Ehhez kapcsolódóan ENSZ- és Európa tanácsi határozatok és ajánlások sora fogalmazta már meg azt az igényt, hogy viktimológiai felmérések adatai szükségesek a bűnmegelőzési és a hatékony bűnüldözési feladatok ellátásához.

Az áldozatok vizsgálata a bűncselekményekkel foglalkozó szakterületen a második világháború után kezdődött. A viktimológia tudománya az 50-es évektől indult fejlődésnek, annak a felismerésnek köszönhetően, amelyel mind a jogalkotók, mind pedig a jogalkalmazók szembesülni kényszerültek a XX. század közepére. Nevezetesen, hogy a különböző kriminológiai irányzatok, amelyek elsődlegesen az elkövető személyére koncentrálnak kívánták a bűnözés okait feltárni, és megoldást találni a növekvő bűnözés kelte társadalmi feszültségekre, gyakorlatilag nem vezettek eredményre. A bűnözés, az elméletektől függetlenül, tovább növekedett.

Ennek következtében az addig is létező viktimológiai irányzat megerősödött, és mindinkább előtérbe kerül a sértettek szerepe. Az áldozattá válás körülményeinek, az áldozat személyének, a bűncselekményekben játszott szerepének megismerése ugyanis segítséget nyújthat az érintett személyek áldozattá válásának megelőzésében és a bűnügyi probléma kezelésében.

Az első igazán nagymintás viktimizációs felvétel az Egyesült Államokban történt, 1966-ban, és 1972 óta évente sor kerül az úgynevezett National Crime Victimization Survey (NCVS) adatfelvételére, amit kisebb kiegészítő vizsgálatokkal validálnak. A kérdésés 60 ezer háztartást és kb. 100 ezer embert érint².

Az 1980-as évektől kezdődően az Európai Unió államaiban is sorra indultak el a rendszeres viktimológiai vizsgálatok; ma már a legtöbb országban egy-két éves rendszerességgel végzik ezeket. Az eredményeket nemcsak a bűnmeg-

¹ Vienna Declaration on Crime and Justice: Meeting the Challenge of Twenty-first Century 2000.

² F. E. Hagan: Research Methods in Criminal Justice and Criminology. New York, 1989, pp. 312–341.

előzési programok kialakítása során hasznosítják, hanem a bűnügyi helyzet, a bűnüldözési tevékenység értékelésének is szerves részét képezik. Hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása után uniós elvárás lesz, hogy megfelelő tájékoztatást tudjunk adni a bűnügyi helyzetről, a bűnözés alakulásáról, ez azonban nem képzelhető el szakszerű viktimológiai vizsgálatok nélkül.

A magyar kormány is felismerte e kriminológiai terület vizsgálatának fontosságát, és 2003-ban kormányhatározatban³ tette a belügyminiszter feladatává, hogy gondoskodjon évente a latens bűncselekményeket feltáró viktimológiai kutatások elvégzéséről.

Magyarországon ezt megelőzően nem készült nagy mintás, országos, megbízható adatokat szolgáltató viktimológiai felmérés. Kisebbségi vizsgálatok voltak, de megbízható országos felmérésre ez idáig nem került sor.

Vannak előzményei az általunk végzett kutatásnak. Kisebbségi vizsgálatok már történtek hazánkban. Úttörő munkát végzett ezen a területen Déri Pál, Kertész Imre és Korinek László⁴, valamint Kó József⁵. A korábbi vizsgálatok közös jellemzője, hogy viszonylag kis mintán történtek, és csak egy-egy területről, településről szolgáltatott releváns adatokat.

A KSH is végzett korábban a háztartáspanel keretében, nagy mintán a területet érintő vizsgálatot, de ez, elsősorban módszertani problémák miatt, nem hozott elfogadható eredményt.

Így külön hangsúlyt helyeztünk a kutatás módszertani kidolgozására, arra, hogy

- a kapott adatok összevethetők legyenek a nemzetközi vizsgálatok eredményeivel,
- a külföldön már bevált módszereket megfelelően tudjuk adaptálni a hazai viszonyokra.

A nemzetközi szakirodalomból és korábbi tapasztalatainkból jól ismertek a viktimológiai kutatás nehézségei. Külföldön, különösen azokban az országokban, ahol már több évtizedes múltja van ezeknek a felméréseknek, sokféle módszert dolgoztak ki a lehetséges problémák megoldására, ezeket a tapasztalatokat igyekeztünk hasznosítani⁶.

³ 1002/2003. számú kormányhatározat

⁴ Déri P.: Doktori értekezés. Kézirat, 2001; Ugljesa Zvekc – Kertész Imre: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzetközi vizsgálat eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000; Korinek L.: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988

⁵ Kó J.: Vélemények a bűnözésről. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35. OKKri, Budapest, 1998, 127–201. o.

⁶ P. J. Lavraks: Methods for sampling and interviewing in telephone surveys. In: Leonard Bickman – Debra J. Rog (eds.): Handbook of Applied Social Research Methods. Thousand Oaks, 1998, pp. 429–472.; A. S. Linsky: Stimulating responses to mailed questionnaires. Public Opinion Quarterly, no. 39., 1975, pp. 82–101.

Mivel lakossági megkérdezésről van szó, és az elsődleges adatforrást az emberek emlékezete jelenti, ezért az emberi emlékezet működésének sajátosságait figyelembe kellett vennünk a kutatás módszertani előkészítése során. Az első és joggal felvetődő kérdés az ilyen jellegű vizsgálatokkal kapcsolatban az, hogy miért kell nagy mintán végrehajtani a kérdést.

Mi is tízezer mintát terveztünk. A nagy minta magyarázata a kutatási terület sajátosságaiban rejlik. Az elmúlt öt évben hazánkban az ismertté vált bűncselekmények száma éves szinten kb. 4-500 ezer körül alakult. Tekintsük ezt kiindulópontnak. A félmillió ismertté vált bűncselekmény egy részének (60%) természetes személyek voltak a sértettjei, kisebb részének (40%) azonban jogi személyiségű gazdálkodó vagy egyéb szervezetek. A természetes személyek sérelmére elkövetett ismertté vált bűncselekmények, illetve a sértettek száma kb. egy-egy évben kb. 300 ezer volt az elmúlt öt évben.

Ez azt jelenti, hogy – a lakossági arányokat figyelembe véve és a külföldi sértettektől eltekintve – 3%-os érintettséget kapunk. Tehát, ha 1000 embert megkérdezzük és a mintaválasztás valóban véletlen volt, akkor várhatóan 30 ember (plusz-mínusz a konfidencia-intervallum) fog igennel válaszolni arra a kérdésre, hogy volt-e valamilyen bűncselekmény áldozata az elmúlt évben. Ez a harminc fő statisztikai eszközökkel nem elemezhető sokaság, vagy inkább „kevéség”. Tízezer főre növelve a megkérdezettek számát, már 300 körüli számunkra értékelhető találat várható. Ez már valamivel kedvezőbb helyzetet jelent, de ha néhány további szempont szerint szeretnénk vizsgálni a sértetteket, akkor hamar az elemezhetőség határa alá olvad a vizsgálni kívánt sokaság.

Az elemezhető adatmennyiség növelésének legegyszerűbb módja, hogy emeljük a vizsgálni kívánt időtartam nagyságát. Nemcsak az elmúlt év eredményeire, hanem hosszabb időtávra vonatkozóan tesszük fel kérdéseinket. Az időtartam kérdése azonban a viktimológiai vizsgálatok neuralgikus pontja. Az emberi emlékezet sajátosan működik, bizonyos régen történt eseményekre úgy emlékezünk, mintha ma lett volna, míg másokat, kevésbé jelentőseket, egyszerűen elfelejtünk. Így az időtáv növelésével az adatok reliabilitása csökken. Bekerülhetnek nem az adott időszakban történt események, és ki maradhatnak akkor történt, de elfeledett események. A probléma megoldására többféle módszert kidolgoztak a rendszeres vizsgálatokat végző országokban. Az egyik lehetőség, hogy a lehető legrövidebb időtartamra vonatkozzanak a kérdések. Van, ahol három hónapos időtartamot vizsgálnak, ez azonban a szükséges mintanagyság drasztikus növekedéséhez vezet, ezért számunkra ez nem járható út.

A kutatás előkészítése

A kutatás előkészítése során, elsősorban a munka úttörő jellege miatt, sok nehézséggel kellett megküzdenünk, és sok kérdésben kellett döntenünk. A munka hatékonyabbá tétele érdekében létrehoztunk egy teamet, amelynek a kutatás főbb kérdéseiben kellett határozni. Ennek tagjai voltak: Erdősi Sándor⁷, Görgényi Ilona, Kertész Imre, Korinek László, Kó József, Münnich Iván, Papp Gábor, Stauber József, Vágvolgyi György. A következő kérdésekre kellett választ adnunk.

Megfelelő-e a kérdezőbiztossal, személyes megkeresés útján kitöltött kérdőív módszere?

Az első megbeszélés során más módszerek alkalmazási lehetősége is felvetődött (például telefonos kérdezés, részben vagy egészében; esetleg szűrőinterjúk telefonon).

A korábbi hazai és külföldi tapasztalatok alapján a kérdezőbiztosok által kitöltött, felvett kérdőívek alkalmazása (*face to face módszer*) elfogadottnak tekinthető az effajta vizsgálatok során. Ezzel a módszerrel több országban készültek már felmérések, így az általunk összegyűjtött adatok összehasonlíthatók lesznek a korábbi hazai és nemzetközi vizsgálatok eredményeivel. Így az NCVS-sel, az ENSZ által szervezett és koordinált Nations Survey of Crime Trends című kutatásokkal, valamint a United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute által vezetett ICVS-vizsgálatokkal.

A kérdezés lebonyolítására egy tapasztalt, megfelelő referenciákkal rendelkező céget kértünk fel, de a kérdezőbiztosok felkészítésében és az adatfelvétel ellenőrzésében mi is részt vettünk, és figyelemmel kísértük a folyamatot.

A postai úton kiküldött és egyénileg kitöltött, majd visszaküldött kérdőívek módszerét nem javasoltuk, mivel nagyon alacsony a megbízhatóságuk, és sok probléma adódik a reprezentativitással.⁸

A telefonos kérdezés is sok módszertani problémát vet fel⁹, amelyek nem megoldhatatlanok ugyan, de tekintettel a hazai telefonviszonyokra, ennél a módszernél a mintaválasztás mindenképpen problematikus. A költséghatékonyság elemzése is arra mutatott, hogy ne ezt a módszert alkalmazzuk.

*Egyéni, vagy családi szintű kérdezés legyen?
(És ha családi, kit, kiket kérdezzünk meg?)*

Az egyéni és a közvetlen hozzátartozókat érintő családi viktimizáció elkülönítése és értékelése sarkalatos pontja a viktimológiai kutatásoknak. Különö-

⁷ Erdősi Sándort külön köszönet illeti a bizottsági munkán messze túlmutató segítségéért.

⁸ A. S. Linsky: i. m.

⁹ P. J. Lavrakis: i. m.

sen a vagyon elleni bűncselekmények esetében nehézkes, és nem is minden esetben egyértelmű az áldozat meghatározása, elkülönítése.

Vannak családokat érintő vizsgálatok, kombinált és csak az egyéni viktimizációra fókuszáló felmérések. A legtöbb nemzetközi vizsgálat azonban egyéni mintakerettel és az egyénekre vonatkozó kérdőívvel dolgozik. A korábbi magyarországi vizsgálatok is ebbe a csoportba tartoznak. Így a nemzetközi összehasonlításra sokkal szélesebb körben nyílik lehetőség, ha az egyéni kérdezés mellett döntünk, valamint a korábbi hazai vizsgálatokkal is csak ebben az esetben lesz összevethető az eredmény. Ezért az egyéni kérdezés mellett foglaltunk állást, és inkább az áldozati kör pontosabb meghatározásával, valamint a kérdések megfogalmazásánál tettük figyelembe az ezzel kapcsolatos problémákat.

A közös tulajdonú és használatú, nagyobb értékű vagyontárgyak esetében a család minden tagja áldozatnak tekinthető, míg elkülöníthető tulajdon és használat esetében csak a tényleges tulajdonos (például lakásbetörés esetében akár a feleség, akár a férj lesz a megkérdezett, áldozatnak tekintjük őket, függetlenül attól, hogy kinek a tulajdonában van jogi értelemben a lakás. Ha azonban a férj a megkérdezett, és a feleség pénztárcáját lopták el a buszon, akkor a férj nem tekinthető áldozatnak, függetlenül attól, hogy a közös családi kasszáért érte károsodás. Ezt az esetet csak a feleség megkérdezése esetén tekintettük regisztrálandó eseménynek).

Milyen lakossági csoportokra terjedjen ki a vizsgálat?

A jelen vizsgálatban csak lakossági csoportokban volt érdemes gondolkodni, mert a nem természetes személy sértetteket más módszerrel érdemes és persze szükséges vizsgálni. E kutatás kereteibe a gazdasági és egyéb társaságok, valamint az államot érintő bűncselekmények vizsgálata nem fér bele. (Kivételet képeznek az adócsalás, áfacsalás és tb-csalás bizonyos esetei, amire célzatosan rákérdeztünk.)

Az eredeti tervben a felnőtt népességre vonatkozó, kor, nem és a lakóhely településtípusa (nagysága) szerint reprezentatív országos lakossági minta szerepelt.

A megbeszélésen felmerült, hogy esetleg érdemes lenne az alsó korhatárt lejjebb vinni, és fiatalokat is megkérdezni. A team végül úgy döntött, hogy a fiatalokat érintő viktimizáció speciális jelenség, ami mindenképpen megérne egy alaposabb vizsgálatot, de éppen speciális volta miatt különbözik a felnőtt népességre általában jellemző esetektől. Éppen ezért nem biztos, hogy azonos módszerekkel jól vizsgálható. A középiskolás korosztály számára valószínűleg nem volna megfelelő a felnőtt népességre kialakított kérdőív. A fiatalokat érintő vizsgálatok más módszerekkel dolgoznak. Például az európai vizsgálat

a középiskolások alkohol- és drogfogyasztásáról (ESPAD-vizsgálatok)¹⁰ a középiskolások korúak drogfogyasztási szokásairól kimutatták, hogy a fiatalok esetében a kérdező helyzetének és a kérdező személyének sokkal nagyobb jelentősége van, mint a felnőtt vizsgálatok esetében.¹¹ Azt gondoltuk, hogy a fiatalok körében végzendő viktimológiai vizsgálathoz más kérdőívre és más módszerre volna szükség, ha megfelelő eredményt szeretnénk elérni.

Gyermekkorúak esetében a kérdezés módszertani problémái még jelentősebbé válnának, ez a célcsoport más kérdezési, adatgyűjtési technikát igényel.

A szakértők végül egyetértettek abban, hogy szerencsésebb a vizsgálat keretében csak a felnőtt népességre koncentrálni, és ehhez kialakítani a megfelelő módszereket.

Milyen időtartamra vonatkozzanak a részletes kérdések?

A viktimizációs vizsgálatok megkerülhetetlen problémája a vizsgálandó időszak tartamának és a kapott adatok megbízhatóságának kérdése. Az emberi emlékezet működésének sajátosságait figyelembe kell venni a vizsgálat során. Minél rövidebb időtartamra vonatkoztatjuk a kérdéseket, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a vizsgálati személyek a valóságban történtekre jól emlékeznek, és minél hosszabb időtávra vonatkoznak a kérdések, annál megbízhatatlanabbá válik az emlékek pontos felidézése. Emiatt minél rövidebb időtartamra vonatkozóan kell feltenni a kérdéseket. Nemzetközi vizsgálatok alapján a néhány hónapos, maximum féléves időtartamra vonatkozó kérdések esetében érhető el a legnagyobb megbízhatóság, és az időtartam növelésével egyre kisebb megbízhatóságú adatokat kaphatunk. Az életprevalencia meghatározásánál már például a gyakorisági mutatók szinte teljesen megbízhatatlanná válnak, legfeljebb az áldozattá válás ténye rögzíthető több-kevesebb biztonsággal.¹²

Másrészről azonban, minél rövidebb időtartamra vonatkoznak az áldozattá válásra vonatkozó kérdések, annál kevesebb pozitív válaszra számíthatunk, annál kisebb lesz a találati arány. Emiatt a viktimológiai vizsgálatok végzői mindig két malomkő között őrlődnek: egyrészt a nagyobb megbízhatóság a minél rövidebb időtartam választása mellett szól, másfelől az elemezhető esetek számának növelésére a hosszabb időtartamra vonatkozó kérdések ki-

¹⁰ Pampidou Group: Population survey in epidemiological research on drug use in Europe: Core Items and methodological aspects. 1995, pp. 86–105.; B. Hibell – B. Anderson – T. Bjarnasson – A. Kokkevi – M. Morgan – A. Narusk: The 1999 ESPAD Report, 2000, pp. 25–35.

¹¹ Paksi B.: A drogjelenség magyarországi kutatásának módszertani problémái. L'Harmattan, Budapest, 1997, 209–235. o.

¹² F. E. Hagan: i. m.; H. M. Eigenberg: The National Crime Survey and Rape: The cases of the missing question. Justice Quarterly, 7/1990.

nálják a legegyszerűbb és legkevésbé költséges megoldást. Nehéz egyensúlyt találni a megbízhatóság és a megfelelő esetszám elérése között.

A hazai viszonyokat vizsgálva, a „hivatalos” bűnügyi statisztika (ERÜBS) adatai szerint – mint már említettük – évente kb. 300 ezer természetes személyt ér viktimizációs ártalom Magyarországon. Ez a lakossági arányokat figyelembe véve 3%-os érintettségi mutatót jelent. A nem regisztrált bűncselekmények, a latencia mindenképpen növeli ezt a számot. Azt, hogy mennyivel, a megbeszélések alkalmával még nem tudtuk. Éppen ez volt a tervezett vizsgálat egyik hozadéka: a latens bűncselekmények arányának megállapítása. A korábbi vizsgálatok alapján azt feltételeztük, hogy az összes bűncselekmény száma nagy valószínűséggel nem lesz több a regisztrált bűncselekmények két-háromszorosánál. Úgy kalkuláltunk, hogy ha egyéves időtartamra vonatkoztatjuk a kérdéseket, akkor kb. 10%-os találati aránnyal számolhatunk. Ez a tervezett tízezer fős mintanagyság mellett 1000 embert jelent, ami már jól vizsgálható mennyiséget jelent.

Amennyiben azonban nemcsak az összébűnözésre vonatkozó adatokat kívánjuk elemezni, hanem az egyes bűncselekménytípusokat is, akkor már nem annyira biztató a helyzet. Az ismertté vált bűncselekmények 75-80%-a vagyon elleni bűntett. A nemzetközi tapasztalatok alapján feltételezhetjük, hogy a tényleges bűncselekmények arányai is közelítenek ehhez az értékhez. Ami estünkben azt jelenti, hogy a vagyon elleni bűncselekményeken kívüli összes többi bűncselekményre kb. 200-250 sértett jut, s ez további csoportokra bontás után gyorsan eléri az elemezhetőség határát.

Az egy évnél rövidebb időtartamra vonatkozó kérdések esetében ezek az elemszámok jelentősen csökkennek. Fél év esetében összesen 500 fő körüli áldozattal lehet számolni, a nem vagyon elleni bűncselekményekre ebben az esetben 100 körüli találat várható. Ennél rövidebb időtartamra költség-háson megfontolásokból nem lett volna érdemes ilyen jellegű kutatást indítani.

A team szerint az egyéves időtartam optimális a részletes bűncselekményi csoportokra vonatkozó kérdések esetében, és csak a teljes érintettséget firtató kérdéseknél érdemes hosszabb: ötéves, és az eddigi életpályára vonatkozó kérdéseket feltenni.

Hogyan definiáljuk a felderíteni kívánt időszakot?

Az időtartam hosszának meghatározása mellett a vizsgálni kívánt időszak pontos meghatározása is jelentősen befolyásolja a kapott adatok validitását. Az időpontok jó körülhatárolása növeli a válaszok megbízhatóságát. A nemzetközi gyakorlatban több módszer is ismeretes ennek a problémának a kezelésére. Ezek közös jellemzője, hogy valamilyen jól meghatározható és minden vizsgálati személy számára egyértelmű időponttól kell indítani a vizsgálni kívánt idősz-

kat, és egy másik egyértelmű időponttal kell lezárni. A módszerek az időpontok kitűzésének módjában térnek el. Jól működő módszer lehet a vizsgálati személyek többszöri felkeresése, amikor a vizsgált időszak a két megkeresés között eltelik. Sajnos amennyiben az egyéves időtartamot választjuk, akkor erre már nincs lehetőségünk. Megpróbálhatjuk naptári évre vonatkoztatni a kérdéseket, s csak a 2002-ben történt cselekményeket rögzíteni a kérdezés során, vagy talánunk kell valamilyen más, egyértelmű időtartam-határoló pontokat.

A pályázati köztétések miatt a megkérdezésre 2003 tavaszán került sor.

Mely bűncselekménytípusokat kérdezzük részletesen?

Az előzetes tervek szerint a következő témakörök vizsgálatára kívántuk kiterjeszteni a kutatást:

- 1) általános viktimológia,
- 2) vagyon elleni bűncselekmények
 - lopás,
 - gépjárműlopás,
 - betöréses lopás;
- 3) családon belüli erőszak,
- 4) szexuális bűncselekmények,
- 5) közterületi erőszak,
- 6) közlekedési bűncselekmények,
- 7) droggal kapcsolatos bűncselekmények,
- 8) adó, vesztegetés,
- 9) kisebbségekkel kapcsolatos bűncselekmények.

A lista inkább a kívánságainkat tartalmazta. A tényleges lehetőségek figyelembevételével szűkíteni kellett a részletesen vizsgálni kívánt cselekmények körét, és más cselekmények is bekerültek. Ez a lista csak vitapontot jelentett a megbeszélések során. Végül az adózással és vesztegetéssel kapcsolatos bűncselekmények vizsgálata nem szerepelt önálló témakörként, azonban felkerült a vizsgálandó témák közé a bűnmegelőzés kérdésköre.

Milyen egyéb témakörökre terjedjen ki a felmérés?

Az első megbeszélésen is több teamtag említette, hogy nem csak közvetlenül a viktimizációt érdemes vizsgálni a kutatás során. Sok témakör szóba került, és számos témakört lenne még érdemes vizsgálni, de a lehetőségeink korlátozottak voltak. A legfontosabb tényező az időkorlát volt. A túlságosan hosszú kérdőív az adatgyűjtés során gondokat okoz, és jelentősen csökkenti az adatok megbízhatóságát. Végül a már korábban említett bűnmegelőzési témakör mellett a bűnözéssel kapcsolatos attitűdök, a bűnözéstől való fé-

lelem és az igazságszolgáltatási szervek munkájának megítélése, a hatóságok és az áldozatok viszonya, valamint az elkövetők és az áldozatok kapcsolata került be a megvizsgálandó témakörök közé.

Milyen validálási módszereket alkalmaztunk?

Az előzetes kutatási tervben kiegészítő vizsgálatot terveztünk erre a célra, amelynek során a kérdőíves módszerrel megkérdezett tízezer vizsgálati személyből véletlenszerűen kiválasztottunk 5-600 főt, akiket újra felkeresett egy-egy megfelelően felkészített és kiképzett kérdezőbiztos. Részletes, strukturált mélyinterjú készített velük a kérdőívben is vizsgált kérdéscsoportokról. A mélyinterjúk és a kérdőíves vizsgálat eredményeit azután összevetettük. Ez a módszer lehetőséget teremtett a kérdőívre adott válaszok érvényességének és megbízhatóságának ellenőrzésére. Továbbá alkalmat adott a vizsgálati módszer alkalmasságának felmérésére és emellett újabb, a kérdőíves vizsgálatot meghaladó információgyűjtésre.

A validálási vizsgálat megvalósítására 2004 júniusában került sor, és az adatok feldolgozása még folyamatban van, így a vizsgálat eredményeit jelen összeállítás még nem tartalmazza.

A vizsgálat technikai jellemzői így a következőkben foglalhatók össze:

- 1) Kérdezőbiztosokkal végrehajtott kérdőíves adatgyűjtés.
- 2) Egyéni minta és megkérdezés.
- 3) Mintakeret a 18. életévét betöltött állandó lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárok.
- 4) A részletes viktimológiai kérdések az elmúlt fél, illetve egy évre vonatkoztatva.
- 5) A vizsgált időtartamok határai: a kérdezéstől az év kezdetéig eltelt idő és a 2002-es naptári év.

A kutatási eredmények értelmezése (mire alkalmas a vizsgálat, és mire nem?)

A vizsgálat célja

A vizsgálat célja: egy körülhatárolható időintervallumban (egy év) annak meghatározása, hogy hány természetes személy válik sértetté, bűncselekmények áldozatává Magyarországon.

A célcsoport meghatározása

A kiinduló célkitűzést némileg korlátoznunk kellett már a vizsgálat megkezdése előtt, mert a választott módszer behatárolta a lehetőségeket. A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonlóan, a vizsgálandó sértettek körét nem a teljes po-

pulációra határoztuk meg, hanem egy életkori korlát meghatározásával a 18 év feletti felnőtt lakosságra szűkítettük. A fiatalok sértevé válását tehát nem vizsgáltuk. Azért kellett korlátozni a megvizsgálandó korcsoportot, mert a tapasztalatok szerint a survey típusú vizsgálatok nem alkalmasak a fiatalok vizsgálatára. A kutatás előkészítése során a létrehozott szakértői team is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fiatalokat más módszerrel (az életkori csoportokhoz alkalmazkodva) és elkülönítve érdemes vizsgálni. A felmerülő adatvédelmi és személyiségi problémák¹³ is arra ösztönöztek, hogy csak a felnőtteket vonjuk be a vizsgálatba.

A felnőttek közül azok kerültek be a mintába, akik 2002. január 1-jén bejelentett magyarországi lakóhellyel rendelkeztek. Tehát kimaradtak a vizsgálatból a lakással, lakóhellyel nem rendelkező hajléktalanok. Ez valószínűleg valamelyest javítja majd a vizsgálat eredményeit, mert más nemzetközi vizsgálatok¹⁴ arra hívják fel a figyelmet, hogy a marginalizálódott helyzetbe került társadalmi csoportok tagjai az átlagnál nagyobb mértékben vannak kitéve a viktimizációs ártalmaknak. Ennek ellenére nem tudtuk bevonni ezeket a csoportokra a vizsgálatba, mert egyfelől nem rendelkezünk valós információval arra vonatkozóan, hogy mekkora az állandó lakóhellyel nem rendelkezők száma, másrészt ezeknek a személyeknek a felkutatása egy külön erre irányuló vizsgálatot igényelt volna.

A vizsgálat célcsoportja tehát az állandó bejelentett lakóhellyel rendelkező felnőtt magyar állampolgárok összessége volt.

A bűnügyi statisztikákban és a kutatási eredményekben szereplő áldozatok számának összehasonlítási lehetősége

A viktimológiai kutatásokkal kapcsolatban elsősorban megfogalmazódó elvárás, hogy összehasonlíthatók legyenek a hivatalos statisztikában megjelenő esetszámok a vizsgálat során feltárt esetekkel, és megállapítható legyen a latencia mértéke. Ennek az elvárásnak azonban az ilyen jellegű vizsgálatok objektív okok miatt nem tudnak megfelelni. Az összehasonlítást sok tényező nehezíti. A legfontosabb a viktimológiai határozatlansági elv.

A viktimológiai határozatlansági elv azt mondja ki, hogy nem lehet egyidejűleg pontosan megállapítani az áldozatok számát és a bűncselekmények tényét. Ez nem a bűnügyi statisztika vagy a viktimológiai felmérések hiányos-

¹³ A fiatalok esetében szülői, gondviselői engedélyt kellett volna beszerezni ahhoz, hogy részt vehessenek a vizsgálatban a kiválasztottak. De szülői engedély birtokában is nehézségeket okoz a kapcsolatfelvétel és a kérdéses standard körülményeinek biztosítása.

¹⁴ R. T. Trolter: *Ethnography and network analysis: The study of social context in cultures and society*. Sage, London, 2000, pp. 210–229.; J. van Maanen: *Notes on the production of ethnographic data in an American police agency*. Academic Press, New York, 2002, pp. 87–93.

sági miatt kivihetetlen, hanem elvileg kizárt. Ha ugyanis a bűncselekmények tényét kívánjuk pontosan rögzíteni, akkor az esetek egy részét veszítjük el, ha a cselekmények számát kívánjuk minél pontosabban meghatározni, akkor a bűncselekmények azonosítása, meghatározása válik bizonytalaná.

Magyarországon kétféle bűnügyi statisztika létezik. Az egyik az Egységes Rendőrségi, Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS), a másik a bírósági statisztika.

A bírósági statisztika a jogerős ítélettel zárult esetek adatait tartalmazza, tehát természetesen azok az esetek, amelyekben nem találták meg az elkövetőt, nem is kerülhetnek be a statisztikába. Ez a statisztikai rendszer a hatóságok tudomására jutott eseteknek is csak egy részét – a felderítési arányokat és a vádemeléssel zárult ügyek számát figyelembe véve¹⁵ –, kevesebb mint harmadát tartalmazza. A sértevé körre vonatkozóan is csak töredékes adatokat szolgáltat, így az összes sértevé adatait megjelenítő vizsgálati eredményekkel való összehasonlítás nem célszerű. De a bírósági statisztikában szereplő esetekben teljes¹⁶ bizonyossággal állíthatjuk, hogy bűncselekmény történt, az érintett sértevé köré azonban nem állapítható meg pontosan.

Az ERÜBS-ben szereplő ismertté vált bűncselekmények száma egyenlő azoknak a cselekményeknek az összegével, amelyek miatt indított eljárásban a következő címen nyomozásmegszüntetést javasoltak vagy eszközölték a nyomozó hatóságoknál:

- vádemelés,
- elkobzási indítvány,
- megrovás mellett elkobzási indítvány,
- vádemelés mellőzése,
- büntetőeljárás felajánlása,
- nyomozás mellőzése,
- vádemelés elhalasztása,
- nyomozásmegtagadás,
- nyomozásmegszüntetés,
- a cselekmény társadalomra veszélyességének megszüntetése,
- megrovásban részesítés,
- megállapodás,
- a legfőbb ügyész feljelentése külföldi hatóságoknál,
- fedett nyomozó,

¹⁵ A nyomozás-eredményességi mutató 2002-ben 51,15% volt az ERÜBS szerint. A vádemeléssel zárult esetek száma 186 998 volt, ami tartalmazza a jogi személyek sérelmére elkövetett eseteket is. Tájékoztató a bűnözésről 2002. BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály.

¹⁶ Az időnként előforduló téves ítéletektől eltekintve.

- a bűncselekményt nem a gyanúsított követte el,
- nem állapítható meg az elkövető kiléte,
- nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el.

Az ERÜBS-nyilvántartáshoz tartozó adatlapok kitöltésére a nyomozati szak végén kerül sor, és a kitöltés, adatrögzítés után nincs mód az adatok módosítására. Például a vádemeléssel zárult ügyek esetében akkor sem módosítják a már rögzített adatokat, ha a bíróság bűncselekmény hiányában menti fel a vádlottat. Ez azt jelenti, hogy az ERÜBS, ha csak kis részben is, de tartalmaz olyan eseteket, amelyeknél jogerős bírósági ítélet mondja ki, hogy nem történt bűncselekmény. Ha pedig nem történt bűncselekmény, akkor nincs sértett sem az ügyben. A vádemeléssel zárult ügyek esetében a valóban bűncselekménynek minősülő esetek száma meghatározható, az egyéb befejezési módok esetében azonban ez az elemzés nem végezhető el. Ugyanakkor joggal feltételezzük, hogy ha a bíróság elé kerülő esetekben előfordul téves minősítés, akkor a többi ügybefejezési módhoz kapcsolódó cselekményeknél is előfordulhat ugyanez, ennek mértéke azonban nem állapítható meg. Az ERÜBS-ben tehát a bűncselekmények definiálása bizonytalanabb, mint a bíróság által tárgyalta esetekben. Azonban az ERÜBS a bírósági statisztikánál jóval több esetet és sértettet is regisztrál. A latens bűncselekmények esetében, amelyek nem jutnak a hatóságok tudomására, a bűncselekmény megtörténtének ténye már nem határozható meg egzakt módon. Nem képzelhető el olyan adatfelvétel, amely biztosítani tudná, hogy valóban csak olyan cselekmények kerüljenek be a számbavételbe, amelyeknél jogi értelemben egyértelműen bizonyítható a bűncselekmény megtörténte. A lakossági megkérdezéseken alapuló empirikus vizsgálatok esetében a számszerűség ugyan feltételezhetően jobban közelít a ténylegesen megtörtént bűncselekmények számához, az ezen az úton felderített cselekményeknél azonban a jogi meghatározás egzaktóságát elveszítjük, és be kell érniük a sokkal bizonytalanabb, a megkérdezett személyek szubjektív meghatározásán alapuló minősítésekkel.

Ez a számszerűségben és a minősítésekben tapasztalható bizonytalanság azonban nem róható fel sem a bűnügyi statisztikák, sem az empirikus adatfelvétel hiányosságainak. Ez egyszerűen a viktimológiai vizsgálatok bizonytalansági tételéből fakad, és el kell fogadnunk, hogy sehol, egyetlen országban sem lehetséges egyszerre azonos pontossággal meghatározni a megtörtént bűncselekménynek tartott, illetve minősített esetek bűncselekmény voltát és e cselekmények számát. Vagy a számszerűségben, vagy a minősítésben szükségszerűen megjelenik valamekkora bizonytalansági tényező, ami fordított arányosságot mutatva változik.

Nem állíthatjuk tehát teljes bizonyossággal, hogy a vizsgálatunkban feltárt valamennyi cselekményt, amelyek sértettjének vallották magukat a megkérdezettek, a bíróság is valóban bűncselekménynek minősítené, de mégis azt gondoljuk, hogy ez a módszer adja az adott időszakban elkövetett bűncselekmények, illetve áldozatok számának legjobb becslését. Továbbá az e módszerrel általunk detektált értékek közelebb állnak a valóságoshoz, mint a bűnügyi statisztikában megjelenő értékek. A megkérdezettekre bízott szubjektív megítélések ugyanakkor minden bizonnyal olykor eltérnek a jogi minősítésektől. Mivel a lakosság saját megítélése, bevallása szerint ezeket a cselekményeket bűncselekményként élte meg, és így idézi fel azokat, semmiképpen nem lehet azokat az eseteket sem figyelmen kívül hagyni, amelyek nem állnak ki a szigorú büntetőjogi értékelés próbáját. A minősítésben megjelenő bizonytalanságokra ugyanakkor tekintettel kell lenni mind a bűnügyi statisztikákkal való esetleges összevetéskor, mind az adatok értelmezése során.

Az ERÜBS és a vizsgálati adatok összehasonlításának nehézségei.

Mit mérünk?

A nemzetközi gyakorlathoz igazodva, célkitűzésként a természetes személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények felderítését választottuk, így az eredmények értelmezésekor ezt figyelembe kell vennünk. Kívül esnek tehát vizsgálódásunk körén azok a bűncselekmények, amelyeknek nincsenek természetes személy sértettjei. Tipikusan ilyenek az áldozat nélküli bűncselekmények (például adó- és társadalombiztosítási csalás, vesztegetés, orgazdaság, köz- és magánokirat-hamisítás, visszaélés kábítószerrel, vámjogszabályok megsértése stb.).

Az összes regisztrált bűncselekmény mintegy 40%-át kitevő jogi személyek sérelmére elkövetett cselekményekre nem terjedt ki a vizsgálat, így elméletileg ezek az esetek kimaradtak az adatfelvételtől. Az elhatárolás a természetes és jogi személyek elválasztására jogi értelemben teljesen tisztázott, a kutatási eredmények értelmezésekor azonban ez a különbségtétel már korántsem egyértelmű. Egyszerű példával élve: ha a család által használt gépkocsit valamilyen cég nevében vásárolták – ami eléggé elterjedt volt az elmúlt években az adózási szabályok miatt –, és ezt a gépkocsit ellopják, akkor a hivatalos statisztika a jogi személyiségű társaságot fogja tartalmazni mint sértettet. Azonban a család tagjai is joggal érzik magukat áldozatnak, és a kérdezőbiztosnak valószínűleg ebben a szellemben fognak nyilatkozni. Az irodának is használt és bejelentett magánlakások és a berendezésük esetében hasonló helyzetek adódhatnak, így a hivatalosan bejelentett áldozat kiléte sokszor a biztosítási konstrukció függvénye. Amennyiben a cég szám-

lájáról fizetik a biztosítást, a vállalkozás lesz a bejelentett károsult, ellenkező esetben az, akinek a nevében van a biztosítási kötvény. Ezek a problémák a vagyoni elleni bűncselekményekkel összefüggésben jelentkeznek. A személy elleni bűncselekmények esetében ilyen bonyodalmak nem lépnek fel, tehát ezeknél a cselekményeknél jól elkülöníthetők a magánszemélyek és a gazdasági társaságok. A személy elleni bűncselekmények esetében tehát elvileg az ERÜBS-sel összehasonlítható értékeket kapunk. A vagyoni elleni bűncselekmények esetében a természetes személyek és a jogi személyiségű társaságok azonosításából fakadó eltérések mértékét a validálási vizsgálat során igyekeztünk felmérni. Így a validálási vizsgálat után valószínűleg megfelelő becslést tudunk majd adni az eltérés mértékére vonatkozóan.

Az esetleges összehasonlítást mégis érdemes csak a természetes személyek sérelmére elkövetett cselekmények esetében elvégezni, mert ez az az adat, amelyik legközelebb áll a kutatás során vizsgált sértettek köréhez.

A természetes személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények kapcsán azonban még egy jelentős problémával találkozunk akkor, amikor az ERÜBS-adatokat megpróbáljuk összevetni a vizsgálat során mért értékkel. A probléma az ERÜBS-rendszer sajátosságából fakad, mert a statisztikai adat-szolgáltatás alapját jelentő adatlapon egy bűncselekményhez csak egy sértett tartozhat. Több sértett feltüntetésére nincs lehetőség. Az „egy bűncselekmény–egy sértett elv” logikailag sem tartható, hiszen számos olyan bűncselekményt említhetünk, amikor egy cselekmény elkövetésekor több embert ér sérelem (például egy autóbusz-baleset, ahol a busz vezetője követett el bűncselekményt, és többen megsérülnek, vagy egy elkövető több személyt bántalmaz, illetve egy vagyontárgy eltulajdonításával több személynek okoz kárt az elkövető).

Az ERÜBS tehát a valóságosnál kevesebb sértettet regisztrál, a jelenleg alkalmazott módszer szerint egyetlen sértettet feltüntetve minden bűncselekmény esetében. Ténylegesen ennél minden bizonnyal többen válnak bűncselekmények sértettjévé. A probléma az, hogy nem tudjuk, mennyivel többen. Egy betöréses lopás esetében sem könnyű meghatározni, hogy hány sértett van. Az önmagukat sértettnek érzők száma attól függ, hogy hányan élnek az adott lakásban/házban. Egyedül élők esetében nincs eltérés, de nagyobb létszámú családok esetében joggal tekinti magát sértettnek minden családtag, ami azzal a következménnyel jár, hogy egyetlen betörésnek lehet két, három, négy vagy esetleg még több áldozata is. Más vagyoni elleni bűncselekmények esetében is hasonló helyzetek adódhatnak.

A lakossági megkérdezés során a több sértettnek nagyobb esélye van bekerülni a megkérdezettek körébe, így több sértettet fogunk regisztrálni, mint az ERÜBS. A többszöröződés mértékét azonban nem tudjuk megbecsü-

ni. A becsléshez tudnunk kellene azoknak a családoknak a nagyságát, amelyeket a szóban forgó vagyoni elleni bűncselekmények érintettek, valamint a személy elleni bűncselekményeknél ismernünk kellene a sértettek számát. Erősen azonban az ERÜBS nem tartalmaz információt, így csak azt tudjuk, hogy valamivel több esetet fogunk találni a vizsgálat során, de az eltérés mértékét nem ismerjük. Ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy a latenciát nem tudjuk egyszerűen az ERÜBS-ben nyilvántartott esetek számának és a vizsgálat során mért sértettek számának összehasonlításával meghatározni. A két adat egybevetésével csupán egy közelítő értéket határozhatnánk meg a rejtve maradó cselekmények számára vonatkozóan. Így célszerűbb más utat választani, és nem a bűnügyi statisztika adatait összehasonlítani az általunk mért adatokkal. A kérdéses során külön kérdésként szerepelt, hogy a sértett-tett-e feljelentést a rendőrségen, így a kutatási eredmények önálló értelmezése alapot ad a latencia mértékének meghatározására, de csak az általunk felderített esetszámok vizsgálatával kapunk reális adatokat. A bűnügyi statisztikával történő összehasonlítás tévútra vezethet, ezért a latenciaadatok vizsgálatakor csak a kutatásban detektált adatok felhasználásával fogjuk becsülni a rejtve maradt bűncselekmények arányát.

Az adatfelvétel ugyan nem teremt lehetőséget a bűnügyi statisztikával történő összehasonlításra, de önálló indikátorként alkalmas a bűnözési szint, illetve a bűnözési érintettség mérésére. A bűnügyi statisztikák adataival történő összehasonlítás csak a tendenciák alakulása mentén lehetséges. Amennyiben a két indikátor: a bűnügyi statisztika és a vikimológia adatfelvétel adatai egy irányba mozognak, akkor mondhatjuk azt, hogy ténylegesen változott a bűnügyi helyzet az aktuális irányba. Az ellentétes irányú elmozdulások okát külön érdemes megvizsgálni és értelmezni minden adatfelvétel esetében. Jelenleg tehát nem tudunk megalapozott következtetéseket levonni a bűnügyi statisztika és az általunk mért adatok eltéréséről, csak annyit mondhatunk, hogy jelentős mértékű latenciával kell számolni, de a latencia mértékére csak közelítő becslést tehetünk. Amennyiben több adatfelvétel eredményei állnak majd rendelkezésünkre, akkor a változások vizsgálata révén már releváns megállapításokat tehetünk a bűnügyi helyzet alakulására vonatkozóan is.

Terepmunka

A mintavétel

Az első lépcsőben egyszerű véletlen kiválasztással – valós arányuknak megfelelően – kiválasztottuk a budapesti kerületeket, megyei jogú városokat, egyéb városokat és falvakat a minta nagyságának megfelelően (Primary

Sampling Unit; PSU). A PSU-kat a megyéken belüli településhierarchia által meghatározott arányban osztottuk szét, amivel biztosítható a minta területi reprezentativitása akár megyei szinten is, legalábbis a településszerkezet tekintetében. A településméret szerinti rétegzésre azért volt szükség, mert az ERÜBS-adatok szerint a különböző nagyságú, lélekszámú településekhez nagyon eltérő bűnözési ráta kapcsolódik. További rétegzési kritériumok voltak a nem és az életkor szerinti csoportok, mert a korábbi viktimológiai vizsgálatok ezek szerint a szempontok szerint is jelentősen eltérő érintettségi mutatókat jeleztek.

A második lépcsőben a személyi kiválasztást a Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal (a továbbiakban: hivatal) végezte az előre kialakított település-mintakeret alapján. A terepmunkát végző közvélemény-kutató cég ebben az esetben a hivataltól települések szerint strukturálva megkapta a szükséges számú nevet és címet, amely a vizsgálat mintáját képezte.

A meg nem talált megkérdezendők, illetve a meghíúsult interjúk pótlására kértünk a hivaltól még egy azonos településeken kiválasztott, 3 x 10 ezer fős illesztett pótcímeket tartalmazó mintát is.

A hivatal által elkészített minta megyei szinten a nemek arányát, a korcsoportokat, a településtípus szerint rétegezve, valamint a megyék országos lakossági arányát figyelembe véve készült, és ezáltal pontosan tükrözi Magyarország felnőtt lakosságának említett szempontok szerinti összetételét.

A minta rétegzéséhez a KSH legfrissebb település- és népességstatisztikai adatai szolgáltak alapul.

Az így készült minta véletlen minta, ezért elméletileg hibamentes. Azonban az így készült minta „hibátlanága” alapvetően attól függ, hogy mennyire pontos és naprakész a nyilvántartás, amelyből a mintát veszük. Tapasztalataink szerint az így készülő minta néhány százalékban tartalmaz olyan címeket, amelyek már nem aktuálisak (például a megjelölt személy elköltözött, esetleg elhunyt, vagy a cím csak az állandó lakcíme, de valójában nem ott lakik stb.). Azonban a hibás címek aránya általában nem haladja meg az 1-2%-ot.

A mintához 400 főcímlista készült. Azaz a minta ennyi elsődleges mintavételi pontot (Primary Sampling Unit) tartalmazott. Minden címlistáról 25 főt kellett lekérdezni (1. számú táblázat). Az egy lakcímen (lakásban, háztartás-

ban) élők közül csak egy, mégpedig a címlistán szereplő személyt lehetett megkérdezni.

Ennél a mintavételi eljárásnál a kérdezőknek tehát konkrét lakáscímre kellett menniük, és konkrét személyeket megkeresniük. A hivatal által alkalmazott vélelten kiválasztás biztosította, hogy a kiválasztott népesség iskolai végzettség szempontjából is reprezentálja a magyar lakosságot, ezért erre külön kvótát (amely egyébként megkérdőjelezhetné volna a minta véletlen jellegét) nem alkalmaztunk.

A mintavételi eljárásból adódik a társadalomtudományi kutatásokra jellemző gyenge pont, miszerint a hajléktalanok, a szociális intézményekben, a kollégiumokban, a laktanyákban, a börtönökben, továbbá a lakcímként nem nyilvántartott zárt cigánytelepeken lakók nem kerülnek be a megkérdezettek körébe. Ők azok, akik a közvélemény-kutatásokból – bárki, bármilyen mintavételi módszerrel végezze is a kutatásokat – mindig kimaradnak. Ezekre a népességcsoportokra vonatkozóan külön célzott, kiegészítő vizsgálatok elvégzése adhat információkat.

Az adatgyűjtés

A Magyar Gallup Intézet közbeszerzési pályázaton nyerte el azt a feladatot, hogy az Országos Kriminológiai Intézet részére elvégezze a közvélemény-kutatás adatgyűjtéssel kapcsolatos feladatait. Külön köszönet illeti a Gallup Intézet két munkatársát, Illyés Ágnes és Regős Ritát, akik értékes javaslatokkal hozzájárultak a kérdőív végleges kialakításához.

Az adatfelvétel lebonyolítása a következő szakaszokat foglalta magában:

- 1) terepmunka logisztikai szervezése,
- 2) az instruktorok és a kérdezők oktatása,
- 3) a terepmunka lebonyolítása,
- 4) a visszaérkező kérdőívek ellenőrzése,
- 5) a visszaérkező kérdőívek kódolása és rögzítése,
- 6) a visszaérkező címlisták rögzítése,
- 7) a kérdezők és az instruktorok munkájának telefonos ellenőrzése,
- 8) az adatfájl logikai ellenőrzése és tisztítása.

A kérdezők és az instruktorok ellenőrzése

Összesen 450 kérdező dolgozott a vizsgálatban, továbbá 26 instruktor. A terepmunka alatt és után az ellenőrzési feladatokat a Gallup Intézet végezte, de a folyamat egészét nyomon követtük, és együttműködtünk az intézet munkatársaival. Összesen 943 esetben került sor ellenőrzésre, ennyi esetben hívtuk fel a megkérdezetteket, és érdeklődtünk, hogy kérdezőbiztosaink a

1. számú táblázat

A tízezer fős lakossági felnőtt-minta összetétele

	Budapest	megyeszékhely	egyéb város	község
kiindulási pont	70	79	113	138
interjúszám	1751	1983	2815	3451
interjúszám pontonként	25	25	25	25
megoszlás (%)	18	20	28	35

megjelölt személlyel elkészítették-e az interjút. Az ellenőrzés során a kérdezők 89%-át (400 főt) legalább egy címén ellenőriztük, míg a problémásabb, nem egyértelmű eseteket több címen is.

A telefonos ellenőrzést kiegészítettük a már rögzített adatok szisztematikus ellenőrzésével. Volt például olyan kérdező, aki az összes címén olyan személyeket talált, akikkel történtek bűnesetek, de voltak olyanok is, akik az átlagostól messze elmaradva, vagy egyáltalán nem találkoztak bűnesetek áldozataival a címeiken. Az ilyen és ehhez hasonló szélsőséges adatokat produkáló kérdezőket irányítottan ellenőriztük.

Az ellenőrzés során 27 kérdező (6%) esetében merült fel a csalás gyanúja. Az érintett kérdezők összes kérdőívét (összesen 251-et) újra elkészítettük más kérdezőkkel a következő helyszíneken:

- Budapesten, a IV. kerület teljes egészén,
- a XI., a XII., XIV., XVI. kerületek egy részén, illetve
- Gyálon, Siófokon és Szolnokon.

A kérdőív kitöltési hibái miatt nem fogadtunk el további 84 interjút, amelyeket szintén újra lekérdeztek. Így összesen 335 interjú újrafelvételére került sor.

A terepmunka eredménymutatói

A terepmunka később kezdődött a tervezettnél: május vége helyett június 14-én¹⁷. Az adatgyűjtés későbbi kezdete viszont egy hasznos lehetőséget teremtett arra, hogy ne csak egy évre vonatkozóan tudjunk érintettséget kérdezni, illetve vizsgálni, hanem egy plusz féléves időszakra vonatkozóan is megkérdezhessük az interjúalanyainkat arról, érte-e őket valamilyen viktimológiai sérelem.

Címlistás mintavételt alkalmaztunk. Egy főcímhöz három pótcím tartozott. A főcímet legalább kétszer kellett felkeresni. Amennyiben ennek ellenére az interjút nem lehetett elkészíteni, akkor lehetett az első (majd a második, illetve harmadik) pótcímen próbálkozni. A kisebb körzetekben a kérdezők arról számoltak be, hogy sok esetben négyszer-ötször is próbálkoztak a főcímen, mielőtt a pótcímre mentek volna.

A kérdezők munkáját tovább nehezítette az is, hogy a pótcímeket egyáltalán nem a főcím közeléből választották ki, hanem véletlenszerűen ugyanabból a kerületből vagy településről. Ez jelentősen megnövelte a felkeresések közlekedési időigényét, de a minta véletlen jellegének megőrzése érdekében ragaszkodtunk ehhez a megoldáshoz.

Az egyes címlistákhoz tartozóan elért vizsgálati személyek megoszlását mutatja a 2. számú táblázat.

¹⁷ A késedelem oka a közbeszerzési eljárás elhúzódása volt, mert az első fordulót eredménytelennek kellett nyilvánítanunk.

2. számú táblázat
Címek szerinti megoszlás

	megkérdezettek száma (fő)	az összes megkérdezett százalékában (%)
főcím	4 235	42,3
pótcím 1	2 136	21,3
pótcím 2	1 526	15,2
pótcím 3	1 351	13,5
kvótás cím	772	7,7
összesen	10 020	100,0

Összesen 10 020 interjú készült el, ennyi kérdőív rögzítésére került sor, és az adatfeldolgozás során ezeknek a kérdőíveknek az adattartalmával dolgoztunk. A 3. számú táblázat a sikertelen megkeresések okait és arányait mutatja.

3. számú táblázat
A címlistás felkeresések eredménye

	1. felkeresés (címlista)	2. felkeresés (címlista)	összes címlistás felkeresés	kvóta	összes sikeres interjú
SIKERES	8 021	1 227	9 248	772	10 020
SIKERTELEN	12 838	2 908	15 746		
későbbi időpont	428	6	434		
válaszmegtagadás	2 932	318	3 250		
kérdezett elköltözött	1 080	74	1 154		
kérdezett válaszképtelen	251	18	269		
senki sincs otthon	5 170	1 988	7 158		
kérdezett végig nem elérhető	1 248	229	1 477		
kérdezett jelenleg nem elérhető	1 002	239	1 241		
rossz cím	343	10	353		
egyéb	384	26	410		
összes érvényes sikertelen	11 164	2 806	13 970		
összes felkeresés	20 859	4 135	24 994		
érvényes minta	19 185	4 033	23 218		
sikeres (%)	41,8	30,4	92,3	7,7	100,0
sikertelen (%)	58,2	69,6	60,2		
válaszmegtagadás (%)	15,3	7,9	14,0		

Összesen 9248 interjú készült el a címlistákban szereplő helyszíneken az előre kiválasztott személyekkel. Két helyszínen, Budapesten (V. és XI. kerület) és Siófokon a címlisták nem bizonyultak elegendőnek, itt kvótás megkereséssel kellett pótolni a hiányzó címeiket. A kvótás megkeresés az összes elkészült interjú 7,7%-át jelenti, és a reprezentativitási kritériumokat nem befolyásolja. A kérdezés meghiúsulásának okai rendszerint a kiválasztott személyek elérhetőségével kapcsolatos problémákra vezethetők vissza. Válaszmegtagadás az összes megkeresés 14%-ában fordult elő, ami nagyon kedvező aránynak tekinthető.

A kérdés eredményei, az adathíj összetétele

A reprezentativitási kritériumok és a ténylegesen megkérdezettek

A kérdés során sikerült megfelelni az előre megállapított reprezentativitási kritériumoknak. A megkérdezettek összetétele sehol sem tért el lényegesen, szignifikánsan a tervezett értékektől.

A korcsoportok szerinti összetételt láthatjuk a 4. számú táblázatban.

4. számú táblázat
Korcsoportok szerinti összetétel

	mintakeret (%)	adathíj (%)
1900–1942	25,5	25,8
1943–1957	26,8	27,5
1958–1967	15,8	15,8
1968–1977	19,7	19,3
1978–1984	12,2	11,5
nincs válasz/nincs adat	0,0	0,0
összesen	100,0	100,0

A különbség a tervezett és ténylegesen megkérdezettek aránya között egyik korcsoportban sem éri el az egy százalékot. A megkérdezettek életkor szerinti összetétele tehát megfelel a reprezentációs kritériumoknak.

Az 5. számú táblázat a tervezett, mintakeret szerinti és a megkérdezett személyek nemek szerinti megoszlását mutatja.

5. számú táblázat
Nemek szerinti megoszlás

	mintakeret (%)	adathíj (%)
férfi	46,7	46,4
nő	53,2	53,6

A nemek szerinti megoszlást vizsgálva is megállapítható, hogy sikerült tartani a mintában meghatározott reprezentatív összetételt. Gyakorlatilag nincs eltérés a tervezett és a megkérdezett összetétel között.

További reprezentációs kritérium volt, hogy a minta tükrözze a megyék lakossági arányait. A 6. számú táblázat az egyes megyékben tervezett és elkészült interjúk számát és az eltérés arányát mutatja.

Az eltérések a mintakeret és a ténylegesen megkérdezettek számában a címlisták kérdezői közötti allokációból adódnak. A kérdés végső fázisában a még hiányzó interjúk elkészítésére több kérdező is kapott pótcímeket, és amennyiben többen sikerrel jártak, akkor néhány interjúval több készülhetett az adott területen. Mivel ezek a plusz interjúk nem befolyásolták a reprezen-

6. számú táblázat
A tervezett és elkészült interjúk megoszlása

megye	mintakeret (%)	adathíj, elkészült interjú (db)	eltérés a mintakeret százalékában
Bács-Kiskun megye	539	536	-0,56
Baranya megye	402	405	0,75
Békés megye	393	394	0,25
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	720	736	2,22
Budapest	1 751	1 757	0,34
Csongrád megye	423	422	-0,24
Fejér megye	419	414	-1,19
Győr-Moson-Sopron megye	433	430	-0,69
Hajdú-Bihar megye	534	534	0,00
Heves megye	324	324	0,00
Jász-Nagykun-Szolnok megye	409	417	1,96
Komárom-Esztergom megye	310	310	0,00
Nógrád megye	216	218	0,93
Pest megye	1 063	1 058	-0,47
Somogy megye	333	338	1,50
Szabolcs-Szalmár-Bereg megye	555	556	0,18
Tolna megye	247	247	0,00
Vas megye	266	266	0,00
Veszprém megye	366	366	0,00
Zala megye	297	292	-1,68
összesen	10 000	10 020	0,2

tációs arányokat, de növelték az elemszámot, megtartottuk, és felhasználtuk az elemzések során. Azokban a megyékben, ahol a tervezettnél kevesebb interjú készült, a címlisták elfogyása után nem pótoltuk a hiányt kvótás megkérdezéssel, mert olyan csekély számban fordult elő ilyen helyzet, hogy a maximum 4-5 interjú hiánya nem befolyásolta a reprezentációs arányokat.

A kérdőív struktúrája

A kérdőív három, fizikailag is elkülönült részből áll.

- Az első a főkérdőív, ez tartalmazza a szociodemográfiai adatokra vonatkozó és a viktimizációhoz nem közvetlenül kapcsolódó kérdéseket, valamint a viktimológiai szűrőkérdéseket.
- A második az úgynevezett bűncselekményi blokk, aminek kitöltésére akkor került sor, ha a megkérdezett az utóbbi másfél évben volt valamilyen bűncselekmény áldozata. Az adott bűncselekményre vonatkozóan tartalmaz részletes kérdéseket.
- A harmadik rész önkitalós kérdőív volt. Az ebben szereplő kérdésekre a megkérdezettnek önállóan, a kérdezőbiztos nélkül kellett válaszolnia, és a válasz után egy borítékba került a kérdőív, így annak tartalmát a kérdezőbiztos nem ismerhette.

A kérdés akkor számítottnak sikeresnek, ha legalább a főkérdőívet kitöltötték. Hiányosan, vagy részben kitöltött főkérdőívet nem fogadtunk el, ha a kérdés a főkérdőív kitöltése közben szakadt meg, akkor a kérdezőnek egy pótcímen kellett megkísérelnie a kérdést. Ez nagyon ritkán fordult elő, a válaszmegtagadók (14%) döntő többsége már a kérdés előtt jelezte, hogy nem akar részt venni a felmérésben. Az adatfelvétel során összesen 10 020 főkérdőív kitöltésére került sor. A főkérdőív bűnözéshez kapcsolódó kérdéseit K betűvel és sor számmal jelöltük. A részletes elemzések során így hivatkozunk rájuk, és ennek alapján azonosítható, hogy a főkérdőívbe tartozó kérdésről van szó. Összesen 80 bűnözéshez kapcsolódó (K) és 26 szociodemográfiai adatokra vonatkozó (Sz) kérdés szerepel a főkérdőívben. Ezekben az esetekben az összes megkérdezett 10 020 főt jelent, és a megkérdezettek százalékában megadott válaszarányok erre az értékre vonatkoznak.

Amennyiben 2003-ban vagy 2002-ben legalább egyszer valamilyen bűncselekmény sértettjévé vált a megkérdezett, akkor a bűncselekményi blokkot is le kellett kérdezni. A bűncselekmények közül a nemzetközi gyakorlathoz és a korábbi hazai vizsgálatokhoz igazodva kiemeltünk 15 bűncselekménytípust, amelyekre vonatkozóan kértük a részletes kérdéssor megválaszolását.

A kiemelt bűncselekménytípusok a következők:

- autólopás,
- autóból való lopás,
- autórongálás,
- rongálás,
- kerékpárlopás,
- rablás,
- zseblopás,
- lopás,
- betöréses lopás,
- bántalmazás, testi sértés,
- szexuális zaklatás,
- szexuális erőszak,
- támadás, fenyegetettség,
- becsapták, megkárosították,
- sérüléssel járó közlekedési baleset,
- egyéb bűncselekmény.

Amennyiben valakivel többféle bűncselekmény is történt, akkor minden kiemelt bűncselekménytípusra vonatkozóan egy-egy bűncselekményi blokkot kellett kitölteni, illetve ha más bűncselekmény áldozatává vált, ami nem szerepelt a kiemelt cselekmények között, akkor erre a bűncselekményre vonatko-

zóan tettük fel a részletes kérdéseket. Tehát, ha valaki például zseblopás és betörés áldozatává is vált a vizsgált időszakban, akkor két bűncselekményi kérdéssorra kellett válaszolnia.

Azokban az esetekben, ha valakivel ugyanabból a kiemelt bűncselekménytípusból vagy egyéb bűncselekményekből több eset is történt, akkor csak egy bűncselekményi blokk kérdéseire kellett válaszolnia, mégpedig a legutolsó bűncselekményre vonatkozóan. Tehát, ha valakinek háromszor is ellopták az autóját, akkor csak a legutóbbi lopásra vonatkozóan kellett válaszolnia a részletes kérdésekre.

Összesen 1734 megkérdezett esetében került sor bűncselekményi blokk kitöltésére, tehát ennyien váltak saját megítélésük szerint legalább egyszer bűncselekmény áldozatává 2003 első felében vagy 2002-ben. A kitöltött bűncselekményekre vonatkozó részletes kérdéssorok száma azonban ennél több, mert voltak, akik többféle bűncselekményről is beszámoltak. Az összes kitöltött bűncselekményi blokk számát, illetve azt, hogy hányan váltak több bűncselekmény áldozatává a 7. számú táblázat tartalmazza.

7. számú táblázat
A bűncselekmények halmozódása

bűncselekmények száma	áldozatok száma
1	1734
2	228
3	52
4	11
5	3
6	3
7	3
8	1
összesen	2035

Összesen 1734 személy esetében 2035 bűncselekményi blokk kitöltésére került sor, tehát 2035 bűncselekményre vonatkozóan vannak részletes adataink. Ennél valamivel több bűncselekmény elszenvadásáról számoltak be a megkérdezettek a vizsgált másfél éves időszakra vonatkozóan, mert az azonos bűncselekménytípusok esetében csak egy kérdésblokkot kellett kitölteni.

Az önkitalós kérdőívek átadása előtt, mivel ebben szenzitív adatokra¹⁸ vonatkozó kérdések is szerepeltek, írásbeli nyilatkozatot kértünk a megkérdezett-

¹⁸ „Egyes olyan adatok, amelyek az egyén nemzetiségére, faji és etnikai eredetére, magánéletére, felfogására, előéletére, társadalmi csoportosulásokhoz való tartozására, testi vagy szellemi állapotára stb. vonatkoznak, a nemzetközi gyakorlatban úgynevezett különleges adatnak minősülnek, és fokozottabb törvényes védelemben részesülnek. Az esély- és jogegyenlőség, az egyenlő méltóság minden ember számára csak úgy biztosítható, ha a hátrányos vagy kivételes megkülönböztetésre lehetőséggel nyújtó adatok kiszolgáltatásában a lehető legnagyobb mértékben meghagyjuk az egyén információs önrendelkezésének a jogát. Csak a különleges adataira vonatkozó korlátozással kezelhetők olyan, egyébként nem különleges adatok is, amelyekből az érintett különleges adataira vonatkozó következtetés vonható le” – olvashatjuk a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 2. §-ához fűzött indoklásban. Ugyanitt utal arra is, hogy az „adatkezelés az adatokra alkalmazható minden elképzelhető műveletet felölel”, továbbá az érintett hozzájárulását vagy már az adatfelvételkor, vagy a továbbítás előtt meg kell szerezni. Az „önkitalós kérdőív” 01, 02, (04), 03, 05, 06, 07, 08, (09), 010, (011), 016B, (017), 018, 019, (020), 021, 022, 023, 024 számú kérdései és az arra adott válaszok a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 2. § 2. pontja szerinti kétségtelenül szenzitív adatoknak minősülnek.

tektől arra vonatkozóan, hogy hozzájárulnak ezen adatoknak a kutatásban való felhasználásához. Az önköltős kérdőív kérdéseire csak azokat a vizsgálati személyektől kértünk és kaptunk választ, akik az írásbeli hozzájárulást megadták. Így az önköltős kérdőív kérdéseire 5792 személy válaszolt. A kérdőív kérdéseit O betűvel jelöltük, és ezeknél a kérdéseknél a megkérdezettek 5792 főt jelentenek. A nyilatkozatot nem adó 4228 vizsgálati személyre vonatkozóan ezeknél a kérdéseknél nincs információnk. Az önköltős kérdőív kérdéseire válaszoló és nem válaszoló vizsgálati személyek nemek szerinti megoszlását mutatja a 8. számú táblázat.

8. számú táblázat
Az önköltős kérdőívre válaszolók nemek szerinti megoszlása

nem	az önköltős kérdőív kérdéseire	
	válaszolt (%)	nem válaszolt (%)
férfi	46,4	46,5
nő	53,6	53,5

A nemek szerinti megoszlásban nincs különbség a két csoport között, tehát a férfiak és a nők ugyanolyan arányban vállalkoztak ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására.

A korcsoportok szerinti megoszlást vizsgálva sincs szignifikáns különbség a válaszolók és nem válaszolók csoportja között. Ezt szemlélteti a 9. számú táblázat.

9. számú táblázat
Az interjúra vállalkozók és a nem válaszolók korcsoportok szerint

születési év	válaszolt (%)	nem válaszolt (%)
1900–1942	23,9	28,4
1943–1957	28,0	26,9
1958–1967	16,1	15,5
1968–1977	19,6	18,7
1978–1984	12,3	10,4
összesen	100,0	100,0

A legidősebbek korcsoportjában van a legnagyobb eltérés: közülük 4,5%-kal kevesebben vállalkoztak a kérdőív kitöltésére, de a kérdezők beszámolója szerint ez nem annyira a kérdések, hanem sokkal inkább az írás, olvasás nehézségei miatt történt.

Az önköltős kérdésekre válaszolók nemek és korcsoportok szerinti összetétele nem tér el jelentősen a teljes minta összetételétől.

Településtípus szerint vizsgálva a válaszolókat, már jelentős eltéréseket találunk a két csoport között, ezt mutatja a 10. számú táblázat.

A megyei jogú városban élők azonos, a kisebb településen élők valamivel nagyobb arányban, míg a budapesti lakosok szignifikánsan kevesebben válaszoltak ezekre a kérdésekre. A reprezentativitás a különböző településen élőket vizsgálva tehát sérül. A budapesti lakosokra nézve nem tekinthet-

10. számú táblázat
Az interjúk sikeressége településtípusok szerint

településtípus	az önköltős kérdőív kérdéseire	
	válaszolt (%)	nem válaszolt (%)
Budapest	13,3	23,4
megyei jogú város	20,2	19,9
egyéb város	29,4	22,8
község, tanya	37,1	34,0
összesen	100,0	100,0

jük reprezentatívnak a kapott válaszokat. Tehát az ezekre a kérdésekre adott válaszok a vidéken élők véleményét hangsúlyozottabban jelentik meg.

Az áldozattá válási adatok értelmezése

Az áldozatok népességben belüli aránya

Az áldozattá válást négy időintervallumra vonatkozóan vizsgáltuk.

a) Az első legáltalánosabb szint az életprevalenciára vonatkozott. K80 kérdés: „Eddigi életében összesen hányszor volt valamilyen bűncselekmény áldozata?”

Erre a kérdésre 255-en nem válaszoltak, 5701 megkérdezett (56,9%) mondta azt, hogy soha sem volt áldozat, és 4064-en (41,6%) számoltak be legalább egy olyan bűncselekményről, amelyben áldozatok voltak. Az áldozattá válás gyakoriságát mutatja a 11. számú táblázat.

11. számú táblázat
Az áldozattá válás gyakorisága

hányszor volt áldozat	fs	a megkérdezettek százalékában
egyszer	2 320	23,2
kétszer-háromszor	1 065	10,6
háromnál többször	679	6,9
soha	5 701	56,9
nem válaszolt	255	2,5
összesen	10 020	100,1

Az ilyen hosszú időtávra vonatkozó áldozattá válási kérdések eléggé megbízhatatlanok, hiszen például 8-10 év távlatából nem biztos, hogy sikerül felidézni egy kisebb súlyú bűncselekmény megtörténtét, könnyen elfelejtődnek ezek az esetek. Így nem állíthatjuk azt biztosan, hogy a „soha” választ adó 5701 ember valóban nem volt eddigi életében áldozat. Az elméleti, csak a bűnügyi statisztika adataira támaszkodó számítások ennél magasabb érintettséget mutatnak, de akik nem emlékeznek a régebben megtörtént esetre,

esetekre, azokat biztosan nem érte olyan fokú sérelem, ami a jelenlegi életvitelükre, gondolkodásukra kihatna¹⁹, tehát a további elemzések során nyugodtan kezelhetjük őket úgy, mintha valóban nem történt volna velük viktimizációs esemény. Azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy 4064-en úgy emlékeznek, hogy legalább egy esetben voltak már valamilyen bűncselekmény áldozatai. A bűncselekmények vonatkozásában ennél többet erről az áldozati körrel nem is tudunk mondani, mert részletesebben, a nemzetközi szokásoknak megfelelően, nem kérdeztünk a cselekményekkel kapcsolatban.

b) A következő vizsgálati szintet az *elmúlt öt éves időtartam* jelentette. Erre az időtartamra vonatkozóan már részletesen kérdeztük az esetleg megtörtént eseményeket. Bár ez még mindig hosszabb időszak annál, mint amire a megkérdezettek megbízhatóan emlékezhetnek, mégis úgy döntöttünk, hogy bevonjuk a vizsgálódásunk körébe ezt az időtartamot is, mert lehetőséget ad a vizsgálati személyeknek arra, hogy összeszedjék a gondolataikat, emlékeiket, és ezáltal jobban működjenek a rövidebb időszakokra vonatkozó kérdések. A kérdés úgy zajlott, hogy a kérdezőbiztosoknak minden kiemelt bűncselekményre vonatkozóan fel kellett tenniük a kérdéseket, az egyéb, illetve az addig kimaradt bűncselekményekkel zárva a sort. Az egyes kiemelt bűncselekmények, illetve bűncselekménycsoportok (vagyon elleni, erőszakos, szexuális, közlekedési bűncselekmények) esetében adott válaszokat külön tanulmányokban fogjuk elemezni, most csak az összevont, minden bűncselekményt magában foglaló adatok jelentését tisztázzuk. Összességében tehát 3326-an mondták azt, hogy legalább egy bűncselekmény történt velük az elmúlt öt évben. Ezekben az esetekben már nemcsak a bűncselekmény megtörténtét és gyakoriságát tudtuk detektálni, hanem a bűncselekmény típusát is. Az elmúlt öt évben előfordult eseteket éves szintre vetítve 665 sértett adódik.

c) A kérdés időpontja révén, 2003 június végén–július elején zajlott le az adatgyűjtés, lehetőségünk nyílt az *elmúlt hat hónapra vonatkoztatva* is feltenni a kérdéseket, természetes határoló pontokként használva a kérdés idejét és az év kezdetét. A viktimológiai adatgyűjtések során az egyik legfontosabb probléma a vizsgálni kívánt időpontok pontos, minden megkérdezett számára egyértelmű elhatárolása a „telescoping-” hatás²⁰ kivédése, illetve minimalizálása érdekében. Amennyiben a vizsgálni kívánt időszak túlzottan messze kerül a kérdés időpontjától, akkor ez a hatás rendkívül felerősödhet, és ez jelentősen rontja az eredmények megbízhatóságát.

19 A tudatalatti számuézott elfojtott események hatásának vizsgálatától most eltekintünk, mert azok egy más tudományág illetékességi körébe tartoznak.

20 A vizsgálati személyek a vizsgált időszakba súrlják, tolják azokat az eseményeket is, amelyek előtte vagy utána történtek.

Esetünkben a legideálisabb időpontban került sor a kérdésre, a fél év vége és az adatgyűjtés egybe esett, így a vizsgálni kívánt időszak utáni események nem ronthatták a megbízhatóságot. Az év kezdete, mint másik határoló pont, szintén jól használható, és minden megkérdezett számára egyértelmű. S mivel az év végi eseményeknek (karácsony, szilveszter) rendszerint nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az emberek, s jobban megőrződnek az ekkor történt események, így a másik oldalról is jól elhatárolható időszakhoz jutottunk. Az elmúlt fél év adatain túlmenően, mert itt a csekélyebb esetszám nehezítette volna a további elemzéseket, minden bűncselekménytípus esetében adatokat gyűjtöttünk a 2002-es évre vonatkozóan is. Ezzel a módszerrel alkalmunk nyílt a fél évre és egy teljes évre vonatkozó adatgyűjtés lehetséges eredményeinek összevetésére is.

Nézzük előbb a teljes évre, 2002-re vonatkozó adatokat!

A megkérdezettek közül 2002-ben 1205 személlyel történt valamilyen bűncselekmény (12. számú táblázat).

12. számú táblázat
A 2002-ben áldozattá váltak aránya

hányszor volt áldozat 2002-ben	fő	a megkérdezettek százalékában
egyszer	1 012	10,0
kétszer	142	1,4
kettőnél többször	51	0,6
nem volt 2002-ben	8 815	88,0
nem válaszolt	0	0,0
összesen	10 020	100,0

Az éves adatok birtokában nagy a kísértés, hogy összehasonlítsuk a vizsgálat során nyert adatokat a bűnügyi statisztika (ERÜBS) adataival, de ellen kell állnunk ennek a kísértésnek, mert a két adatgyűjtési módszer eredményei nem vehetők össze. A korábban már említett problémákon (viktimológiai bizonytalansági tétel, jogi és természetes személyiségű sértettek elhatárolása) túlmenően még újabb nehézségek is adódnak. A legsúlyosabb probléma a *bűncselekmények és szabálysértések elhatárolása*. A hazai büntetőjog sajátosságai miatt a szabálysértéseket a bűncselekményektől teljesen elkülönítve kell kezelni. A bűnügyi statisztika nem tartalmaz adatokat a szabálysértésekre vonatkozóan, s bár az elhatárolás nem mindig egyértelmű, az értékhatár megállapítása esetleges és szubjektív elemekkel terhelt, mégis – legalábbis az elkövetőre nézve – egészen más következményekkel jár a két cselekmény. A sértett szemzőgéből nézve azonban ez az elhatárolás korántsem olyan tiszta, mint a büntetőjogban, sokszor nincsenek is tudatában, hogy létezik, s csak a hatóságok reagálását tapasztalva szembesülnek a jelenség-

gel. Azokból az esetekből, ahol a bűncselekményi blokk kitöltésére is sor került, adhatnánk egy közelítő becslést a szabálysértések arányára, mert ezekben az esetekben regisztráltuk az okozott kár sértettek szerinti mértékét. De valószínűleg ez a becslés eléggé pontatlan lenne, mert semmi biztosítékunk nincs arra nézve, hogy a sértett által becsült kárérték a hatóságok megítélésével egybeesne. A hozzávetőleges becslés amúgy sem vinne sokkal közelebb az áhitott bűnügyi statisztikával való egybevetéshez, mert a többi ezt megnehezítő körülmény továbbra is fennállna, és ez az elkülönítés nem lenne hatással a sértettek szubjektív megítélésére, akik nem aszerint mérlegelik az őket ért sérelmet, hogy az szabálysértés volt-e, vagy bűncselekmény, hanem aszerint, hogy mekkora sérelmet okozott számukra. Ez pedig sokszor nincs arányban a ténylegesen elszenvedett anyagi kár mértékével. Végző célunk egyébként is a sértettek jellemzőinek feltárása. A bűncselekmények, illetve bűnügyi szabálysértések áldozatai pedig nem biztos hogy az okozott kár mentén elkülöníthető jellemzőkkel bírnak.

Latenciabecslést nem a két adatgyűjtési módszer eredményének összevetése révén tehetünk, erre a vizsgálati eredmények felhasználásával, a kutatás keretei között kell sort keríteni. A már említett 1205 sértett 2002-ben saját bevallása szerint összesen 1537 esetben vált bűncselekmény áldozatává, de csak 810 esetben fordultak a hatóságokhoz és tettek feljelentést. Tehát gyakorlatilag összességében csak minden második bűneset juthatott a hatóságok tudomására. Az egyes bűncselekménytípusok szerint ez az átlag nagymértékű szóródást mutat, vannak olyan cselekmények, ahol sokkal ritkábban történik feljelentés, vannak olyan bűncselekménytípusok, ahol szinte minden cselekményt jelentenek a sértettek. Bár a sértettek általunk detektált számát nem célszerű összehasonlítani a bűnügyi statisztika adataival, a feljelentések esetében az összehasonlítás már sokkal indokoltabb. Elvileg minden feljelentésnek meg kellene jelennie a bűnügyi statisztikában is, mégis azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek állításával szemben, miszerint 810 esetben megtették a feljelentést, ami országos szintre vetítve kb. 800 ezer esetet felel meg, a bűnügyi statisztika ezzel szemben mintegy 300 ezer esetet tartalmaz. Részben magyarázhatja a jelentős különbséget, hogy a sértettek, mint már említettük, nem tesznek különbséget a szabálysértések és a bűncselekmények között, a bűnügyi statisztika viszont nem tartalmazza a szabálysértések miatti bejelentéseket. Az ebből adódó eltérés azonban valószínűleg nem magyarázza a több mint kétszeres különbség egészét. Lenniük kell még más mechanizmusoknak is, amelyek az ügyeket letérítik a bűnügyi adattá válás útjáról. Egyik ilyen mechanizmus lehet, hogy a rendőrségnek módja van minősíteni a tudomására jutott eseteket aszerint, hogy nyomozásra, üldözésre alkalmasnak tartja-e, vagy sem, és az arra nem érdemes ügyeket kiszűrve csökkentheti a munkaterheit. Ezáltal csökkentve a hivata-

los bűnügyi statisztikába bekerülő esetek számát.²¹ Egy másik lehetőség, hogy az állampolgárok másként értelmezik a feljelentés fogalmát, mint a hatóság. Míg a sértett esetleg egy telefonbejelentésre is úgy emlékszik, hogy feljelentést tett, addig a hatóság ezt önmagában nem tekinti annak, s így ezen esetek regisztrálása nem történik meg. Az említettekben túlmenően vannak olyan bűncselekmények is, amelyek tipikusan nem a sértetti feljelentés alapján kerülnek a nyomozó hatóság tudomására. (Jellemzően ilyenek a bűncselekményi képező közlekedési balesetek.) Az tehát kijelenthető, hogy – e felmérésben meg nem állapítható nagyságban – vannak olyan további bűncselekmények, amelyek a sértett közreműködése nélkül ugyan, de a hatóság tudomására jutottak, tehát amelyek a sértettek adatai alapján számított latencia nagyságát némileg csökkentik.

d) Amennyiben a legrövidebb vizsgált időszakra (az elmúlt fél évre) vonatkozó adatokat vizsgáljuk, valamelyest módosul a bűnügyi helyzetről kialakuló kép. Ebben az időszakban a sértettek száma 799 volt, ami egyéves időszakra átszámítva 1598 lenne. Ez kb. 25%-kal magasabb, mint a 2002-es egész évre vonatkozó adat. Az eltérésnek két oka lehet. Az első és egyben valószínűbb ok az, hogy mégiscsak működött a „telescoping” hatás, és valamelyest ide torlódtak a korábbi időszak eseményei is. A másik magyarázat az, hogy 25%-kal nőtt a bűnözés 2003 első felében.²² A két hatás együttesen is érvényesülhetett, de hogy melyik milyen mértékben működött közre a növekedésben, annak eldöntésére jelenleg nincs információnk, csak az elkövetkező vizsgálatok adatai alapján lehet majd válaszolni erre a kérdésre. A feljelentési hajlandóság is azonos arányban változott, de ebben is egyformán szerepe lehet mindkét említett tényezőnek. A latenciamutató sem változott, mivel a kiszámításához szükséges mindkét érték lényegében egyformán növekedett. Tehát a lakosság továbbra is több mint kétszer annyi bűncselekményről számolt be, mint amennyiben a hatóságokhoz fordult. A rejtve maradás okaival, illetve a feljelentési hajlandóság változásának alakulásával is külön tanulmányban foglalkozunk majd.

A válaszok megbízhatósága és érvényessége

Az adatok validitása többféle módszerrel vizsgálható. Mi egy külön validitási vizsgálatot terveztünk a kutatási módszer és az eredmények ellenőrzésére. Miként erre a korábbiakban már utaltunk, a jelen vizsgálat eredményeiből még nem tudjuk, hogy a megkérdezettek pontosan mit is értettek a

²¹ Korinek L.: i. m. 115. o.

²² Nem lehet egy harmadik szempontot sem figyelmen kívül hagyni. Nevezetesen azt, hogy 2002 első fél évében több sérelem érte a lakosságot, mint a másodikban, bár a hivatalos bűnügyi statisztika adatai nem mutatnak ilyen jellegű szezonálitást.

bűncselekmény fogalmán. Az biztos, hogy a lakosság jogtudata eltér a büntetőjog fogalomrendszerétől. Nem biztos, hogy amit a laikusok bűncselekményként definiálnak önmaguk számára, azt a hatóságok is hasonlóan értékelnék. Az eltérő értelmezés eléggé valószínű feltételezése és a szabálysértések körüli bonyodalmak meglehetősen bizonytalanná teszik, hogy a felmérésben bűncselekményként szereplő események valóban bűncselekmények-e. A validálási vizsgálat segít a bizonytalanság csökkentésében, addig azonban be kell érünk azzal a meglehetősen prakticista megfontolással, hogy a szenvedő fél számára mindaz bűncselekmény, amit annak érez.

Az áldozattá válást több lépcsőben és több időtartamra vonatkozóan vizsgáltuk, így az itt kapott válaszok konzisztenciája már most is vizsgálható, és az eredmények megmutatják, hogy mennyire voltak megbízhatóak a vizsgálati személyek válaszai.

Az életprevalencia és az elmúlt öt évre vonatkozó kérdések összehasonlítása alapján azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek nagyon következetesek voltak. Mindössze négy esetben fordult elő inkonzisztencia, azaz hogy nem összeegyeztethető választ adott valaki a két kérdésre.

Az ötéves, az egyéves és a féléves időtartamra vonatkozó kérdések esetében is rendkívül magas konzisztenciát tapasztaltunk: a 0,1%-ot sem érte el a következetlen válaszok aránya. Ezek a különlegesen jó értékek valószínűleg annak tulajdoníthatók, hogy a kérdezőbiztosok az alapos felkészítések és gyakorlások hatására ezekre a kérdésekre nagy gondot fordítottak.

Más vizsgálatokkal való összehasonlításban is jól vizsgázott a kérdőív. Például az önkéntes részben szereplő kisebbségi csoportokhoz való tartozást vizsgáló kérdés gyakorlatilag a KSH népszámlálási adatokkal egyező eredményt hozott: arányait tekintve itt is ugyanannyian vállalták a felsorolt kisebbségi csoportokhoz való tartozást. A kisebb eltérések a konfidencia-intervallumon belül vannak. A belső konzisztenciavizsgálatok szerint tehát a kérdőívre adott válaszok megbízhatónak bizonyultak.

IRODALOM

Bienkovska, Ewa: Félelem a bűnözéstől. A nagyvárosi bűnözéssel összefüggő vizsgálat néhány tanulsága. In: **Irk Ferenc (szerk.): Társadalmi átalakulás és bűnözés.** OKKri, Budapest, 1995

Bóhm Antal – Juhász Erika – Szógyi Lenke: Szubjektív biztonságérzet I–IV. *Belügyi Szemle*, 1996/6., 7., 8., 9.

Carver, C. S.: Social measurement and social indicators. George Allen and Unwin, London, 1981

Déri Pál: Doktori értekezés. Kézirat, 2001

Eigenberg, H. M.: The National Crime Survey and Rape: The cases of the missing question. *Justice Quarterly*, 7/1990.

Hagan, F. E.: Research Methods in Criminal Justice and Criminology. New York, 1989

Hibell, B. – Anderson, B. – Bjarnasson, T. – Kokkevi, A. – Morgan, M. – Narusk, A.: The 1999 ESPAD Report, 2000, pp. 25–35.

Irk Ferenc: A közbiztonság és a bűnmegelőzés jövője. Kriminológiai Tanulmányok, 40. OKRI, Budapest, 2003

Kerecsi K. – Finszter G. – Kó J. – Gosztonyi G.: Nagyvárosi bűnözés. Bűnmegelőzés Budapest V., IX. és XXII. kerületében. OKRI–Bíbor Kiadó, Budapest–Miskolc, 2003

Király Tibor: Rendszerváltás és bűnözés. In: **Irk Ferenc (szerk.) (1995):** i. m.

Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot. Végeken Alapítvány, Budapest, 1992

Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988

Korinek László: A lakosság feljelentési magatartása és a bünygyi szervekről alkotott véleménye egy vizsgálat tükrében. 1994

Korinek László: Objektív biztonság – szubjektív biztonság – félelem. *Magyar Jog*, 1995/6.

Korinek László: Félelem a bűnözéstől Közép-Kelet-Európában. In: **Irk Ferenc (szerk.) (1995):** i. m.

Korinek László: Egy követéses vizsgálat ürügyén a bűnözési félelemtől. *Jogtudományi Közöny*, 1996. július–augusztus

Kó József: Vélemények a bűnözésről. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 35. OKKri, Budapest, 1998

Kó József: Vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szociológiai vizsgálata. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 34. OKKri, Budapest, 1996

Lavraks, P. J.: Methods for sampling and interviewing in telephone surveys. In: **Leonard Bickman – Debra J. Rog (eds.): Handbook of applied social research methods.** Thousand Oaks, 1998

Linsky, A. S.: Stimulating responses to mailed questionnaires. *Public Opinion Quarterly*, 39/1975.

Ritter Ildikó (szerk.): Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről. ISM, Budapest, 2001

Sutherland, E. H. – Cressey, D. R.: Criminology. New York, 1970

Trotter, R. T.: Ethnography and network analysis: The study of social context in cultures and society. Sage, London, 2000

Zvekcic, Ugljesa – Kentész Imre: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzetközi vizsgálat eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000

Van Maanen, J.: Notes on the production of ethnographic data in an American police agency. Academic Press, New York, 2002

Vavró István: A bűnözés kriminálstatisztikai jellemzői. KJK, Budapest, 1976

West, D. J. – Farrington, D. P.: Who becomes delinquent? Heinemann, London, 1975

A bűnözéstől való félelem¹

Elméleti megfontolások

Ahhoz, hogy megállapíthassuk, mit mértünk, első lépésként definiálnunk kell az elemzés tárgyát jelentő fogalmakat: a bűnözést és a félelmet. Kezdjük a bűnözéssel

A bűnözést szokásosan negatív vagy deviáns társadalmi tömegjelenségként definiálják, amely két elemet tartalmaz, a büntetőjogi normaszegést mint emberi magatartást és a büntetőjogi normát megszegő személyt.² Ez a definíció kiegészíthető azzal, hogy a bűnözés a társadalmi kontrollmechanizmus függvényében értelmezendő, amibe beletartoznak a törvények, a feljelentési hajlam, a bűnfelderítés és a bűnüldözés sikeressége, az igazságszolgáltatás gyakorlata – összességében tehát a bűnözés nem független változó. A bűnözésbe bekerülő jelenségek függenek a büntetőjogi normáktól.³ Ezek a normák pedig időben változnak, és kisebb-nagyobb késéssel a társadalmi igényekhez igazodnak. Tehát a bűnözés mindig csak egy adott társadalmi valóság kontextusában értelmezhető, nincs abszolút bűnözés-fogalom. Ugyanakkor a társadalom sem tekinthető egységes entitásnak, csoportokra, rétegekre bomlik, amelyek önálló érdek- és értékrendszerekkel, saját normarendszerrel jellemezhetők. Így bár a bűnözés alapja a büntetőjogi normaszegés, ennek megítélésében a társadalom egyes tagjai vagy csoportjai nem feltétlenül értenek egyet, és biztosan nem azonosan vélekednek. „Hajlamosak vagyunk többé-kevésbé csak azt bűnözésnek tartani, aminek amorális tartalma van.”⁴ Az amoralitás megítélése azonban függ a társadalmi helyzetünktől.

A bűnözés, aminek hatását elemezni szeretnénk, a gyakorlatban relatívnak bizonyul. Nem ugyanazzal a jelentéssel bír valamennyi megkérdezett számára. S ha nem ugyanazt jelenti a bűnözés az egyes megkérdezettek számára, akkor nem ugyanattól félnek, ha általában a bűnözéstől való félelmet vizsgáljuk. Ez lehet a félelmi paradoxon egyik magyarázata, hogy nem azok félnek és nem ott félnek, ahol és akik leginkább veszélyeztetettek.

¹ A témát többnyire azonos vagy hasonló szempontok mentén, de más irányból közelíti meg Barabás Tünde ugyanitt közzétett tanulmánya. Kó József elsődlegesen a lakosság egészére, Barabás Tünde a még áldozattá nem vált és a már áldozattá vált megkérdezettek összehasonlítására összpontosít. A magyarországi felnőtt lakosság egészére célszerű mindkét dolgozat tanulmányozása. – A szerk. megj.

² Így például Vavró István: A bűnözés kriminálstatistikai jellemzői. KJK, Budapest, 1976, 53. o.

³ Király Tibor: Rendszerváltás és bűnözés. In: Irk Ferenc (szerk.): Társadalmi átalakulás és bűnözés. OKKri, Budapest, 1997, 22–23. o.

⁴ Uo. 23. o.

A félelem nagyon összetett érzelem, sok tényező befolyásolja kialakulását, intenzitását. Érdekes, hogy a bűnözéssel kapcsolatban miért pont ezt az érzelmet szokták vizsgálni, hiszen sok más érzelem is megjelenik, megjelenhet a bűncselekményekkel kapcsolatban, akár az áldozattá válás miatt, akár általában. Például, ha valakitől ellopják a táskáját, akkor nem biztos, hogy félni fog emiatt, lehet hogy sokkal inkább dühös vagy mérges lesz a kellemetlenségek miatt, amit sokszor nem is az elszennvedett anyagi kár indukál, hanem az ellopott iratok pótlásával járó ügyintézés.

Ha arra gondolunk, hogy anyagi veszteség érhet minket valamilyen bűncselekmény miatt, nem biztos, hogy a félelem lesz a legadekvátabb érzelem, ami leírja azt, amit érzünk. Szomorúak lehetünk, mert valamilyen kedves tárgyat veszítettünk el, vagy mérgesek, dühösek a kár miatt, de egyáltalán nem biztos, hogy félni fogunk. A félelem leginkább a személy elleni bűncselekmények kapcsán indokolt. Az összes bűncselekmény legnagyobb hányada (kb. 75%-a) azonban vagyon elleni cselekmény, amelyekkel a félelem kevésbé kapcsolódik össze. Így ha a tényleges veszélyeztetést akarjuk összehasonlítani a bűncselekményekkel kapcsolatban megjelenő félelmek előfordulásával, akkor szerencsésebb volna a személy elleni cselekményeket vizsgálni, mint a szokásos módon az összes bűncselekmény megoszlását elemezni. Ha azok, akik leginkább félnek a bűnözéstől, elsősorban a személy elleni cselekményektől félnek, akkor az összesített bűnügyi adatokat vizsgálva téves képet kaphatunk.

Ha az adatgyűjtés során csak a bűnözéssel kapcsolatos félelmekre kérdezünk rá, külön problémát jelent annak meghatározása, hogy az egyéb szintén jelenlévő érzelmek hogyan kapnak részt a válaszban, hogyan konvertálódnak félelemmé a harag, a tehetetlenség, az idegesség stb.

Realisabb képet kaphatnánk akkor, ha a félelmen kívül megjelenő egyéb érzelmeket is vizsgálánk. A kérdőív összeállításakor a viktimizációval kapcsolatban nyolc érzelem jelenlétére kérdeztünk, az ezekre a kérdésekre adott válaszok elemzése segíthet választ keresni az előbbi kérdésekre, de ezek feldolgozására majd csak később kerül sor. Most, első lépésben, a hagyományos utat követve a „szokásos” félelmi kérdésekre adott válaszokat fogjuk megvizsgálni.

A félelem mögött meghúzódó érzelmek közül egyedül a hozzá szorosan kapcsolódó, csak általánosabban, tárgyitalanul megjelenő szorongás szerepét szokták vizsgálni. E kapcsolat elemzésének eléggé kiterjedt irodalma van. A félelmet magyarázó elméleti modelleknek jó áttekintését adja Korinek László⁵. Hat elméleti modellt különböztet meg, és pedig a következőket:

⁵ Korinek László: Egy követéses vizsgálat ürügyén a bűnözési félelemről. Jogtudományi Közöny, 1996. július–augusztus

- viktimizációs elmélet,
- a lakókörnyezet társadalmi rendjével magyarázó elmélet,
- társadalmi probléma elmélet,
- kognitív szorongás elmélet,
- kockázatértékelés elmélet,
- társadalmi bizonytalanság elmélet.

Az említett elméletekben a félelemérzet magyarázatának mechanizmusa hasonló struktúrát mutat. Valamely külső tényező alapján az egyén értékeli helyzetét, s amennyiben a helyzetértékelés alapján félelemre okot adó következtetésre jut, akkor félelemérzetről számol be. Az elméletek közötti különbségek abból adódnak, hogy mely tényezőkre helyezik a hangsúlyt. A korábbi viktimizációs tapasztalatokra, a lakókörnyezet társadalmi rendjére, a médiában megjelenő bűnözési képre, a személyes kockázatértékelésre vagy a társadalom általános rendjére, a fennálló egyéb társadalmi problémákra.

Valószínűleg önmagában egyik elmélet sem képes teljes magyarázattal szolgálni a bűnözéssel kapcsolatos félelmekre, a felsorolt okok együttes elemzése adhat csak megfelelő eredményt, amint azt korábbi hazai vizsgálatok is igazolják⁶. A félelemérzet összefüggést mutat a nem, az iskolai végzettség, a foglalkozás, a jövedelem és a lakóhely településtípusával. Tehát számos tényező együttes hatásának következménye.

A bűnözéssel kapcsolatos félelem és a szorongás elkülönítése meglehetősen problematikus. A szorongás esetében „a veszély a személyen belülről, az ösztön-én vágyaiból ered”. A félelem pedig a külső világ valós fenyegetései, vagy veszély miatt érzett érzelem.⁷ E pszichológiai fogalom meghatározás alkalmazása a kriminológiai gyakorlatban nem zökkenőmentes. Sokszor meglehetősen nehéz meghatározni, hogy mi jelenthet valós fenyegetést vagy veszélyt a megkérdezett számára, és mi az, ami inkább tárgy nélküli szorongásnak nevezhető. A szokásos elhatárolás a viktimizációs tapasztalatokhoz kapcsolódik: „akkor beszélhetünk félelemről, ha az érzéseket az áldozattá válási várakozások és ezen keresztül az áldozati múlt tapasztalatai igazolják, [...] és szorongással találkozunk, ha az érzéseket nem támasztják alá sem az áldozati múlt, sem pedig az áldozati jövő várakozásai”.⁸

Ezzel a meghatározással azonban nem teljesen érthetünk egyet, mert csak a bűnözés-fogalom egy elemét emeli ki, és csak a személyes tapasztalatra és várakozásokra épít. A bűnözés azonban a közvetlen viktimizációs ár-

⁶ Kó József: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulmányai. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35, OKKt, Budapest, 1999

⁷ C. S. Carver: Social measurement and social indicators. George Allen and Unwin, London, 1981., pp. 87–89.

⁸ Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988.

talmaknál általánosabb fogalom, és akkor is reálisnak kell elfogadnunk a félelmet, s nem tekinthetjük szorongásnak, ha nem az egyén én-féltő mechanizmusából ered. Sokak számára félelmet keltő cselekmények például a bankrablások, vagy a bűnözői csoportok közötti leszámolások, még akkor is, ha pontosan tudják, hogy ők személy szerint nem veszélyeztetettek.

Ha azt kérdezzük valakitől, hogy fél-e a bűnözéstől, akkor általában véve a bűnözésre fog gondolni, s nem azt mérlegeli, hogy valamilyen egyébként nem is specifikált bűncselekmény áldozata volt vagy lesz-e. Az a bűnözés-fogalom azonban, ami megjelenik a megkérdezettek számára, az nem azonos. Társadalmi csoportonként, de egyénekenként is különbözik, hol jelentősen, hol csak kisebb mértékben, de szinte egyetlen esetben sem lesz azonos a „hivatalos”, a jogászai, jogszabályi megközelítésen alapuló fogalommal. Ezek után azt kell a megkérdezettnek mérlegelnie, hogy az ő bűnözés-fogalma által megjelenített konglomerátum veszélyt jelent-e számára vagy sem, illetve van-e félnivalója ettől a veszélytől.

A félelem „jogosságának”, indokoltságának vizsgálatához első lépésként meg kellene határozni azt a bűnözés-fogalmat, amelyre a vizsgált érzelem vonatkozik.

„Az úgynevezett félelmi paradoxont esetünkben ezek után úgy lehet pontosítani, hogy a bűnözésnek kevésbé kitett emberek nem jobban, hanem mástól félnek, azaz inkább szoronganak, mint a többiek.”⁹ Ebből a meghatározásból azzal mindenképpen egyet kell értenünk, hogy vannak, akik mástól félnek, mást értenek bűnözésen, mint a többiek, de ettől még ez az érzelem épp annyira lehet félelem, és az, hogy szorongásnak minősítjük, nem oldja meg a problémát.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az érzelmek nem arról nevezetesekek, hogy elsősorban racionálisak volnának. Tehát könnyűszerrel előfordulhatnak teljesen indokolatlan, racionálisan nem magyarázható félelmek is.

Helyzetértékelés

A bűnözés problémájának megjelenése

A lakosság bűnözéssel kapcsolatos ismereteinek feltárása közelebb viheti az elemzést annak megértéséhez, hogy milyen kép él az emberekben a bűnözéssel kapcsolatban. Több lépcsőben vizsgáltuk meg ezt a kérdéskört. Előbb az egyén társadalmi problémák közötti helyzetét igyekeztünk tisztázni. Nyílt kérdéseket alkalmazva lehetőséget adtunk, hogy a megkérdezettek önmaguk fogalmazhassák meg az őket leginkább érintő, foglalkoztató problémákat, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a spontán válaszokban mennyire

⁹ Uo. 151. o.

jelenik meg a bűnözés kérdésköre. Ezután zárt kérdésekben egy-egy meghatározott témakörre vonatkoztatva következtek kérdések, ahol a bűnözés már exponáltan szerepelt.

Elsőként arra kerestünk választ, hogy mennyire tartják fontos, súlyos problémának a bűnözést a megkérdezettek, illetve a bűnözés milyen helyet foglal el az ország jelenlegi problémái között. Az 1. számú táblázat mutatja a kérdésre adott válaszok megoszlását (K3-as kérdés).

1. számú táblázat
MI most az ország legnagyobb problémája?

problémák	válaszok gyakorisága	a válaszolók százalékában
munkanélküliség, munkahelyteremtés	1947	21,59
társadalmi feszültségek, problémák	805	8,93
gazdasági, pénzügyi helyzet	693	7,68
életszínvonal, megélhetés, árak	689	7,64
általános politikai élettel kapcsolatos probléma	643	7,13
közbiztonság helyzete, bűnözés	497	5,51
a kormánnyal kapcsolatos problémák	408	4,52
létebiztonság/létebizonytalanság	405	4,49
morális értékekkel kapcsolatos vélemények	357	3,96
korruptió	303	3,36
nyugdíjasok, idősek helyzete/nyugdíj	290	3,22
bérek alacsonyok, a bérek nyugati színvonalra emelése	286	3,17
az egészségügy helyzete	281	3,12
mezőgazdasággal kapcsolatos problémák	253	2,81
EU-csatlakozás	229	2,54
kisebbségi csoportok, helyzete, illetve támogatása	106	1,18

Legtöbben a munkanélküliséggel, munkahelyteremtéssel kapcsolatos problémákat említették. Ez a problémakör kiemelkedik az említett gondok közül, a megkérdezettek egyötöde említette. Ez túlmutat a tényleges fenyegetettség arányán; jelenleg a regisztrált munkanélküliek aránya 5% körül alakul, és csökkenő tendenciát mutat, ennek ellenére ez az a kérdéskör, ami leginkább foglalkoztatja az embereket. Ez azt jelzi, hogy a munkahely elvesztése még akkor is, ha gyorsan találnak másik munkát, jelentősen megzavarhatja a családok mindennapi életét, és alapvető bizonytalanságérzetet jelent, különösen a közepes jövedelműek számára (legnagyobb arányban ők említették ezt a problémát).

Az első öt leggyakrabban említett probléma között a megélhetéssel, gazdasággal kapcsolatos kérdések szerepelnek többféle megfogalmazásban, a megkérdezettek több mint ötven százaléka említett ebbe a csoportba tartozó gondokat. Az anyagi gondok elsősorú jelentőséggel bírnak az országos gondok, problémák megfogalmazásakor.

A bűnözés, a közbiztonság helyzete csak a hatodik helyre került, a megkérdezettek 5,5%-a szerint volt ez a legfontosabb probléma. Ez részben megnyugtató, mert jelenleg leginkább nem a közbiztonság alakulása foglal

koztatja az embereket, sokkal fontosabbnak érzik az anyagi, megélhetési gondokat. Összességében megállapítható, hogy bár a bűnözés, közbiztonság problémája kimutathatóan jelen van a mindennapi életben, de nem ez jelenti az emberek többsége számára a legfontosabb problémát. Az anyagi, szociális helyzet alakulása okozza a legtöbb gondot, de a politikai kérdések is megelőzik a bűnözést.

Közelítve a problémát a személyes élethez, hasonló képet kapunk, mint az országos problémák esetében, amikor azt kérdeztük, hogy „Az ön lakóhelyén, ahol ön él, véleménye szerint, mi a három legnagyobb probléma?” (K4-es kérdés). Itt is a munkanélküliséggel, munkahelyteremtéssel, valamint a megélhetéssel kapcsolatos problémák vezetnek a sort. A második helyen a közlekedéssel, az utak állapotával összefüggő kérdéseket találjuk, de itt már a harmadik helyre került a közbiztonság kérdése. A rangsor vizsgálata azonban ebben az esetben megtévesztő lehet, mert a K4-es kérdés nyílt kérdésként szerepelt a kérdőívben, és három válaszlehetőséget adtunk. A megkérdezettek szabadon fogalmazhatták meg az általuk fontosnak érzett problémákat, így a kapott válaszok rendkívül nagy szóródást, differenciálódást mutatnak. A legnagyobb gyakoriságot mutató munkanélküliséget a megkérdezettek 15%-a említette az első válaszlehetőségnél. A fennmaradó 85%-on 183-féle válasz szorozott. Összevonások révén jelentősen csökkenthető a válaszok diverzifikáltsága, így a három válaszlehetőséget együttesen vizsgálva és a közbiztonsághoz, bűnözéshez kapcsolódó válaszokat összevonva, az ilyen választ adók aránya nem egészen tíz százalék (9,4%). Tehát helyi szinten többet jelöltek meg a bűnözéshez kapcsolódó problémákat, de összességében a megkérdezettek mindössze egytizede találta említésre méltónak ezt a kérdéskört.

A nem irányított nyílt kérdésekre adott válaszok arról győznek meg, hogy *jelenleg a magyar lakosság számára nem a bűnözés jelenti az elsődleges problémát.*

Azonban egészen mást mutatnak a vélemények akkor, ha konkrétan a közbiztonságra vonatkozóan kérdezzük. Arra kérdésre, hogy „Mi a véleménye a jelenlegi közbiztonsági helyzetről az országban?” (K6-os kérdés), a megkérdezettek 32,4%-a azt válaszolta, hogy rossz, illetve nagyon rossz. Arra a lakókörnyezetre vonatkoztatva a kérdést, ahol a megkérdezett él (K33-as kérdés), már csak 8,3%-ban voltak olyanok, akik rossznak, vagy nagyon rossznak értékelték a közbiztonságot. A kedvezőtlen értékelést adók körében a budapestiek fordultak elő nagyobb arányban, amit a bűnügyi adatok alakulása is indokol.

A bűnözés kérdéskörét két szinten (országos és közvetlen lakókörnyezet) vizsgálva a problémátárvoltítás érdekes megjelenésével találkozunk. Már régóta ismert jelenség a kriminológiában, és hazai vizsgálatok is kimutat-

ták¹⁰, hogy az emberek általában biztonságosabbnak vélik közvetlen lakókörnyezetüket, mint a távolabbi, vagy nagyobb egységet képviselő területeket. A nyílt kérdéseknél azonban ennek az ellenkezőjét láthattuk. Az ország egészére vonatkozó kérdés esetében később, és kisebb súllyal jelent meg a bűnözés, mint a helyi jelenségekre vonatkozó kérdés esetében, ahol a harmadik a legtöbbet említett problémák sorában. A nyílt kérdések esetében tehát megfordult és „helyére került” a jelenség, az ország közbiztonsági helyzetét sokkal többen ítélték rossznak, mint a lakókörnyezetüket.

Az ellentmondás feloldható, ha figyelembe vesszük a személyes érintettség jelenségét. Sok megkérdezett szerint az országban a bűnügyi, közbiztonsági helyzet nagyon rossz, s ez a vélemény jelenik meg a zárt kérdéseknél, az alacsony osztályzatok képében, de maga a probléma nem a közvetlen környezetben jelenik meg, hanem valahol távol, más helyeken, így bár rossz a helyzet, ez mégsem jelent személyes érintettséget. Így amikor a nyílt kérdéseknél a fontos problémák megfogalmazását kértük, már sokkal kisebb arányban jelentkeznek a vélemények sorában a bűnözés, mert tényleges problémaként nem szembesülnek vele a megkérdezettek. A helyi problémák között azért kap nagyobb hangsúlyt a bűnözés, mert ez egy fontos kérdéskör, és ennél a kérdésnél úgy tűnik, hogy azokat a problémákat említették elsősorban a megkérdezettek, amelyekben valamilyen intézkedést, segítséget várnak. Ezért kerültek első helyre a munkanélküliséggel, munkahelyteremtéssel kapcsolatos gondok, másodikkra a közlekedési problémák (elsősorban az utak állapota), és harmadikkra a bűnözés, közbiztonság kérdése. Ezekben a kérdésekben szükséges volna valamilyen intézkedés, a bűnözéssel kapcsolatban valószínűleg nem is annyira a csökkentés, mint inkább a megelőzés szempontjából, hiszen a konkrét kérdés esetében csak nagyon kevesek állították, hogy rossz volna közbiztonság a közvetlen lakókörnyezetben.

Ez a mechanizmus arra hívja fel a figyelmet, hogy kellő körültekintéssel kell kezelni a bűnözéssel kapcsolatos kérdéseket, mert a kapott válaszok nagymértékben attól függenek, milyen kontextusban fogalmazzuk meg a kérdést.

A bűnözéssel kapcsolatos ismeretek

A bűncselekmények gyakorisága

A bűnözéssel, bűnügyi helyzettel kapcsolatos ismeretek körében elsősorban nem is tárgyi ismereteket kívántuk felmérni, hanem arra voltunk kíváncsiak, hogyan értékelik a megkérdezettek azokat az információkat, amelyek eljutottak

¹⁰ Korinek L. (1996): i. m. 295. o.

hozzájuk a bűnözéssel kapcsolatban, illetve milyen konkrét információkra alapozva alakítják ki személyes véleményüket.

Az ebbe a körbe tartozó első kérdés a bűnözés terjedelmét mutató bűnözési gyakoriságra vonatkozott. Ezt a kérdést már visszatérő jelleggel alkalmaztuk, korábbi vizsgálatokban is szerepelt, és a lakossági tájékozottság jó indikátorának bizonyult. Azok, akik erre a kérdésre jó közelítéssel válaszoltak, más bűnözéssel kapcsolatos kérdések esetében is tájékozottabbnak bizonyultak a többiekénél.¹¹

A jelenlegi vizsgálatban tovább finomítottuk a kérdést, és külön becslést kértünk a rendőrségi nyomozások és a valójában elkövetett bűncselekmények számára vonatkozóan. Ez az elkülönítés a két adat összehasonlítása révén lehetőséget ad arra, hogy meghatározzuk a lakosság latenciabecslését is. A korábbi vizsgálatok eredményével összehasonlítva a legszembetűnőbb változás a „nem tudom” választ adók arányának növekedése. Míg a két előző vizsgálatban a megkérdezettek egyharmada nem tudott válaszolni erre a kérdésre, most ez az arány 48%-ra emelkedett. A megkérdezettek közel fele tehát még becslésre sem vállalkozott az országban 2002-ben történt bűncselekmények számát illetően. Ez különösen annak fényében elgondolkodtató, hogy a Belügyminisztérium és a rendőrség az utóbbi 4-5 évben rendszeresen közzéteszi, sőt csökkenő tendencia esetén nagy publicitással ismerteti az éves bűnügyi adatokat. Ez azonban a kérdésre adott válaszokban nem tükröződik: egyrészt a válaszadási arány még csökkent is 1997-hez, illetve 1999-hez képest, másfelől a válaszolók között a közelítőleg helyes értéket adók aránya sem változott lényeges mértékben.

A három említett vizsgálat eredményeit összefoglaló adatokat mutatja a 2. számú táblázat.

2. számú táblázat
Az évente történő bűncselekmények számára adott lakossági becslések

a bűncselekmények számára adott becslések	a vizsgálat időpontja		
	1997	1999	2003
	a válaszolók százalékában		
alulbecslők	52,2	61,1	69,7
jó közelítés*	17,5	28,1	23,2
felülbecslés	30,3	10,8	7,1

* A tényleges érték fele és kétszerese közé eső válaszok.

¹¹ Kó J.: i. m. 142–145. o.; Kerecsi K. – Finszter G. – Kó J. – Gosztonyi G.: Nagyvárosi bűnözés. Bűnmegelőzés Budapest V., IX. és XXII. kerületében. OKRI–Bíbor Kiadó, Budapest–Miskolc, 2003. 253. o.

Érdekes, hogy az alulbecslők aránya növekedett a különböző időpontokban készített felmérésekben, és jelenleg a válaszolók 60%-a mondott 100 ezer alatti számot. A budapestiek szignifikánsan jobban tájékozottak, a legnagyobb arányban ők mondtak jó közelítésnek számító értékeket. A községekben élők pedig jellemzően alulbecsülték a bűncselekmények számát. A ténylegesnél magasabb értéket említők jellemzően valamelyik megyei jogú városban élnek. Nemek szerint nem volt lényeges különbség a válaszokban. A magasabb iskolai végzettség viszont növeli a jó válaszok valószínűségét, a felsőfokú végzettségűek szignifikánsan nagyobb arányban becsülték helyesen. Azok, akik az előző öt évben áldozatul estek valamilyen bűncselekménynek, hajlamosabbak voltak a felülbecslésre, bár a többség ebben az esetben is a ténylegesnél kisebb értékeket említett.

A lakossági latenciabecslés érdekes eredményt hozott. A válaszolók 8,4%-a a rendőrség által vizsgált eseteket többre becsülte, mint amennyi a ténylegesen megtörtént bűncselekmények száma. Tehát úgy vélik, hogy a rendőrség néhány olyan esetben is folytatott nyomozást, ami később nem bizonyult bűncselekménynek. A többség számára azonban világos, hogy nem minden bűncselekményre derül fény, vannak a hatóságok előtt rejtve maradó bűncselekmények. A latencia mértékét a válaszolók egyharmada 25%-nál kisebbre becsüli, 50%-uk szerint ugyanannyi cselekmény marad rejtve, mint amennyit a rendőrség felderít, és egyötödük szerint kétszer annyi bűncselekményre nem derül fény, mint amennyiben a rendőrség nyomozni kezd.

Sajnos a megkérdezettek mintegy fele nem tudott válaszolni a bűncselekmények gyakoriságával kapcsolatos kérdésekre, így esetükben az általuk becsült latenciára vonatkozóan nem tudunk következtetni ezzel a módszerrel. A válaszolók többsége viszont helyesen látja, hogy létezik valamekkora latencia, bár annak mértékét rendszerint alulbecsülik.

A bűnözés szerkezete

A következő kérdéskör, amit vizsgáltunk, a különböző bűncselekmények gyakorisága volt. Pontosabban arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezettek szerint milyen bűncselekménytípusból követik el a legtöbbet (K18-as kérdés).

A leggyakrabban említett bűncselekmények a következők voltak:

- lopás,
- rablás,
- autólopás,
- betörés,
- gyilkosság,
- vesztegetés, korrupció,
- gazdasági bűncselekmények,

- erőszakos bűncselekmények,
- rongálás,
- bántalmazás.

A lista jól tükrözi a bűnözéssel kapcsolatos lakossági vélekedéseket. Vannak, akik a valóban leggyakoribb lopást említették. Sokan a rablást és az autólopást tartották a gyakoribbnak, amelyek az össz-bűnözéshez képest csekély számban fordulnak elő, de ezek azok a bűncselekménytípusok, amelyek komoly kárt okoznak az áldozatoknak, és leginkább foglalkoztatják az embereket. Gyakori tapasztalat a lakossági megkérdezések során, hogy az emberek egy része valójában nem a feltejt kérdésre válaszol, hanem a kérdéssel kapcsolatban más, számára fontosnak dolgot említ. Ebben az esetben is ezzel a jelenséggel találkozhattunk. Még inkább szembeütő ez a jelenség a következő bűncselekménytípus esetében. A gyilkosság, illetve emberölés mint leggyakoribb bűncselekmény említése abszolút tájékozatlanságra utal, hiszen az évente néhány száz esetben előforduló cselekmény nyilvánvalóan nem lehet a leggyakoribb. Az említést ebben az esetben valószínűleg a cselekmény súlyossága involválta. Az erőszakos és súlyos bűncselekmények esetében valószínűleg a médiahatás is közrejátszott, mert a média elsősorban ezekkel az esetekkel foglalkozik, ezek jelentenek szenzációt. Így, ha valaki a sajtóközlemények alapján igyekszik a leggyakoribb bűncselekmények körében tájékozódni, bizony tévútra téved.

A vesztegetést és a korrupciót sokan említették az országos gondok, problémák között is, az ennél a kérdéssel tapasztalható gyakori megjelenése is arra hívja fel a figyelmet, hogy sokakat foglalkoztat ennek a bűncselekménynek az elterjedtsége. A hivatalos bűnügyi statisztikában megjelenő gyakorisággal való összevetés ebben az esetben nem mérvadó, mert ennél a bűncselekménynél rendkívül magas latenciával kell számolnunk. Lehet, hogy valóban nagy számban fordulnak elő effajta esetek, de a hatóságoknak csak töredékes információik vannak a megtörtént cselekményekről. A korrupciós probléma jelentőségére több kutatás is felhívta már a figyelmet, így például a Gallup Intézet által végzett kutatások.

„2000-ben végzett vizsgálatunk kimutatta, hogy a lakosság az ebbe a fogalomkörbe tartozó különféle magatartás- és viselkedésmódokat különböző mértékben tekinti korrupciónak. Szinte kivétel nélkül korrupciónak tartják, ha a tisztviselők vagy politikusok megfelelő jutalék ellenében eltűrik a szervezett bűnözés működését, vagy ha állásbetöltéseknél, állami-városi megrendeléseknél, szerződéskötéseknél az nyer, aki megvesztegeti azokat, akik a döntést hozzák. Az orvosi hálapénzt a lakosságnak csak valamivel több mint egynegyede, a boraválót a lakosság egyötöde tekinti korrupciónak.

2003 februárjában a magyar felnőtt lakosság 87 százaléka komoly problémának nevezte a korrupciót (39 százalék szerint nagyon komoly, 48 százalék szerint elég komoly probléma). Hét százalék volt azok aránya, akik szerint ez nem nagyon komoly probléma, és egy százalék azoké, akik szerint ez egyáltalán nem probléma (1. számú ábra).

A lakóhely típusa, valamint az egyes életkori csoportok között bizonyos különbség tapasztalható azt illetően, hogy az országban ki mennyire tartja komoly problémának a korrupciót. A fővárosban élők nagyobb arányban tartják komoly problémának, mint a megyei jogú városokban és más városokban élők, és ezek is nagyobb mértékben, mint a falun élők. A korosztály szerinti különbség abban nyilvánul meg, hogy az 50–59 év közöttiek valamennyi más korosztálynál komolyabb problémának tartják a korrupciót, náluk kisebb súlyúnak gondolják a 25–49 év közöttiek, kevésbé komolynak a 60 év feletti, és legkevésbé a 25 év alattiak. Iskolázottság tekintetében, vagy a Fidesz, illetve az MSZP-szimpatizánsok között nincs szignifikáns különbség a probléma súlyosságának megítélésében.

Amikor a mai helyzetet a tíz évvel ezelőttivel összehasonlítják, a budapestiek nem érzékelnek változást abban, hogy a közsférában az ügyintézés egyszerűbb vagy kulturáltabb lenne, de abban sem, hogy nőtt vagy csökkent volna a korrumpálhatóság mértéke. Ugyanannyian mondják, hogy könnyebb az ügyben illetékes tisztviselőt megtalálni, mint ahányan azt, hogy nehezebb, és csak hibahatáron belül nagyobb azok aránya, akik szerint ma nehezebb megfelelő bánásmódban részesülni, mint azoké, akik szerint könnyebb. Összehasonlítást kérő harmadik kérdésünket illetően pedig, hogy ma nehezebb vagy könnyebb-e rávenni egy tisztviselőt arra, hogy szívességet tegyen, csak hibahatáron belül nagyobb azok aránya, akik szerint ma nehezebb (22%),

mint akik szerint könnyebb (19%). 21% szerint nincs változás ebben a tekintetben. Figyelemre méltó azonban, hogy igen magas (38%) azoknak az aránya, akik nem tudnak, vagy nem akarnak válaszolni erre a kérdésre. Ezért nem jelenthető ki, hogy javulás következett volna be ezen a téren.

A törvény szerint járó ügyintézéshez megvesztegetésre van szükség – tizenkét foglalkozási csoport közül ötre vonatkozóan 2003-ban a budapestiek nagyobb hányada vélelmezi ezt, mint 2000-ben. A különjuttatás, a megvesztegetés igénylésének gyanúja a következő öt területtel szemben nőtt: az egészségügyre, az üzleti, privát szektorra, a vámhatóságokra, a parlamenti képviselőkre és a minisztériumi tisztviselőkre vonatkozóan. A rendőrökkel, az adóhivatali/pénzügyi tisztviselőkkel és a bíróságokkal kapcsolatban az arány nem változott, az önkormányzati tisztviselőkkel, valamint képviselőkkel kapcsolatban hibahatáron belül csökkent a különjuttatást szükségesnek vélők aránya. Az egyes csoportokkal szembeni bizalmatlanság-növekedés eltér az érzékelt korrupciós helyzetek változásától.¹²

A gazdasági bűncselekményeknél hasonló helyzet adódik, a latencia ebben az esetben is magas lehet, és a médiahatás is jelentősen közrejátszhat ezeknek a bűncselekményeknek a megítélésében.

Összességében az állapítható meg, hogy a lakosság körében a hivatalos bűnügyi statisztikában megjelenőtől meglehetősen eltérő kép él az egyes bűncselekménytípusok gyakoriságáról, ami részben, de csak részben, a latens bűncselekmények vélhetően magas számával magyarázható, de különösen az erőszakos bűncselekmények esetében egyértelműen a médiahatásnak tulajdonítható. Akiknek számára a bűnözés erőszakos, netán élet elleni bűncselekmények sokaságaként jelenik, azok ettől fognak félni, még akkor is, ha az adatok ezt a vélekedést, félelmet nem támasztják alá.

A bűncselekmények gyakoriságára vonatkozó nyílt kérdésnél tapasztalatakat és azok értelmezését megerősítik a K21-es kérdés esetében kapott válaszok. Ennél a kérdésnél az általunk felsorolt hét bűncselekménnyel kapcsolatos problémát, illetve bűncselekménytípust kellett minősíteni egy ötfokú skálán aszerint, hogy ezek mennyire jelentenek problémát ma Magyarországon. Az 1-es válasz azt jelentette, hogy egyáltalán nem probléma az adott jelenség, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon nagy probléma. A kérdésre adott válaszok átlagértékeit mutatja a 3. számú táblázat.

A lopás itt is az első helyre került kiemelkedően magas átlagos pontértéke alapján, és ebben az esetben volt leginkább egységes a megkérdezettek véleménye, itt volt legkisebb a szórás értéke. A lakosság tehát egysége-

¹² http://www.gallup.hu/Gallup/monitor/kutatas/030318_korr.htm

3. számú táblázat
Mennyire jelentenek problémát a különböző bűncselekmények

bűncselekmények	átlagos pontérték	szórás
lopások	4,57	0,74
erőszakos bűncselekmények	4,11	0,95
autólopás	4,07	0,98
kábítószer-fogyasztás	4,06	1,06
szervezett bűnözés	4,02	1,03
fiatalkori bűnözés	3,92	0,98
családon belüli erőszak	3,6	1,14

sen legsúlyosabb problémának a lopás bűncselekményét jelölte meg. Ez megfelel a statisztikai adatokból levonható következtetésnek. Mind a gyakoriságot, az érintettek számát, mind az összességében okozott kár mértékét vizsgálva a legnagyobb gondot a lopások jelentik a hazai bűnözési struktúrában. Erről azonban néha a szakemberek is megfélemedeznek, bagatellnek tekintve az egyes cselekményekben megjelenő kár nagyságát. Figyelmeztető jel azonban ez a lakossági vélekedés; nagyobb figyelmet kellene fordítani ezekre a bűncselekményekre.

Az erőszakos bűncselekmények második helye és a kapott pontérték teljesen indokoltnak tekinthető, hiszen itt már nem egyszerűen a bűncselekmények gyakoriságáról van szó, hanem azok súlyosságáról, jelentőségéről, és ha csak néhány történik az életet, testi épséget veszélyeztető bűncselekményekből, az is nagy problémát jelenthet.

Az autólopások magas pontértéke és az egységes véleményt jelző viszonylag alacsony szórás már érdekes kérdés. Szerencsére, a közhiedelemmel ellentétben, nem túlságosan gyakori cselekményről van szó. A gépjármű-állomány, illetve a tulajdonosok 1%-át sem érintik az egy évben elkövetett cselekmények. Ez sokkal kedvezőbb érték, szemben az össz-bűnözés hivatalosan kimutatott 3%-os érintettségi mutatójával. De, tekintettel az ország lakosainak kedvezőtlen anyagi helyzetére, a viszonylag nagy értéket képviselő gépjárművek az értéküket is meghaladó jelentőséget kapnak, s elvesztésüket komoly sérelemként élik meg az érintettek. Ezt jelzi a bűncselekmények között kimagasló bejelentési hajlandóság is: az esetek 83%-át bejelentik a rendőrségnek. A lakosság tehát súlyos problémának tekinti a gépjárműlopásokat.

A slágertémának számító kábítószer-fogyasztás 4,0 feletti pontértéke elsősorban éppen az aktualitásának köszönhető. Bár a magas szórásérték azt jelzi, hogy ebben a kérdésben megosztott az emberek véleménye. (Nem a kábítószer-kereskedelmet, hanem a fogyasztást kérdeztük.) A kérdéskör súlyos társadalmi problémákat rejt, de a bűnügyi adatok (2-3000 esetet regisztrálnak) alapján ez a cselekmény kevésbé gyakori. Bár a rendőri felderítés csak a jelenség felszínét érinti, a kérdéskört vizsgáló kutatások és elemzések

alapján¹³ megállapítható, hogy jelenleg nem tartozik a legsúlyosabb társadalmi problémák közé. Az utóbbi néhány évben azonban a politikai csatározások alapjául szolgált, és rendkívül nagy sajtónyilvánosságot kapott, így e kérdéskör kapcsán felerősödtek az indulatok, ami biztosan közrejátszott a probléma megítélésében.

A szervezett bűnözés megítélése eléggé problematikus, mert bár hivatalosan felderített esetekről nagy számban nem tudunk beszámolni, de minduntalan hangoztatják, hogy jelen vannak Magyarországon szervezett bűnözési csoportok, s bár elsősorban a filmekből, de mindenki tudja, hogy ezek tevékenysége milyen hatású lehet.

A legalacsonyabb pontértéket, a legmagasabb szórás mellett a családon belüli erőszak kérdése kapta. Ebben a kérdésben tért el leginkább a megkérdezettek véleménye: egynegyedük nagyon nagy problémának tartja, de összességében a kevésbé súlyos megítélést képviselők voltak többségben.

Nemzetközi összehasonlítás

A megkérdezetteknek az volt a feladatuk, hogy helyezték el Magyarországot az európai országok között a bűncselekmények gyakoriságát tekintve (K19-es kérdés). A rangsor elején azok az országok állnak, amelyekben a lakossági arányokat figyelembe véve a legtöbb bűncselekményt követik el. A kapott válaszokat a 4. számú táblázat tartalmazza.

4. számú táblázat

Hol helyezkedik el Magyarország az európai országok között?

rangsor	a válaszok százalékában
az első három ország között	13,6
az első tíz ország között	49,9
a középmezőnyben	23,9
az utolsó tíz ország között	11,1
az utolsó három ország között	1,5

A nemzetközi adatok alapján Magyarország a 10 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma alapján a leginkább biztonságos országok közé tartozik, és az európai alsó harmadban található. Az összehasonlítást azonban megnehezíti a jogrendszerek eltérő volta. Magyarországon a bűnügyi szabálysértések nem szerepelnek a bűnügyi statisztikában, és nyilvántartás hiányában ezeknek a számát nem ismerjük, de nem is a szakszerű összehasonlítás volt a cél, hiszen a megkérdezettek többsége még az itthoni adatokat sem ismeri pontosan. Azt feltételezzük, hogy ezzel a kérdéssel is valójában a ha-

¹³ Ritter Ildikó (szerk.): Jelenlét a magyarországi kábítószerhelyzetről. ISM, Budapest, 2003

zai helyzet értékeléséhez kapunk egy újabb adalékot, mert azok, akik az átlagnál, a középmezőnynél rosszabb helyre teszik Magyarországot, kedvetlenül vélekednek az ország bűnügyi helyzetéről. A középmezőny azt jelenti, hogy se nem jobb, se nem rosszabb a helyzet, mint máshol, tehát körülbelül megfelelő. Akik a középmezőnynél hátrább helyezik az általuk elképzelt rangsorban Magyarországot, azok inkább elégedettek, az átlagnál jobb helyzetben lévőnek érzik magukat. Ez a kérdés a Kó-os kontrollkérdésének is tekinthető. A megoszlás is hasonló képet mutat. Az elégedettek aránya szinte teljesen azonos: 12,6, illetve 12,8%. A kérdés megfogalmazása révén a bizonytalanok számát a felére sikerült csökkenteni, itt azok aránya, akik nem tudtak dönteni, hogy inkább jobb, vagy inkább rosszabb a helyzet, és a középmezőnyt választották, 23,9%, szemben a Kó-os kérdés 51,9%-ával. Sajnos a korábban bizonytalanok véleménye negatív irányba mozdult el, így az elégedetlenek aránya a korábbi 32,4%-ról 63,5%-ra nőtt. Úgy tűnik, hogy vannak, akik nyílt kérdés esetében nem vállalják negatív véleményüket, de ha nem nyilvánvaló, hogy a hazai helyzetet minősítik, akkor kiderül, hogy valójában nem elégedettek az ország helyzetével.

A korábbi, 1997-es vizsgálathoz képest differenciálódtak a vélemények: akkor 60,6% volt elégedetlen, most 63,5. Jelentősen nőtt azonban az elégedettek aránya: az akkori 1,4%-kal szemben most 12,6% mondta, hogy nálunk jobb a helyzet, mint az európai országok többségében.

A leggyakoribb bűncselekményeknél erőszakos cselekményeket említők hajlamosabbak voltak a nemzetközi megítélés alkalmával inkább rossz helyezést adni.

Lakossági félelmek

A megkérdezettek

mennyire érzik biztonságosnak lakóhelyüket?

Először vizsgáljuk meg, hogy mennyire tartják biztonságosnak azt a környezetet, ahol élnek (K33-as kérdés). Ezt a kérdést már részben érintettük, amikor a problémátávolítás jelenségét vizsgáltuk. Jellemzően a lakóhelyüktől távolabbi területekre hárítják az emberek a bűnözéssel kapcsolatos félelmeiket. Így nem meglepő, hogy a közvetlen lakókörnyezetüket (azt a várost vagy községet, ahol élnek) inkább biztonságosnak vélik a megkérdezettek. Ez a helyzetkép megfelel a nemzetközi vizsgálatokban tapasztaltaknak.

„A közbiztonság kérdésében is minden országra jellemző és némiképp természetesnek mondható, hogy lakosaik nagyobb biztonságérzettel rendelkeznek saját lakóhelyükön, mint az ország egészére nézve. A legszembetűnőbb ez a különbség. Lengyelország mellett, éppen nálunk: mind a rendőri munka, mind pe-

dig a közbiztonság megítélésében 20 százalékpontos eltérés van a lakóhelyen szerzett tapasztalat alapján történő értékelés és az ország egészének állapotáról alkotott véleményen alapuló értékelés között. Itt nyilvánvalóan szerepet játszik a propaganda és a média is, hiszen az ország állapotáról alkotott ítélet szükségszerűen nem tartalmazhat annyi személyes élményt, mint a lakóhelyre vonatkozó értékelés.”¹⁴

Az általunk feltett kérdésre adott válaszokat lakóhely szerinti megoszlásban mutatja az 5. számú táblázat.

5. számú táblázat
Mennyire tartja biztonságosnak azt a lakókörnyezetet (települést), ahol él?

település típusa	átlagos pontérték*	szórás
Budapest	3,48	0,96
megyei jogú város	3,69	0,94
egyéb város	3,82	0,98
község, tanya	4,02	0,90
átlag	3,81	0,96

* A magasabb pontérték a nagyobb biztonságot jelzi.

A legalacsonyabb pontértéket a budapestiek adták városuknak, illetve lakókörnyezetüknek, és az átlagnál kevésbé biztonságosnak érzik lakóhelyüket a megyei jogú városokban élők. A válaszok minden esetben eléggé egységesek voltak, ezt mutatják az alacsony szórásértékek.

Legbiztonságosabbnak a kis településeken élők tartják lakóhelyüket, ami megfelel a bűnügyi statisztika adatainak, amely szerint az 5000 főnél kisebb lélekszámú településeken a bűnözési gyakoriság mutatója kb. 60%-a az országos átlagnak. A latens bűncselekmények gyakoriságának figyelembevétele valamelyest módosít ezen az arányon, de az általunk mért bűnözési adatok szerint is 2002-ben az országos átlagnál a községekben 30%-kal kevesebb áldozat volt.

A következő (K37-es) kérdésben arra kértük a megkérdezetteket, hogy becsülik meg, a lakókörnyezetükben, vagy az ország más részeiben követnek-e el több bűncselekményt. A megkérdezettek mindössze 9%-a véli úgy, hogy az ország többi részéhez képest veszélyeztetettebb helyen él. A többség (57,9%) szerint a lakóhelyük biztonságosabb, mint a többi település. A fennmaradó 31% nem tudott dönteni ebben a kérdésben.

A többi településen élőkhez képest (7-9%) a budapestiek közül ismét sokkal többen (16%) mondták azt, hogy bűnügyileg jobban veszélyeztetett területen élnek. Ha a statisztikát nézzük: az ilyen választ adók értékelték „he-

¹⁴ A közbiztonsággal való elégedettség Közép-Kelet-Európában. A Central European Opinion Research Group (CEORG) havi rendszeres közvélemény-kutatása, 2002. február. www.tarki.hu

lyesen” a helyzetet, de a budapestieknek is csak töredéke válaszolta ezt, a többiek nem tudják, illetve nem érzékelik, hogy Budapesten a hivatalos statisztika szerint a bűnügyi leterheltség másfélszerese az országos átlagnak. Az arányeltolódásért ismét csak a problémátávolítás mechanizmusát okolhatjuk, ami jelen esetben valószínűleg tájékozatlansággal is párosul. Nem tudjuk még, hogy az ismeretek és a problémátávolítás párharcából melyikük kerülne ki győztesen, de feltételezzük, ha valakinek tudomása van arról, hogy lakóhelyén több bűncselekményt követnek el, mint az ország más részein, nem fogja ennek az ellenkezőjét állítani egy kérdőíves megkérdezés során. Tehát a budapestiek többsége valószínűleg nem tudja, hogy nagyobb veszélynek van kitéve, s ha nincs ennek tudatában, akkor nem is fog felkészülni az öt fenyegető veszélyre. Lehetséges volna ugyan, hogy a budapestiek nem a bűnügyi statisztika adatai szerint ítélik meg lakóhelyük biztonságát (ez önmagában minden bizonnyal igaz is), hanem a személyes tapasztalataik szerint. A latens bűncselekmények figyelembevételével azonban nem változik a helyzet. A budapestiek közel kétszer annyi bűnügyi sérelemről számoltak be, mint a községekben élők. Az adatfelvétel és a bűnügyi statisztika mutatóit hasonlíthatjuk össze a 6. számú táblázat segítségével.

6. számú táblázat
A bűncselekmények, illetve az áldozattá válás gyakorisága
a különböző településtípusok esetében, a 2002. évre vonatkozó adatok alapján (%)

	Budapest	megyei jogú városok	egyéb városok	községek	átlag
áldozatok aránya a lakónépességben belül a vizsgálat adatai szerinti arány az átlaghoz képest	17,6 1,47	14,5 1,21	10,6 0,88	8,9 0,74	12,0
bűncselekmények gyakorisága az ERÜBS-adatok szerinti arány az átlaghoz képest	4,76 1,56	4,01 1,32	3,34 1,10	1,86 0,61	3,05

Az érintettség mértékére a bűnözési szint mérésére alkalmazott két indikátor eltérő eredményt mutat. A lakossági vizsgálat adatai magasabb értékeket mutatnak, de a belső arányokat vizsgálva nincs lényeges különbség a két mérési módszer eredményei között. A különböző nagyságú településeken élők hasonló arányban „részesednek” az össz-bűnözésből. Következésképpen a latens bűncselekményeket is figyelembe véve az arányok nem változnak olyan mértékben, hogy indokolnák a budapesti megkérdezettek véleményét. Tehát megállapítható, hogy a budapesti megkérdezettek többsége nem a tényleges bűnügyi helyzet alapján értékeli lakóhelyének biztonságát. A vélekedés kialakításában a viktimizációs tapasztalatok is csak kis részben

jutnak szerephez. A 2002-ben áldozattá váltak ugyan valamivel többen (20%) mondták azt, hogy lakóhelyükön több bűncselekményt követnek el, mint az ország más részeiben, de többségében (80%) ők is úgy nyilatkoztak, hogy ugyanolyan vagy jobb a helyzetük, mint a máshol élőknek. Tehát a megkérdezettek véleményét lakóhelyük bűnügyi leterheltségére vonatkozóan nem a tényleges helyzet és nem is a személyes tapasztalatok határozzák meg. Úgy tűnik, hogy a problémátávolítási mechanizmus erősebb még a személyes tapasztalatoknál is, hiszen hiába ért valakit viktimizációs ártalom, akkor is úgy gondolja, hogy biztonságos, legalábbis más területeknél biztonságosabb helyen él.

Ezek alapján valószínűsíthető, hogy egyszerű felvilágosító, információközlő kampányokkal nem lehet ezen a vélekedésen változtatni. Annak érdekében, hogy a bűnügyiileg fertőzöttebb területen élők nagyobb gondot fordítsanak személyes biztonságukra és a megelőzésre, olyan módszereket kell találni, amelyek alapvetően nem a nagyobb veszélyeztetettségre építenek.

A lakóhely biztonsága

A biztonsággal kapcsolatos vélekedéseket három szinten vizsgáltuk. Az első az országos (makro-) szint volt, a második a település (mezoszint) biztonsága és a harmadik szintet a közvetlen lakókörnyezet, a lakás vagy ház környéke (mikroszint) jelentette.

Az eddig vizsgált két szinten (makro- és mezo-) azt tapasztaltuk, hogy míg az országos szintet vizsgálva a megkérdezettek többsége elégedetlen volt, addig a személyes élettérhez közelítve a városi, települési szintre vonatkozó vélemények sokkal kedvezőbbek. Ez a mechanizmus felismerhető a további közelítés során is, de a település mérete alapvetően befolyásolja a véleményekben megjelenő különbség mértékét.

Összességében nem volt lényeges különbség a K33-as (A település biztonsága) és a K46-os (A közvetlen lakókörnyezet biztonsága) kérdésre adott válaszok között. A kisebb településen élők (községek, kisvárosok) biztonsági szempontból nem tesznek különbséget a lakóhely és a közvetlen lakókörnyezet között. Az ezeken a lakóhelyeken élők a település és a lakás, a ház környékének biztonsága között nem tapasztalnak eltérést. A nagyobb városokban és a Budapesten élők esetében a különbségtétel már megjelenik, az ő esetükben eltérő válaszokat kaptunk a mikro- és a mezoszintre vonatkozó kérdések esetében. Az eltérés érdekes módon a jobb és a rosszabb megítélés irányában is megjelenik. A többség esetében a lakás környéke biztonságosabb (K46), mint a város egésze. Így a korábbi vizsgálatok alapján várt eredményt kaptunk, de voltak, akiknél kedvezőtlenebb értékelést kapott a lakás, ház közvetlen környéke.

Míg a települések egészére vonatkozó kérdések esetében a problémátávolítási mechanizmus működik dominánsan, és az országos helyzetnél, illetve a más településeken tapasztalhatóánál kedvezőbbnek gondolják saját lakóhelyük biztonságát, addig a közvetlen környezet esetében, mikroszinten megjelenik egy reálisabb értékelés is: az ilyen ártalmakat elszenvedők – elsősorban a korábbi viktimizációs tapasztalatok alapján – szignifikánsan kedvezőtlenebb értékelést adták.

7. számú táblázat
A lakóhely környékének biztonsága (%)

település-típus	áldozattá válás az elmúlt másfél évben	a biztonság értékelése
Budapest	volt viktimizációs ártalom	3,31
	nem volt viktimizációs ártalom	3,53
megyei jogú város	volt viktimizációs ártalom	3,42
	nem volt viktimizációs ártalom	3,65
egyéb város	volt viktimizációs ártalom	3,53
	nem volt viktimizációs ártalom	3,80
községek	volt viktimizációs ártalom	3,71
	nem volt viktimizációs ártalom	4,02
összesen	volt viktimizációs ártalom	3,49
	nem volt viktimizációs ártalom	3,81

Érdekes, hogy a személyes tapasztalatok végül is győzedelmeskednek a problémátávolítási mechanizmus felett, de csak mikroszinten. Az áldozatok, úgy látszik, nem vetítik ki személyes tapasztalataikat a település egészére. Attól, hogy őket érte ilyen ártalom, még nem gondolják, hogy lakóhelyük kevésbé lenne biztonságos.

A személyes kockázat becslése

Az áldozattá válástól való félelmet, illetve az áldozattá válás becsült valószínűségét két lépésben közelítettük meg. Elsőként azt vizsgáltuk, hogy milyen gyakorisággal bukkan fel a megkérdezettek gondolkodásában az áldozattá válás lehetősége. Különválasztottuk a vagyon elleni és az erőszakos bűncselekményekkel kapcsolatos „várazások” vizsgálatát, mert e két bűncselekménycsoport alapvetően eltérő karakterisztikával jellemezhető. A vagyon elleni bűncselekmények közül olyan igyekeztünk kiválasztani, amit a megkérdezettek lényeges sérelemként élnek meg, és ami mindenkinél vizsgálható. A bűncselekménytípusok vizsgálatakor kimutatható volt, hogy az emberek két vagyon elleni bűncselekménynek tulajdonítanak nagyobb jelentőséget: a

gépjárműlopásnak és a betöréses lopásnak. Mivel gépjárműve nincs mindenkinek, így a betöréses lopást választottuk a vagyon elleni bűncselekményekkel kapcsolatos vélemények indikátorának.

A K42-es kérdés úgy hangzott: „Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába?” A kérdésre adott válaszok megoszlását mutatja a 8. számú táblázat.

A megkérdezettek többsége (64,8%) sohasem vagy csak ritkán gondol ilyesmire. A vizsgálatba bevontak 15,2%-ának viszont gyakran vagy nagyon gyakran jut eszébe ilyesmi. Minél nagyobb településen él valaki, annál gyakrabban gondol arra, hogy betörhetnek hozzá. A nők szignifikánsan többször gondolnak ilyesmire, mint a férfiak. Azoknak, akik valamilyen okból elvesztették házastársukat és most egyedül élnek, sokkal gyakrabban jut eszükbe, hogy betörhetnek hozzájuk, mint a nőtleneknek, illetve hajadonoknak. A magasabb jövedelműek és a főállású munkaviszonnyal rendelkezők viszont kevésbé tartanak ilyen eseménytől. Az elmúlt másfél évben elszendvedett viktimológiai sérelem szignifikánsan növeli a betöréssel kapcsolatos gondolatok gyakoriságát.

Erőszakos bűncselekmény megtörténte kevesebbszer gondolnak a megkérdezettek, de a budapestieknek és a kisebb városban élőknek gyakrabban van ilyen feltételezésük. A nőknek és a viktimizációs tapasztalattal rendelkezőknek, valamint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek szignifikánsan többször jut eszükbe, hogy fizikai sérelem érheti őket. A házasságban élőknek viszont ritkábban vannak ilyen gondolatai.

A személyes kockázatértékelést és a lakóhely biztonságát összekapcsolva is vizsgáltuk (K48-as kérdés). Első megközelítésben azt kérdeztük, hogy elképzelhetőnek tartja-e, hogy lakása környezetében az utcán bántalmazták. A megkérdezettek 26,7%-a tartotta elképzelhetőnek ezt az eseményt. Ez eléggé magas arány, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a közvetlen lakókörnyezetet csak 8,5% ítélte nem biztonságosnak, és az összes ismertté vált bűncselekmény kb. 7%-át¹⁵ teszik ki az erőszakos és garázda jellegű cselekmények, és a rejtve maradt cselekményi körben is hasonló arányt regisztráltunk. A vizsgálatban részt vevők közül mintegy 1000 ember annak ellenére véli biztonságosnak lakóhelyét, hogy egy utcai támadást, bántalmazást elképzelhetőnek tart. Ugyanakkor azoknak mintegy 40%-a,

8. számú táblázat

„Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába?”

gyakoriság	a megkérdezettek százalékában
1 soha	31,9
2	32,9
3	19,4
4	9,1
5 nagyon gyakran válaszhiány	6,1 0,5

akik nem tartják biztonságosnak lakóhelyük környezetét, ennek ellenére nem tart az utcai bántalmazástól. Úgy tűnik tehát, hogy a lakosság biztonságfogalma meglehetősen relatív. Vannak, akiknek bizonyos bűncselekmények bekövetkezése nem befolyásolja a biztonságérzetét, és vannak, akik nem érzik biztonságban magukat, de nem tartanak közvetlenül bűncselekményektől.

Az utcai bántalmazást a megkérdezettek egyértelműen nagyvárosi jelenségnek tartják. Budapesten és a megyei jogú városokban szignifikánsan többen tartanak elképzelhetőnek ilyen eseményt. A fiatalok és nők valamivel nagyobb arányban érzik veszélyeztetve magukat, de az életkor szerinti különbségek nem szignifikánsak. A sértetté válás azonban alapvetően befolyásolja a bántalmazással kapcsolatos vélekedések alakulását, és minél rövidebb idő telt el a sértetté válás óta, annál többen gondolják úgy, hogy előfordulhat velük a kért esemény. A 2002-ben áldozattá váltak 39,4%-a tartotta elképzelhetőnek, hogy az utcán bántalmazták, viszont azok, akik az elmúlt öt évben nem voltak bűncselekmény áldozatai, csak 22%-ban adtak „igen” választ a kérdésre.

Azt, hogy a támadásra a lakás és az utca közötti részen kerülhet sor, már sokkal kevesebben tartották elképzelhetőnek: a megkérdezettek 10%-a adott ilyen értelmű választ (K48.2-es kérdés). Az ilyen eseményektől való félelem is a nagyvárosokhoz kötődik: a budapestiek és a vidéki nagyvárosokban élők szignifikánsan nagyobb arányban tartanak ilyen jellegű eseményektől, mint a kisebb településen élők. A nők kétszer akkora arányban tartanak ilyen cselekménytől, mint a férfiak, és az idősebbek, különösen a 60 év felettiek érzik veszélyeztetve magukat a többség által biztonságosnak ítélt területen.

A lakásbetörésre vonatkozó kérdés esetében is egészen magas arányban vélekedtek úgy a megkérdezettek, hogy elképzelhető efféle cselekmény bekövetkezése. A megkérdezettek 47,6%-a tart attól, hogy betörnek hozzájuk, a tényleges veszélyeztetettség ennek töredéke. Az ERÜBS-adatok szerint a betöréses lopások részaránya az összes bűncselekményhez viszonyítva 14% körül alakul, és az összes bűncselekmény figyelembevételével a lakossági érintettség 3%-ot tesz ki. Tehát sokkal többen tartanak ettől a bűncselekménytől, mint akik ténylegesen veszélyeztetettek. A kérdés megfogalmazása és konkrétsága alapvetően befolyásolja a kapott válaszokat. Ennél a kérdésnél a megfogalmazás túlságosan általános, és elvi jellegű volt, mert egy későbbi kérdésnél (K56.7), ahol a következő egy évre vonatkozóan kellett megbecsülni a cselekmény valószínűségét, a betöréstől ténylegesen tartók aránya kevesebb mint a felére olvadt, és csak a 20%-ot érte el. Az itt nemleges választ adók viszont konzekvensen a kontrollkérdésnél is alacsony valószínűséget jelző válaszokat adtak.

A személyes kockázat túlértékelése általánosan jellemző az emberekre: minden bűncselekménytípus esetében az elszendvedett, vagy várhatóan bekö-

¹⁵ Tájékoztató az egységes rendőrségi és ügyészségi büntügyi statisztika adataiból. Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, Budapest, 2003

vekező cselekmények arányát jóval meghaladó mértékben valószínűsítik az áldozattá válást. A korábbi vizsgálatok is hasonló eredményeket hoztak.¹⁶

A K48-as kérdéscsoport legfontosabb tanulsága az, hogy az áldozattá válás becslésére vonatkozó általánosan megfogalmazott kérdések magas arányokat eredményeznek, és felülbecsülik a ténylegesen meglévő aggodalmakat.

Nem vezetnek megfelelő eredményre tehát az olyan kérdések, hogy

- elképzelhető-e, hogy valamilyen bűncselekmény áldozatává válik a jövőben vagy közeljövőben?;
- mennyire tartja valószínűnek, hogy az ön sérelmére bűncselekményt követnek el?

Az áldozattá válás valószínűségére vonatkozó kérdések akkor hoznak megfelelő eredményt, ha konkrétan egy-egy a kérdezett által is jól beazonosítható bűncselekményre és meghatározott, nem túl távoli időtartamra vonatkoznak.

A személyes kockázatértékelés és a félelemérzet kapcsolata nem vitatható, de különösen a kisebb súlyú vagy elleni cselekmények esetében a bűncselekményekkel kapcsolatos várakozások nem biztos, hogy félelemérzetet indukálnak.

A kérdőívben részletesen 19 bűncselekménytípus esetében vizsgáltuk a cselekmények bekövetkezésével kapcsolatos várakozásokat. A megkérdezetteknek egy ötfokú skálán kellett értékelniük azt, hogy mennyire tartják valószínűnek, miszerint velük a felsorolt bűncselekmények a következő 12 hónap során megtörténhetnek („1” egyáltalán nem hiszem, hogy megtörténhet, „5” nagyon könnyen előfordulhat). A kapott válaszok alapján számított átlagos pontértékek megoszlását mutatja a 9. számú táblázat.

Az átlagos pontérték egyik esetben sem haladja meg a hármat, ami azt jelzi, hogy az emberek többsége nem tartja valószínűnek, hogy vele a következő évben megtörténnének ezek az események. A közlekedéssel kapcsolatos súlyos problémák jelenlétére utal a személyi sérüléssel járó közlekedési baleset első helyre kerülése. Leginkább ennek bekövetkezését valószínűsítették a megkérdezettek. A második és harmadik helyre olyan cselekmények kerültek, amelyeket inkább csak kontrollkérdésként tettünk fel. A *tűlszámlázás* esetében az esemény gyakoriságát jelzi a viszonylag magasra értékelt bekövetkezési valószínűség. A kutyatámadások esetében azonban inkább a médiahatás megjelenését gyanítjuk az előkelő helyezés okaként; az utóbbi időben nagy publicitást kapott néhány ilyen esemény.

¹⁶ Ugljesa Zvečić – Kertész I.: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzetközi vizsgálati eredményei. UNICRI-BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000; Korinek L. (1996): i. m.; Kó J.: Vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szociológiai vizsgálata. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 34. OKKri, Budapest, 1996, 133–158. o.

9. számú táblázat
Személyes kockázatértékelés

Mennyire tartja valószínűnek, hogy Önnel megtörténhet, hogy...	válaszolók száma	átlagos pontérték	szórás
...személyi sérüléssel járó közlekedési baleset áldozata lesz?	9768	2,91	1,31
...valamilyen üzletben, vendéglátásban többet számláznak?	9808	2,79	1,38
...megtámadja, vagy megharapja egy kutya?	9866	2,76	1,27
...ellopják az autóját, gépjárművét? (csak gépjárműtulajdonosaktól)	5413	2,73	1,38
...ellopják a pénztárcáját, pénzeit?	9848	2,72	1,33
...valamilyen más értékét ellopják?	9839	2,66	1,26
...betörnek a lakásába?	9822	2,45	1,24
...gyermekét valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában? (csak ha van iskoláskorú gyermeke)	4433	2,29	1,33
...garázda viselkedéssel megzavarják Önt?	9875	2,28	1,29
...megrongálják valamilyen értékű tárgyát, tulajdonát?	9825	2,20	1,20
...lesit sérülés áldozata lesz, és könnyebben megsérül?	9789	1,93	1,10
...becsületsértést követnek el Ön ellen?	9755	1,76	1,09
...lesit sérítés áldozata lesz, és súlyosan megsérül?	9750	1,74	1,03
...zaklatják vagy molesztálják?	9815	1,74	1,06
...megerőszakolják? (csak nőktől)	5296	1,43	0,86
...valaki az életére tör?	9783	1,40	0,83
...terrorátmadás áldozata lesz?	9768	1,26	0,69
...munkahelyén főnöke vagy kollégája szexuálisan zaklatja? (csak nőktől)	5252	1,23	0,69
...valamelyik családtagjával annyira összevesznek, hogy a veszekedés során Ön megsérül?	9883	1,19	0,63

A „klasszikus” bűncselekmények sorát most is a *gépjárműlopás* vezeti. Több korábbi vizsgálatból is kiderült, hogy a tényleges szerepüknél, súlyuknál jóval nagyobb mértékben foglalkoztatják az embereket a gépjárművekkel kapcsolatos események, és tekintettel arra, hogy a latencia ennél a bűncselekménytípusnál meglehetősen alacsony, az esetek több mint négyötödét jelentik a hatóságoknak, a bűnügyi statisztikában szereplő esetszám nem indokolja az itt megjelenő várakozásokat.

A *lopások* szereplése, tekintve, hogy ezek a leggyakoribb vagy elleni cselekmények, megfelel a várakozásnak. Érdekes viszont, hogy az erőszakos cselekmények csak kisebb valószínűségi értékeket kaptak. Ez arra utal, hogy a lakosság, bár néha hajlamos ezeket a cselekményeket túlértékelni (sokan a leggyakoribb bűncselekmények között is erőszakos cselekményeket említettek), mégis a veszélyeztetettség vonatkozásában alapvetően realisan értékeli a helyzetet. Ez azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a személyes kockázatértékelést, illetve az egyes bűncselekmények bekövetkezésének megítélését nem szabad közvetlenül a félelemérzet mérésére felhasználni. Az emberek leginkább a személy elleni bűncselekmények bekövetkezéséről félnek, de ezeknél, különösen a súlyosabb bűncselekmények esetében, érvényesül egy elhárító mechanizmus is. Bár félünk, hogy valaki az életünkre tör, de reménykedünk abban, hogy ez sohasem fog bekövetkezni. A választóvo-

nal a félelem és a szorongás között ebben az esetben meglehetősen vékony, de ettől még az élet és a testi épség védelméhez kapcsolódó félelmeket nem minősíthetjük egyszerűen szorongásnak.

Ez az elhárító mechanizmus magyarázhatja az élet ellen irányuló és a terrorcselekmények alacsony valószínűséget mutató értékelését is.

Érdeemes megvizsgálni a lista alján elhelyezkedő cselekményeket is! Nagyon tanulságos, hogy a személyi sérüléssel járó családi veszekedés bizonyult a legkevésbé valószínűnek. Az otthon biztonságának érzete annak el- lenére is működik, hogy az erőszakos bűncselekmények jelentős hányadát ismeretségi körön belül, sokszor családtagok követik el egymás sérelmére. Az, hogy otthon is lehetünk veszélyeztetettek, alig mutatható ki a lakosság kö- rében. A napjainkban slágertémává váló családon belüli erőszak itt rejtve maradt, és ennél a cselekménynél sem volt különbség a nők és a férfiak ér- tékelése között. A nők a kutyatámadásnak, a zaklatásnak és a pénztárcá el- lopásának adtak nagyobb valószínűséget.

Családi állapot szerint nincs lényeges különbség az értékelések között. Egyedül az elvált, de továbbra is közös lakásban élők tartották szignifikán- san valószínűbbnek szinte minden cselekmény esetében. Érdekes, hogy a na- gyobb család szupportív szerepe nem érvényesül az áldozattá válás becs- lése során, sőt a háromnál nagyobb létszámú családban élők a legtöbb bűncselekmény bekövetkezésének nagyobb valószínűséget tulajdonítottak.

Azok, akik az elmúlt két évben voltak külföldön nyaralni, a családi vesze- kedésen kívül minden cselekmény bekövetkezését könnyebben előforduló- nak tartották, mint a többiek.

A főiskolai végzettséggel rendelkezők a kevésbé iskolázott megkérdezett- kekhez képest valószínűbbnek tartják a vagyon elleni cselekmények bekövet- kezését.

A lakóhely szignifikánsan befolyásolta az áldozattá válási becsléseket. Minél nagyobb településen él valaki, annál inkább valószínűnek tartotta az egyes cselekmények bekövetkezését. A budapestiek tartották a legvalószí- nűbbnek a legtöbb bűncselekmény bekövetkezését. Egyedül az élet elleni cselekmény a kivétel, itt a megyeszékhelyen élők adtak nagyobb esélyt a be- következésnek. A kisebb városokban élők kevésbé érzik magukat veszélyez- tetettnek, és a községekben élők szignifikánsan kevésbé számítanak bűncse- lekmények bekövetkezésére.

Az átlagos valószínűségi értékek mellett érdemes külön is megvizsgálni a magas és az alacsony valószínűségeket adók arányát (10. számú táblázat).

Összehasonlítva a vizsgálati eredményeinket a Gallup Intézet által vég- zett két korábbi közvélemény-kutatásban regisztrált értékekkel, gyakorlatilag azonos képet kapunk. A testi sértés esetében, bár nem fedti az erőszakos

10. számú táblázat

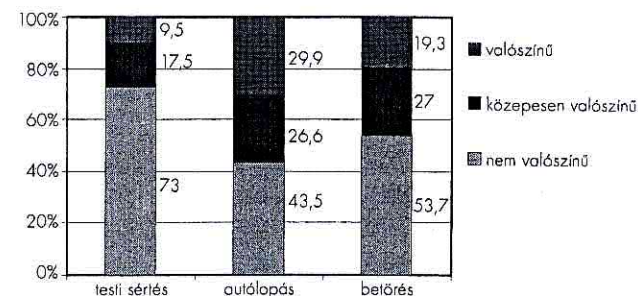
„Mennyire tartja valószínűnek a következő bűncselekmények bekövetkezését?”

	nem valószínű (%)	közepesen valószínű (%)	valószínű (%)
Valamilyen üzletben, vendéglőben többet számláznak	42,3	25,3	32,4
Személyi sérüléssel járó közlekedési baleset áldozata lesz	38,0	31,0	31
Ellopják az autóját, gépjárművét	43,5	26,6	29,9
Ellopják a pénztárcáját, pénzét	44,6	27,4	28,0
Megítámadja, vagy megarapja egy kutya	41,5	31,4	27,1
Valamilyen más értéket ellopják	46,4	29,1	24,5
Betörnek a lakásába	53,7	27,0	19,3
Gyermekeit valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában	59,7	21,1	19,2
Viselkedéssel megzavarják Önt	61,0	28,8	18,2
Megrongálják valamilyen értéktárgyat, tulajdonát	63,6	21,6	14,8
Testi sértés áldozata lesz, és könnyebben megsérül	73,0	17,5	9,5
Becsületsértést követnek el Ön ellen	77,5	13,9	8,7
Zaklatják vagy molesztálják	79,1	12,7	8,2
Testi sértés áldozata lesz, és súlyosan megsérül	79,4	13,5	7,1
Megerőszakolják	88,4	7,7	3,9
Valaki az életére tör	89,4	7,1	3,5
Terrorítámadás áldozata lesz	93,2	4,5	3,2
Munkahelyén főnöke vagy kollégája szexuálisan zaklatja	93,4	4,2	2,4
Valamelyik családtagjával annyira összevesznek, hogy a veszekedés során Ön megsérül	94,8	3,1	2,1

bűncselekmények Gallup által használt fogalmát, az eredmény összevethe- tő, és valószínűleg azért alacsonyabb az általunk mért érték, mert a Gallup kategóriája tágabb. Az autólopás esetében az általuk korábban mért érték- hez esik közelebb a mi eredményünk, a betörés esetében pedig valamivel alacsonyabb értéket kaptunk, de az általunk mért értékek valószínűleg bele- esnek a Gallup-vizsgálat konfidencia-intervallumába, így lényegében azo- nosnak tekinthetők az eredmények.

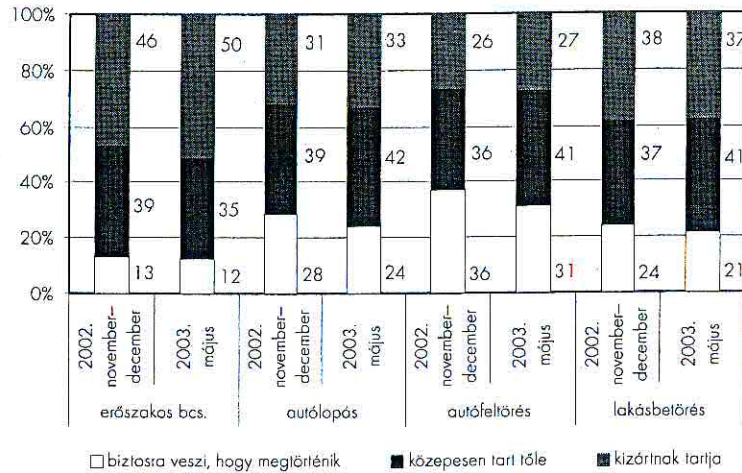
2. számú ábra

Bűncselekmények bekövetkezési valószínűsége a következő 12 hónapban

3. számú ábra

Mennyire tart attól, hogy a következő bűncselekmények bekövetkeznek?
A GALLUP-vizsgálat eredményei¹⁷

A bűnözéstől való félelem

Ebben a kérdéscsoportban olyan kérdéseket tettünk fel, amelyek arra kerestek választ, hogy a megkérdezettek életvitelét, mozgását mennyiben befolyásolja a bűnözéstől való félelem, éreznek-e félelmet a mindennapi tevékenységük során, illetve korlátozza-e őket a félelem lakóhelyük környékén a szabad mozgásban.

Először vizsgáljuk meg az éjszakai félelmeket! A kérdés így hangzott: „Függetlenül attól, hogy Ön ki szokott-e menni a lakásból sötétedés után, van-e a lakókörnyezetében olyan hely, ahova sötétedés után nem szívesen menne el a bűnözéstől való félelme miatt?” (K50).

A válaszok megoszlását a 11. számú táblázat mutatja.

A megkérdezettek 60,6%-a teljesen biztonságosnak tartja lakóhelyét még éjszaka is. A községekben ez az arány eléri a 73%-ot, míg a Budapesten élőknek csak 48%-a tartja éjszaka is biztonságosnak a lakókörnyezetét. Míg a férfiak kevésbé félnek éjszaka a környéken, addig a „mindenhol fél, sehova sem megy” választ adók túlnyomó többsége (88,5%-a) nő volt. A korábbi viktimizációs tapasztalatok negatívan befolyásolják az éjszakai biztonságérzetet. Azok közül, akik az elmúlt másfél évben voltak valamilyen bűncselekmény áldozatai, szignifikánsan többen kerülnének el bizonyos helyeket éjszaka, függetlenül attól, hogy a sérelmükre elkövetett bűncselekmény éjszaka vagy nappal történt.

¹⁷ The Gallup Organization – Budapest 2004. www.gallup.hu

11. számú táblázat

Van-e olyan hely, amit elkerül a bűnözéstől való félelme miatt?

	éjszaka	nappal
	a kérdezettek százalékában	
nem tudja, nem válaszolt	3,24	1,90
mindenhol fél, sehova nem megy	4,44	0,58
több helyre sem megy el, nem menne el	15,85	6,70
egy bizonyos helyre nem megy el	15,83	9,13
nincs olyan hely, ahova nem mer elmenni	60,64	81,53
összesen	100,0	100,0

Napközben már sokkal biztonságosabbnak látják lakókörnyezetüket a megkérdezettek. Ekkor már 81,5%-uk nem félne sehol a környéken. A nappali félelmeket ugyanazok a tényezők befolyásolják, mint az éjszakaiakat. A férfiak nappal is kevésbé félnek, és a kisebb településeket tartják inkább biztonságosnak a megkérdezettek.

A bűnözéstől való félelem azon sajátossága, hogy inkább éjszaka félünk, ezúttal is megmutatkozott. Ennek ellenére, hogy a megkérdezettek maguk számoltak be arról, hogy a sérelmükre elkövetett bűncselekmények 60%-át nappal, 14%-át este és csak 24,7%-át követték el éjszaka, mégis éjszaka sokkal többen tartanak a bűnözéstől.

Bizonyos félelmi paradoxonok, úgy látszik, időtállóan bizonyulnak, és szinte minden viktimológiai felmérésben felbukkannak. A korábbi hazai és a nemzetközi felmérések is azt igazolják, hogy a bűnözéssel kapcsolatos félelmek egy része egyéb tényezőktől függetlenül jelenik meg. Lehetséges, hogy ezekben olyan alapvető félelmek bukkannak fel újra és újra, amelyek az emberi viselkedés sajátjai.

IRODALOM

Bienkovska, Ewa: Félelem a bűnözéstől. A nagyvárosi bűnözéssel összefüggő vizsgálat néhány tanulsága. In: Irk Ferenc (szerk.): Társadalmi átalakulás és bűnözés. OKKI, Budapest, 1995

Bóhm Antal – Juhász Erika – Szógyi Lenke: Szubjektív biztonságérzet I–IV. Belügyi Szemle, 1996/6., 7., 8., 9.

Carver, C. S.: Social measurement and social indicators. George Allen and Unwin, London, 1981

Déri Pál: Doktori értekezés. Kézirat, 2001

Eigenberg, H. M.: The National Crime Survey and Rape: The cases of the missing question. Justice Quarterly, 7/1990.

Hagan, F. E.: Research Methods in Criminal Justice and Criminology. New York, 1989

Hibell, B. – Anderson, B. – Bjarnasson, T. – Kokkevi, A. – Morgan, M. – Narusk, A.: The 1999 ESPAD Report, 2000, pp. 25–35.

Irk Ferenc: A közbiztonság és a bűnmegelőzés jövője. Kriminológiai Tanulmányok, 40., OKRI, Budapest, 2003

Kerecsi K. – Finszter G. – Kó J. – Gosztonyi G.: Nagyvárosi bűnözés. Bűnmegelőzés Budapest V., IX. és XXII. kerületében. OKRI–Bíbor Kiadó, Budapest–Miskolc, 2003

Király Tibor: Rendszerváltás és bűnözés. In: Irk Ferenc (szerk.) (1995): i. m.

Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot. Végeken Alapítvány, Budapest, 1992

Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988

Korinek László: A lakosság feljelentési magatartása és a bűnügyi szervekről alkotott véleménye egy vizsgálat tükrében. 1994

Korinek László: Objektív biztonság – szubjektív biztonság – félelem. Magyar Jog, 1995/6.

Korinek László: Félelem a bűnözéstől Közép-Kelet-Európában. In: Irk Ferenc (szerk.) (1995): i. m.

Korinek László: Egy követéses vizsgálat ürügyén a bűnözési félelemről. Jogtudományi Közlöny, 1996. július–augusztus

Kó József: Vélemények a bűnözésről. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35. OKRI, Budapest, 1998

Kó József: Vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szociológiai vizsgálata. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 34. OKRI, Budapest, 1996

Lavraks, P. J.: Methods for sampling and interviewing in telephone surveys. In: Leonard Bickman – Debra J. Rog (eds.): Handbook of applied social research methods. Thousand Oaks, 1998

Linsky, A. S.: Stimulating responses to mailed questionnaires. Public Opinion Quarterly, 39/1975.

Ritter Ildikó (szerk.): Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről. ISM, Budapest, 2001

Sutherland, E. H. – Cressey, D. R.: Criminology. New York, 1970

Trotter, R. T.: Ethnography and network analysis: The study of social context in cultures and society. Sage, London, 2000

Zvećić, Uglješa – Kerész Imre: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzetközi vizsgálat eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000

Van Maanen, J.: Notes on the production of ethnographic data in an American police agency. Academic Press, New York, 2002

Vavró István: A bűnözés kriminálstatistikai jellemzői. KJK, Budapest, 1976

West, D. J. – Farrington, D. P.: Who becomes delinquent? Heinemann, London, 1975

DUNAVÖLGYI SZILVESZTER

Közvélemény-kutatás a közbiztonságról és a rendőrségről

Bevezetés

A polgári jogállami berendezkedés a társadalmi élet sok területén természetes módon támaszkodik a lakossági véleményekre. Számol a különböző érdekcsoportok eltérő ítéleteivel. A szondázás legkülönbözőbb technikáit alakította ki arra, hogy képes legyen mérni az erőviszonyok alakulását. A közvélemény-kutatások rendszeresen és mind pontosabban tudósítanak a kisebb és a nagyobb közösségek politikai magatartásáról, az állami intézmények minőségéről, működésük társadalmi fogadtatásáról. A demokratikus intézmények támaszkodnak a lakossági véleményekre. Ennek a közel fél évszázada megfigyelhető törekvésnek van néhány jól megragadható oka. Ezek a következők:

- A piac hatása érzékelhető abban, ahogyan a politikai és az igazgatási döntéseket szolgáltatásként határozzuk meg, elfogadva azt, hogy a társadalom mindannyiszor minősíti ezeknek a szolgáltatásoknak a színvonalát, élénk keresletet mutat, vagy ellenkezőleg, elutasítja a hatalom és a bürokrácia kínálatát.
- A demokratikus intézmények működése választáson és értékelésen alapszik, ezért a politikai programok és az államélet tudatos alakítása nem nélkülözheti a választások és értékelések prognózisát, amelynek fő eszköze a közvélemény-kutatás.
- A természettudományok egzaktságának tulajdonított siker a társadalomtudományokat arra sarkallta, hogy mind szélesebb körben vegyenek át számszerűsíthető módszereket. A statisztikai értékelése a humán tudományok matematikája lett.
- Az informatika, a kommunikáció és a számítógép forradalma olyan tömegű és gyakoriságú felméréseket tesz lehetővé és feldolgozhatóvá, amilyen korábban szóba sem jöhetett.

A jog világa, a normák uralma sokáig ellenállt ezeknek a technikáknak, mint-hogy a jog nem kérdez, hanem parancsol a társadalomnak. Három irányban azonban már a hatvanas évek elejétől megfigyelhető az áttörés:

- A tervezett jogalkotás várható társadalmi hatásának mérése és a jogkövető magatartás tanulmányozása képes volt növelni a jog hatékonyságát.¹

¹ Lásd a hazai szakirodalomban Sajó András: Jogkövetés és társadalmi magatartás. Budapest, 1980

- A bűnügyi tudományok sorában a statisztikára alapozó kriminológia a latencia megítéléséhez az áldozati kikérdezéseket találta a legcélraveze-tőbb módszerek.²
- A közigazgatási jog mind nagyobb jelentőséget tulajdonított a szervezés-tudománynak, a vállalkozói szférában kialakított menedzsertechnikáknak, amelyek a jövedelmezőséget, a termelői és a vásárlói elégedettséget és a minőségfejlesztést szorgalmazták. A hivatal üzemként kezdett viselkedni, ügyfeleit vásárlónak tekintette, munkájának értékelésében a lakossági véle-ményekre támaszkodott.³

Az új módszerek át kell esnie egy diadalmas és egy kritikai szakaszon. A kezdeti látványos sikerek azt a hitet kelthetik, hogy módszertani forradalom zajlik, olyan eszköz birtokába jutottunk, amely általános megoldóképletként működik, általa minden gond megszűnik. Minthogy ez nincs így, törvényszerűen következik a kiábrándulás, a módszer devalválódása. (A példát a krimi-nológiából merítve, a latenciakutatások eredményei azzal kecsegtettek, hogy a valós bűnügyi helyzetre alapozott kriminálpolitika jelentősen növelhe-ti hatékonyságát. A gyakorlat azonban alig változott. A csalódottságot jelzi az a felfogás, miszerint „az okok kutatását be kéne tiltani”). Ahhoz, hogy ezeken a szélsőségeken túljussunk, szükséges a mérőeszköz hitelesítése, és annak tisztázása, hogy mit lehet vele mérni.

Ami az eszközt illeti, nemcsak az a kérdés, hogy a lakossági minta repre-zentatív-e, hanem az is, hogy a megkérdezettek kompetensek-e abban a kér-désben, amivel hozzájuk fordulnak. Itt is van két szélső felfogás. Az egyik azt vallja, hogy a tömeg soha nem lehet okos. Ezért vagy az történik, hogy aki kér-dez, az valójában nem a véleményre kíváncsi, hanem kérdéseivel mestersége-sen akarja a véleményt befolyásolni, vagy a kérdező szolgáiban elfogadja a közvélemény sugalmazásait, ebben az esetben pedig a többség támogatásá-ban reménykedve ostoba döntéseket fog hozni. Vannak, akik a modern kom-munikációs lehetőségeket úgy értelmezik, hogy ezáltal az emberek a politikai manipuláció áldozataivá válnak, és az írástudók felelőssége ennek a népbu-tátságnak a leleplezése. (Ezt a jelenséget jósolta meg Julien Benda *Az írástudók árulása* című híres esszéjében.⁴) Más nézetek szerint a tömegek veszik át a ha-talmat, és azok manipulálják a politikai tényezőket, amelyek így minden józan szakmai megfontolást alávethetnek a szavazatok megszerzésének. Ezért a kormá-nyok nem a jövőnek építenek, hanem a jelennek rögtönöznek.⁵

2 Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988, 41–45. o.

3 Király László György: Teljesítménymérés és -értékelés a közigazgatásban. Vezetéstudomány, 1999/7–8.

4 Julien Benda: *Az írástudók árulása*. Fekete Sas Kiadó, 1997

5 „Mindig is ilyen volt a közhatalom, amikor azt közvetlenül a tömegek gyakorolták: mindenható és mul-landó. Ezért nem épít semmit, jóllehet lehetőségei hatalmasak, akárcsak az ereje. És korunkban ez az emberitípus dönt.” José Ortega y Gasset: *A tömegek lázadása*. Nagy Világ, Budapest, 2003, 77. o.

A megkérdezettek aszerint lesznek buták vagy bölcsek, hogy mit kérde-zünk tőlük. Ha a kérdésre a mindennapi élet tapasztalatai alapján megad-ható a válasz, akkor olyan okos válaszokat fogunk kapni, amelyekre a szak-értők sem képesek, minthogy közülük még a legöregebb sem rendelkezik annyi tapasztalattal, mint amennyi egy akárhogyan kiválasztott ezerfős min-tában összegyűlt. Ellenben, amennyiben a válasz különleges szakértelmet kí-ván, akkor laikusokhoz fordulni értelmetlen dolog, legyenek azok bármilyen sokan. (Ezért nem lehet, de nem is érdemes népszavazásra bocsátani tudomá-nyos tételek igazságának az eldöntését, vagy ezzel a módszerrel vitatni egy büntetőítélet helyességét.)

Megmaradva a latencia kutatására utaló példánknál, annak a sikere ab-ban volt, hogy a lakosság bűnügyi leterheltségét, a biztonságérzetét és a jogvédő szervekkel kapcsolatos véleményét vizsgálta. A kérdések átélt élmé-nyeket tudakoltak azoktól, akik erről a leghitelesebben vallhatnak, figyelve még arra is, hogy ezek a benyomások az idő múlásával halványodnak. A rejtett bűnözésre vonatkozó megállapítások alkalmasnak látszottak arra, hogy azokból jogalkotási, közigazgatási, igazságszolgáltatási és politikai konzekvenciák legyenek levonhatók. Néhány következtetés ezek közül:

- A latenciavizsgálatok mutattak rá a társadalomnak azokra az erkölcsi tar-talékaira, amelyek lehetővé tették a bosszúra építő, hagyományosan meg-torló büntetőjog átalakítását, az alternatív büntetések és a büntetési alter-natívák beépítését a büntető anyagi jogba.
- A közvélemény-kutatások igazolták a büntetőeljárás jogállami értékeit, ezért az eljárási reformok mindenhol a garanciák megerősödését hozták. Európában ehhez nagymértékben hozzájárult az Európai Emberi Jogi Bi-róság gyakorlata, amelynek határozatai sokat merítettek az uniós polgá-rok humanista meggyőződéséből. (Az emberek a biztonság érdekében nem kívánnak lemondani szabadságukról.)
- A lakossági kritikákból azonosítani lehetett a rendészeti szervek szelektíós munkamódszereit és a rendőri intézkedéseket torzító előítéletességét. Fel-táruultak a lassú reagálás és a nehézkes elérhetőség szervezeti okai. Euró-pában minden komoly rendőrségi reform támaszkodott a közvéleményben kialakult értékelésre. A reformok egyik kimondott célja a rendőrségekkel szemben megfogalmazott közösségi elvárások teljesítése lett.
- A leglassabban és meglehetősen ellentmondásokkal a politikai szféra rea-gált. Kevésbé sikerült elérni azt a lakossági elvárást, hogy a közbiztonság ügye ne legyen kiszolgáltatva a hatalmi harcoknak, de a kormányzatok növekvő felelősségét bizonyítják azok a közbiztonság védelmében kelet-

kezelt törvényjavaslatok és más dokumentumok, amelyek a parlamenti el-
lenzések támogatását is megkapták.⁶

Az előbbieken felvázolt folyamatok csaknem negyven esztendő t fognak át.
(Az Egyesült Államokban a követő áldozati kikerdezések már 1972-től indul-
tak, Angliában a rendszer 1982-ben alakult, Németországban és Franciaor-
szágban, más nyugat-európai térségekhez hasonlóan, szintén a nyolcvanas
évektől vannak visszatérő lakossági felmérések a szubjektív biztonságról és
a rendészetek megítéléséről. Az ENSZ gondozásában 1989-től rendszere-
sek a világméretű összehasonlító elemzések.)⁷

Fel kell tennünk a kérdést, mindezek az eredmények bölcsebbé tették-e a
belügyi és az igazságügyi kormányzást, javult-e a jogvédő szervek teljesít-
ménye, és a gazdag országok rendelkeznek-e az alkotmányos demokráci-
ákra jellemző, közös értékeket valló és messzire tekintő kriminálpolitikával.

A zéró tolerancia és a kriminálpolitika változatai

Korinek László a közbiztonságra vonatkozó lakossági véleményekről kimutat-
ta, hogy azok hosszabb időn keresztül alig változnak, annak ellenére, hogy
közben a társadalmi-politikai, a jogi és a kriminális környezet is gyökeresen
átalakult.⁸ Hasonló megfigyelés tehető az egyes országok által követett krimi-
nálpolitika arculatáról. A hagyományok és a történelmi múltban gyökerező
szemléleti formák ebben az esetben is erőteljesen hatnak.

A zéró tolerancia

A bűn elleni küzdelemnek ez a stratégiája igen gyorsan világhírűvé vált és
rendkívül népszerűvé lett, elsősorban a nagyvárosok tisztességes polgárainak
körében, akik ettől a mozgalmától elvesztett biztonságuk visszaszerzését re-
méltek. A biztonság utáni társadalmi igény megalapozott volt. Az amerikai
nagyvárosokat elárasztó erőszak, amelynek hátterében csaknem mindig ott

⁶ Ezt az értékelést a francia törvényhozásnak az ezredfordulót követő fejleményei is igazolják. Példá-
nok okáért 2002-ben a Nemzetgyűlés három dekrétumban is foglalkozott a közbiztonság ügyével.
A 2002. május 15-én hatályba lépett törvény a közbiztonsági tanács létrehozásáról rendelkezett,
amelynek elnöke a köztársasági elnök, tagjai pedig az érintett miniszterek (2002-890. számú dek-
rétum). 2002. július 17-én törvény született a megyei büntelmegelőzési konferenciáról (la Conférence
départementale de sécurité), amelynek társelnökei a prefektus és a megyei főügyész (2002-999.
számú dekrétum). 2002. augusztus 29-én a 2007-ig érvényes közbiztonsági program nyert megerősítést
a legmagasabb jogforrásban (2002-1094. számú dekrétum).

⁷ Ugljesa Zvekc – Kertész Imre: Büncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzet-
közi vizsgálati eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000

⁸ Korinek László: Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995, 172. o.

találni az illegális kábítószerpiacot, valóban elviselhetetlen méreteket öltött.
A népszerűséghez hozzájárult az is, hogy a stratégia tudatos kommunikáció-
ra épült. A rendőrségi híradások a középosztályhoz tartozó rétegek számá-
ra jól megfejthető kódokat közvetítettek: a szigor érted van; a bűnöző nem
érdemel könyörületet; a bűn felismerhető; az elkövető személyesen és egye-
dül felelős tettéért; az elvetemült csak a kemény fellépésből ért. A gyenge és
kiszolgáltatott polgár oltalomra szorul, ezért adójával támogatja a rendőrség-
get, amelytől viszont joggal elvárhatja a védelmet.

A siker kezdetben a rendőrség szakmai köreiből is nagy volt, mert a vízió
felételezte a költségvetési támogatás jelentős emelését, továbbá a rendőrségi
létszám csaknem megkétszerezését. A rendészeti szakemberek azonban gyor-
san kiábrándultak ebből az ideálból, minthogy a zéró tolerancia elve nyomán
munkájuk egyetlen mércéje a statisztikai számokban is mérhető intézkedési ak-
tívitas lett. Ennek egyenes következményeként az amerikai metropolis kerületi
rendőrfőnökeinek jelentős hányadát rövid idő alatt leváltották. A rendészet szá-
mára a zéró tolerancia egyet jelentett a szakmai rang elvesztésével. A hozzá-
értés és a kooperatív vezetés elvének helyébe a hektikus vezetői döntéseknek
való kiszolgáltatottság, a létbizonytalanság és a törvénysértésekbe torkolló tel-
jesítési kényszer lépett. (A szakirodalomban a rendőrsőn brutálisan megkín-
zott, avagy tévedésből szitává lött áldozatokról szólnak.)⁹

A bűnözés ellen hirdetett keresztes hadjárat bizonyos előfeltevésekre épít-
ett. Ezek a következők:

- A bűnözés elleni küzdelem totális háború. A hipotézis igazolható a nemzet-
közi szervezett bűnözés jelenségeivel és főleg a terrorista hálózatok műkö-
désével. A fordulat akkor következett be, amikor megszűnt a kétpólusú világ-
rend, és Földünk első számú globális problémája a bűnözés elleni harc lett.
- A társadalomban éles vonal húzható jók és rosszak között. Megvan tehát
az a frontvonal, amely a háborús küzdelemhez nélkülözhetetlen.
- A rosszak könnyen felismerhetők és leleplezhetők (a puha célpont elméle-
te). A rosszakat minél korábban kell elkezdni büntetni, és már az egészen
csekély súlyú büncselekményekre is drákói büntetést kell kiszabni.
- A bűnözés elleni háború eredményei statisztikai számokkal mérhetők. Mint
a jó haditudósításoknál, itt is szükséges naponta elsöprő győzelmekről be-
számolni. A zéró tolerancia a média barátja, a média lelkes híve a zéró to-
leranciának.

A következmények:

- A jogállami garanciákat le kell bontani. A dzsungelben a dzsungel törvé-
nyei érvényesülnek.

⁹ Maurice Cusson: Qu'est-ce que la sécurité Intérieure? Montreal, 1999 (Manuscript).

- Az előítéletesség alkalmas a látható ellenség felismerésére, ezért a bűnözővé címkézettek utáni hajszája az előítéletesség felhizlalásához vezet.
- A drákói büntetések következtében a börtönépesség minden addigi határt túllépett. (A fejlett európai régió többszöröse.)
- A statisztika elfedi a bűnözés tényleges állapotát, ahelyett, hogy feltárná azt, a statisztika alapján történő teljesítménymérés pedig lerombolja a rendészet szakmai értékeit.
- A bűnözés nem megszűnik, hanem áthelyeződik a társadalom kevésbé tehetőse rétegeinek élettereibe, növekszik a súlyos bűncselekményekkel szembeni tehetetlenség.
- A hiányos professzionalizmus csökkenti a rendőri munka társadalmi rangját, terjed a rendőrbűnözés, egyre sűrűbb az erőszakmonopóliummal történő visszaélés.

A zéró tolerancia Európában

A jogállam európai felfogása a rendőrség hatósági jogosítványait az állami impériumból vezeti le, ezért annak egész tevékenységét a közjog hatálya alá helyezi.¹⁰ Ez egyfelől jelenti a beavatkozások korlátozását a rendészet anyagi joga által meghatározott esetekre, másrészt pedig az eljárások formáját garanciális szabályok közé szorítja. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2001. szeptember 19-i elnöki ajánlása az európai rendőrségeknek ezt a rendészeti felfogását erősíti meg.

A bűnözés elleni küzdelem nem háború, mert nincsen előre kijelölhető ellenség, nincs frontvonal, nincs győzelemre kötelezés, nem elfogadható a cél szentesíti az eszközt elve. A rendőri és a katonai tevékenység nem mosható össze. A rendőrködés szakma, amely szakszerű, szolgálatserői és jogszerű tevékenységet követel. A garanciák a terheltet is védik, minthogy a büntetőjogi megismerésnek nincsenek más biztosítékai, amelyek alkalmasak lennének az igazság megállapítására. Ezek az elvek az európai jogi kultúra legérték-

¹⁰ A legutóbbi Kriminológiai Világkongresszuson Wesley Skogan előadásában bemutatta az úgynevezett intelligens vezérelt rendőrség (intelligence driven policing) modelljét. Ez a módszer bevonja a közösséget a helyi közbiztonsági prioritások meghatározásába és a rendőrök elszámoltatásába. A lakosság többet tud a helyi viszonyokról, ezért gyakran más prioritásokat határoz meg, illetve információt adhat a rendőrségnek. A lényeg, hogy a hatékony rendőrködés folyamatos kutatást és fejlesztést igényel. A rendőrség olyan iparág, amelynek többet kell megtudnia a fogyasztóiról és annak terméknek a minőségéről, amelyet megpróbál eladni nekik. Skogan ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a rendőrség felelőssége megmarad a társadalom „jogépségének” fenntartásában. Ez azt jelenti, hogy a rendőrség az alkotmányoknak, a jogszabályoknak, a bírói döntéseknek és a saját belső szabályainak megfelelően viselkedik. Azért olyan fontos, mert nagy hatalmat adunk a rendőreinknek és azért is, mert a kutatások szerint a jogszerűen rendőri eljárás aláírása a hatékonyságot. Például a náci Németországban deprofesszionálzálni kellett a rendőrséget, mielőtt az elnyomó rendszer részévé vált. A professzionális rendőrség túlságosan elhivatott volt az alkotmányosság védelmével kapcsolatban. Kézirat, 2004.

kesebb hagyományai, amelyeket a zéró tolerancia veszélybe sodort. A 2001. szeptember 11-ét követő újabb hadjáratok pedig nem a terrorizmust, hanem az előbbiekben említett jogállami értékeket gyengítették.

Az alkotmányos jogállam védelmezése nem csupán erkölcsi kérdés, hanem a józan ráció, a célszerűség parancsa. A jogállami eszközök Európában alkalmasak voltak arra, hogy az amerikai kontinenshez képest lényegesen jobb közbiztonságot teremtsenek. A bűnözés 60-as évektől megfigyelhető terjedését sem a büntetőhatalom gyengesége, hanem a társadalom értéktelítő képességének a szellemi javak területén tapasztalható visszaesése okozta. A jóléti programok mellett a szolidaritás és a tolerancia hozta azt az eredményt, amely szerint ez az emelkedés a 90-es évek közepére megállt. Az európai integráció napjainkban olyan egységes kriminálpolitika kialakításának irányába halad, amelyet a represszív és a preventív elemek szintézise jellemez. Ahhoz, hogy a fejlődésnek ezt a tendenciáját jobban megértsük, érdemes áttekinteni a kétféle kriminálpolitika jellemzőit.

A kriminálpolitika két koncepciója

A közbiztonság megteremtésének és védelmezésének két útja kínálkozik, az egyiket nevezhetjük preventívnek, a másikat pedig represszívnek.

A *preventív kriminálpolitika* közbiztonsági stratégiája¹¹ a következőkkel jellemezhető:

- Fő figyelmét a még el nem követett jogsértésekre fordítja, igyekszik feltárni a veszélyes helyeket, a kockázatos tevékenységeket, valamint a devianciára hajló személyiségjegyeket. A közbiztonságot kollektív társadalmi produkciónak fogja fel, amelyben az állami büntetőhatalom partnere a telepü-

¹¹ A témára tekintettel a közbiztonsági stratégiát a kriminálpolitika részeként tárgyaljuk. Vannak, akik határozott különbséget mutatnak ki a két fogalom között. Ezek szerint a közbiztonsági stratégia a jogellenes emberi magatartásokból keletkező veszélyek kezelésének teljes igazgatási feygyvertárral fogja át és ennyiben valóban a végrehajtó hatalom (esetleg az önkormányzatok) felelősségi körébe tartozó irányítási eszköz. A kriminálpolitika ezzel szemben a bűnözők és igazságszolgáltatási szervezetek a jogellenességre adott büntetőjogi válaszainak összessége, amelyben a központi és a helyi közigazgatásnak csak mérsékelt jogosítványai vannak. A kriminálpolitika meghatározó műhelye az igazságszolgáltatás, amelynek alakításában a végrehajtó hatalom kizárólag a törvénykezdeményezés jogával, közvetett módon vehet részt. Finszter Géza: Közbiztonsági stratégia, kriminálpolitika, rendőrség. Belügyi Szemle, 1995/6., 13. o.

A kormányzatok általában nem osztják ezt a felfogást, ellenkezőleg: magukat tekintik a kriminálpolitika egyedüli letéteményeseinek. [Ezzel indokolják a rendészeti hatáskörök centralizációját, az ügyészség kormány alá rendelését és a bíróságok mérlegelési lehetőségeit szűkítő jogintézmények kialakítását egyaránt. Sőt a kriminálpolitikáért vállalt kizárólagos kormányzati felelősséggel indokolják azt az alkotmányjogi megoldást, amely szerint a köztársasági elnök kegyelmezési jogkörének tényleges korlátja az igazságügy-miniszteri ellenjegyzés. Utóbbiról tudjuk, hogy konkrét ügyben valóban alkalmas volt az elnöki kegyelem megvétőzésára.]

lési önkormányzat, a civil kollektívák összefogása, a biztonsági piac szolgáltatásai, valamint az egyéni önvédelem.

- Támogatja a társadalom pozitív kontrollmechanizmusainak (gazdaság, oktatás, egészségügy, kultúra, tudomány stb.) értékteremtő működtetését olyan irányban, amellyel csökkenhet a veszélyes helyek száma, mérsékelhető a kockázatok és segíthető az értékes emberi tulajdonságok kialakítása.
- A szolidaritás és az esélyteremtés módszereivel arra törekszik, hogy az új értékek előállításában történő részvétel és az azokból való részesedés a társadalom minden tagja számára nyitva álljon.
- A bekövetkezett jogsértések kezelésében felismeri a rendészeti erőszak és a büntetőjogi szankciók hatékonyságának korlátait, ezért azok működési körét a másként el nem hárítható veszélyekre szorítja (minimális erőszak elve) és a kriminális szankciókat valóban „zárkó” rendeltetéssel alkalmazza.
- A bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás elé a törvényesség és az eredményesség kettős mércéjét állítja, ezért nem tartja megengedhetőnek, hogy az eredményesség szolgáltatásban alkotmányos jogok szenvedjenek csorbát. Nem szűkíteni kívánja az eljárási garanciák hatókörét, hanem a rendészet és az igazságszolgáltatás modernizációjával azok feltétlen érvényesülése mellett tesz hitet. Meggyőződése, hogy az eljárások egyszerűsítése és gyorsítása is csak így lehet sikeres.
- Keresi a bűncselekményekkel okozott károk enyhítésének lehetőségét, a reparáció útjait, ennek érdekében növeli az állami szerepvállalást a sértettek, az áldozatok megsegítésében. A sértett eljárási jogosítványait akként bővíti, hogy közben a terheltet védő garanciákat sem lazítja fel. Az állampolgárok biztonságát nem tekinti alanyi jognak, hanem olyan állampolgár megvalósításának, amelyre a demokratikus kormányzatoknak törekedniük kell. A kártalanítás ezért nem az állam által szavatolt biztonsághoz való jog megsértéséért viselt helytállás (miként az konkrét esetben kiderült, az állam, ígérete ellenére, mégsem volt képes megvédeni polgárát a bűnös támadástól), hanem a társadalmi szolidaritás megnyilvánulása.
- Felkarolja a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatási formákat, kezdeményezi az alternatív büntetések választékának bővítését, megteremti annak materiális alapjait, hogy a szabadságvesztés alkalmazása a lehető legszűkebb elkövetői körre korlátozódjon, és végrehajtása legyen emberesebb.
- A közigazgatás modernizációjának részeként tervezi meg és hajtja végre a rendészet korszerűsítését. Javítja a rendőrségek belső munkamegosztását, biztosítja a centralizáció–decentralizáció kettős elvének a szakmai követelményekkel való összhangját, megújítja a rendészet jogát, és azt magára nézve is kötelezőnek tekinti. (Tudatosítja, hogy a rendőrséget nem a

kormány, hanem a jog irányítja.) Finanszírozza a technikai fejlesztést és a személyzet magas színvonalú kiképzését. A korszerűsítéssel vissza kívánja adni a rendőrkedés elvesztett (vagy soha meg nem talált) professzionalizmusát.

Az előbbi célkitűzéseket hosszú távra (5-10 évre) érvényes stratégiába foglalja, amelyhez megszerzi valamennyi alkotmányos politikai erő és a közvélemény támogatását. A politikai konszenzus megteremtésével kivonja a közbiztonság ügyét a pártpolitikai csatározások terepéről, ezzel elérve azt is, hogy a büntetőjog ne váljon a politikai harc eszközzé, a politikai élet pedig ne kriminalizálódjon. Törekszik arra, hogy a közbiztonsági stratégia állami feladatai, az azok teljesítéséhez szükséges hatáskörök, a szervezeti formák, valamint a végrehajtás költségvetési feltételei törvényben nyerjenek szabályozást. A *represszív stratégia* fő vonásai a következők:

- Figyelmének középpontjában az elkövetett bűncselekmények állnak, ezért igyekszik megteremteni annak valamennyi feltételét, hogy az állam érvényesíthesse büntetési igényét.
- A közbiztonságról vallja, hogy minősége döntően a bűnüldözés eredményességétől függ. A rendészeti hatósági jogköröket centralizálja, a helyi közbiztonság védelmezésében a nem hatósági eszközöknek másodlagos szerepet szán, a kollektív önvédelem civil formáit az állami szigor erkölcsi támogatására hívja segítségül, a biztonsági vállalkozásokat pedig teljes egészében a piac működése alá rendeli.
- A gazdaságot a verseny, a kultúrát, a tudományt, a vallást az individuális értékek és a szabad kezdeményezések világának tekinti, ahol az értékhor-dozó közösségnek és az azt respektáló egyéni felelősségnek van döntő szerepe.
- A szociális gondoskodás mértékét egyre inkább a társadalmi értékek előállításában való részvételtől és nem a rászorultságtól teszi függővé.
- Nem hisz a pozitív kontrollok bűnmegelőző hatásaiban, ellenkezőleg: azt hangsúlyozza, hogy ezek a terepek gyakran a bűn első számú és soha ki nem apadó forrásai, amit célszerű erőteljes állami ellenőrzés alá vonni (a gazdasági bűnözés és a korrupció elleni küzdelem, a pénzmosás büntetése stb.).
- A szolidaritást és az esélyteremtést a társadalom „értékes” része számára tartja fenn, miközben azzal számol, hogy a genetikailag vagy kulturálisan rosszul motivált populációval szemben a korlátozás, a szeparáció és a kirekesztés politikája lehet a legeredményesebb („... a bűnözés olyan területe a társadalmi viselkedésnek, amelyről tulajdonképpen jó okkal feltételezzük, hogy nem független a genetikától!”¹²). Ezt általában nyíltan nem vallja

¹² Francis Fukuyama: Posztumán jövődánk. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 49. o.

meg, de az úgynevezett zéró tolerancia rendőrségi gyakorlatában kimutatható, hogy az intézkedések „puha célpontjait” éppen ezek a néprétegek kínálják. A migráció korlátozását viszont, amelyet egészében a bűnözés exportjának és a nemzetet létében fenyegető tényezőnek határoz meg, kertelés nélkül vállalja.

- A rendészeti erőszakot a bűn elleni küzdelem hatékony eszközének értékeli, ezért növeli a felhatalmazást, egészen odáig, hogy viszonylagossá teszi a katonai és a rendőri erőszak között az alkotmányos jogállam által korábban kialakított lényegi különbségeket. Háborút hirdet a bűnözés ellen. Ugyancsak hisz a megtorló büntetőszankciók erejében, igazán komoly eredményt a hosszú ideig tartó szabadságvesztéstől vár.¹³ (A zéró tolerancia törekvése, hogy az elkövetőkkel szemben minél fiatalabb kortól, minél csekélyebb bűnökért, minél súlyosabb szabadságvesztés kiszabására kerülhessen sor.)
- Egyre türelmetlenebbül követeli a bűnüldözéstől és az igazságszolgáltatástól az eredményességet, az ügyek gyors és példát statuáló elintézését. Úton-útfélen hirdeti, hogy a XIX. században kialakított garanciális szabályokkal nem lehet hatásosan védekezni a XXI. század bűnözésével szemben. Az emberi jogok „túlhajtasát” rója fel a büntető eljárásjognak, és sürgeti azok mind erőteljesebb korlátozását. (A jog csak a törvénytisztelő polgárnak jár, hirdeti az e felfogás képviselői.)
- A sértettek kártalanításának elvi alapját – a represszió hívei szerint – az adja, miszerint a törvénytisztelő polgárok biztonsághoz való alanyi joga sérült meg, amikor az állam, ígérete ellenére, nem tudta megvédeni őket a bűncselekménytől. Ez a felfogás a sértett büntetőeljárás jogainak a szélesítését is a gyanúsított jogosítványok szűkítésével együtt tartja lehetségesnek.
- A büntetőhatalom működésétől idegennek minősíti a resztoratív igazságszolgáltatási technikákat. Változatlanul fő szerepet szán a szabadságvesztés-büntetésnek, a végrehajtás embertelen körülményeit firtató ellenvetésekre pedig elégségesnek tartja annak megállapítását, miszerint „a börtön nem szanatórium”.
- A rendőrséget a legitim erőszakmonopólium hordozójának kívánja megőrizni. Ezért, miközben támogatja a technikai modernizációt, elutasítja a rendészet reformját. A hagyományos testületi értékekhez sorolja a feltétlen engedelmességet, a veszély vállalását, a bajtársi szolidaritást. A rendészetet élesen elkülöníti a civil közigazgatástól, amit jól szimbolizál az egyenruha és a fegyverviselés. Hirdeti, hogy a militáns szervezeti kultúra a jövőben is megőrzendő alapvető kollektív érték.

¹³ Richard B. Freeman: Miért követ el sok amerikai férfi bűncselekményt? *Esély*, 2000/6.

- A konzervatív rendészet-felfogás számára a stratégiai tervezésnek nincs jelentősége, a változatlanúságot nem szükséges prognosztizálni. Mivel bevált, történetileg is igazolt formákat választ, ez a kriminálpolitika nincs késztetve arra, hogy politikai kompromisszumokat keressen. Hite szerint birtokában van a társadalomvédelem egyetlen helyes és vitát nem tűrő módszerének. A bűnös bűnhődjék!

A preventív és a represszív stratégiák fő jellemzőinek összefoglalásához mindig illik hozzáfűzni a következőket. A leírás típusokat jelöl, és leegyszerűsít. A valóságban ilyen vegytiszta modellek nem működnek, az egyes országok gyakorlata inkább a közvetítő rendszer képét mutatja, de azért mindig felismerhetők az egyik vagy a másik típushoz közelítő túlsúlyos elemek. Példának okáért az amerikai kontinensről elindult zérótolerancia-elmélet a decentralizált amerikai rendőrségi modellel is kiválóan alkalmazható, noha általában igaz, hogy a represszív kriminálpolitika a centralizált megoldásokat részesíti előnyben. Nem véletlen azonban, hogy ez a rendőrségi irányítási eszme New Yorkban született, egy olyan ország nagyságú város rendőrségénél, amelynek létszáma (közel 48 ezer fő) messze meghaladja a mai magyar rendőrség létszámát (kb. 38 ezer fő). Ugyancsak ellentmondás az is, hogy a menedzser szemléletű rendőrségi vezetés a társadalommal való kooperációra teszi a hangsúlyt, ez pedig éppen a preventív stratégiák sajátja. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk a problémát, kiderül, hogy a rendőrséget támogató tanácsadó cégek az Egyesült Államokban a rendészet etatizálásának filozófiáját teremtették meg.¹⁴ Nem igaz az sem, hogy az egyik tudományosan megalapozott, az alkotmányosság eszméjének megfelelő és humanista elkötelezettségű, a másik pedig voluntarista, elméletet tagadó, populistá, diktatórikus és embertelen. Nem is véletlen, hogy a kriminálpolitikák elmélyült tanulmányozói valamennyien arra a következtetésre jutnak, hogy a két típus erényeinek ötvözete, az úgynevezett „kétnyomatú” megoldások az igazán sikeresek. Végül tapasztalat az is, hogy nem ad eligazítást a politikai élet hagyományos jobb- és baloldalként való leírása arra a kérdésre, hogy ezek a parlamenti oldalak melyik kriminálpolitika mellett törnek lándzsát. A 90-es évek fordulójáig szinte valamennyi polgári kormányzat, politikai színéltől függetlenül, preventív elkötelezettségű volt, míg a jelenlegi szakaszban, az ezredfordulón, a konzervatív megoldások reneszánszát éljük.¹⁵

¹⁴ Loïc Wacquant: A nyomor börtönei. A zéró tolerancia világméretű terjedése. Helikon Kiadó, Budapest, 2001, 15. o.

¹⁵ Lásd erről részletesebben Kerezi Klára: A kriminológia és a büntetőpolitika kapcsolata. *Kriminológiai Tanulmányok*, 40. OKRI, Budapest, 2003

Ebből a szempontból érdemes áttekinteni a Franciaországban 2000-tól kibontakozó közbiztonsági törekvéseket.¹⁶ Az új koncepció a társadalmi bűn-megelőzést egy átfogó közbiztonsági stratégiában kívánja elhelyezni. Elsődleges jelentőséget tulajdonít a professzionális bűnüldözésnek, amely rendészeti szakfeladat, ekként pedig abban nem a közigazgatási határok, hanem a bűnözés tényleges területi szóródása a meghatározó. Ennek megfelelően a bűnüldözés kilenc regionális egységét alakították ki. A rendészeti jelenlét megszervezése ugyancsak szakmai hozzáértést követel, itt azonban a helyi önkormányzatok kapnak kitüntetett szerepet (Conseil communale de prevention de la délinquance). Ahol a közbiztonsági fenyegetések átlélik az autonómiák határait, ott a helyhatóságok közötti együttműködés kap szervezeti formát (établissement public de coopération intercommunale). A rendészeti szakértelem biztosításának egyik módja mobil egységek szervezése. Ezek a brigádok alkalmasak arra, hogy a közbiztonságot ért támadások helyszínén a lehető leggyorsabban, a lehető legmagasabb beavatkozási képesség birtokában jelenhessenek meg. A másik megoldás a nyugdíjas rendőrök reaktiválása a szolgálatban, ha a közbiztonság romlása ezt megköveteli. A harmadik lépés a rendőrségi és a csendőrségi erők közötti ésszerűbb munkamegosztás, annak a hagyományos elvnek az oldása, miszerint a csendőrség kizárólag a vidék rendészeteiként működhet.

A közbiztonság védelmében új szervezeti megoldások születtek. A Belügyminisztériumban központi hivatalt létesítettek a körözött bűnelkövetők kézre kerítésének elősegítésére. A bűnözés által leginkább fertőzött körzetekben közös rendőrségi, csendőrségi és vámos egységeket szerveztek. Különös figyelmet fordítottak az illegális bevándorlás akadályozására, az úgynevezett „utazó emberek” bűnözésének megelőzésére. A nagyvárosokban a szervezett prostitúció, a lakásfoglaló maffiak elleni küzdelem és az „erőszakos kolonizáció” visszaszorítása kapott prioritást. A közbiztonsági program ugyanakkor szükségesnek tartja a társadalmi bűn-megelőzés bevált formáinak fejlesztését, ezért a helyi bűn-megelőzési szerződések rendszerében az iskolák környékének védelmét szorgalmazza. A közutak biztonságának fokozására új szolgálat-szervezési módszerek kialakítását határozza meg.

A francia jogalkotás más jogi eszközökkel is gazdagította a bűnözés elleni harcot. A bűnüldözés hatáskörének a bűnözés területi terheléséhez igazítása mellett a büntetőeljárás kényszerintézkedések egyszerűsítésével is növelni próbálja a hatékonyságot. Az utazó-bűnözéssel szemben szigorúbb szankciókat vezettek be, egyebek mellett azzal is, hogy ilyen esetekben a gépjárművek is elkobozhatók. Megújul a bűnüldözés nyilvántartás, je-

¹⁶ Regards sur l'actualité, no. 284., pp. 2., La documentation Française, septembre–octobre 2002

lentősen növelik a nyilvántartott DNA- (genetikai ujjnyom) profilok számát, az erőszakos cselekmények elkövetőinek adatai már 12 éves kortól bűnüldözési nyilvántartásba vehetők. Tervbe vették a térfigyelő rendszerek bővítését és a rendészeti szervek technikai ellátottságának a javítását. Megerősítést kapnak a városi rendőrségek. A 2002-ben elfogadott közbiztonsági program összességében azt a meggyőződést tükrözi, hogy csak a bűnüldözés állami monopóliumának és a rendészet szakmai felkészültségének az erősítése mellett lehet eredményeket várni a bűn-megelőzés társadalmi formáitól, és a helyi lakóközösségek összefogásától. Nem kétséges, hogy olyan büntetőpolitika ez, amelyben a represszív elemeknek van primátusa.

Azonban azt, hogy ez nem csupán a konzervatív politikai irányzatok sajátja, bizonyítja az angol rendőrségnek a munkáspárti kormányzás idején elhatározott reformja, amely ugyancsak a bűnüldözés professzionalizmusát és büntetőszankciók szigorítását helyezte a középpontba.¹⁷ A szigetországi modernizáció példát ad arra is, hogy az ilyen vállalkozások csak akkor számíthatnak sikerre, ha a reform számára pótlólagos költségvetési támogatást biztosítanak. (Anglia esetében ez a 43 rendőrségi szervezet központi költségvetési részesedésének évi 21%-os emelését jelentette.) Emellett elhatározás született a létszám hatezer fővel történő növelésére is. Katona Géza ismertetőjéből az is kiderül, hogy a korszerűsítés nélkülözhetetlen feltétele a tudományos-technikai háttér megteremtése, a szakmai képzés és a vezetési módszerek megújítása, valamint a rendőrök fizetésének jelentős emelése.¹⁸

Tony Blair, a reformot elhatározó munkáspárti miniszterelnök (aki a tory adminisztráció idején, még 1992-ben az árnyékkormány belügyminisztere volt) egyik nyilatkozatában világossá tette az általa vallott kriminálpolitika lényegét. Ez pedig a közösségi értékek hangsúlyozása a személyi autonómia mellett, az egyén felelősségének hirdetése a jogosultságok mellett, a sértettek oltalmazása a terhelhet védelmező garanciák mellett. Erős és méltányos társadalmat kell építeni, hangsúlyozta Blair, olyat, amelyik erős képes felmutatni a jogsérelmekkel szemben, és méltányos a leszakadók, a szegények, az elesettek támogatásában. Az esélyek kiegyenlítésére azért is szükség van, mert a lemaradó rétegek nem csupán a bűnözővé válás veszélyét növelik, de ők a bűnözés első számú célpontjai is. (Angliai statisztikák szerint a szegénynegyedek lakói háromszor nagyobb valószínűséggel lesznek bűncselekmény áldozatai, mint szerencsésebb honfitársaik.) Miközben tehát a szociálpolitika az új esélyek megteremtésén munkálkodik, a büntetőpolitika a szigor eszköztárát növeli. Ezt a törekvést az idézett cikk a következőkkel indokolja: „... – a tizenkilencedik század igazság-

¹⁷ Katona Géza: Az angol rendőrség reformja. Belügyi Szemle, 2002/9., 3–27. o.

¹⁸ Uo. 7. o.

szolgáltatásával nem lehet megoldani a huszonegyedik század bűnözését; elégte-
len az együttműködés a rendőrség, az ügyészségek és más közigazgatási hatóság-
gok között; képtelenek vagyunk az erők koncentrálására a bűnözés kemény, vissza-
eső magjával szemben, pedig ők felelősek az elkövetett bűncselekményeknek több
mint a feléért; a büntetőeljárások nehézkesek. Az igazságszolgáltatás a bűnözőre
koncentrál, és nem figyel az áldozatra. A rendőrségnek nincs biztosítva a szüksé-
ges szabadság ahhoz, hogy az erőfeszítéseit a bűnözésre és a jogsértésekre kon-
centrálja. A büntetések nincsenek arányban az elkövetett jogsértések súlyával.¹⁹

Mindazonáltal elmondhatjuk, hogy a rendészet modernizációja a polgá-
ri centrum országokban, egészen a XX. század végéig, az alkotmányos de-
mokráciák értékeinek megőrzése mellett történt.

A helyzet azonban gyökeresen más képet mutat az új évezred hajnalán.
2001. szeptember 11-e óta átalakulóban van a közbiztonságról alkotott felfo-
gásunk és a rendészet társadalmi küldetéséről vallott meggyőződésünk. A köz-
biztonságot korábban olyan értéknek tekintettük, amely összeegyeztethető a
szabadság igényével, ma pedig egyre többen érzékelik az értékpiramis csúcspó-
jának, amelynek a szabadság csak alárendelje lehet. A rendészetet olyan igaz-
gatási ágazatnak határoztuk meg, amely a legitim erőszak gyakorlásában ma-
radéktalanul érvényesíteni képes a demokratikus jogállam garanciáit, ma pedig
egyre gyakrabban emlegetik ezeknek a garanciáknak az elavultságát, ami nem
kötheti meg a rendőrségek kezét. Vannak, akik az európai kultúrában meggyö-
keresedett jogállami nézeteket a terrorizmus elleni totális küzdelem idején a
„gyengeség” jelének látják. Ezért napjainkban az olyan közvélemény-kutatások-
nak, amelyek a közbiztonságról és a rendészetről alkotott lakossági véleménye-
ket összegzik, fokozott felelősségük van. A közvélemény-kutatások alkalmasak
annak jelzésére, hogy miként befolyásolja a közbiztonság – mint az élet, az em-
beri méltóság és a vagyon sérthetlenségének elért színvonala – az élet minő-
ségét. Azok a kérdések, amelyek a társadalom alapvető gondolatairól tudako-
zódnak, megmutatják a közbiztonságnak a helyét a lakosságot nyomasztó
félelmekben. Az soha nincs az első helyen. Nemzetközi tapasztalatok szerint a
gazdaságilag fejlett országokban a munkanélküliség, az egészségi állapot, a
leküzdhetetlennek mutató AIDS, a terrorizmus, a világot fenyegető nagy glo-
bális problémák, mint a vizek és a levegő szennyezettsége, az atomerőművek
veszélyei, megelőzik a bűnözéstől való félelmet. (Egy 1989-es, 14 ezer fős min-
tán elvégzett franciaországi felmérés pontosan az előbbi sorrendet mutatta, a
munkanélküliség 80%-os indexéhez képest a bűnözéstől való félelem csak a he-
tedik helyen volt a maga 57%-os mutatójával.²⁰)

19 Tony Blair: Pour une société forte et équilibrée. Le Monde, avril 2002

20 Jean-Claude Monet: Policesa et sociétés en Europe. La documentation Française, Paris, 1993, p. 152.

A közbiztonsági helyzetről és az e körben a rendőrség által kifejtett tevékenységről alkotott kép

Közismert, hogy a rendőrség tevékenysége során két malomkő között őrlik: egyrészt a lakossági elvárások szorítják, másfelől gúzsba kötik a létező szer-
vezeti feltételek. Ezt a korántsem könnyű helyzetet nehezíti az a sajnálatos fel-
fogás, amely a közbiztonsági helyzetet bűnügyi statisztikákkal méri, és azok
csökkenő vagy emelkedő tendenciájából a helyzet rosszabbodására vagy ja-
vulására kíván következtetéseket levonni. E nézet helytelenségére már koráb-
bi felméréseink eredményei is rávilágítottak.²¹ Kimutatható volt az is, hogy a
közhatalom számára kezelhető biztonság-fogalom nem azonos az emberi
élet szempontjából fontos biztonsági tényezők összességével. A közhatalmi
tevékenység magas színvonalú jogbiztonságot eredményezhet ugyan, de
nem produkálhat társadalmi biztonságot és valóságos veszélymentességet.

Továbbra is igyekszünk elkerülni a – „nőtt a bűnözés = romlott a közbizton-
ság = rosszul dolgozott a rendőrség” típusú – sematikus elemzést: a bűnözést
a társadalom és nem a bűnüldözés „kudarcsának” tartjuk. A közbiztonság a bü-
nözés és a bűnüldözés kölcsönhatásának terméke, s a bűnüldözés a bűnözés
által teremtett (társadalmi) viszonyok kezelésére hivatott. Nem biztos azonban,
hogy a bűnügyi apparátus (önmagában) képes megfelelő közbiztonságot te-
remeni, hiába használja ki lehetőségeit maximálisan az eredményesség (haté-
konyság) érdekében. A felmérés egyes kérdéseire adott válaszok azonban bi-
zonyos támpontokat adnak a rendőrség munkájának értékeléséhez is.

Arra kértük a vizsgálati személyeket, hogy egy ötfokú skálán értékeljék a
2003-as esztendő közbiztonsági helyzetét (Kó kérdés). Az emberek 53,5%-os
aránya „közepes” választ adott, 33,3%
rossznak vagy nagyon rossznak tartja a
hazai közállapotokat a bűnözés szem-
pontjából. 13,2%-ának ugyan jó a véle-
ménye (a nagyon jó választ adók 1%-os
számaránya elhanyagolható). Az adato-
kat az 1. számú táblázatban láthatjuk.

1. számú táblázat

Vélemények

a közbiztonsági helyzetről (2003)

nagyon rossz	809 fő	8,3%
rossz	2435 fő	25,0%
közepes	5201 fő	53,5%
jó	1187 fő	12,2%
nagyon jó	96 fő	1,0%

Az 1997. évi felmérésből kiderült, hogy a polgárok 55,2%-a vélekedett ne-
gatívan a közbiztonsági helyzetről, s azt csak 7%-a ítélte jónak. A „közepes” vá-
laszt adók aránya 37% volt.²² Az 1999-es fővárosi kutatás során a válaszadók

21 Intézetünk 1997 nyarán közel ezerfős, országos reprezentatív mintán, a Belügyminisztérium felkéré-
sére pedig 1999 őszén a főváros V., IX. és a XXII. kerületében ezer-ezer fős reprezentatív mintán vég-
zett közvélemény-kutatást.

22 Kó József: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. Kriminológiai és Krimina-
lisztikai Tanulmányok, 35. Budapest, 1998, 21. o.

közel 43%-a rossznak minősítette a közbiztonságot, ugyanilyen arányban (43%) ítélték azt közepesnek, és mindössze 14% vélekedett úgy, hogy a helyzet jó.²³

Az előbbi adatokból jól érzékelhető, hogy a közbiztonságot közepesnek minősítő polgárok számaránya az elmúlt évek során folyamatosan emelkedett, míg a helyzetet rossznak tartók aránya csökkent, ugyanakkor a közbiztonságot jónak ítézők aránya gyakorlatilag az 1999. évi szinten maradt (a 0,8%-os visszaesés elhanyagolható).

A CEORG 2002. júniusi felmérésében²⁴ a közbiztonság helyzetére az emberek (szubjektív) biztonságérzetéből következtettek, s nem a közbiztonság helyzetére vonatkozó véleményüket kérdezték. „A biztonságérzet terén viszont minden tekintetben első helyen Magyarország áll: itt a legmagasabb (74%) azok aránya, akik biztonságosnak tartják a környezetet, ahol élnek, és az ország egészét is a magyarok érzik a legbiztonságosabbnak: minden második lakos nyilatkozott úgy, hogy határozottan biztonságosnak vagy inkább biztonságosnak tartja Magyarországot” (2. számú táblázat).

2. számú táblázat
Biztonságérzet a kért lakóhelyén és általában az országban (%)

	Magyarország	
	lakóhelyen	országban
határozottan biztonságosnak tartja	25,7	6,5
inkább biztonságosnak tartja	48,0	45,5
inkább nem tartja biztonságosnak	18,4	36,6
határozottan nem tartja biztonságosnak	7,0	7,4
nem tudja, válaszhiány	1,0	4,0
összesen	100,0	100,0

Mintaelemszám: Magyarország N = 1509²⁵

A válaszadók 52%-a tehát hazánkat biztonságosnak vélte, ami ugyan lényegesen nagyobb, mint a tavalyi felmérés során a közállapotokat jónak ítéző 13,2%, azonban megközelíti a közbiztonsági helyzetet „közepesnek” minősítő válaszok 53,5%-os arányát.

23 Finszter Géza – Kó József: Vélemények a közbiztonságról és a bűnözésről Budapest V., IX. és XXII. kerületében. 1999. október, kéziratos, 13. o.

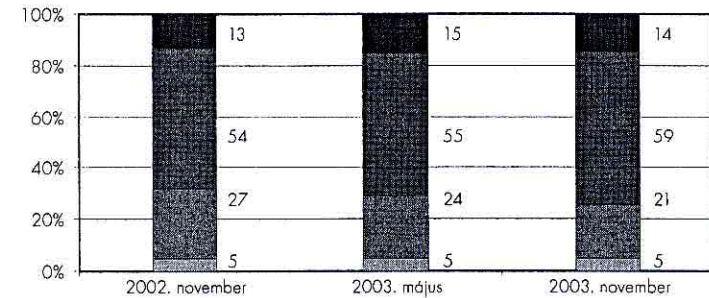
24 Az 1999. január 1-je óta működő Közép-Európai Közvélemény-kutató Társulás (Central European Opinion Research Group; CEORG) három közép-kelet-európai ország, Csehország, Lengyelország és Magyarország egy-egy társadalom- és közvélemény-kutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása. Az együttműködés keretében minden hónapban egy témakörre vonatkozó, a három országban azonosan megfogalmazott, négy-öt kérdésből álló blokk kerül az intézetek omnibusz kérdőívére. Az adatok elemzéséből minden hónapban gyorsjelentést készítenek. 2002 júniusában a közbiztonság közép-kelet-európai összehasonlítására adódott lehetőség, a három állandó ország – Magyarország, Csehország és Lengyelország – mellett a litvánok és az oroszok véleményét is megismerhettük. A kérdések többek között a rendőrség munkájának megítélését, az általános közbiztonságérzetet kutatták. <http://www.tarki.hu/integracia/ceorg/index.html>

25 Uo.

A CEORG felméréséhez hasonló módon közelítette meg a kérdést a Gallup Intézet tavaly májusban és novemberben lefolytatott közvélemény-kutatása²⁶ is. A biztonságérzetre vonatkozó egyik kérdésük így szólt: „Amennyiben a rendőrség munkájára és a közbiztonság alakulására gondol, Ön általában mennyire érzi magát biztonságban?”. 2003 novemberében a válaszadók 59%-a „inkább”, 14%-a „teljesen”, májusban 55%-uk „inkább”, 15%-uk pedig „teljesen” érezte magát biztonságban, míg novemberben összesen 26%-uk, májusban pedig összesen 29%-uk számolt be ezek ellenkezőjéről. E felmérésben a 2002 novemberére vonatkozó adatok is magasabbak a CEORG által közzétett hasonló, biztonságérzetre vonatkozó értékeknél. A Gallup által végzett felmérés adatai szerint 2002 novemberében az emberek 67%-a érezte magát biztonságban, 30% viszont nem ítélte biztonságosnak környezetét.

A Gallup-közvélemény-kutatás 2003. novemberi 59%-os és a májusi 55%-os „inkább biztonságban érzem magam” minősítése inkább a tavalyi felmérésünknek a közbiztonsági helyzetet „közepesnek” értékelő lakossági válaszok 53,5%-os arányához áll közelebb. A Gallup Intézet adatait az 1. számú ábrán láthatjuk²⁷:

1. számú ábra
Vélemények a biztonságérzetről

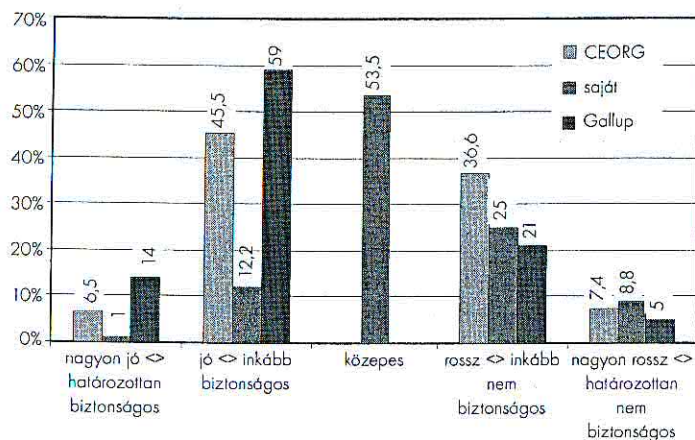
■ egyáltalán nem érzem magam biztonságban
■ inkább nem érzem magam biztonságban
■ inkább biztonságban érzem magam
■ teljesen biztonságban érzem magam

A 2. számú ábrán együtt ábráztuk a 2002. júniusi CEORG-, a 2003. májusban készült saját és a 2003. novemberi Gallup-felmérés adatait, amelyek a módszerbeli különbségek ellenére azt mutatják, hogy a lakosság a hazai közállapotokat nem ítéli se jónak, se rossznak, a vélemények a középérték – az „átlagos”, a „közepes” (nem kiváló, de nem is gyenge) – körül csoportosulnak.

26 <http://www.gallup.hu/Gallup/release/orf030616.htm>
27 Uo.

2. számú ábra

Vélemények a biztonság- és a közbiztonságérzésről

3. számú táblázat

Vélemények az ország 2003. évi közbiztonsági helyzetének alakulását leginkább befolyásoló okokról

első helyen megjelölt	%	második helyen megjelölt	%	harmadik helyen megjelölt	%
bűnözés általában, sok bűncselekmény	14,9	nem válaszolt	71,0	nem válaszolt	93,5
nem tudja	9,7	tehetetlen rendőrség	4,3	tehetetlen rendőrség	1,2
tehetetlen rendőrség	8,8	nem megfelelő rendőri intézkedés	3,0	egyéb rendőrséggel kapcsolatos	0,8
nem megfelelő rendőri intézkedés	8,7	sok vagyon elleni bűncselekmény	3,0	szigorúbb törvények, büntetés igénye	0,6
kevés rendőr	7,8	egyéb rendőrséggel kapcsolatos	2,9	nem megfelelő rendőri intézkedés	0,6
sok vagyon elleni bűncselekmény	6,9	bűnözés általában, sok bűncselekmény	2,5	sok vagyon elleni bűncselekmény	0,5
egyéb rendőrséggel kapcsolatos	6,2	szigorúbb törvények, büntetés igénye	1,9	korruptió	0,4
nincs gond	5,2	sok erőszakos bűncselekmény	1,9	sok erőszakos bűncselekmény	0,4
nem válaszolt	4,4	korruptió	1,7	bűnözés általában, sok bűncselekmény	0,3
korruptió	3,6	kevés rendőr	1,4	kevés rendőr	0,3
jó rendőrség	3,3	több járőrzés	0,9	több rendőrijárőr	0,1
sok erőszakos bűncselekmény	2,6	igazságszolgáltatás rossz működése	0,5	vandalizmus	0,1

A közbiztonsági helyzet változásáról kialakult véleményekre is kíváncsiak voltunk (K8 kérdés). A megkérdezettek az elmúlt öt év közbiztonsági helyzetének változását egy kicsit rosszabbnak ítélik, mint ahogyan a jelenlegi helyzetet minősítik.

A jelenlegi helyzetet a válaszadók 33,3%-a tartja negatívnak, a romló trendet viszont 35,3% ítéli aggasztónak. A közbiztonsági helyzet változásának negatív megítélése azonban lényegesen enyhébb, mint azt a korábbi kutatásoknál tapasztalhattuk: az 1997. évi vizsgálatnál a válaszolók 70%-a szerint romlott vagy jelentősen romlott a helyzet (23%-uk változatlannak, 6%-uk pedig javulónak ítélte a hazai közállapotokat),²⁸ az 1999-es kutatás során ez az adat 51% volt.²⁹

Az elmúlt öt évben a közbiztonság helyzetében a válaszolók 35,3%-a romlást jelzett, 45,4%-a pozitív vagy negatív irányú elmozdulást nem tapasztalt, 19,3%-uk azonban kedvező változást érzékelt.

A közbiztonság állapota, illetve az elmúlt öt évben érzékelt változások okait kutatva az emberek véleményét kértük arra vonatkozóan, szerintük milyen körülmények befolyásolták a helyzet kialakulását (K7 kérdés). A kérdőíveken válaszlehetőséget biztosító három helyen a leggyakrabban feltüntetett ok-csoportokat a 3. számú táblázatban foglaltuk össze.

A válaszadók legnagyobb arányban a rendőrséget hibáztatják a közbiztonság állapota miatt, emellett még a bűnözés – különösen a vagyoni, az erőszakos és a korrupciós bűncselekmények – előtérítését tartják kriminogén tényezőnek (holott a biztonság a rendészet és az önvédelemre képes polgárok kooperációs teljesítményének tekintendő).

Az 1997. évi vizsgálat során a rendőrség még „jól szerepelt”, mert a válaszolók mindössze 4%-a tartotta felelősnek a rendőrséget a kialakult helyzetért, ami arra utalt, hogy az emberek többsége a bűnügyi helyzet megoldását nem kizárólagosan rendőri feladatnak tekintette³⁰. Az 1999-es felmérés eredményei szerint a válaszadók már a rendőrség és a kormány felelősségét emelték ki a legnagyobb arányban. Ez az eredmény már akkor visszaigazolta, „*hogy a lakosság komolyan veszi azt a hibás [rendészet-vezetői] megközelítést, miszerint a rendőri munka a bűnözés mindenkori alakulásával valóban mérhető, és biztonságérzete megingásából egyenesen von le következtetést a romló rendőrségi teljesítményekre. Másfelől viszont ebben a véleményalkotás-*

28 Kó J.: i. m. 23. o.

29 Finszter G. – Kó J.: i. m. 19. o.

30 Kó J.: i. m. 26. o.

ban az ilyen-olyan módon elért »statistikai sikerek« semmiféle hatást nem gyakorolnak.³¹

A rendőrség felelősségét feszegető indokok egybecsengenek a megkérdezettek 82,6% arányú túlnyomó többségének azon véleményével, amely szerint a testület közepes, illetőleg annál kisebb mértékben képes garantálni a közbiztonságot (K5 kérdés). A jelenlegi közbiztonsági helyzetet a válaszadók 33,3%-a tartja negatívnak, míg a testület megfelelő rendfenntartó képességében 32%-uk kételkedik. Ezt szemlélteti a 4. számú táblázat.

4. számú táblázat
Vélemények arról, hogy a rendőrség mennyire képes garantálni a közbiztonságot

egyáltalán nem tudja	947 fő	9,7%
inkább nem tudja	2165 fő	22,3%
közepes szinten képes	4920 fő	50,6%
inkább képes	1477 fő	15,2%
teljes mértékben	219 fő	2,3%

Az 1999. évi vizsgálat során a rendőrség munkájával a megkérdezettek 31%-a nem volt elégedett, 43%-a közepesnek, végül 26%-a jónak ítélte a testület tevékenységét.³²

A bűnözés és a többi társadalmi probléma viszonyára, azok arányaira is kíváncsiak voltunk, ezért arra kértük a polgárokat, pár szóval indokolják meg, hogy tavaly mi volt az ország legnagyobb problémája (K3 kérdés). A kérdésre leggyakrabban említett válaszok megoszlását mutatja az 5. számú táblázat.

A táblázat adataiból kitűnik, hogy elsősorban nem a bűnözés, nem a közbiztonsági helyzet alakulása foglalkoztatja az embereket, mert az ezekkel összefüggő gondokat más kérdések megelőzik. A felmérés eredménye kísértetiesen

5. számú táblázat
Vélemények az ország 2003. évi gondjait leginkább befolyásoló okokról (%)

munkanélküliség	19,4
nem tudja	8,6
társadalmi problémák	8,0
gazdasági helyzet	6,9
éleletszínvonal	6,9
általános politikai élet	6,4
közbiztonsági helyzet	5,0
kormány	4,1
létbizonytalanság	4,0
morális értékek	3,6
korruptió	3,0
idősek helyzete	2,9

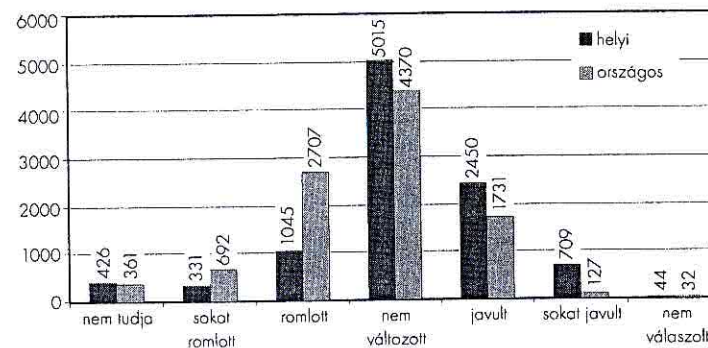
31 Finszter G. – Kó J.: i. m. 22. o. Ennek ellenére 2004. február 20-án, a Belügyi Szemle jubileumi rendezvényén az országos rendőrfőkapitány a rendőrség reformjának „alapvetéséről” tartott előadásában a közbiztonság, illetve a rendőrség hivatalos megítélése és a lakossági vélemények közötti fennálló ellenmondással – szavait idézve: egyfajta „kettős látással” – összefüggésben még mindig azon bábkodik, hogy „nincs összhang a magyar rendőrség kiemelkedően jó külföldi értékelése és a hazai (társadalmi) megítélése között. Ugyanez igaz a szervezeti önvélemény és a lakossági megítélés relációjában is, márpedig egy rosszkedvű, önbizalomhiányos szervezet nehezen számíthat pozitív társadalomképre, amelynek igényét egyébként évtizedek óta kívülről, belülről kórusban zengik politikusok és szakmai vezetők hiteles eredmények nélkül.” Hangsúlyozta, hogy a társadalom – amely nem érzékellen a rendőrség belső szervezeti gondjai és identitászavarai iránt – lürelmellen: „egy reagáló képességében javuló, megjelenésében határozottabb, felkészültebb, ugyanakkor udvariasabb, az állampolgári problémák iránt fogékonyabb, a társadalom ijesztő kriminogén problémáira érzékenyebben reagáló rendőrséget vár el, amely belülről és külső megjelenésében egyszerre ébreszt bizalmat a jogkövető állampolgárokból, ugyanakkor határozott, és elrettenti a bűnelkövetőket”.
<http://www.b-m.hu/police>

32 Uo. 23. o.

hasonlít az 1997-es adatokhoz, ahol az emberek legnagyobb gondját szintén a szegénység (23,4%), a gazdasági bajok (18,4%), a pénzhiány (17,2%) és a munkanélküliség (14,5%) jelentette. Bár abban az időszakban az akkori kormányt tekintették hazánk egyik legnagyobb problémaforrásának.³³ Az 1999. évi kutatás eredményei szerint is meghatározó tényező volt az anyagi helyzet romlása.³⁴

A 2003. évi felmérés is igazolta azt a feltevésünket, hogy a távoli gondokról rendszerint negatívabb vélemények léteznek, mint a közelebbiekről. Ebből következően némiképp természetesnek mondható, hogy az emberek saját lakóhelyük közbiztonsági helyzetét jobbnak vélik, mint az ország egészének közállapotát. Ezt mutatja be a 3. számú ábra.

3. számú ábra
Vélemények a helyi és az országos közbiztonsági helyzet elmúlt öt évi változásáról

A válaszolók túlnyomó többsége (50%) szerint lakókörnyezetük közbiztonsága nem változott az elmúlt öt évben, 31,6%-uk javuló, 13,7%-uk pedig romló közállapotokat érzékelt (K34 kérdés). Hasonló eredmény született a következő öt évben várható közbiztonsági változásokról, amelyet a 6. számú táblázat szemléltet (K35 kérdés).

A „hétköznapi” ember véleményében tehát nem tükröződik az a hivatalos álláspont, amely arra hivatkozik, hogy a rendőrségi statisztika alapján javult a közbiztonság. A rendőrség közbiztonság érdekében kifejtett teljesítményét a lakosság hasonlóan ítéli meg, mint a közbiztonság helyzetét: ahol a közállapotokkal elégedettebbek, ott a rendőrséget is kedvezőbben ítélik meg, összességében azonban valahol a középérték körül mozog, s inkább kedvezőtlen tendenciát mutat (4. számú ábra).

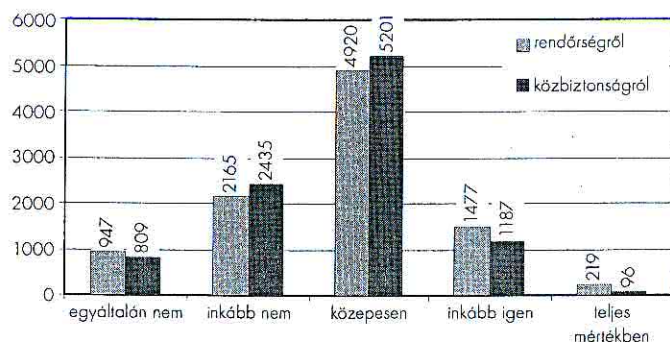
33 Kó J.: i. m. 36–37. o.

34 Finszter G. – Kó J.: i. m. 22. o.

6. számú táblázat
Vélemények a közbiztonsági helyzet várható változásáról

	lakókörnyezetben		országban	
	száma	százalék	száma	százalék
nem tudja	1494 fő	14,9%	1567 fő	15,6%
sokkal rosszabb lesz	179 fő	1,8%	358 fő	3,6%
rosszabb lesz	592 fő	5,9%	1279 fő	12,8%
nem változik	3727 fő	37,2%	3366 fő	33,6%
jobb lesz	3066 fő	30,6%	3002 fő	30,0%
sokkal jobb lesz	887 fő	8,9%	359 fő	3,6%
nem válaszolt	75 fő	0,7%	89 fő	0,9%

4. számú ábra
Vélemények a rendőrség közbiztonság érdekében kifejtett teljesítményéről és a közbiztonsági helyzetről

Hasonló következtetést lehetett levonni a CEORG 2002 júniusában történt felmérésének adataiból is: „Magyarországon a rendőrséggel való elégedettség vegyes képet mutat. Míg a kérdezett lakóhelyére vonatkozó értékeléskor tizből hatan elégedettek és csak alig négyen elégedetlenek, addig a rendőrségnek az egész országban végzett munkájával háromból kettő elégedetlenek.

A vizsgált két kérdés páronként igen erősen összefügg. A lakhelyének rendőri munkájával elégedettek jóval nagyobb arányban érzik biztonságosnak környezetüket, mint a rendőrséggel elégedetlenek, akik között pedig nagymértékben felülreprezentáltak azok, akik nem tartják biztonságosnak lakhelyük környezetét. Ugyanez a determinisztikus kapcsolat jellemző a rendőrség munkájának általános megítélése és az általános közbiztonságérzet között.” (7. számú táblázat.)

A 2003. novemberi Gallup-felmérés a „rendőrségről összességében kialakult vélemény” felől érdeklődött, ami nyilván nemcsak a terület közbiztonság érdekében kifejtett tevékenységét, hanem annál jóval tágabb körű értékelést foglal magában. Az összes megkérdezett válaszána megoszlását a 8. számú táblázat mutatja.

7. számú táblázat
A rendőrség munkájával való elégedettség a kérdezett lakóhelyén és általában az országban (%)

	Magyarország	
	lakóhelyen	országban
nagyon elégedett	10,7	2,1
inkább elégedett	46,3	30,1
inkább elégedetlen	24,8	47,7
nagyon elégedetlen	11,3	14,1
nem tudja, válaszhiány	6,8	6,0
összesen	100,0	100,0

Minta elemszám: Magyarország N = 1509
Forrás: <http://www.tarki.hu/integracio/ceorg/index.html>

8. számú táblázat
A magyar rendőrségről összességében kialakult vélemény (%)

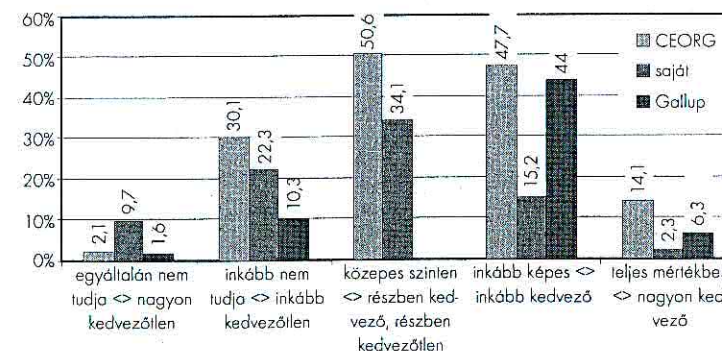
egyáltalán nem tudja	3,7
nagyon kedvezőtlen	1,6
inkább kedvezőtlen	10,3
részben kedvező, részben kedvezőtlen	34,1
inkább kedvező	44,0
nagyon kedvező	6,3

Forrás: <http://www.gallup.hu/Gallup/release/orfk030616.htm>

Az említett vélemények megoszlását differenciálja az a körülmény, hogy a megkérdezettek jártak-e a rendőrségen vagy sem.³⁵

Az 5. számú ábrán együtt ábráztuk a 2002. júniusi CEORG-, a 2003. őszi saját és a 2003. novemberi Gallup-felmérés adatait. E szerint a rendőrség közbiztonság érdekében kifejtett teljesítményének lakossági megíté-

5. számú ábra
Vélemények a rendőrség megítéléséről

35 Erről bővebben lásd Barabás Tünde e kötetben közreadott tanulmánya A rendőrség munkájának értékelése alcímű részét (183. o.).

lése átlagos (50,6%), s a negatív vélemények jóval nagyobb mértékűek (32%), mint az embereknek a testületről „összességében kialakult véleménye”. A testületről alkotott „általános kép” a középértéknél kedvezőbb (44%), erre vonatkozó kedvezőtlen választ a polgároknak csupán 11,9%-a adott.

Összességében megállapítható tehát, hogy az évek óta tapasztalható negatív társadalmi, gazdasági jelenségek ellenére a közbiztonsági helyzettel, illetve bűnözéssel kapcsolatos problémák még mindig nem uralják az emberek gondolkodását. A bűnözés ma még Magyarországon nem jelent mindennapi problémát az emberek számára. Ezt egyértelműen alátámasztják a „Mennyire befolyásolja az Ön mindennapi életét a bűnözés?” kérdésre (K41 kérdés) adott válaszok is. A megkérdezetteknek csupán a 8,6%-a nyilatkozott úgy, hogy a bűnözéssel összefüggő gondok kihatnak hétköznapjaira, míg a 71,7%-ot kitevő többség nemmel felelt erre a kérdésre. A válaszok megoszlását mutatja be a 9. számú táblázat.

9. számú táblázat
A bűnözés befolyása az emberek mindennapi életére

	fő	%
egyáltalán nem	4568 fő	46,0%
inkább nem	2547 fő	25,7%
közepes mértékben	1952 fő	19,7%
inkább igen	617 fő	6,2%
teljes mértékben	240 fő	2,4%

Elképzelések a közbiztonság-javító intézkedésekről

Az állampolgárok aktivitása szempontjából reményt keltő, hogy a megkérdezett személyek többségének van valamilyen véleménye a közbiztonság javítása érdekében szükséges intézkedések mikéntjére (K59 kérdés). Az összes megkérdezett személy 25%-a nem tudott érdemben válaszolni erre a kérdésre, a polgárok jelentős többségének tehát e kérdést illetően elvárásai, igényei vannak, amelyeket az intézkedések tervezése során nem szabad figyelmen kívül hagyni. A kérdőíveken válaszlehetőséget biztosító három helyen a leggyakrabban feltüntetett okcsoportokat a 10. számú táblázatban foglaltuk össze.

A táblázatból rögtön szembetűnik, hogy a megkérdezettek nagy többsége a rendőri munka javítását és hatékonyabbá tételét szorgalmazza. A legmarkánsabban kirajzolódó igény a rendőri jelenlét fokozása. Már az 1999-es felmérés során is ez volt a válaszadók 60,5%-ának határozott elvárása.³⁶ Egy ilyen intézkedésnek a bűnügyi helyzetre és az emberek biztonságérzetére gyakorolt hatását a szerzők már elemezték. Az egyéb rendőrséggel kapcsolatos elvárások között nevesítve találjuk a rendőri munka körülményeinek, a rendőrség által nyújtott szolgáltatás színvonalának javítását célzó

36 Finszter G. – Kó J.: i. m. 62. o.

10. számú táblázat
Javaslatok a közbiztonság javítása érdekében

első helyen megjelölt	fő	%	második helyen megjelölt	fő	%	harmadik helyen megjelölt	fő	%
nagyobb rendőri jelenlét	3254	32,5	nagyobb hatáskör a rendőröknek, erélyesebb rendőri fellépés	551	5,5	nagyobb hatáskör a rendőröknek, erélyesebb rendőri fellépés	80	0,8
nem tudja	2507	25,0	nagyobb rendőri jelenlét	409	4,1	egyéb rendőrséggel kapcsolatos	66	0,7
igazságszolgáltatás javítása, szigorúbb törvények	676	6,7	igazságszolgáltatás javítása, szigorúbb törvények	295	2,9	igazságszolgáltatás javítása, szigorúbb törvények	65	0,6
nagyobb hatáskör a rendőröknek, erélyesebb rendőri fellépés	597	6,0	jobb pénz a rendőröknek	224	2,2	nagyobb rendőri jelenlét	60	0,6
polgárőrök	486	4,9	polgárőrök	195	1,9	jobb pénz a rendőröknek	42	0,4
jobb pénz a rendőröknek	336	3,4	egyéb rendőrséggel kapcsolatos	194	1,9	polgárőrök	26	0,3
egyéb rendőrséggel kapcsolatos	245	2,4	képzettebb rendőrök	129	1,3	utak, közművek javítása, kerékpárutak építése, közlekedés	21	0,2
semmit, elégedett	181	1,8	közvilágítás	74	0,7	képzettebb rendőrök	20	0,2
munkahelyteremtés	181	1,8	térfigyelő rendszer	71	0,7	munkahelyteremtés	16	0,2
képzettebb rendőrök	174	1,7	korruptió megszüntetése a rendőrségnél	69	0,7	egyéb	16	0,2

olyan javaslatokat, mint például a rendőri fizetés emelése és a képzettebb rendőrök alkalmazása iránti igény.

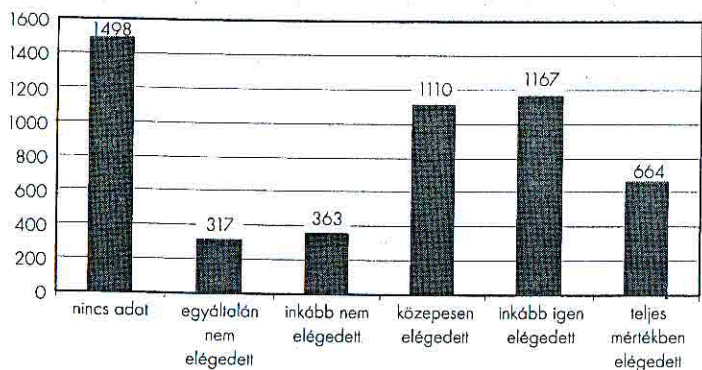
Az 1999. évi kutatás eredményeihez hasonlóan továbbra is figyelmeztető jelzés, hogy a közbiztonság javítására tett javaslatok nagy hányada olyan represszív intézkedést szorgalmaz, mint a törvények szigorítása, a rendőrség hatáskörének növelése, igény az erélyesebb rendőri fellépés iránt. Úgy gondoljuk, az ilyen jellegű javaslatok mögött gyakran az az illúzió húzódik meg, hogy a hatalom egyes intézményeit, mindenekelőtt a rendőrséget „megkötő béklyók”-nak akár az emberi alapjogok, illetve a demokratikus hatalomgyakorlás terhére történő oldása a (köz)biztonság megszüntetését szolgálhatja. Ha azonban a közbiztonságot – gyakran csak mások jogainak a szükséges és az arányos mértékű korlátozásával megvalósítható rendvédelmi tevékenységben megnyilvánuló – jogbiztonságként fogjuk fel, akkor teljesen világos, hogy a jogok korlátozását lehetővé tevő, a rendőrséget „felszabadító” törvények megalkotása nem megerősíti, hanem éppen ellenkezőleg: csökkenti a biztonságot. Igen veszélyes tehát bármilyen célból, így például a közbiztonság javítása érdekében a rendőrség (esetleg az egész igazságszolgáltatás) eredményességét szembeállítani alkotmányos, illetve egyetemes emberi értékekkel. E figyelmeztető jelzésnek hangsúlyt ad az is, hogy a megkérdezettek

az ország 2003. évi közbiztonsági helyzetének alakulását leginkább befolyásoló egyik okként a rendőrség „tehetetlenségét” jelölték meg.

Továbbra is elgondolkodtató az a körülmény, hogy a bűnözés társadalmi okaiként közhelyszerűen emlegetett szegénység, munkanélküliség és egyéb szociális problémák mérséklésére igen kevés javaslat érkezett. 1999-ben e körre irányuló javaslatot a megkérdezettek 6,4%-a fogalmazott meg. A rizikótényezők hatását mérséklő prevenció társadalmi támogatottsága tehát még mindig meglehetősen alacsony.³⁷

A polgárőrségek szerepének erősítését a válaszolók 5,2%-a javasolta az 1999-es vizsgálat során.³⁸ A táblázatból láthatjuk, hogy ez az arány gyakorlatilag azóta sem változott. Pedig a jelen felmérés során a megkérdezettek nagyobb hányada (52,9%) arról számol be, hogy polgárőrség működik azon a településen vagy településrészen, ahol él; s annak tevékenységével – amennyiben ismeri – elégedett (K15 és K16 kérdés). A válaszadók 31,9%-a szerint lakóhelyén nincs polgárőrség, 15,1%-a pedig e kérdésről nem rendelkezik ismeretekkel. A polgárőrök teljesítményére vonatkozó véleményeket a 6. számú ábra szemlélteti.

6. számú ábra
A lakóhelyén működő polgárőrség tevékenységével kapcsolatos elégedettség

A jelenlegi tízezres adaffelvételnél a „Mi az ország legnagyobb problémája?” kérdésre a válaszok többségében a bűnözést (amit a hatodik legnagyobb gondnak jelöltek) jelentősen megelőzte a munkanélküliségtől való félelem (1), a társadalmi feszültségek (2), a megélhetési gondok (3), a gazdasági-pénzügyi helyzet (4), valamint a politikai élettel kapcsolatos problémák (5). A jelek

³⁷ Uo.

³⁸ Uo. 63. o.

arra mutatnak, hogy az embereket a hiány viseli meg a legjobban. A hiánynak egyik csoportjába a fizikai nélkülözés tartozik (munkanélküliség, létbiztonság, életszínvonal, gazdasági-pénzügyi nehézségek), a másik csoportban pedig olyan morális deficit jelenik meg, mint a társadalmi feszültségek és a politikai élet gondjai. Az eredmény elgondolkodtató. A társadalmi-politikai formáción kívüli, globális és környezeti fenyegetések még az első tízben sincsenek, holott a nyugat-európai közvéleményt éppen ezek nyomasztják a legjobban. Másfelől pedig a legnagyobb problémák sorában a politikai közélet állapota megelőznek sok más prioritást, amelyeknek a fontossága egy kevésbé átpolitizált közegben lényegesen megnőne. (Megléppen alacsony helyezést kapott a kábítószer-bűnözés, a korrupció vagy a hajléktalan-jelenség.)

Talán még tanulságosabb a lakóhely elsőrendű problémáinak értékelése. Itt már a közbiztonság a hatodik helyről a negyedikre ugrott. Első helyen lokálisan is a munkanélküliség (1) van, majd azt követte a munkahelyteremtés (2), az utak állapota (3). A sort a bűnözést követően a köztisztaság hiánya zárta. Amíg az országos gondok túlpolitizált megközelítést mutatnak, a helyi problémák sokkal inkább a hétköznapok jelenségeivel azonosak. Ezen a képen semmit nem módosítanak azok a válaszok, amelyek a helyi problémáknak a második, illetve a harmadik körét érintik. (A kérdőív ugyanis lehetővé tette a probandusoknak, hogy megkülönböztessenek első-, másod- és harmadrendű helyi problémákat. Ezeket együttesen értékelve felűnő, miszerint nyoma sincs a helyi közéletnek. Nem számottevőek az önkormányzatokkal kapcsolatos elvárások, alig esik szó a rendőrségről, a civil közösségekről, a vagyonvédelmi szolgáltatásokról, a polgárőrség szerepéről. Feltehetően nemcsak azért, mert ezek az intézmények problémamentesek, hanem azért is, mert nem vetül rájuk közfigyelem. Aggasztó üzenet ez a közömbösség egy olyan társadalmi bűnmegelőzési programnak, amely a helyi autonómiákra kíván támaszkodni.

Az előbbi elemzésből nyilvánvaló, hogy a közvélemény-kutatások kizárólag az élet- és vagyonbiztonsággal azonosítható és a bűnözés nagyságrendjével jellemezhető materiális közbiztonság-fogalom mérésére alkalmasak. A lakossági kikérdezések nélkülözhetetlenek, de sem a jogalkotás, sem pedig a kormányzati munka számára nem adnak elegendő információt. Egy átfogó közbiztonsági stratégia magában foglalja a közjogi intézmények alkotmányjogi, közigazgatási és büntető igazságszolgáltatási értékelését, a jogépség, törvényesség és az eredményesség kapcsolatát, a közigazgatás, a rendészeti igazgatás és a büntető igazságszolgáltatás rendszerszemléletű fejlesztését.

A rendészeti igazgatás valóságos teljesítménye, a rendészet eredményessége és intézkedéseinek törvényessége, a hatékonyság mértéke és a

rendészeti modernizáció előtt álló feladatok pontosabb megismeréséhez a sértett kikérdezések nem visznek közelebb. Ellenkezőleg, olyan hamis állítások rögzüléséhez vezethetnek, mint amit Monet a nyugat-európai szondázások fő hibájának tart. Szerinte a közbiztonság és a rendőrség működése között a közvélekedés direkt kapcsolatot tételez (jó közbiztonság = jó rendőrség, rossz közbiztonság = rossz rendőrség), holott ilyen kapcsolat nincs. A másik sztereotípiá szerint több rendőr = jobb közbiztonság, kevesebb rendőr = rosszabb közbiztonság.³⁹

A kialakult helyzet megoldásához ugyanazt a módszert ajánljuk, amit már a közbiztonság értelmezésénél követtünk. A kérdés ismét kettős: mi a rendőrség működésének a tartalma, és ebből melyek azok a mozzanatok, amelyek a lakossági véleményekben hitelesen visszatükröződnek?

A rendőrség és a közvélemény

Amint azt a közbiztonsággal kapcsolatban is megállapítottuk, a közvélemény-kutatások a rendészet esetében is annak homogén és leegyszerűsített fogalmából indulnak ki. *Homogenizálnak* azáltal, hogy a közbiztonsági rendőrség egyetlen funkcióját, a jelenléte minősítik, minthogy a lakosság számára ez érzékelhető a legközvetlenebb módon. Mérhető a rendőrség elérhetősége és a reagáló képesség is olyan esetekben, amikor az a nyilvánosság előtt történik, de ezek az elemek sem mutatnak túl az ő funkció hatókörén. A csapatrendőri beavatkozó képesség, vagy a bünygyi rendőrség kriminalisztikai szakértelme nem tárgya a felméréseknek, mint ahogyan az sem, hogy a nyilvánosan vagy titokban végrehajtott intézkedések mennyire felelnek meg a jog parancsainak. *Leegyszerűsíti* a rendőri szolgálatot az is, hogy az örökös a legkönnyebben társadalmisítható funkció, ami megkérdőjelezi ennek a közszolgálatnak a szakmai rangját. Ezért van az, hogy a rendészetnek hosszú küzdelmet kellett folytatnia ahhoz, hogy elismerjék mint olyan szakmáknak a foglalatát, amelyek gyakorlásához szakmai tudásra és a közjog alapos ismeretére van szükség. Ez a küzdelem a modern rendészeti közjog megteremtésével és a rendészeti funkciók tudományos igényű feltárással vezetett sikerre. Minthogy azonban a közjogi szabályozás egyúttal a rendészeti hatalom önkorlátozását is jelenti, a szakmai elismertség kizárólag alkotmányos demokráciákban teljesedhetett ki. (Idéztük Skogan példáját a német rendőrség „lebutításról” a náci időkben.)

39 J. C. Monet: i. m. 148. o.

A rendőrség jogi meghatározottsága

Az alkotmány két vonatkozásban határoz a rendőrségről: megszabja társadalmi rendeltetését (a közbiztonság és a belső rend védelme), és elhelyezi az államszervezetben, amikor is a honvédelemmel közös igazgatási egységbe sorolja. (Az alkotmány VIII. fejezetének címe: A fegyveres erők és a rendőrség.) Ebből következik, hogy a honvédelemhez hasonlóan, a rendőrség működésének irányításában a meghatározó feladatokat a kormány viseli, amely ezeket a hatásköreit a parlamenttel és a köztársasági elnökkel megosztva gyakorolja (48/1991. AB határozat). Nem kétséges azonban, hogy a centralizált, katonai elvek szerint felépített magyar államrendőrségi szervezetben a végrehajtó hatalomnak szinte kizárólagos irányítási jogosítványai vannak, amelyeknek csak a kétharmados rendőrségi törvény rendelkezései, a parlamenti ellenőrzés, a bünygyek feletti ügyészi rendelkezési jog, valamint az önkormányzatok meglehetősen csekély kontrolljai állítanak nem jelentős korlátokat.

A rendőrségi törvény tartalmazza a rendészet közigazgatási fogalmát és feladatainak katalógusát. „A rendőrség bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatokat ellátó állami, fegyveres rendvédelmi szerv”, amely „bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti” feladatkörében jár el. Ezek a rendelkezések biztosítják, hogy a rendőrség kellő távolságot tartson a civil közigazgatástól, amit a rendőrségi szolgálati jogviszonyok szabályozásának a civil közszolgálattól való elválasztása még tovább erősít.

Mindezek ellenére a rendőrség joghoz kötöttsége erőteljesen megmutatkozik abban, hogy valamennyi intézkedésének alapját a közigazgatási vagy a büntető anyagi jog határozza meg. Az eljárás formáját pedig az államigazgatási hatósági eljárás általános és különös szabályai, valamint a büntetőeljárás kódex írja elő. Miért fontos ennek hangsúlyozása? Egyfelől azért, mert ez a közjogi alapja annak, hogy a rendészeti funkciók jogszerűsége eldönthető legyen, ez a joganyag tartalmazza azokat a garanciális szabályokat, amelyek a rendőrségi eljárás alá vontak jogait védik, de ez a jog védi meg a rendőrhatalom minden beosztottját attól, hogy számára önkényes utasítás legyen adható, továbbá ez a jog teszi a rendőri tevékenység törvényességét objektíve is mérhetővé. Erre a mérésre azonban a közvélemény-kutatás alkalmatlan.

Ennek ellenére a rendészetnek a jog uralma alá helyezése csak részben oldható meg. A közbiztonsági jelenlét, a csapatrendőri beavatkozás és a jogellenes emberi magatartásokból fakadó aktuális veszélyek legitim erőszakkal történő elhárítása kizárólag jogi felhatalmazással valósítható meg, de a végrehajtás részletező normatív előírásokat nem visel el. Még a bünte-

tőljárás előkészítő szakasza, a nyomozás is lényegesen kevesebb formai szabályt követel, mint a bíróság előtti büntetőper. A felderítés titkossága pedig eleve határt szab a jogi rendezésnek, amely utóbbinak nem nélkülözhető eleme a nyilvánosság. A szabályozhatóság oldaláról tehát a szabad belátáson alapuló igazgatási filozófiának jók az esélyei.

Azok, akik egyetértenek azzal, hogy a kormányzatok programjukban ne foglalkozzanak túlzott részletességgel és főleg távlatosan a rendészet irányításával, arra hivatkoznak, miszerint a mindennapok biztonsági szükségleteire való gyors reagálás nem teszi tervezhetővé ezt a munkát. Egyrészt azért, mert az aktuális veszélyforrások nem prognosztizálhatók, másfelől azért, mert az arra adandó elhárító válaszok tartalma és formája is csak a pillanatnyi helyzet függvényében határozható meg. A stratégia hiányának vannak kézzelfogható előnyei. Például a kormányzati programokból kimaradt közbiztonsági elképzelések nem is kérhetők számon a végrehajtó hatalmon, továbbá a közbiztonság hiányzó víziói nem kényszerítik a központi adminisztrációt a rendészeti szervek folyamatos és átgondolt irányítására. Elegendő közbelépni akkor, ha valami váratlan dolog történik, valami baj támad, ami persze a rendészet készültségével magyarázható. (Ezt nevezi az angol rendőrségkutató, Robert Reiner a rendőrség „bűnbak” funkciójának.) Nem kell tehát érte kormányzati felelősséget vállalni. Más felfogás szerint a rendőrségek válsága a modernizáció legjobb katalizátora.

A nem tervezhető és nem szabályozható rendőri kultúra világa minden nehézség nélkül képes elutasítani a tudományos érdeklődést, a kutatói szándékokat, és ezzel megszabadul az elmélet kritikájától is. A rendészeti igazgatásért felelős legfőbb hivatalnokai nem kíváncsiak az elmélet megállapításaira, és egyre határozottabban jelzik, hogy a rendfenntartás nem viseli az önkorlátozó hatalmat, a bűnüldözés csak diktatórikus módszerekkel lehet eredményes, az emberi jogokra pedig kizárólag a jogkövetők tarthatnak igényt. A kilencvenes évek második felében oly gyakori nemzetközi rendőrkonferenciák egyikén hangzott el a megállapítás, miszerint: *„újra lelket kell önteni a rendőrökbe, akiknek hosszú éveken keresztül el kellett viselniük a szociológusok és kriminológusok aknamunkáját”.⁴⁰*

A rendészeti funkciók

A rendészet veszélyelhárító feladatait a rendészeti funkciók gyakorlásával teljesíti. Ezek: az őrködő jelenlét, a legitim fizikai erőszak bevetése és az információszerzés. Könnyű felismerni, hogy a most felsorolt funkciók a jogelle-

⁴⁰ Loïc Wacquant: i. m. 46. o.

nes emberi magatartások keltette veszélyekkel időbeli kapcsolatban állnak. A veszélyt megelőző őrködő, jelenlétet biztosító funkció látszólag a legkevésbé sem igényli a szakmai hozzáértést. Különösen erősödött ez a felfogás az 1974-es úgynevezett Kansas City-kísérlet nyomán, amely azt volt hivatva igazolni, hogy a rendőri jelenlét semmiféle befolyást nem gyakorol a bűnözés alakulására. (A várost mértani közepén kettéosztották, az egyik részben megduplázták, a másikban pedig megfelezték a közterületi rendőrök létszámát. Azt tapasztalták, hogy nem következett be mérhető változás a városrészek biztonságában. Nem csökkent ott, ahol nőtt a rendőri jelenlét és nem nőtt ott, ahol alig maradt rendőr.) Ezt a kísérletet azonban 1998-ban Minneapolisban megismételték, ahol már alkalmazták a modern kockázatelemzés és a rendőri szervezéstani új felismeréseit. Kijelölték a város számos kriminálisan fertőzött, „forró pontját”, és a rendőri jelenlétet itt erősítették meg. A közbiztonság érzékelhetően javult. Az őrködés szakmai követelményeit nyilvánvalóvá tette az is, hogy a civil biztonsági cégek nagy hangsúlyt helyeztek munkatársaik kiképzésére, mert csak így lehetnek piacképesek. Hasonló okokból szorgalmazzák nálunk a polgárőrség önkénteseinek szakmai felkészítését.

A bűnügyi rendőrség magas szakmai elismertségét a kriminalisztika kifejlődésének köszönhetette, de például a titkos információgyűjtés, éppen, mert nem lehet kriminalisztikai elemzések tárgya, ezt a támogatást még ma sem kapja meg. Furcsa módon a titkosság a társadalmi elismertségnek és a szakmai rang megszerzésének az útjában áll.

A legproblematikusabb a csapaterős rendőri tevékenységek beavatkozó műveleteinek az értelmezése. Ebben az esetben a rendészeti karhatalom alkalmazóinak kell olyan technikákat és képességeket kialakítaniuk, amelyek értékelhetővé és átadhatóvá teszik a karhatalmi ismereteket is. De ez akkor is egy zárt világ marad, amelynek nem feladata a társadalommal való kommunikáció, a közösség pedig nem kompetens a szakmai értékek megítélésében.

A rendőrködés szakmai elismerése sok akadályba ütközik. A szolgálati beavatkozások egy része olyan spontán, amorf és autonóm cselekvést feltételez, amely rutint és tapasztalatot igényel ugyan, de mindezek mögött a különleges szakértelem nehezen felismerhető. A belső munkamegosztás sem a szakmai jártasságon, hanem sokkal inkább a szervezeti tagoltságon alapszik. Bizonyosság erre az a rendszeres gyakorlat, amely szerint az egyik szolgálati területről a másikra irányításnak nem akadályozza az, hogy a beosztott csak az egyikre rendelkezik szakmai kvalifikációval. Az előmenetel feltétele lenne egy olyan objektív és sokoldalú értékelési rendszer, amely világosan képes elválasztani egymástól a gyenge, a közepes és a kiváló teljesítményt. Azok a tevékenységek, amelyek ilyen kritériumokat nem tudnak kialakítani a maguk számára, aligha

tarthatnak igényt a professzió rangjára. Ehhez járul a szakiskolai rendszer, amelyben az elméleti képzés messze meghaladja a gyakorlati felkészítést, a vezető szerepet a jogi tárgyak viszik, amelyek nem különböznek a jogászképzés ismeretanyagától. A specifikációra sem az iskolai szakok, sem pedig a szolgálatkezdés nem ad lehetőséget, hiszen hiányzik az ehhez nélkülözhetetlen gyakornoki státus. A rendőri szaktudás elismerésének azonban a legjelentősebb akadálya maga a rendészeti hierarchia. Minthogy a szakértelem a hivatali függőség leghatékonyabb ellenszere, ezért azután a parancsra működő rendszerek azt nehezen viselik el. Illetve csak egyetlen módon hajlandók a szakértelem tekintélyét elfogadni, ha az mindig a beosztáshoz kapcsolódik. Végső soron tehát az első számú szakértő maga lesz az első számú vezető. Könnyű belátni, hogy egy ilyen szisztéma a szakmai teljesítmény mérésének zárólag azokat a módszereit fogadja el, amelyek megfelelnek ennek a hierarchikus szemléletnek. A sokat kárhozott statisztikai módszer felettébb alkalmas arra, hogy kevés számú vezető sok beosztott munkája felett kevés számú adat birtokában megfellebbezhetetlen ítéletet hozzon, akkor is, ha ezek a statisztikai adatok semmit nem mondanak a tényleges teljesítményekről, és akkor is, ha olyan jelenségek számszerű alakulását mérik, amelyekre a rendészetnek semmiféle tényleges befolyása nincs. (Olyan ez, mintha az orvosok szaktudása a megbetegedések számától függene, ami azt is jelentené, hogy járványok idején minden vezető orvost el kellene csapni.)

A foglalkozásnak, a hivatásnak csoportképző ereje van, ezért az ilyen korporációk alkalmasak arra, hogy a szaktudás és a szakmai tevékenység értékeiből építsék fel a maguk szervezeti kultúráját. „Minthogy ugyanolyan munkát végző egyénekből áll, akiknek érdekei összhangban vannak, sőt esetleg azonosak, nincs ennél megfelelőbb talaj társadalmi eszmék és érzelmek kialakítására.”⁴¹ A szakma annál inkább kohéziós erő, minél jobban alkalmas arra, hogy az előállított értékeket objektív mércével ítélje meg. Ebből a szempontból a hivatások között nagy különbségek vannak, ami azután jelentősen befolyásolja a szervezeti kultúra tartalmát. Minél pontosabbak a teljesítmény mérésének objektív módszerei, annál kisebb jelentősége van a szervezet értékrendjében a hierarchián belül elfoglalt helynek, és annál nagyobb rangot kapnak az egyéni kvalitások, a tehetség és a tapasztalat. Az ilyen szakmákban úgy is lehet karriert építeni, hogy az ember eközben egyetlen lépcsőt sem halad előre a szervezeti ranglétrán. A rendőrségi kultúrák azért mutatnak sokszor az eredeti társadalmi rendeltetésüktől eltérő, deviáns vonásokat, mert hiányzik az a szakmai tekintély, ami az alapvető értékeket a csoporton belül képes lenne megszilárdítani. Ahol az iskola csak a gyakorlati elszakított elméletet ad, és

41 Emile Durkheim: Az öngyilkosság. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 417. o.

ahol a gyakorlat az elméletről csak megvetéssel tud szólni, ott könnyen előáll az a helyzet, miszerint „nincs kapcsolat az elmélet és a gyakorlat között, a kettőt az iskola tanárai és a szolgálati területek gyakorlatvezetői elhatárolt területek fogják fel. Ugyanis a rendőri kultúrának fontos része az, amit közhelyeszerűen úgy fogalmazhatnánk meg: felejtse el, amit az iskolában tanultál, majd a gyakorlatban megmutatják neked, hogyan is mennek a dolgok.”⁴²

A rendőrségek csak rövid ideig érzékelik „környezetbaráttnak” az erőszakmonopólium ösztönös alkalmazásának és a politikának való teljes kiszolgáltatottság megszokott világát. Előbb-utóbb kiderül számukra, hogy támogató, tervező és értékközvetítő politika nélkül nem tudják betölteni társadalmi küldetésüket, de ha ehhez nem kapják meg a szakmai autonómiát, akkor hosszú időre a kiszámíthatatlan feudális függés állapotába kerülhetnek, amelyben minden kormányváltást krízisként élnek meg.

Konklúzió

A rendőrség a közvélemény-kutatások következő fő típusának lehet a tárgya:

- A sértetti kikérdezések fő célja a rejtett bűnözés feltárása, ehhez képest a rendőrségről alkotott vélemények csak járulékosak, minthogy a feljelentési aktivitás a testülethez fűződő bizalmi viszonyt jelzi.⁴³ A hatósági tudomszerzéstől a bírósághoz vezető út elemzése feltárja a rendészet szelektív munkamódszerét, végül pedig információkat kapunk a rendőrök intézkedési motívumairól, amelyek nemritkán előítéletektől és meglehetősen negatív önértékelésről tanúskodnak⁴⁴. Az áldozati vizsgálatoknál tehát a rendőrség a kikérdezés másodlagos objektuma, de ennek köszönhetően a válaszok hitelességét a spontaneitás és a sugalmazó kérdések hiánya növeli. A rendészeti tevékenységnek csupán egyetlen mozzanatát, a társadalmi kapcsolatrendszerét és kooperációs képességét minősítik, de ez olyan vonása az igazgatásnak, amelynek megítélésében a civil közeg a legautentikusabb. Végül a latenciakutatások nyomán kialakult rendőrségkép mindig kritikai, ami nagyon jól felhasználható lenne a rendőri szolgál-

42 Wolfgang Stangl: A rendőrképzés gyakorlati és tudásszociológiai problémái. Belügyi Szemle, 2001/10., 10. o.

43 Ismerünk olyan kérdézési technikákat, ahol hat-nyolc rendészeti veszélyhelyzetet írnak le a kérdőívben, és azt tudakolják, hogy a megadott esetekben milyen százalékban választják a feljelentést, és mikor kerülik el azt. Francia és angol vizsgálatok összehasonlításából az adódik, hogy a lakosság Angliában 70% feletti arányban fordul a rendőrséghez, míg Franciaországban ez a bizalmi mutató csak 60% körül alakul. J. C. Monet: i. m. 275–276. o.

44 Utóbbira főként azok a rendőrszociológiai vizsgálatok adnak példákat, amelyek a rendőrök véleményét tudakolják saját szakmájukról. Lásd például Krémer Ferenc: A rendőri hatalom természete: társadalmi szerep és foglalkozási kultúra. Napvilág, Budapest, 2003, 88. o.

latok megújítására. Ezeknek a vizsgálatoknak a rendszeressé tétele a kooperatív vezetési módszerek kitűnő segítőtje, a tekintélyelvű stílus azonban semmire nem megy vele. A tapasztalatok azonban csak nagyon lassan és alig észrevehetően vihetők át a gyakorlatba.

- A modellkísérleteket és a lakossági kapcsolatokat azért keresik, hogy a bűnmegelőzés legjobb helyi megoldásaihoz felmérjék a szereplők együttműködési készségét. Ebben az esetben a rendőrség elsődleges objektumává válik, de éppen ezért fennáll annak a veszélye, hogy túlságosan sztereotip válaszok szülessenek. Az értékelés kevésbé kritikus, mert inkább azokat a testiületi erőnyeket kutatja, amelyek a kooperációt elősegítik. Hazai tapasztalatok szerint ezeknek a felméréseknek a legfőbb hibája az, hogy szinte semmi nem valósul meg abból a modelltől, aminek a megalapozására elhatározták a vélemények begyűjtését.
- A marketing kikérdezések célja a rendőrség társadalmi elfogadottságának növelése, a testiület „pozicionálása”. Elsődleges objektum a rendőrség, a kérdések gyakran sugalmazók, a kritikai elem hiányzik, de ezek a felmérések hasznosulnak a legjobban, mert alkalmasak a belügyi és a rendőrségi vezetői döntések igazolására, a társadalmi elfogadottság erősítésére.
- A minőségfejlesztést szolgáló kikérdezések a rendőrségi szolgáltatások helyi közösségek általi minősítésére, a társadalmi kapcsolatok fejlesztésére tekintettel határozzák meg tematikájukat, rendszeresen ismételve alkalmasak arra, hogy a közbiztonsági hatósági tevékenység kultúráján jelentősen javítsanak.

Jelen felmérésünk, a latenciát vizsgáló áldozati kikérdezés lévén, a rendőrségi működést csak másodlagos vizsgálati objektumnak határozta meg. Azt a kérdést, amelyik azt tudakolja, hogy ma Magyarország rendőrsége mennyire képes garantálni a közbiztonságot, az ország általános állapota iránt érdeklődő témák előzik meg, ezért nem sugalmazó jellegű, így viszonylag objektív és spontán válaszokra lehetett számítani. A közepesnek ítélt teljesítmény meg egyezik más felmérések értékelésével, és a nemzetközi tendenciákkal is alátámasztható. Hasonlóan ehhez, megfelel a várakozásnak az is, hogy a megkérdezettek a rendőrség első számú küldetésének a közbiztonság védelmét tartják. Figyelmet érdemel azonban, hogy bár magas arányban kívánják a rendőrök számának emelését, a hibák között a létszámnál fontosabbnak ítélik a nem megfelelő rendőri intézkedéseket és a felderítetlen ügyeket. A lakosság tehát mindinkább hajlandó szakmának elismerni a rendőrködést, még akkor is, ha ebben az esetben a szakmai hiányosságokra figyelt fel. Viszont a szokásos homogenizálás itt is tapasztalható, a kívülállók számára nem különülnek el a közbiztonsági, a bűnügyi és a készenléti szolgálati ágak. Ez nem fogyatékos, csupán arra int, hogy a sértetti kikérdezések eredményei nem valamennyi szakmai feladat megoldásához nyújtanak támpontokat. Van egy

további sajátossága a tárgyalt válaszoknak, nevezetesen: a közvélemény egyáltalán nem hisz abban, hogy a büntetések szigorítása komolyabb javuláshoz vezethet. Más felmérések is igazolják, hogy a represszív kriminálpolitikának a társadalmi igényekre való hivatkozásai hamisak.

A rendészet jogi értékelése nem lehet lakossági kompetencia. Azonban ahhoz, hogy az ország milyen rendőrségi modellt követ, és hogy mennyiben társadalmazható a rendvédelem egyes funkciói, a döntéshozók számára fontos lehet a lakossági vélemények megismerése. Felmérésünkben az a kérdés, amely a rendőrkapitányok választhatóságára vonatkozott, indirekt módon azt firtatja, hogy milyen fogadtatása lenne bizonyos rendészeti hatáskörök decentralizációjának, akár az önkormányzati rendőrség megjelenésének. Ebben az esetben a nemek győztek (46,2%), de az igenek is jelentős támogatást kaptak (42%). A helyzet ilyen alakulása egyfelől a hagyományos etaiista álláspont lassú átalakulását jelzi, de azt is, hogy a helyi közélet iránti érdektelenség (amelyet más válaszoknál már kimutattunk) ugyancsak a centralizáció fenntartása mellett szól. A rendészeti feladatok társadalmazása irányába mutat ugyanakkor az, hogy a megkérdezettek többsége tájékozott a lakóhelyén működő polgárőrségről, továbbá helyesen határozzák meg annak fő feladatait is.

A közvélemény-kutatások természetesen nem alkalmasak a rendészeti közjog adott állapotának megítélésére és arra sem, hogy a rendőrségnek az államszervezetben elfoglalt helyét értékeljék. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása a törvényhozás feladata. A jó válaszokhoz az kell, hogy a közbiztonság és a rendészet ügyében politikai konszenzus alakuljon ki.

A lakossági vélemények hozzájárulhatnak, de nem helyettesíthetik a közbiztonsági stratégia megalkotását, ami kormányzati feladat.

A rejtett bűnözés alakulása egyik összetevője a kriminálpolitikai döntéseknek, de azok elsősorban a büntető jogalkalmazó szervezetek a bűnözésre adott válaszaiból alakíthatók ki. Ezt a kormányzat törvénykezdeményezéssel és a költségvetési feltételek javításával támogathatja, de a kriminálpolitika nem sértheti az igazságszolgáltatás függetlenségét.

A rendészeti igazgatás ágazati és területi fejlesztése kormányzati irányítást igényel, amelyben azonban a rendőri szakmai követelményeknek és a lakossági elvárásoknak meghatározó jelentőséget kell kapniuk. Úgy látszik a jelen felmérésből, hogy a rendőrségnek a szakmai és az erkölcsi elismertséghez nem a lakoságnál, hanem a kormányzatnál kellene „pozicionálnia” magát, más szóval, szakmai rangot és tekintélyt szereznie.

A sértetti kikérdezések rendszeressé tétele fontos törekvés, de két hibát jó lenne elkerülni. Egyfelől ezeket a kikérdezéseket nem szabad túlbecsülni, és velük a szükséges szakmai és költségvetési döntéseket helyettesíteni. Másrészt pedig nem illik semmibe venni, vagy kizárólag reklámra használni.

IRODALOM

- Benda, Julien: Az írástudók árulása. Fekete Sas Kiadó, 1997
- Blair, Tony: Pour une société forte et équitable. Le Monde, avril 2002
- Cusson, Maurice: Qu'est-ce que la sécurité Intérieure? Montreal, 1999 (Manusript.)
- Durkheim, Emile: Az öngyilkosság. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- Finszter Géza: Közbiztonsági stratégia, kriminálpolitika, rendőrség. *Belügyi Szemle*, 1995/6.
- Finszter Géza – Kó József: Vélemények a közbiztonságról és a bűnözésről Budapest V., IX. és XXII. kerületében. 1999. október (Kézirat.)
- Freeman, Richard B.: Miért követ el sok amerikai férfi bűncselekményt? *Esély*, 2000/6.
- Fukuyama, Francis: Poszthumán jövődánk. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003
- Katona Géza: Az angol rendőrség reformja. *Belügyi Szemle*, 2002/9.
- Kerecsi Klára: A kriminológia és a büntetőpolitika kapcsolata. *Kriminológiai Tanulmányok*, 40. OKRI, Budapest, 2003
- Király László György: Teljesítméymérés és -értékelés a közigazgatásban. *Vezetéstudomány*, 1999/7–8.
- Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988
- Kó József: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 35., OKRI, Budapest, 1998
- Krémer Ferenc: A rendőri hatalom természete: társadalmi szerep és foglalkozási kultúra. Napvilág, Budapest, 2003
- Monet, Jean-Claude: Polices et sécurité en Europe. La documentation Française, Paris, 1993
- Sajó András: Jogkövetés és társadalmi magatartás. Budapest, 1980
- Skogan, Wesley előadása a 2004-es Rio de Janeiroi Kriminológiai Világkongresszuson. Kézirat, 2004
- Stangl, Wolfgang: A rendőrképzés gyakorlati és tudásszociológiai problémái. *Belügyi Szemle*, 2001/10.
- Wacquant, Loic: A nyomor börtönei. A zéró tolerancia világméretű terjedése. Helikon Kiadó, Budapest, 2001
- y Gasset José, Ortega: A tömegek lázadása. Nagy Világ, Budapest, 2003
- Zvekic, Ugljesa – Kertész Imre: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országában. Nemzetközi vizsgálat eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Budapest–Róma, 2000

KEREZSI KLÁRA

A bűnmegelőzés különböző dimenzióinak megjelenése az attitűdvizsgálatban

Önkép és bűnmegelőzés: a válaszolók önmagukról és a bűnmegelőzésről alkotott képének összefüggései

A bűnmegelőzés multidimenzióális fogalom. Olyan elméleti keretbe ágyazott gyakorlati fogalomrendszer, amely a bűnözés okairól rendelkezésre álló tudásanyag felhasználásával alkalmas a bűnkeltő okok és folyamatok azonosítására és a bűnmegelőzés hatásmechanizmusának leírására. Tudomásul kell vennünk azonban azt is, hogy mindig is ellentét feszül a rövid távú (szituációs) és a hosszú távú (társadalomfejlesztési) célú bűnmegelőzési eszközök használata, illetve szükségességének belátása között. Ugyanakkor a bűnmegelőzési eszközök alkalmazása nem jelentheti csupán azt, hogy „esetenként körbetekintünk a horizonton, és a rendelkezésre álló új technikák alkalmazásával elhárítunk néhány korlátozott és időszakosan megjelenő bűnözési problémát. Éppen ellenkezőleg: folyamatos kapacitásteremtést igényel, mert a bűnözés mindig létezik ott, ahol személyek vagy csoportok között konfliktusok vannak, illetve ahol a gazdagság, a termékek és a szolgáltatások koncentráálódnak. A bűnelkövetők ugyanis – időként okkal – hisznek abban, hogy learathatják egy gazdagabb vagy élvezetesebb élet termését. A bűnözés és a bűnmegelőzés tehát egy végtelen harc az eszközök között, amelyben az eredményeket, illetve a sikertelenségeket a technikai fejlődés és a társadalmi változások hatásai befolyásolják” – írja Paul Ekblom egyik tanulmányában.¹ A biztonság léte vagy hiánya azonban az egyik olyan alapvető tényező, amely meghatározza az emberek életminőségét. A bűnmegelőzés célja tehát a bűncselekményeket előidéző okok hatásának mérséklése, az áldozattá válás esélyének csökkentése és az egész közösség biztonságának növelése.

Az *Áldozatok és vélemények* című kutatás keretében az eredmények értékelésénél elsősorban arra kerestünk használható tipológiát, hogy mely tényezők azok, amelyek az emberek bűnmegelőzéssel (szükségességével, lehetőségével, formáival stb.) kapcsolatos attitűdjét befolyásolják. Nem kérdéses

¹ P. Ekblom: Future crime prevention – a 'mindset kit' for the seriously foresighted. <http://www.fore-sight.gov.uk/servlet/DocViewer?docno=direct=2475/Future.htm>

ugyanis, hogy az elmúlt 10-15 évben a magyar polgárok helyzete alapvetően megváltozott: vannak, akik profitáltak a változásokból, vannak, akik kevésbé érzékelték, és vannak, akik kilátástalan helyzetbe kerültek az elmúlt évtizedben. A rendszerváltást követően rohamosan nőtt az egyenlőtlenség és a szegénység. „A magyar társadalom mintegy 15 százaléka szegény, ha csak azt tekintjük szegénynek, aki az egyébként sem magas állagos szint fele alatt él. Az arány egyharmad körülire nő, ha azokat az egyedül élőket vagy családokat tekintjük szegénynek, akik a létminimum alatt élnek, vagyis csak a legszigorúbb takarékoság mellett képesek fenntartani magukat, és a legkisebb váratlan baj is felborítja életvitelük egyensúlyát.”² Ugyanakkor az elmúlt évben nagy sikert aratott a 100 leggazdagabb magyarral készített interjúkötet...

A személyes és a környezeti biztonsághoz kapcsolódó attitűdöket tehát számos objektív és szubjektív tényező is befolyásolja. A biztonságérzethez és a bűnmegelőzés területéhez sokféle módon kapcsolható kutatási eredményeket ezért az úgynevezett közérzeti kérdések fényében vizsgáljuk, feltárva azt az összefüggést, amely a közérzetromlás vagy javulás és a hazai társadalmi problémák értékelése között állhat fenn.

A válaszadók helyzete/közérzete emelkedő, stagnáló vagy süllyedő jellegű kategóriákba sorolható, ezért e tipológiának megfelelően elemezzük a biztonsággal és a bűnmegelőzéssel kapcsolatos személyes attitűdöket.

A tipológiát öt kérdés körül (K1–K2), és a kérdések egymásutónja azt az ívet rajzolja meg, ami a jelenből a múltba visszatekintve a jövőig ér. A kérdőív nyitókérdése (K1a) a válaszoló általános közérzetét tudakolja. Ekkor azonban a válaszoló a kérdőívfelvételhez még „nincs bemelegítve”, figyelmé még nem összpontosított, ezért nem ezt az első kérdést használom a személyes attitűdök valódi tartalmát jelző generális szűrőkérdésként.

Szociológiai ismert tény, hogy az anyagi helyzet megítélésében a válaszolók általában sötétebbre festik a képet, és még a jobb körülmények között élők is a valóságosnál kedvezőtlenebbnek ítélik meg helyzetüket. Ezt jelzi, hogy az újra – és másképp – megfogalmazott első kérdésre relevánsan elége-deflenebb válaszokat kapunk (K2a). Az is kutatási tapasztalat, hogy annak ellenére, hogy a válaszolók az anyagi helyzetüket pesszimistábban ítélik meg, a jövő iránti vágyakozásból következően az elkövetkezendő évekkel kapcsolatos megítélés mindig optimistább. Ennek megfelelően a válaszolók anyagi helyzetének az elkövetkezendő öt évre vonatkozó változását prognosztizáló kérdésre (K2c) adott válaszok a megkérdezettek optimista várakozásait tükrözik.

Ebből az okoskodásból kiindulva gondoljuk azt, hogy nagy valószínűséggel a K1b kérdésre adott válaszok írhatják le a válaszadók valósi állapotát:

² Ferge Zs.: Kétszázéves Magyarország. ELTE TáTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, Budapest, 2003, 20. o.

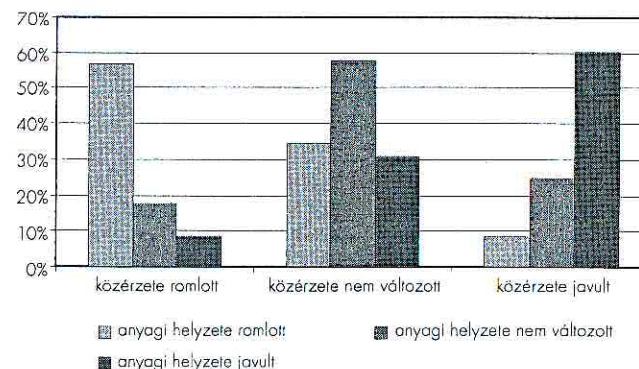
tát: a válaszolók reális anyagi helyzetét és valósi közérzetét. Az emberek ugyanis általában sokkal reálisabban ítélik meg saját helyzetüket, ha az elmúlt öt év tényleges változásaira, mint ha az elkövetkezendő öt év lehetséges víziójára kérdezzük rá. Ezért a személyes attitűdök valódi tartalmát jelző generális szűrőkérdésként a K1b (Hogyan változott a közérzete az elmúlt öt év során?) és a K1c (Hogyan változott az anyagi helyzete az elmúlt öt év során?) kérdéseket használtuk. Természetesen ugyanakkor nem tagadjuk azt, hogy az anyagi helyzet változása a jövőkép formálódásának csak az egyik dimenzióját jelenti.

Az egyik alapvető kérdés az volt számunkra, hogy milyen tényezőkkel függ össze, hogy az emberek

- emelkedőnek, javulónak vagy
- változatlanok, esetleg nem változónak, illetve
- süllyedőnek, romlóknak érzik a helyzetüket.

A közérzettel kapcsolatos kérdéseket tehát elsőként az anyagi helyzet alakulására adott válaszokkal vetettük össze (1. számú ábra).

1. számú ábra
Az anyagi helyzet és a közérzet változásának kapcsolata (K1b–K1c)

Az ábra azt mutatja, hogy az anyagi helyzet változása és a közérzetváltozás szoros kapcsolatban vannak egymással, az anyagi helyzet alakulása határozza meg a közérzetváltozás irányát.

A közérzetváltozás „mérhető” háttere

Mielőtt rátérünk a bűnmegelőzéshez (is) kapcsolódó kérdésekre, röviden áttekintem azokat a szociológiai mutatókat, amelyeket az elmúlt öt évben tapasztalt közérzetváltozás szempontjából megvizsgáltunk.

Az adatok nemek szerinti bontásban azt mutatják, hogy a férfiak 46%-ának a közérzete nem változott az elmúlt öt évben. Emellett egyaránt 27-27% volt azoknak a férfiaknak az aránya, akik közérzetük romlásáról, illetve javulásáról számoltak be. A nőknek csupán 43%-a mondta azt, hogy közérzete nem változott, míg 30%-uk közérzete romlott és 27%-uk közérzete javult az elmúlt öt évben.

Az elmúlt másfél évtized társadalmi változásai különösen az idősebb generációt viselték meg. A jelenlegi felmérésből is az tűnik ki, hogy ha életkor szerint vizsgáljuk a közérzetváltozással kapcsolatos válaszokat, azt látjuk, hogy – nemre való tekintet nélkül – a fiatal generáció (18–29 éves) az, amely közérzetének javulásáról számolt be. Az idősebbek – különösen a 60 év feletti nők – közérzetük romlásáról számoltak be.

A megkérdezettek adatai közül leválogattuk azokat a nőket, akik egyedül nevelik a gyermeküket³, ellenőrizendő egy korábbi OKRI-kutatás megállapításait, amelynek eredményei szerint a gyermeküket egyedül nevelő nők biztonságérzete gyengébb az átlagosnál.⁴ A mintában 131 ilyen személyt találtunk (1. számú táblázat). Miután az egyedülállóság nem szerepelt a kérdések között, a kapott megoszlás alapján feltételeztük, hogy az 59 évben felüli nők már felnőttkorú gyermekükkel él-

1. számú táblázat
Gyermekeit egyedül nevelő nő a vizsgált mintában

18–19 éves	4 fő	3,1%
20–29 éves	5 fő	3,8%
30–39 éves	19 fő	14,5%
40–49 éves	33 fő	25,2%
50–59 éves	29 fő	22,1%
60–69 éves	16 fő	12,2%
70–79 éves	15 fő	11,5%
80–89 éves	7 fő	5,3%
90 év feletti	3 fő	2,3%
összesen	131 fő	100,0%

2. számú táblázat

A gyermeküket egyedül nevelő 18–60 éves korú válaszadók százalékos megoszlása (N = 131) (%)

	közérzete			
	romlott	nem változott	javult	összesen
öregségi nyugdíjas	39,4	45,8	14,9	51,5
rokkantnyugdíjas	47,2	39,9	12,9	16,2
gyes, gyed	12,7	44,8	42,5	7,1
háztartásbeli	29,1	42,7	28,2	2,3
tanuló	8,9	34,7	56,3	8,4
katonai szolgálat	30,8	46,2	23,1	0,3
munkanélküli	35,6	42,0	22,4	10,5
egyéb	36,5	42,9	20,6	3,4
nem tudja	26,3	42,1	31,6	0,4
összesen	35,4	43,3	21,4	100,0

3 Az „egyedülálló nő gyermekkel” kategóriát az alábbi adatokból képeztük: Sz1/nő + Sz4/gyerekkel Sz2_Rec/kor (18–40 év) + Sz3/családi állapólból: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8-os válasz.

4 Kerecsi K. – Finszter G. – Kó J. – Gosztonyi G.: Nagyvárosi bűnözés. Bűnmegelőzés Budapest V., IX. és XXII. kerületében. OKRI–Bibar Kiadó, Budapest–Miskolc, 2003, 385. o.

nek együtt, ami inkább erősíti, semmint gyengíti a biztonságérzetet. Ezért ebből a szempontból azokat a válaszadókat vettük számba, akik nem érték még el a hatvanéves kort (2. számú táblázat).

A megkérdezettek, azaz a tízezres mintának a fele inaktív státusú (N = 5074). Az adatokból látható, hogy az inaktívak közül leginkább az öregségi nyugdíjasok, a munkanélküliek és különösen a rokkantnyugdíjasok közérzete romlott az elmúlt öt évben. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a gyesen, gyeden lévők közérzete nem változott, illetve nagyobb mértékben javult, mint romlott, és különösen a felnőttkorban is tanulói viszonyban lévők közérzete mutat javuló tendenciát.

Az anyagi helyzetet vizsgálva kitűnik, hogy az inaktívak közérzete nem mozog együtt az anyagi helyzetük változásával, ugyanis a közérzetük kevésbé romlott, mint azt az anyagi helyzetük kedvezőtlen megítélése indokolná (3. számú táblázat).

3. számú táblázat
Az inaktív státusúak százalékos megoszlása (N = 5074) (%)

	közérzete			
	romlott	nem változott	javult	összesen
öregségi nyugdíjas	40,8	49,6	9,6	51,7
rokkantnyugdíjas	53,0	38,8	8,2	16,3
gyes, gyed	26,4	43,1	30,6	7,1
háztartásbeli	42,7	41,0	16,2	2,3
tanuló	10,5	51,0	38,5	8,1
katonai szolgálat	15,4	53,8	30,8	0,3
munkanélküli	53,4	34,8	11,8	10,5
egyéb	51,8	32,7	15,5	3,3
nem tudja	47,1	41,2	11,8	0,3
összesen	41,0	45,1	13,9	100,0

Megvizsgáltuk, hogy a megkérdezetteknek az elmúlt öt évben tapasztalt közérzetváltozást befolyásolta-e az iskolai végzettség alakulása.

Az adatok megerősítik azt a közkeletű vélekedést, miszerint minél magasabb az iskolai végzettsége valakinek, annál inkább javult a közérzete. Jól

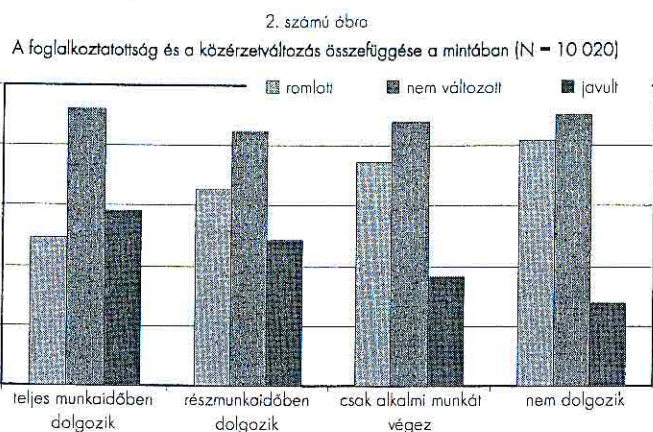
4. számú táblázat

Az iskolai végzettség és a közérzetváltozás összefüggése a mintában (N = 9914) (%)

iskolai végzettség	anyagi helyzete		
	romlott	nem változott	javult
általános iskola	45,5	44,3	10,2
szakmunkásképző	37,7	44,1	18,2
szakközépiskola	28,5	46,2	25,3
gimnáziumi érettségi	24,4	48,0	27,6
felsőfokú végzettség	18,5	46,0	35,6
nem válaszolt	27,9	51,2	20,9

látható, hogy az iskolai végzettség növekedésével fordítottan arányosan éreznek romló közérzetet a megkérdezettek, illetve az iskolai végzettség növekedésével lineárisan növekszik a javuló közérzetről beszámoló aránya. Viszonylag kiegyensúlyozott a „nem változott” választ adók csoportja.

Az adatokból az is kiténik, hogy a munkavégzés lehetősége meghatározóan befolyásolja az emberek közérzetét (2. számú ábra).

A teljes munkaidőben dolgozók kisebb arányban számolnak be közérzetromlásról és nagyobb arányban közérzetük javulásáról, illetve változatlanságáról (5. számú táblázat). Ugyanakkor a közérzet romlása arányosan növekszik a munka világával fennálló kapcsolat lazulásával: minél gyengébb ez a kapcsolat a megkérdezettek körében, annál nagyobb mértékű a közérzetromlás az elmúlt öt évben.

Az elmúlt öt évben a megkérdezettek közül a fegyveres testületek alkalmazottai és köztisztviselők tűnnek a leginkább megelégedetnek, ugyanis ők számoltak be a legnagyobb mértékben a közérzetük javulásáról. Amint arra már egy korábbi adatsor elemzésénél rámutattunk, a közérzetváltozást

5. számú táblázat
A teljes munkaidőben foglalkoztatottak közérzetének alakulása (N = 4477) (%)

foglalkozás	közérzete			
	romlott	nem változott	javult	összesen
közalkalmazott	24,3	46,4	29,3	25,5
köztisztviselő	16,1	46,8	37,1	4,3
magáncégnél alkalmazott	27,6	45,6	26,9	51,7
fegyveres testület tagja	12,7	43,1	44,1	2,1
önálló foglalkozású	25,2	44,5	30,3	13,0
nem válaszolt	26,7	48,5	24,8	3,4
összesen	25,6	45,7	28,7	100,0

az anyagi helyzet változása befolyásolja a legmeghatározóbb módon, ezért ebből arra kell következtetnünk, hogy e két foglalkozási csoport anyagi helyzete jelentős módon megerősödött az elmúlt öt évben. Ez azonban csak az egyik szempont. Mindkét említett kategória úgynevezett „nyugdíjas” állás, többé-kevésbé biztos megélhetést jelent. A közérzetváltozás javulásában minden bizonnyal ez is szerepet játszik.

6. számú táblázat
A válaszadók közérzetének alakulása foglalkozási kategóriák szerint (N = 4066) (%)

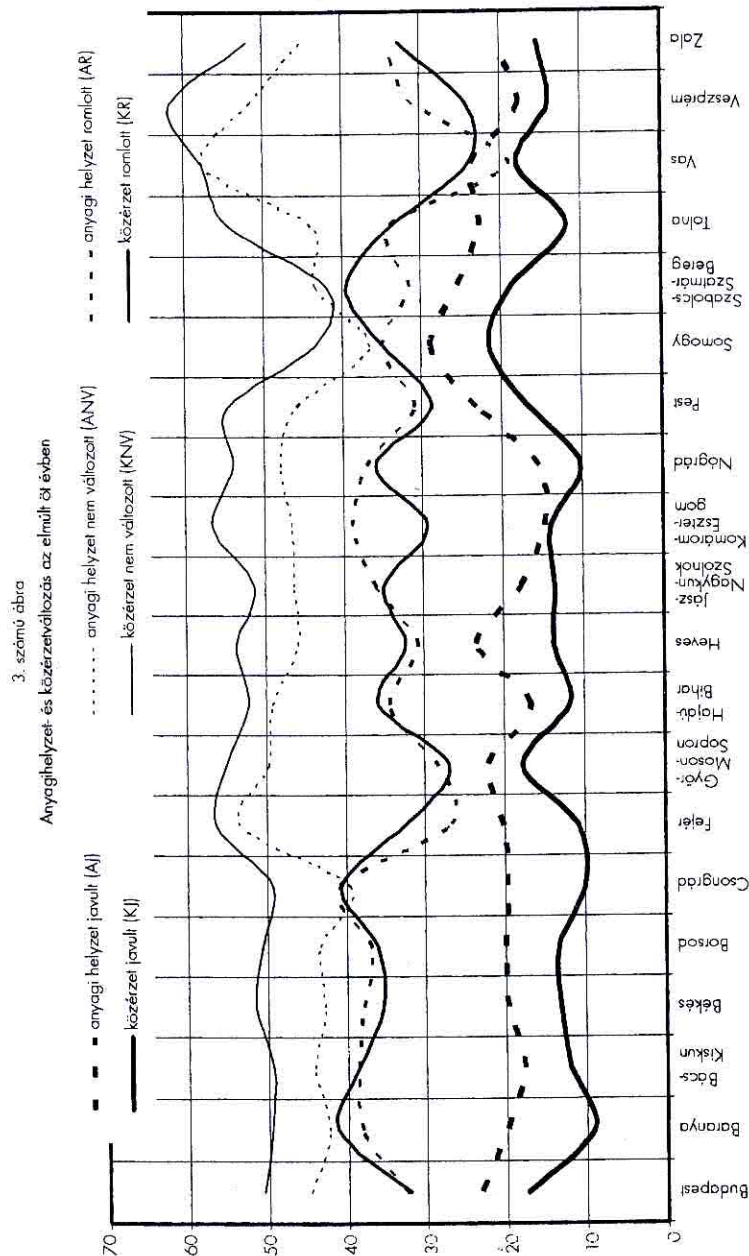
foglalkozás	közérzete			
	romlott	nem változott	javult	összesen
segéd- és betanított munkás	25,0	49,1	25,8	99,9
szakmunkás + nem irodai alkalmazott	22,0	44,9	33,2	100,1
irodai alkalmazott + csoportvezető	18,3	44,3	37,4	100,0
értelmiségi + vezető	18,4	45,6	36,0	100,0

A vizsgálat csak megerősíti azt a jól ismert tényt, hogy minél képzetlenebb valaki, annál nagyobb valószínűséggel volt képes a gazdasági-társadalmi változások kedvezőtlen hatásainak kivédésére, illetve az előnyök kihasználására. Az adatok azt jelzik, hogy a foglalkozási kategóriákban is megjelenő iskolai végzettség növekedésével lineárisan nő a közérzetüket javulónak érzékelők, és csökken a romló közérzetről beszámoló aránya. Ugyanakkor feltűnik, hogy a segéd- és betanított munkások csoportjában majdnem eléri az 50%-ot a helyzetüket változatlannak érzők aránya, s a többi csoportban – bár ennél kisebb mértékben, de – alacsonyabb az ilyen érzésekről beszámoló megoszlása.

A közérzettel kapcsolatos válaszokat megyei bontásban is megvizsgáltuk annak érdekében, hogy pontosabb képet festhessünk a biztonsággal kapcsolatos attitűdök helyi alakulásáról. Tudjuk ugyanis, hogy a biztonságérzet problémáját más összetevők alakítják egy prosperáló területen, mint egy területi, infrastrukturális hiányosságokkal is megterhelt régióban, illetve megyében. A megyei bontás adatai érdekes képet rajzoltak (3. számú ábra).

A grafikonon egymás mellett ábrázoltuk a romló (AR) – a nem változó (ANV) – és a javuló (AJ) anyagi helyzetről és közérzetről [(KR)-(KNV)-(KJ)] tudósító válaszokat. Egyértelmű tendenciának látjuk, hogy mindhárom görbepár többé-kevésbé párhuzamosan fut, tehát szoros összefüggés van e változók között. Ugyanakkor jelentős „előjelkülönbség” észlelhető e három görbepár futásában, nevezetesen:

- a) a javuló közérzet mindig alatta marad az anyagi helyzet javulásának (a KJ-görbe mindig alatt marad az AJ-görbének);

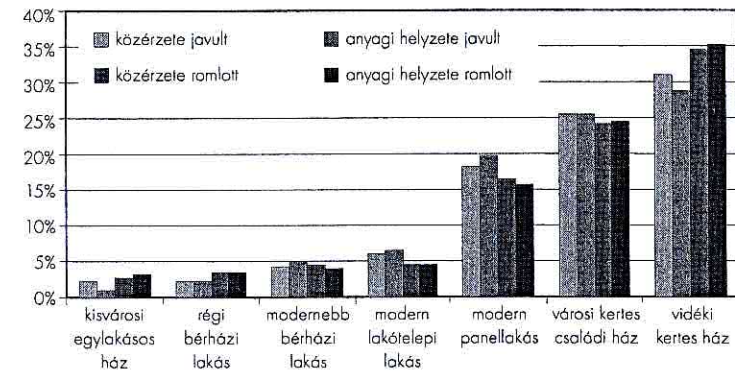

- b) a romló közérzet többé-kevésbé a romló anyagi helyzet érzete fölé kerül (a KR-görbe az AR-görbe feletti tartományban fut);
- c) a változatlan anyagi helyzet és a változatlan közérzet görbéi majdnem összesimulnak (az ANV- és a KNV-görbék).

Vagyis kijelenthetjük, hogy míg a javuló anyagi helyzetet csak lassan követi a közérzet javulása, addig a változatlan anyagi helyzetenél kifejezettebben a válaszolók közérzete, viszont a romló anyagi helyzetet nagyon pontosan érzik a válaszolók, és ez meg is határozza közérzetüket.

Ha a lakókörnyezet jellege szerint vizsgáljuk az adatokat, azt tapasztaljuk, hogy főként a kisvárosban és a falun élők számolnak be anyagi és közérzetromlásról (4. számú ábra).

4. számú ábra
Javuló és romló közérzetűek a lakóépület jellege szerint (%)

A közérzet és az országos problémák észlelése

Egy közvélemény-kutatási felmérés⁵ szerint a társadalom többségét érintő problémák között az emberek egészségi állapota áll az első helyen, amit a mindennapi megélhetés gondja követ. Problémás területnek minősül még a fiatalok helyzete, a közbiztonság, a lakáshelyzet és az alkohol- és kábítószer-fogyasztás.

Jelen kutatásban az országos problémák meghatározására vonatkozó kérdésnél, a válaszadók olyan sokfajta problémát soroltak fel, hogy szükségessé vált azok csoportosítása. Összességében a válaszokból három kiemelkedő problémacsoport körvonalazódik. Az egyik problémacsoportban

⁵ Bernát A.: Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 38. Tárci, 2002. június

a szociális típusú gondok jelentik a legfontosabb országos gondot, az életszínvonal, a lakáshelyzet, az alacsony bérek, a munkanélküliség, a társadalmi feszültségek stb. Egyébiránt a válaszok gyakoriságában messze ez a kategória a legerősebb. A másik szerint a gazdasági problémák jelentik a releváns országos problémát. A harmadik kiemelt kategóriában az ország legnagyobb gondjaként a politikai típusú problémák jelennek meg. Külön kategorizáltuk azokat a válaszokat, amelyek legfontosabb országos gondként a közbiztonsághoz kapcsolódó problémákat jelölték meg. Érdekes, hogy az egészségüggyel kapcsolatos gondok nem jelentek meg olyan gyakorisággal az országos problémák között, hogy önálló kategóriaként kellett volna megfogalmaznunk őket.

Az eredmények értékelése során a következők öt főkategóriát képeztünk a válaszokból:

1) **Általánosan meghatározott probléma.** 761 személy adott olyan típusú választ, amelynél a nem tudja pontosan meghatározni a probléma lényegét, és általános kategóriákkal írta körül a problémát. Ilyen például a globalizáció, amelynek számos összetevője lehet, ugyanakkor mint fogalom értelmezhető. Hasonlóan idetartozónak véljük az ország békéjével és nyugalomával, a morális értékekkel vagy a jövőkép hiányával kapcsolatosan megfogalmazott válaszokat. (Ide soroltuk a kódutastás szerint a 11 + 12 + 13 + 16 + 17 + 18 + 20 + 21 + 22 + 24 + 26 + 27 + 29 + 375 + 997 + 998 kódszámú válaszokat.)

E kérdés csupán azért érdemel némi figyelmet, mert a 92%-ban hiányzó válaszok elég riasztó képet festenek a magyar lakosságról. Bizony nem nagy örömmel értelmezzük az ilyen mérvű válaszhiányt, de alig lehetett más-

7. számú táblázat

Az ország problémáiról általánosságokban gondolkodik (K3)

kódszám	probléma	szám	%
17	egyház, valláspolitikai	3	0,4
24	sporttal kapcsolatos problémák	3	0,4
11	globalizáció	7	0,9
26	honvédelmi, katonai kérdések, katonai szolgálat	7	0,9
18	kulturális élet fejlesztése	13	1,7
29	népesség csökkenése, kevés a gyerek	14	1,8
16	közigazgatás, önkormányzatok, az önkormányzatok anyagi helyzete	18	2,4
12	béke, nyugalom	32	4,2
22	oktatásügy helyzete	33	4,3
20	infrastruktúra, útépités, közlekedés, úthálózat	35	4,6
27	jövőkép hiánya, kilátástalanság	40	5,3
21	lakáshelyzet	49	6,4
375	környezetvédelem	70	9,2
13	morális kérdésekkel kapcsolatos vélemény	357	46,9
997	rengeteg probléma, fel sem lehet sorolni	16	2,1
998	egyéb, besorolhatatlan válasz	64	8,4
összesen		761	100,0

ként felfogni ezt a jelenséget, mint hogy a magyar lakosság számára az „ország” helyzete nem sokat jelent. Számára az „ország” problémái nem jelennek meg megfogalmazható formában. Legfeljebb politikaipárt-ügyként, de akkor is bizonyára csak úgy, ha az a párt a helyi szinten aktívan megjelenik, s ez esetben a „homo localis” a lokális karakterisztikát nagyjíja fel országos dimenzióba.

2) **Politikai** típusú problémameghatározás. Ebben a körbe 1377 választ soroltunk, elsősorban azokat, amelyek a politikai terminusok szintjén mozgó, sokszor aktuálpolitikai meghatározásokkal írták körül az általuk legfontosabbnak tartott országos problémák lényegét (23 + 400 + 401 + 403 + 450 + 456 + 458 + 475 kódszámú válaszok).

Az „ország” gondjait az általánosságok szintjén megemlítők fele (46,9%) moralizált.

Nem sokkal tért el az aktuálpolitikai választ adók köre, ahol ismét csak a válaszolók fele (46,7%) az általános politikai helyzettel kapcsolatos problémákat említett, egy további 30% a kormányt kritizálta, és aránylag sokan (16,6%) említették az EU-csatlakozással járó problémákat.

3) **Gazdasági** típusú válaszok. Ebben a körbe tartozott 1413 válasz, azok, amelyek elsősorban gazdasági terminusokban fogalmazzák meg az országos problémákat (például a feketegazdaság, létbiztonság, adóreform,

8. számú táblázat

Aktuálpolitikai válaszokat ad (K3)

kódszám	probléma	szám	%
475	lővároscentrikusság	3	0,2
400	általános külpolitikai problémák	11	0,8
23	demokrácia helyzete, emberi jogok	17	1,2
403	a magyarsággal, határokkal kapcsolatos	29	2,1
456	az ellenzékkel kapcsolatos problémák	37	2,7
401	EU-csatlakozás	229	16,6
450	a kormánnyal kapcsolatos problémák	408	29,6
458	az általános politikai helyzettel kapcsolatos problémák	643	46,7
összesen		1377	100,0

9. számú táblázat

Az ország problémáira gazdasági típusú válaszokat ad (K3)

kódszám	probléma	szám	%
153	a feketegazdaság virágzása	3	0,2
110	adóreform, adók mérséklése	11	0,8
111	vállalkozók támogatása, vagy a nem megfelelő támogatás	12	0,8
108	piaci, tőzsdei helyzet	36	2,5
425	a mezőgazdasággal kapcsolatos problémák	253	17,9
10	létbiztonság/létbizonytalanság	405	28,7
101	gazdasági, pénzügyi helyzet	693	49,0
összesen		1413	100,0

vállalkozók támogatása, piaci, tőzsdei helyzet stb.). Nagy valószínűséggel ezek a válaszok a válaszadót foglalkoztató saját problémákat is jelzik (10 + 101 + 108 + 110 + 111 + 153 + 257 + 425 kódszámú válaszok).

A gazdaság témakörében a válaszolók fele általánosságot említett. Ezt követte a (saját!) létbiztonságukat/létebizonytalanságukat felpanaszolók 28,7%-a. Dobogós helyezéssel még a mezőgazdaság problémájának említése, ami szorosan összecseng a lakóhelynél említett rossz közérzettel.

4) **Szociális** típusú válaszok. Idesoroltuk azt a 4592 választ, amely a munkanélküliséggel, a támogatási rendszerrel, a munkahelyteremtéssel, az idősök és a nyugdíjasok helyzetével, cigánykérdéssel stb. kapcsolatosan foglalmazta meg az országot érintő legfontosabb gondot (100 + 150 + 151 + 152 + 200 + 201 + 202 + 275 + 325 + 350 + 351 + 352 + 353 kódszámú válaszok).

10. számú táblázat
Az ország problémáira szociális típusú válaszokat ad (K3)

kódszám	probléma	szám	%
352	rasszizmus, kisebbségek és idegenek gyűlölete	10	0,2
353	külföldiekkel kapcsolatos problémák	12	0,3
201	családok helyzete, családok támogatása	21	0,5
152	foglalkoztatással kapcsolatos problémák	37	0,8
350	szociális problémák, hajléktalanok	40	0,9
351	cigánykérdés, kisebbség	68	1,5
202	kisebbségi csoportok helyzete, támogatása	106	2,3
325	az egészségügy helyzete	281	6,1
150	a bérek olcsónak, nyugati szintű bérek hiánya	286	6,2
200	nyugdíjasok, idősök helyzete, nyugdíj	290	6,3
100	életszínvonal, megélhetés, órák	689	15,0
275	társadalmi feszültségek, problémák	805	17,5
151	munkanélküliség, munkahelyteremtés	1947	42,4
összesen		4592	100,0

Az ország legsúlyosabb problémáit szociális jellegűnek tekintőknek kevesebb mint a fele (42,4%) a munkanélküliség és a munkahelyteremtés hiányosságait panaszkolta. A szociális típusú válaszok sorában a második legnagyobb témakör a „társadalmi feszültségek, problémák”, illetve azt szorosan követi az életszínvonal említése.

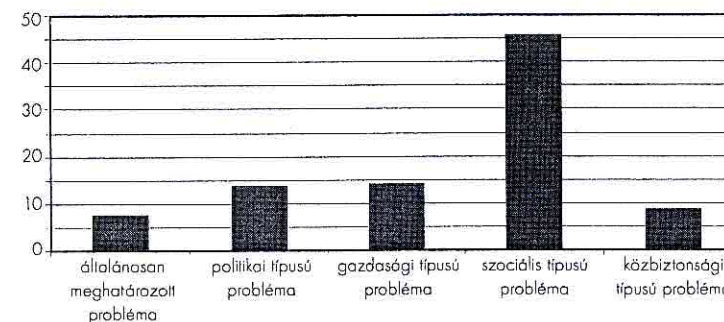
5) **Közbiztonsági** problémák. Kategóriánk szerint 870 válasz tartozott e körbe. Ebbe a körbe tartoznak a halálbüntetéssel, a szervezett bűnözéssel, a közbiztonság helyzetével, a jogi kiskapukkal, a bíróságokkal kapcsolatosan megfogalmazódott problémák. Ezt ugyan csak feltételezzük, de úgy véljük, hogy az ilyen típusú válaszadók saját helyi tapasztalatai is vezették, amikor az országos problémákat jelölték meg (51 + 52 + 53 + 54 + 55 + 56 kódszámú válaszok).

11. számú táblázat
Az ország problémájára a közbiztonsággal kapcsolatos válaszokat ad (K3)

kódszám	probléma	szám	%
54	halálbüntetés visszadlítása	7	0,8
52	szervezett bűnözés	10	1,1
55	bíróságok, jogi kiskapuk, bürokrácia, törvénykezés	17	2,0
53	kábítószer és a drog terjedése	36	4,1
56	korruptió	303	34,8
51	közbiztonság helyzete, bűnözés	497	57,1
összesen		870	100,0

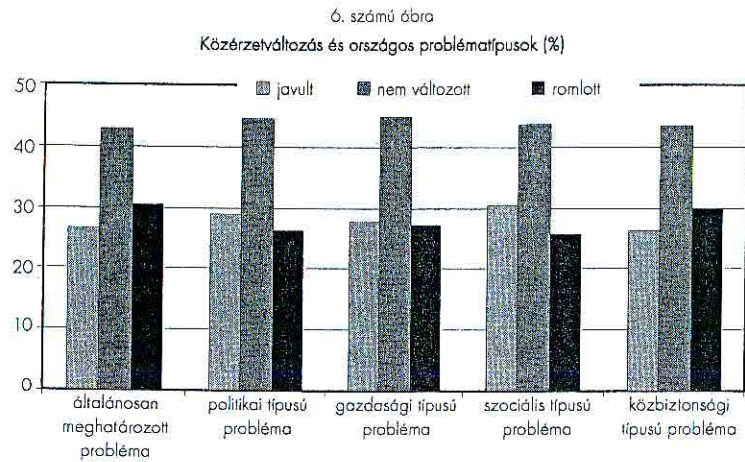
Az említett problémátáblázatokat összegezve megállapíthatjuk, hogy miután az általunk felállított problématiszlop minden egyes problématorozatában egyetlen említés emelkedik ki a többi közül, ezért joggal választottuk ki azokat az adott táblázatok fejléceként és az adott problématorozatot reprezentáló tipológiaelemeként (5. számú ábra).

5. számú ábra
Az ország legnagyobb problémája a megjelölt problématiszlop szerint (N = 10 020) (%)

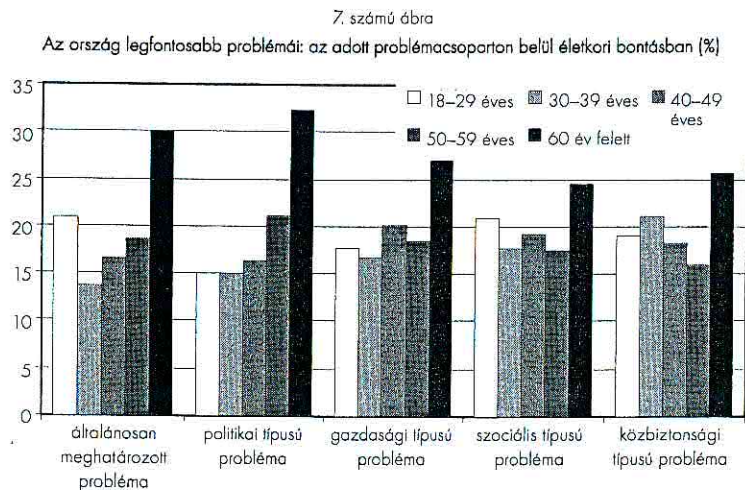

Az említett adatsorokat együttesen kezelve megállapíthatjuk, hogy a szociális típusú problémákat nagyságrenddel többször említették, mint a politikai, gazdasági vagy akár a különösebb konkrétumot nem tartalmazó általánosságokat – országos jelentőségű problémaként. Nem lenne nehéz levonni mindebből azt a következtetést, hogy a szociális problémát nagy valószínűséggel azok említik társadalmi méretű, országos bajnak, akiknek a helyzete romlott az elmúlt években. Csakhogy ez nem így van. E cáfolatot a közérzetváltozás és az országos problématiszlopok összevetése erősíti meg. A 6. számú ábra jelzi, hogy nincs ilyen értelmű összefüggés a két dimenzió között, vagyis az a) javult, a b) lényegében változatlan és a c) romló helyzetű válaszolók az egyes országos problémákat hasonló arányban említették (mindhárom görbe szinte vízszintes – öt százalékpontos eltéréssel belüli különbségekkel). Így tehát a szociális probléma említése

azért kiugró értékű, mert azok is e kérdéskört tartották legsúlyosabb országos problémának, akiknek a helyzete javult, és azok is, akiké romlott.

Az országos problémák megjelölésénél érdekes különbségeket találunk, ha életkori csoportok szerint vizsgáljuk az adatokat. Azt látjuk, hogy az ötven éven felüliek elsősorban politikai típusú problémameghatározással élnek, és ez különösen jellemző a 60 éven felüli korosztályra. Ugyancsak rájuk jellemzőbb, hogy a közbiztonsággal kapcsolatos kérdéseket a legfontosabb országos problémaként fogalmazzák meg. Az 50 éven alúiak az ország legfontosabb problémáit – nagyjából hasonló megoszlásban – inkább szociális, gazdasági vagy általánosan meghatározott problémáknak jelölik meg (7. számú ábra).

Lakóhely és biztonság

A K4 kérdésnél a megkérdezetteknek lehetőségük volt megjelölni azokat a nehézségeket, amelyeket a legfontosabbnak tartanak a saját lakóhelyükön. A vizsgálat során azokkal a problémákkal foglalkoztunk, amelyeket legáltalább egy megye válaszadóinak 1%-a problémaként jelölt meg.

Azok közül a megkérdezettek közül, akik **első helyen** említettek lakóhelyi problémát, 2865 olyan személy volt, akik olyan problémát említettek, amely az összes említés 1%-át meghaladja. (Az értékelésnél számításba vettük azokat a válaszokat is, amelyek nem tudtak helyi problémát megjelölni, jelzésértékűnek tartjuk ugyanis az ismerethiányt.) Még ebben a körben is összevontunk kategóriákat, mert az említések között több olyan is volt, amely hasonló helyi problémára utal. Az adatok értékelése során a következő kategóriákat használtuk, és az összesítésnél a következő megoszlásokat tapasztaltuk (12. számú táblázat).

12. számú táblázat
A válaszolók által az első helyen említett lakóhelyi problémák (N = 2865) (%)

nem tudja	12,4
munkanélküliség, munkaalkalom-teremtés, alacsony bérek	22,7
utak és közlekedés	10,4
közbiztonság/lopás	7,7
létbiztonság/szegénység	3,7
közlekedés	3,3
sok a cigány/hajléktalan	3,0
infrastruktúra/csatornázás	3,1
nincs probléma	2,6
zajártalom	1,4
önkormányzattal kapcsolatos	1,1

Azok a megkérdezettek, akiknek közérzete az elmúlt öt évben javult, jellemzően a 13. számú táblázatban felsorolt lakóhelyi problémákat jelezték.

Hangsúlyozzuk, hogy a legnagyobb helyi gondot – még az elmúlt öt évben a közérzetüket javulónak ítélik többsége számára is – a munkanélküliség és a munkahelyteremtés helyi problémái jelentik. E kategória kiugró jellege az adatokat megyei bontásban vizsgálva különösen szembetűnő.⁶

A szociális jellegű gondokat követi a közlekedés és az utak állapotának helyi problémája. Szintén a megyei adatokból tűnik ki, hogy ez a kategória a megyék fejlettségi szintjével és a válaszadók anyagi és közérzeti helyzetének javulásával egyre nagyobb arányban jelenik meg a problémák között.

⁶ A területi bontás során nyert eredményeket más alkalommal részletezzük. – A szerk. megj.

13. számú táblázat
Az első helyen említett lakóhelyi problémák
a válaszadók közérzet- és anyagi helyzet-változása alapján (%)

első helyen említett lakóhelyi problémák	közérzete			anyagi helyzete		
	javult N = 1845	nem változott N = 3211	romlott N = 2062	javult N = 1450	nem változott N = 3199	romlott N = 2435
nem tudja	15,7	17,9	17,8	15,3	18,5	17,0
munkanélküliség, munkahelyteremtés, alacsony bérek	30,2	31,5	34,1	31,7	29,6	35,0
utak és közlekedés	19,6	14,4	10,4	17,5	15,2	12,2
közbiztonság/lopás	10,8	10,3	11,3	10,9	11,3	9,8
létbiztonság/szegénység	3,6	5,2	6,4	4,0	5,0	6,0
közisztaság	5,2	4,9	3,9	4,7	5,1	4,1
sok a cigány/hajléktalan	4,5	4,0	4,4	5,3	3,8	4,1
infrastruktúra/csatornázás	4,0	4,4	4,4	4,0	4,3	4,6
nincs probléma	3,2	4,0	3,4	3,2	3,9	3,4
zajártalom	1,7	2,0	2,1	2,0	1,8	2,2
önkormányzattal kapcsolatos	1,5	1,5	1,7	1,4	1,5	1,7
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

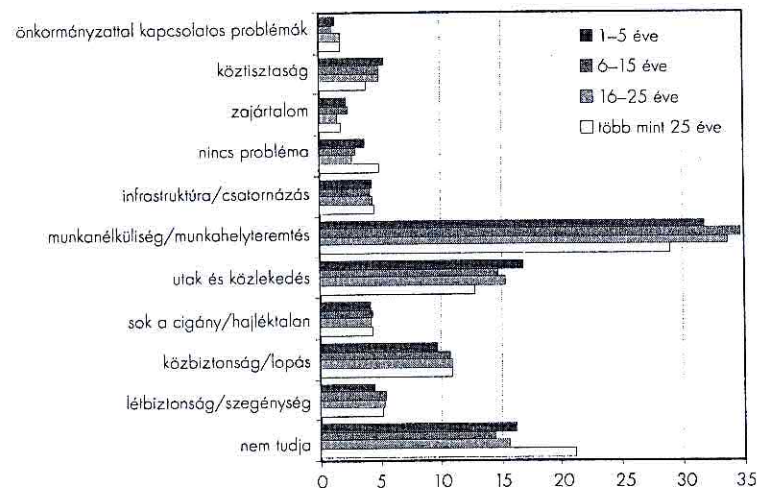
A közbiztonsággal és a lopás gyakoriságával kapcsolatos helyi gondot a válaszolók 10,8%-a jelzett.

Az első helyen említett lakóhelyi gondok körében az önkormányzattal kapcsolatosan említett problémáknál tapasztalható (bár mindössze 13 személy tartozik e körbe), hogy mind a közérzetüket, mind az anyagi helyzetüket javulóknak érzékelő személyek élték meg ezt helyi gondként. Azok között, akik sem az anyagi helyzetükben, sem a közérzetükben nem érezték változást, 31 személy hozta fel ezt a problémát. A mind az anyagi helyzetükben, mind a közérzetükben romlásról beszámoló megkérdezettek közül pedig 25-en szintén hivatkoztak arra, hogy az önkormányzat működési nehézségei helyi gondot jelentenek.

Ha a lakóhelyi problémák közül az első helyen megemlítettet vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy kb. 5%-os az érzékenységi küszöbe egyrészt a helyi tárgyi környezettel kapcsolatos gondoknak (közisztaság: 3,8-5,3%; zajártalom: 1,5-2,4%; infrastruktúra, csatornázás: 4,2-4,5%), másfelől a létbiztonsággal és a szegénységgel kapcsolatos problémáknak (4,5-5,4%). Kb. 10%-os az érzékenységi küszöbe a közbiztonsági problémáknak, és ebben nincs eltérés a lakóhelyen élés tartamától függően. Érdekes, hogy a válaszolók között azoknál emelkedik a „nincs probléma” válaszok aránya (bár az ilyen választ adók aránya összességében sem éri el az 5%-ot), akik legalább 25 éve laknak jelenlegi lakóhelyükön (8. számú ábra).

Feltűnő viszont, hogy a 15%-ot meghaladja a „nem tudom” válaszok aránya. Ez a válasz még érthető az 1-5 éve beköltözők esetében, viszont kü-

8. számú ábra
Első helyen említett helyi probléma/Hány éve lakik a lakóhelyen
(N = 7063) [Sz70/Probl_1.] (%)

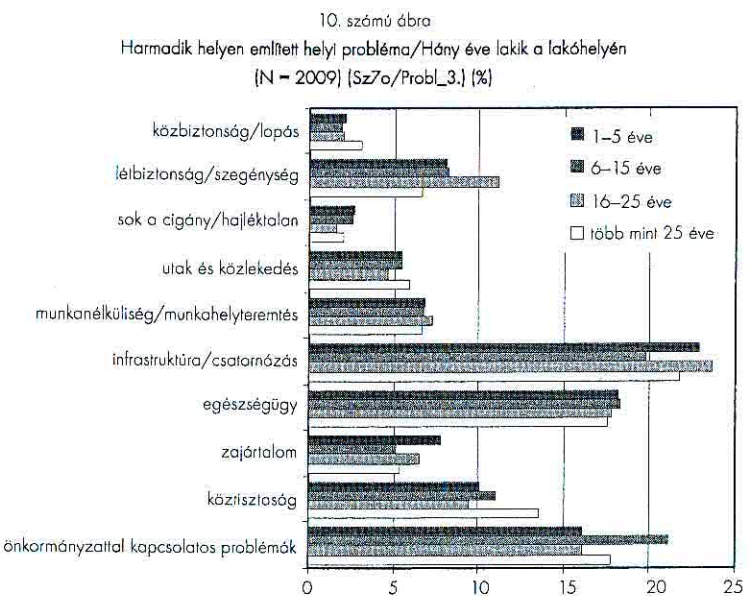
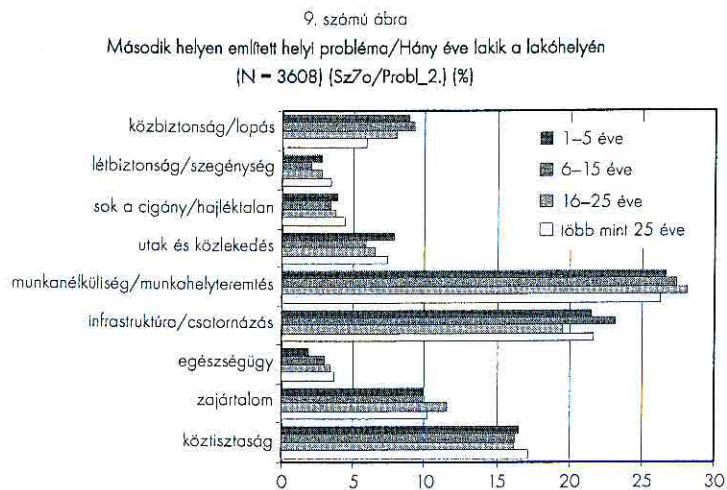

lönösen a 25 éve egy helyen lakó válaszadónál emelkedik a megosztással továbbra is a munkanélküliséggel és a munkahelyteremtéssel kapcsolatos aggodalmak; a válaszolók kb. 30%-a tekintette ezt a problémát helyi gondnak. Különösen a 6-15 éve helyben lakók tekintették problémának (34,7%), de minden csoport számára megoldandó helyi nehézség. Az említett vélekedést nagy valószínűséggel befolyásolja az országban az elmúlt 10-15 évben lezajlott jelentős mértékű belső migráció is, amit az ország egyes régióiban megfogyatkozó munkaerőmunkaerő is ösztönöztek.

A második helyen említett helyi problémák körében 25-27%-os megosztással továbbra is a munkanélküliséggel és a munkahelyteremtéssel kapcsolatos gondok szerepelnek (9. számú ábra).

E körben sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak már a helyi generális infrastruktúrával kapcsolatos problémák. Csak a másodikként említett helyi nehézségek között jelenik meg az egészségüggyel kapcsolatos probléma, s mind a másodikként, mind a harmadikként (10. számú ábra) említett gondok között kb. 5%-os nagyságrendet jelezve.

Az első-második-harmadik említések között az első helyen a foglalkoztatás, a második említések között a fizikai környezet a hangsúlyos. Itt jelenik meg a közbiztonság is. A harmadik említésekben feltűnő problémakör már az emberekkel kapcsolatos, s jelentheti a szegénységet, a cigányok na-

gyobb számát. Érdekes viszont, hogy az emberek egyharmada nem tudott két helyi problémát említeni, kétharmada pedig nem tudott három helyi problémát felsorolni.

Ha az említések gyakorisága alapján állítjuk fel a sorrendet, akkor a helyi problémák között a munkával, a foglalkoztatással kapcsolatos probléma fogalmazódik meg a leghangsúlyosabban. Ez jelentheti azt, hogy a helyi problémák között valóban kiemelkedő a munkaalkalom hiánya, de könnyen lehet,

hogy a válaszoló saját személyes problémáját vetíti ki helyi problémaként. Mindenesetre ez felveti azt a kérdést, hogy miközben az önkormányzatok mint legnagyobb foglalkoztatók, munkáltatók, amúgy is jelentős szerepet töltenek be a helyi foglalkoztatáspolitikában, a helyi lakosok számára ez vajon miért nem észlelhető. A válaszokból nem tükröződik az sem, hogy lennének hatékonyan működő térségfejlesztő programok, miközben évek óta számos kormányzati és nem kormányzati erőfeszítés irányul e probléma kezelésére. E válaszhány, véleményünk szerint, kiválóan alátámasztja azt a helyesnek bizonyuló EU-s szándékot, hogy az EU-ból pályázható szociális célú támogatásokat lényegében a „munkahelyproblémá”-ra fűzik fel, és a munkahelyteremtés eredményeképpen várható anyagi/jövedelmi stabilitás megteremtése útján kívánják könnyíteni a szociális problémákat. (A munkanélküliség problémájának említése, kettő kivétellel valamennyi megyében meghaladja az 5%-os értéket.) A második legelterjedtebb probléma a munkahelyteremtés támogatásának hiánya. A munka szónak nagy hívéreje van minden megyében, bár kisebb ott, ahol a munkanélküliség nem jelentős probléma. Úgy tűnik, hogy e gondok kezelése szinte sehol sem elegendő, mert a helyi lakosok nem érzékelik a hatását. Ahol nagy a hivatalos munkanélküliségi ráta, ott mindenütt első helyen említették a munkanélküliség problémáját.

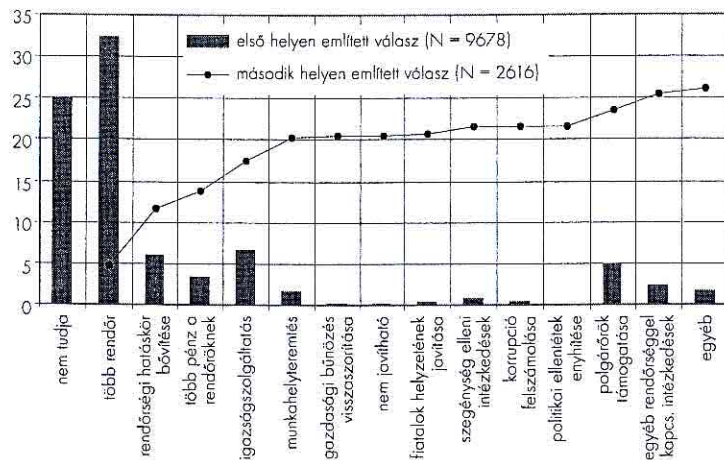
Különösen érdekes, hogy második helyre került a „nem tudja” válasz, amelynek többféle értelme is lehet. Lehet, hogy nincs „helyi gyökere” a válaszadónak. A helyi problémák között nem jelent meg a helyi politizálás. Ennek nagy valószínűséggel az az oka, hogy a politizálás tevékenységét „országos” kérdésnek és nem helyi tevékenységnek tekintik a válaszadók, a helyi problémák között inkább az életfeltételeket tartják fontosnak. Vagyis nem érzik annak lehetőségét sem, hogy a helyi politikai életben történő közösségi részvételükkel jobban befolyásolhatnák az életfeltételeiket, mint egyéni erőfeszítéseikkel.

Biztonsághiány és problémakezelés

A biztonságérzet-hiány orvossága a bűnmegelőzési aktivitás. Értelmezésünkben ez a kezelési mód passzív és aktív is lehet. Passzív bűnmegelőzési aktivitást jelez a beletörődés, a problémák megoldásának másra hátrítása. A bűnmegelőzési aktivitás az események várható bekövetkezése előtt próbál meg valamit tenni a kedvezőtlen fejlemények elhárítására. A rendelkezésre álló adatok különböző szempontú vizsgálatával próbáltunk meg választ keresni arra, hogy e cselekvési alternatívák közül melyik jellemző inkább a magyar lakosságra.

Elsőként azt vizsgáltuk meg, hogy a megkérdezettek hogyan javítanák a közbiztonságot (11. számú ábra).

11. számú ábra
Hogyan javítaná a közbiztonságot? (%)

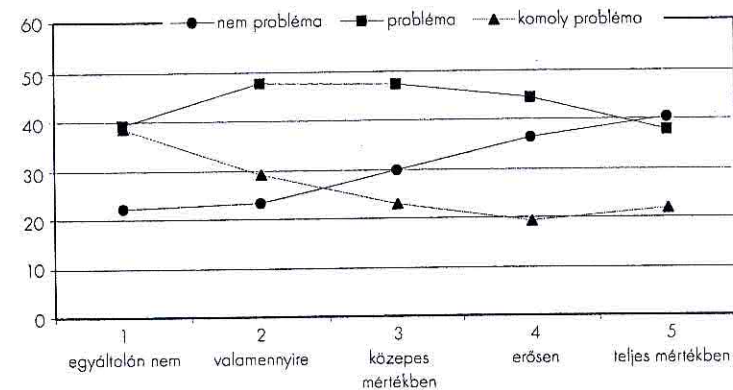

A kérdésre első helyen adott válaszokból egyértelműen a rendőrségi források megerősítésének szándékára (azaz bűnmegelőzési passzivitásra) lehet következtetni.⁷ A második helyen jelennek meg a szociális típusú bűnözéskezelési megoldások. Bár az is feltűnő, hogy a válaszolók negyede nem tudta megmondani, hogy mit tudna tenni a közbiztonság javítása érdekében. Ez különösen a K5 kérdéssel egybevetve érdekes, amelyre a válaszolók jelentős része azt válaszolta, hogy nem tudja, vagy nem képes a rendőrség a közbiztonságot szavatolni. Az e kérdésre adott válaszokból nem olvasható ki, hogy ez azért van így, mert a rendőrségnek nincs elég forrása e feladat ellátására, vagy pedig azért, mert a kérdezt úgy gondolja, hogy nem csupán a rendőrségnek van/lehet szerepe a közbiztonság biztosításában. A válaszokból az is kikövetkeztethető, hogy a válaszadó csak rendőrkapitányként tudta lefordítani magának a kérdést. Ugyanakkor az is egy lehetséges magyarázat, hogy a válaszadó sokkal szorosabb kapcsolatot feltételez az önkormányzat és a rendőrség között, mint amekkora valójában létezik, és nincs tudomása arról, hogy az erős centrális irányítással működő rendőrségnek a napi gyakorlatban milyen a kapcsolata a helyi önkormányzattal. Érdekes, hogy a polgárokat a válaszolók 5%-a említette, ami a rendőrségi tevékenységgel való szoros összefüggést jelezheti az emberek gondolkodásában.

Külön megvizsgáltuk azokat a válaszokat, amelyek a közbiztonságot helyi problémaként definiálták (az 1–2–3. helyen említették). E válaszadóknak

⁷ A rendőrség szerepét a Dunavölgyi Szilveszter által jegyzett tanulmány részletesen elemzi (85. o.).

12. számú ábra
A bűnözés mint helyi személyes probléma és a rendőrség szerepe a közbiztonság garantálásában (K5/K36_1.) (%)

a rendőrségnek a közbiztonság garantálásában betöltött szerepéről alkotott véleményét mutatja a 12. számú ábra.

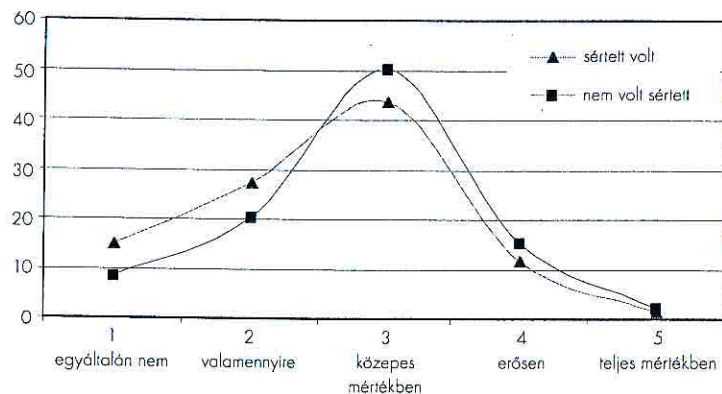
Azok, akik számára a bűnözés nem jelent személyesen észlelt helyi problémát, úgy vélik, hogy a rendőrség gyakorlatilag kézben tartja e problémát, kezelésére képes, és a helyi közbiztonságot garantálni tudja. Ezek az emberek azt is gondolhatják, hogy számukra azért nem jelent a helyi bűnözés problémát, mert a rendőrség hivatása magaslatán áll. Elképzelhető azonban az a magyarázat is, hogy ezeknek az embereknek még nem volt kapcsolatuk a rendőrséggel, s ezért alakítanak ki a rendőrség lehetőségeiről igen kedvező képet.

Ezzel szemben, aki úgy gondolja, hogy a bűnözés probléma vagy komoly helyi probléma, az már koránt sincs ilyen jó véleménnyel a rendőrség közbiztonsági tevékenységéről, és a válaszolók úgy nyilatkoztak, hogy a rendőrség viszonylag kevésbé képes a számukra személyi és helyi problémát jelentő helyi bűnözés problémáját megoldani. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy ezzel a véleménnyel nem a rendőrség egész tevékenységét minősíthették a válaszadók, csupán a közbiztonság garantálását illető képességet.

Miközben arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a lakosság miként vélekedik a rendőrség közbiztonsági tevékenységéről, belefutottunk egy definíciós problémába. Nevezetesen abba, hogy amikor az embereket nyílt kérdéssel megkérdezzük arról, hogy „mit tartanak legsúlyosabb helyi problémának”, és a válaszok rangsorában harmadik helyen a közbiztonság áll, akkor vajon e válaszok a kutatói fogalomhasználattal hasonló, vagy azzal ellentétes módon értelmezik-e a közbiztonság fogalmát. Ha ugyanis nem, akkor az előbbi kérdés értelmezése könnyen félrevezető lehet. Ezt az értelmezési dilemmát

úgy véltük feloldani, hogy a közbiztonság fogalmát illetően külön kezeltük a „bűnözés” és a „helyi civilizálatlanság/környezeti rendezetlenség” (public disorder) tartalmait. Ez utóbbiba értettük, ha a válaszoló tapasztalatai szerint helyileg jellemző: a nagy utcai zaj, a nagy forgalom, a szemét és szennyezettség az utcákon és a zöldterületeken, a hajléktalanok, kéregetők, részegesek, cigányok, drogfogyasztók, az unatkozó és semmittevő fiatalok, a túl sok külföldi és menedékjogra pályázó jelenléte, illetve a fegyelmetlenül vezető autósok hada. Másrészt viszont azt a feltevést is igazolni vagy elvetni kívántuk, hogy a viktimizációs érintettség miatt létrejövő tényleges rendőrségi tapasztalatok hiányában mondják-e a válaszolók, hogy a rendőrség jól dolgozik, és azok pedig, akiknek már volt dolguk a rendőrséggel, kevésbé adnak pozitív referenciákat róla.⁸ Ezért keresztábrát készítettünk az áldozatoknak a rendőrségről alkotott véleményéről (13. számú ábra).

13. számú ábra
Sértett volt–nem volt sértett, és mit gondol a rendőrség közbiztonság-garantálási képességéről (VICTIMOE/K5) (%)

Az ábra világosan mutatja, hogy nem különbözik a rendőrség-képe azoknak, akik már voltak sértettek és ebből következően volt dolguk a rendőrséggel, azoktól, akik még nem voltak sértettek, és ebből következően feltehetően nem nagyon volt dolguk a rendőrséggel. A két görbe futása közel azonos, és csupán egyáryalatnyit tér el egymástól az attitűdskála kétharmados értékénél. Annál alacsonyabb értéknél az áldozatok aránya magasabb, míg az annál feljebbi sávban a sértetté nem váltak aránya nagyobb, ami azt jelenti, hogy szinte alig befolyásolja a sértetté válás és az ezzel kapcsolatos

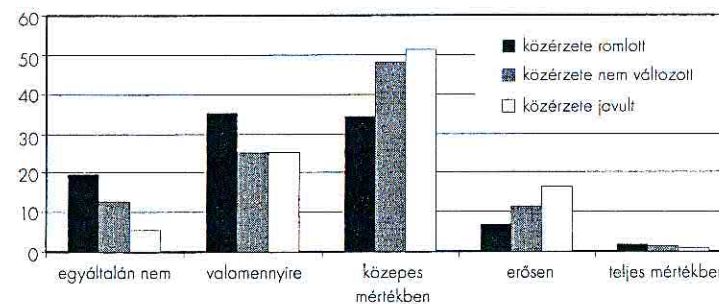
⁸ A megkérdezés előtt már viktimizálódott és korábban még áldozottá nem vált személyek összehasonlító vizsgálatával Barabás Tünde tanulmánya foglalkozik részletesen (157. o.).

személyi érintettség a rendőrség közbiztonsági munkájáról alkotott lakossági képet.

Összefüggésbe hoztuk a K1b és a K5 kérdéseket, annak érdekében, hogy igaz-e, hogy azok gondolkodnak rendpárti módon, akik helyzetüket javulónak érzik, és fordítva.

A helyi problémák körében összesen 1736 válaszadó említette meg a közbiztonság vagy a lopás problémáját, első (N = 767), második (N = 607) vagy harmadik helyen (N = 362).

14. számú ábra
A helyi probléma elsődlegesen közbiztonsági arra adott válaszal, hogy a rendőrség képes-e a közbiztonság garantálására (N = 865) (K5/K1BOSS/K3_KO.) (%)

A kérdést abból a szempontból is megvizsgáltuk, hogy a válaszadók mit gondolnak arról, hogy a rendőrség képes-e garantálni a közbiztonságot. (Figyelem: itt nem a „köz biztonság”-nak garanciájára kérdeztük rá!) Kíváncsiak voltunk arra, hogy a vélemények változnak-e annak fényében, hogy a válaszadó közérzete miként alakult az elmúlt öt évben. Az ábra azt mutatja, hogy valóban azok gondolkodnak rendpárti módon, akiknek a közérzete javult az elmúlt öt évben. Ők nagyobb gyakorisággal hisznek abban, hogy a rendőrségnek jelentős szerepe van a közbiztonság elfogadható szintjének fenntartásában. A közérzetüket változatlanoknak érzők ambivalensen viszonyulnak ehhez a kérdéshez, és legnagyobb arányban közepes mértékű jelentőséget tulajdonítanak a rendőrség szerepének a közbiztonság garantálásában.

Ezek után felmerül a kérdés: ha ilyen ambivalens módon viszonyulnak a megkérdezettek (különösen a helyzetüket romlónak érző válaszadók) a rendőrség közbiztonság-garantálási képességéhez, ki lehet az a szereplő, aki a számukra a bizsónságot garantálja?

A kérdezettek döntő többsége válaszolt a polgárőrség feladatát firtató kérdésre.⁹ Mindössze 1400 személy nem tudott a kérdésre válaszolni, mások

⁹ E témakörrel részletesebben a Dunavölgyi Szilveszter által jegyzett, elsősorban a rendőrség kérdéskörét részletező tanulmány foglalkozik (85. o.).

viszont több feladatot is megjelöltek. A polgárőrség feladataival kapcsolatos kérdésnél a többes válaszokat is figyelembe vettük. A kérdőív e kérdésnél ugyanis nem kínált fel többes válaszlehetőséget, ezért (vagy egyéb ismerethiány okán) a kérdezettek döntő többsége csak egy választ adott. Ugyanakkor több mint 2500 megkérdezett második helyen is említett választ, és néhányan harmadik feladatát is ismerték a polgárőrségnek. A többes említések is fontosak, annak ellenére, hogy a harmadik helyen már elenyészően kevés (1% alatti) volt a válaszok aránya. Ezért a válaszok összevonása mellett döntöttünk (14. számú táblázat).

14. számú táblázat
A válaszadók véleménye a polgárőrség feladatairól

feladatok	elsőként említett	másodikként említett	harmadikként említett	halmozódással összesen	%
közbiztonság javítása	3706	647	59	4 412	39,4
segítik a rendőröket	2843	916	80	3 839	34,2
járőrözés, polgári védelem	1476	754	123	2 353	21,0
bűnözők elfogása	201	152	14	367	3,3
veszélyes elemek ellenőrzése	42	57	25	124	1,1
parkoló autók ellenőrzése	16	12	0	28	0,2
cigányok felügyelete	7	1	0	8	0,1
egyéb	59	16	4	79	0,7
összesen	8350	2555	305	11 210	100,0

A kérdésre adott válaszok összevonása alapján megállapítható, hogy helyesen látják az emberek a polgárőrség feladatait, hiszen elsősorban a rendőrség civil segítőt érzik bennük, és csak viszonylag kevés a számukra valóban rendőri feladatot szánó aránya. A válaszadók fele (52,3%) úgy tudja, hogy működik helyi lakókörnyezetében is polgárőrség, 31,6%-uk azt mondta, hogy nem tud helyi polgárőr szervezetről, és mindössze 15%-uk állította, hogy egyáltalán nincsenek ismeretei erről. A válaszadók felét tehát saját, helyi tapasztalata is befolyásolta a polgárőrség feladatainak megjelölésében. Éppen ezért érdekes, hogy nincs jellemző különbség azok között a válaszolók között, akiknek lakóhelyén működik és akiknek lakóhelyén nem működik polgárőr szervezet; mindkét csoport egyforma feladatot szán a polgárőrségnek.

Az adatokat megvizsgáltuk abból a szempontból, hogy a megkérdezettek milyen módon erősítik biztonságukat.¹⁰ Miután fontosnak tartottuk a közérzet vizsgálatát, ennél a kérdésnél is ebből a szempontból kategorizáltuk a megkérdezetteket, különösen arra tekintettel, hogy mindössze 54 válaszoló volt, aki nem tudta/kívánta a közérzetváltozásával kapcsolatos kérdést meg-

¹⁰ Az önkéntes biztonságfokozással a kötet több más tanulmánya is foglalkozik, mégis elsősorban Kó József idevonalkozó elemzésére utalunk (57. o.).

válaszolni. A K39_1-7. kérdésre adott válaszok között többszöröződés is lehet, mivel a válaszadók több eszközzel is védekezhetnek a sértetté válás ellen, illetve többféle eszközzel kapcsolatosan mondhatták azt, hogy azokat nem alkalmazzák. A teljes mintában a 15. számú táblázatban látható említések történtek a biztonsági eszközökkel kapcsolatosan.

15. számú táblázat
A válaszadók (teljes minta) által alkalmazott biztonsági eszközök

védekezési mód	védekezik	igen (%)	nem védekezik	nem (%)
biztonsági zár	6 568	42,1	3 345	7,6
hevederzár	2 268	14,5	7 645	17,4
rács	1 226	7,9	8 687	19,8
helyi riasztó	611	3,9	9 302	21,2
ügyeleti riasztó	149	1,0	9 764	22,3
házőrző kulya	4 788	30,7	5 125	11,7
összesen	15 610	26,2	43 868	73,8

A megkérdezettek közül 2692 (26,9%) személy mondta azt, hogy közérzete javult az elmúlt öt évben. Az adatok azt mutatják, hogy a javuló közérzetű megkérdezettek 4387 esetben említették, hogy valamilyen szituációs bűnmegelőzési eszközzel védekeznek a sértetté válás ellen (16. számú táblázat).

16. számú táblázat
A közérzetüket javulónak érző megkérdezettek által alkalmazott biztonsági eszközök

védekezési mód	védekezik	igen (%)	nem védekezik	nem (%)
biztonsági zár	1874	42,7	588	5,7
hevederzár	682	15,5	1 780	17,1
rács	317	7,2	2 145	20,7
helyi riasztó	210	4,8	2 252	21,7
ügyeleti riasztó	46	1,0	2 416	23,3
házőrző kulya	1258	28,7	1 204	11,6
összesen	4387	100,0	10 385	100,0

4414 (44,1%) megkérdezett mondta azt, hogy közérzete nem változott az elmúlt öt évben. Ők összesen 6909 esetben említették, hogy védekeznek bűnmegelőzési eszközzel (17. számú táblázat).

17. számú táblázat
A közérzetüket változatlanak érző válaszadók által alkalmazott biztonsági eszközök

védekezési mód	védekezik	igen (%)	nem védekezik	nem (%)
biztonsági zár	2889	41,8	1 029	6,2
hevederzár	1019	14,7	2 899	17,5
rács	554	8,0	3 364	20,3
helyi riasztó	252	3,6	3 666	22,1
ügyeleti riasztó	63	0,9	3 855	23,2
házőrző kulya	2132	30,9	1 786	10,8
összesen	6909	100,0	16 599	100,0

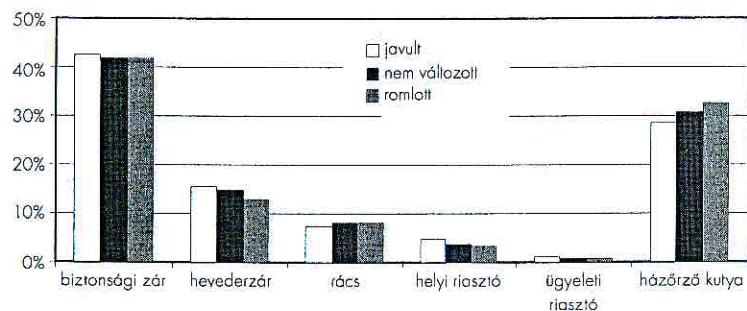
2860 (28,5%) személy mondta azt, hogy közérzete romlott az elmúlt öt évben, és ezek a megkérdezettek összesen 4219 esetben említették védekezőeszköz alkalmazását (18. számú táblázat).

18. számú táblázat
A közérzetüket romlónak érző válaszadók által alkalmazott biztonsági eszközök

védekezési mód	védekezik	igen (%)	nem védekezik	nem (%)
biztonsági zár	1769	41,9	712	7,4
hevederzár	554	13,1	1927	19,9
rács	343	8,1	2138	22,1
helyi riasztó	139	3,3	2342	24,2
ügyeleti riasztó	38	0,9	2443	25,3
házőrő kulya	1376	32,6	110,5	1,1
összesen	4219	100,0	9673	100,0

Azt vártuk, hogy a védekezőeszközök nagyobb gyakoriságú alkalmazása is valamilyen módon megjelenik abban, hogy javult, illetve romlott a megkérdezettek közérzete. A 15. számú ábra alapján azonban úgy tűnik, hogy nincs szignifikáns különbség a védekezőeszközök típusainak eltérő alkalmazásában a különböző közérzetű csoportok között. Talán egyetlenként a házőrő kutyá tartása tűnik különbségnek, azaz a közérzetüket változatlanok vagy romlónak érzékelők biztonságuk erősítése érdekében hajlamosabbak a kutyatartásra. (Erre a kérdésre a későbbiekben még visszatérünk.)

15. számú ábra
Közérzet változása és a biztonsági eszközök típusai

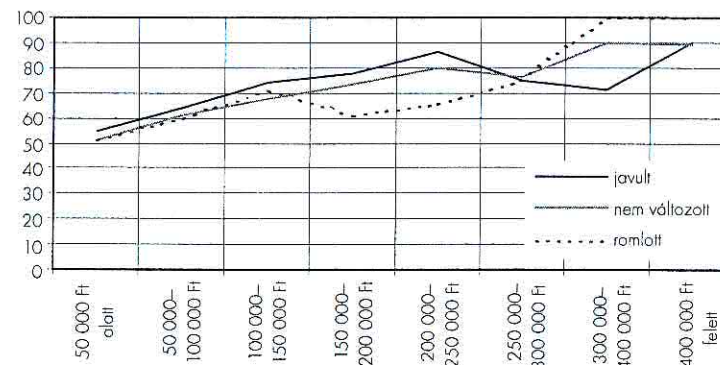
Nem kétséges, hogy az anyagi lehetőségek meghatározzák a „megvásárolható” biztonság minőségét. Arra voltunk tehát kíváncsiak, hogy a nettó családi jövedelem miként befolyásolja az egyes biztonsági eszközök alkalmazását.

Összesen 8861 volt azoknak a megkérdezetteknek a száma, akik mind közérzetüket meghatározták a felmérés során, emellett azt válaszolták, hogy alkalmaznak valamilyen biztonsági eszközt, és ezenfelül választ adtak a ha-

vi nettó családi jövedelem kérdésére is. A javuló közérzeti kategóriában 2462, a nem változott kategóriában 3918 és a romló közérzet kategóriájában 2481 említést tapasztaltunk a biztonsági eszközökkel kapcsolatban. A rendelkezésünkre álló adatok alapján megvizsgáltuk, hogy az egyes jövedelmi kategóriákban van-e eltérés az említések között. Nem olyan eltérésekre gondolunk, hogy a magasabb jövedelmi kategóriákban szereplők nagyobb valószínűséggel engedhetik meg maguknak a költségesebb biztonsági eszközök alkalmazását, hiszen ezzel nem mondanánk túl sokat. A mintában egyébként is elenyésző arányban (1,5%) fordult elő az ügyeleti rendszerbe bekötött riasztórendszer említése. Inkább azt vizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a közismert védekezőeszközök között és a jövedelmek nagyságának növekedése között.

A biztonsági zárral történő védekezés még a legalacsonyabb jövedelmi kategóriákban is meghaladja az ötven százalékot (16. számú ábra).

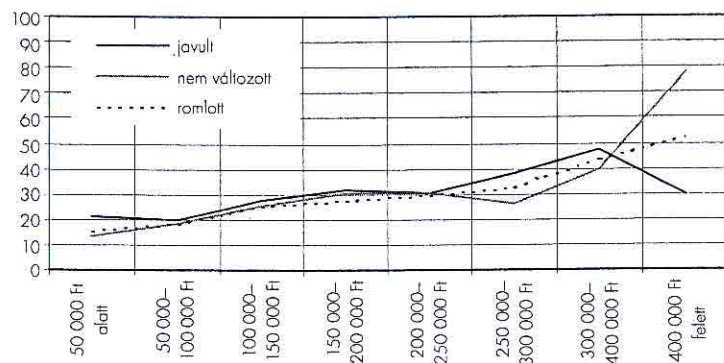
16. számú ábra
Védekezés módja: biztonsági zár (%)

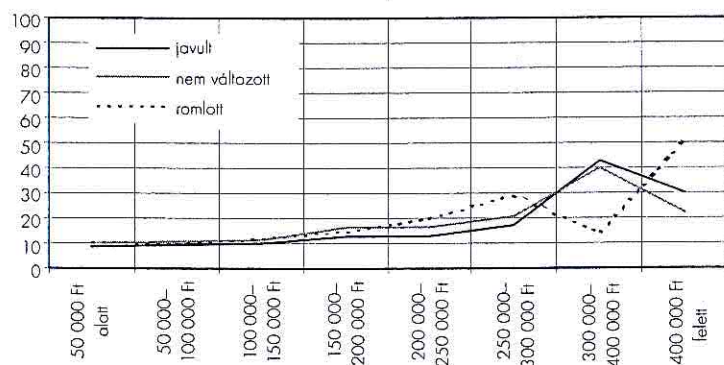
Felülően alacsony a hevederzárrel védekezők aránya: még a 250 ezer forint jövedelmi kategóriában sem haladja meg a 30%-ot, és jellemzően nincs különbség a közérzetüket eltérően érzékelők szempontjából. Érdekes, hogy a magasabb jövedelmi kategóriákban a hevederzár a helyzetüket változatlanok érzők körében jellemző védekezőeszköz. Itt ugyanis eléri a 80%-ot, de a romló közérzetűeknél is meghaladja az 50%-ot (17. számú ábra).

A megkérdezettek a 150-200 ezer forintos jövedelmi kategóriákban egyaránt alacsony, kb. 10%-os arányban alkalmazzák az ajtó- vagy ablakrácsot védekezőeszközként. Ezek gyakoribb alkalmazása a magasabb jövedelmi kategóriákban válik jellemzőbbé, különösen a közérzetüket romlónak ítélik körében, ahol – 400 ezer forint feletti jövedelmi kategóriában – eléri az 50%-ot (18. számú ábra).

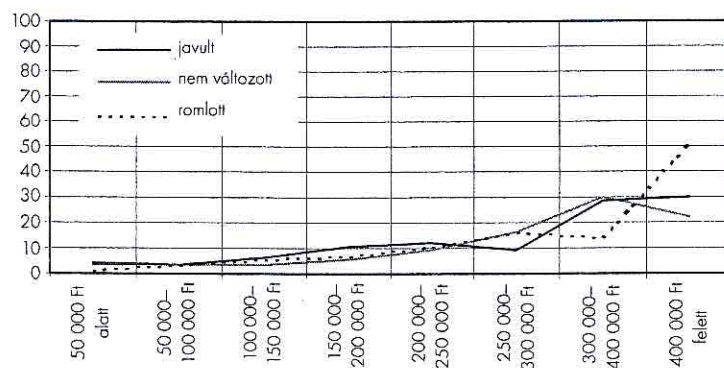
17. számú ábra
Védekezés módja: hevederzár (%)

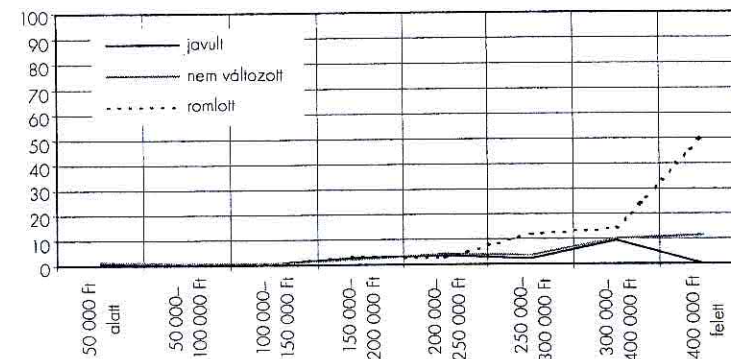
18. számú ábra
Védekezés módja: rács (%)

19. számú ábra
Védekezés módja: helyi riasztó (%)

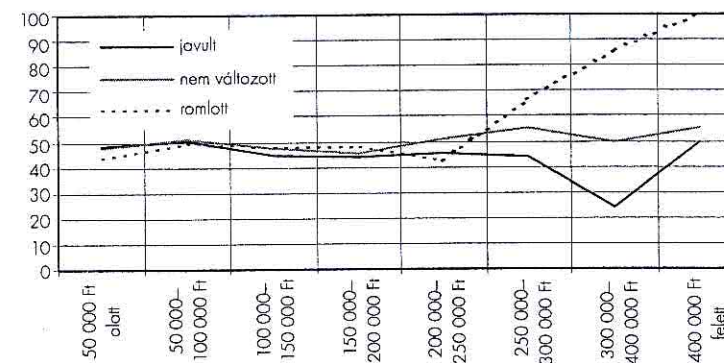
20. számú ábra
Védekezés módja: ügyeleti riasztó (%)

A helyi riasztó, illetve az ügyeletre bekötött riasztó alkalmazása a várt megoszlást tükrözi a mintában (19. és 20. számú ábra), és az adatok azt jelzik, hogy a költségesebb védekezési eszközök nem jellemzőek az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban. A helyi riasztó alkalmazása érzékelhető arányban csak a 250-300 ezer forint feletti, az ügyeletre bekötött riasztórendszer alkalmazása pedig a 400 ezer forint feletti jövedelmi kategóriákban jellemző. Mindkét esetben feltűnő, hogy a helyzetüket romlónak érző magasabb jövedelmi kategóriákba tartozók fele említette, hogy riasztóval védekezik.

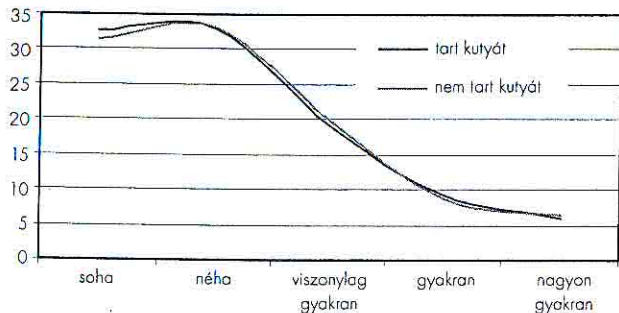
A kutyatartás mint védekezési mód a vizsgált minta felére jellemző, függetlenül a jövedelmi helyzettől és a közérzettől. Egyetlen kiugró jellegzetesség van e körben: a helyzetüket romlónak érzők a 200-250 ezer forintos jövedelmi kategóriától felfelé egyre jellemzőbben tartanak kutyát, és ez a legmagasabb jövedelmi kategóriában eléri a 100%-ot (21. számú ábra).

21. számú ábra
Védekezés módja: házőrző kutyá (%)

Úgy véljük, hogy a magyar kutyatartó háztartások körében a kutyatartás elsődleges oka az állatszeretet, és nem a nagyobb biztonságra törekvés. A 22. számú ábra ugyanis azt mutatja, hogy a kutyatartás független a betörés sértettjévé válás gondolatától. Még azok között sem jellemzőbb a kutyatartás, akik igen gyakran gondolnak arra, hogy betörés áldozatává válhatnak, mi több, nagyobb gyakorisággal tart kutyát olyan személy, akinél a betörés gondolata soha, vagy csak ritkán merül fel. Felvethető természetesen, hogy a kutyatartás a lakhatási feltételektől is függ: jellemzőbb a kertes, családi házakban.

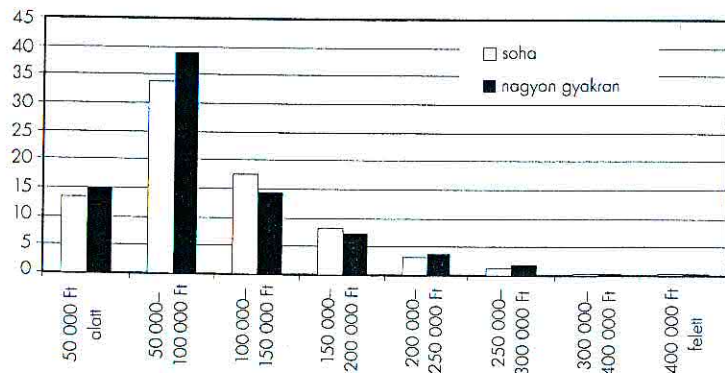
22. számú ábra
Lakásbetörés elleni védekező eszköze a kutyatartás? (%)

Ha megvizsgáljuk a valamilyen védekezési eszközt alkalmazókat abból a szempontból, hogy milyen gyakran gondolnak a betörés bekövetkezésének lehetőségére, azt tapasztaljuk, hogy e veszély gondolatának felbukkanása az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban jellemző. A magasabb jövedelmi kategóriákban elenyésző, ami betudható annak is, hogy ezekben a kategó-

23. számú ábra

A szituációs eszközzel védekezők betöréses lopástól való féltelme a jövedelmi kategóriák szerint (%)

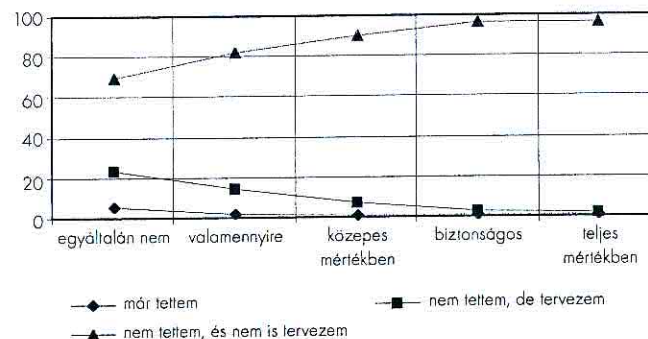
riákban a drágább és megbízhatóbb betörésgátló eszközök (például riasztó) a jellemzőbbek (23. számú ábra).

Mint láttuk, a megkérdezettek jelentős része technikai eszközökkel védekezik. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a bűncselekmények megelőzésének (de elkövetésének) lehetősége is a helyi környezetben, szomszédságban keresendő.

Megvizsgáltuk az adatokat abból a szempontból is, hogy vajon a helyi biztonságról alkotott értékítélet ösztönzi-e a helyi lakosokat lakóhely-változtatásra. Azt tapasztaltuk, hogy még a biztonság hiányát felpanaszoló 70%-a sem elköltözéssel kíván változtatni az általa kedvezőtlennek ítélt helyzetben (24. számú ábra). (Az értékelés e szakaszában eltekintettünk attól, hogy az elköltözés lehetősége nem csupán a válaszadó szándékától, de anyagi lehetőségeitől és egyéb körülményektől is függ.)

24. számú ábra

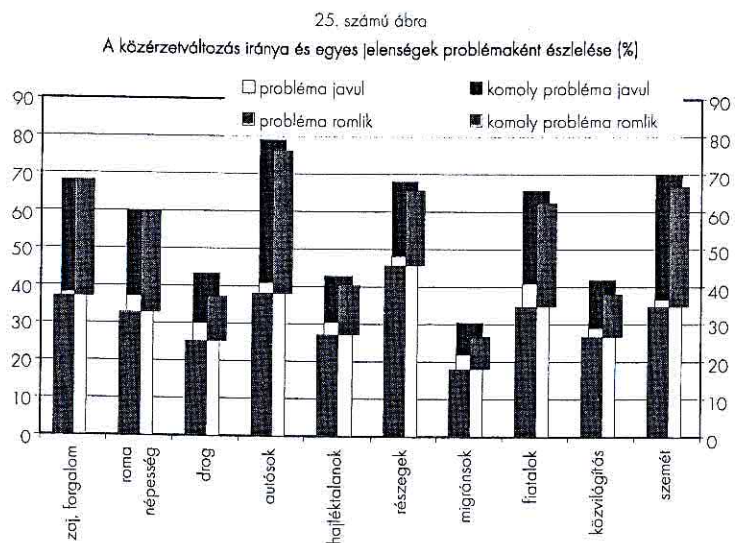
A helyi lakókörnyezet biztonságának megtelése és az elköltözési szándék (%)

Ebben nyilván szerepet játszik az a tény is, hogy a megkérdezettek 57,4%-a több mint 16 éve lakik a lakóhelyén. Az adatok azt mutatják, hogy minél hosszabb ideig lakik valaki ugyanazon helyen, annál biztonságosabbnak érzi a közvetlen lakókörnyezetét. Ez a lakókörnyezetek bizonyos stabilitását jelzi, amelyre mindenképpen építeni lehet a helyi bűnmegelőzési eszközök alkalmazásánál. Ugyanakkor tény, hogy a megkérdezettek valamivel több mint 20%-a ezzel a megoldással kíván kilépni a számára nem biztonságosnak tűnő környezetből. Talán természetesnek is lenne vehető, hogy azok, akik úgy vélik, környezetük egyáltalán nem, vagy csak részben biztonságos, 17,2%-a elképzelhetőnek tartja, hogy lakása környezetében az utcán bántalmazták. Érdekes jelenség, és a helyi biztonságról alkotott kép sokféle tényező által történő befolyásolását mutatja viszont, hogy a helyi környezetüket biztonságosnak vagy teljes mértékben biztonságosnak tekintő válaszadók 39,1%-a állítot-

ta ugyanezt. A lakóhely biztonságáról alkotott kép bizonytalanságát mutatja az is, hogy a lakóhelyüket kevésbé biztonságosnak érzők 22,5%-a mondta azt, elképzelhetőnek tartja, hogy a lakóépületen belül bántalmazzák, ugyanakkor 34,2%-a tartotta lehetségesnek ugyanezt az eseményt a környezetüket igen biztonságosnak érzők közül is. Különösen figyelemreméltó, hogy hogyan vélekednek az általuk biztonságosnak tartott környezetben élők a betöréses lopás bekövetkezésének lehetőségéről. Közülük 51,7% vélekedett úgy, hogy valószínűnek tartja a betöréses lopás bekövetkezését, ugyanakkor a környezetüket nem biztonságosnak tartó válaszolók mindössze 11,8%-a tartotta ugyanezt elképzelhetőnek.

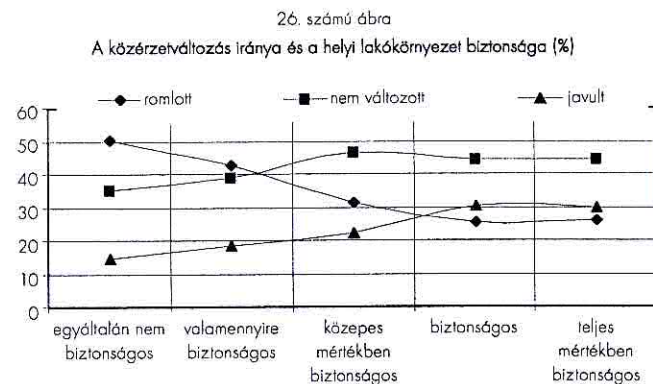
A bűnmegelőzési szakirodalom számos esetben utal arra, hogy a biztonságérzet alakulását nem csak a formálisan bűncselekménynek minősülő tettek, de a területi rendezetlenség és a civilizálatlan emberi magatartások is befolyásolják. Ezért alapmegközelítésünk szempontjából (közérzete javuló/nem változó/romló) a K36 kérdés segítségével megvizsgáltuk ezt a jelenséget is (25. számú ábra).

A közérzetváltozás iránya befolyásolhatja a helyi rendezetlenséggel kapcsolatos észlelési küszöböt. Összességében azt tapasztaljuk, hogy a problémának tekintett jelenségek közül kiemelkedik a fegyelmezetlen autósok viselkedésének problémaként vagy komoly problémaként definiálása (javuló közérzetűek: 78,8%; romló közérzetűek: 76%), azaz e jelenség ilyenkénti érzékelésében nincs jelentős különbség a közérzet szempontjából. A környezet szemetessége

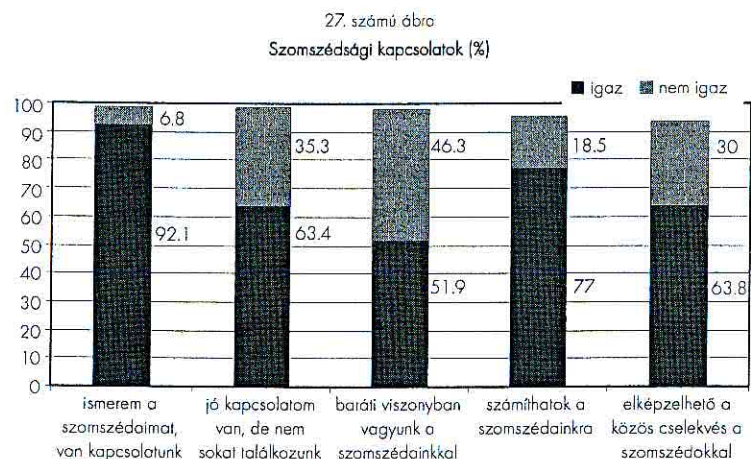
gét – néhány százalékos eltéréssel – szintén jelentős gondnak tekinti mindkét csoport, s ugyanilyen kicsi eltéréssel tekintik problémának a részeket és az unatkozó, semmittevő fiatalokat. A két csoport azonosan ítéli meg a zajjal, a forgalommal és a roma népesség jelenlétével kapcsolatos gondot. Minden egyéb rendezetlenséget nagyobb mértékben észlelnek problémamentesnek, mint a közérzetüket javulónak ítéelő válaszadók. Ugyanakkor a problémának tekintett jelenségek körében is a felsorolt jelenségeket – kisebb-nagyobb mértékben, de – kevésbé fontos gondnak tartják a helyzetüket romlónak ítéelő, mint a helyzetüket javulónak érzékelők. Feltűnő, hogy egyik csoportban sem éri el az 50%-os említési arányt a drogosokkal, a hajléktalannal és a migránsokkal kapcsolatos probléma, valamint a fizikai környezet biztonságerősítő elemei közül a közvilágítás. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a helyi lakosok biztonságérzetét alapvetően két személyi csoport viselkedése befolyásolja: az autósoké és a roma népességé. Az előbbi az alapvető közlekedési szabályokat sem követő autóvezetési szokások eluralkodásában, az utóbbi viszont a kulturális különbségekkel magyarázható.

Fel kell figyelnünk arra is, hogy a közérzetváltozás iránya és a helyi lakó-környezet biztonságáról alkotott kép között összefüggés van. Bármilyen lakó-környezetről legyen is szó, azok a megkérdezettek, akiknek a közérzete romlott az elmúlt öt évben, jelentős mértékben rosszabb osztályzatokat adnak a lakó-környezetük biztonságának (26. számú ábra).

A rendszerváltozás folyamatában a társadalom formális kontroll gyakorló intézményeinek meggyengülését nem követte a társadalmi kis közösségek informális kontroll-gyakorlásának megerősödése. A helyi szinten megvalósuló állampolgári együttműködés és programokba történő bevonódás mind ez idáig csekély hangsúlyt kapott, vagyis az a környezet, ahol élünk és dolgozunk, az a szomszédági „kis világ”, amelyben mindennapjaink telnek, az utóbbi évtizedben – paradox módon – veszíteni látszott társadalmi jelentő-

ségéből. A biztonság erősítése érdekében meg kell tehát találni azt a kényes egyensúlyt, amely az informális és a formális társadalmi kontroll gyakorlása között húzódik.¹¹ Ezért megvizsgáltuk azokat a szomszédsági erőforrásokat, amelyek a válaszadók biztonságát vagy biztonságérzetét erősíthetik vagy gyengíthetik (27. számú ábra).

A szomszédsági kapcsolatokat illetően csupán a válaszolók 8%-a utalt arra (indirekt módon), hogy még csak nem is ismeri szomszédait, és ily módon nincs is kapcsolatuk egymással. Az e kérdésre pozitív választ adók viszont azt jelezték, hogy minimálisan fogadják egymás köszöntését, és gyakorlatilag tisztában vannak szomszédaik társadalmi réteghelyzetével. „Tudják, hol a helyük.”

Egyharmadnyival kevesebb válaszoló (63,4%) jónak, de lazának minősítette szomszédsági kapcsolatait, 51,9% pedig még ennél is közvetlenebbnek – kifejezetten barátnak (!) – tekinti azt.

Am az igazi meglepetést az az állításpár jelentheti, hogy 77%-uk számít is a szomszédaira (ismét csak minimálisan: olyan hétköznapi helyzetekben, amikor elfogy otthon a só, a paprika, vagy valakinek át kell vennie az ajánlott küldeményeket stb.).

Nem kisebb megdöbbenést válthat ki az a tény, hogy 63,8%-uk szerint elképzelhető közös cselekvés a szomszédokkal. Ezek az adatok alapvetően meg kell hogy változtassák az „egymástól eltávolodó emberek”, az „egymást meg nem értő és minden apróságon hajba kapó lakosok”, az „elidegenedett társadalom” közhelyes képeit! Hiszen mi más lehetne e számok üze-

¹¹ Kerecsi K.: Önkormányzat és közösségi bűnmegelőzés. In: Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. Kriminológiai Közlemények. Különkiadás. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest–Miskolc, 1999, 84–110. o.

nete, mint az, hogy minden ellenkező híresztelés dacára, a magyar társadalom nem vesztette el végérvényesen az együttműködési szándékát, nem idegenedett el egymástól, és nem a „haragszomrád” a szomszédsági kapcsolatok alaphelyzete. Csakhogy ez a belső igény inkább csak lappang bennünk, s nem kerül felszínre; a laza kapcsolatokból nem szövődik a helyi identitás büszke szolidaritáshálója. Bizony nagy felelőssége ez a „politikának” és a mindenkori kormányzatnak, ha hagyja parlagon heverni ezt a valószínű társadalmi potenciált, és nem ösztönzi – szinte bármilyen katalizátor segítségével – az emberek helyi közösségi egymásra találását. S miért is ne lehetne ez a katalizátor a helyi társadalmi bűnmegelőzés? Miért is ne lehetne a közös aktivitásnak az az iránya, amely a most kapott válaszok problémamarangosorában a harmadik helyet foglalja el: a köz biztonsága.

IRODALOM

Bernát A.: Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 38. Társi, 2002. június

Eklom, P.: Future crime prevention – a 'mindset kit' for the seriously foresighted. <http://www.foresight.gov.uk/Servlet/DocViewer/docnoredirect=2475/Future.htm>

Ferge Zs.: Kétébességű Magyarország. ELTE TáTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, Budapest, 2003

Kerecsi K.: Önkormányzat és közösségi bűnmegelőzés. In: Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. Kriminológiai Közlemények. Különkiadás. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest–Miskolc, 1999, 84–110. o.

Kerecsi K. – Finszter G. – Kó J. – Gosztonyi G.: Nagyvárosi bűnözés. Bűnmegelőzés Budapest V., IX. és XXII. kerületében. OKRI–Bíbor Kiadó, Budapest–Miskolc, 2003

Általános viktimológia, latencia¹

Bevezetés

A Széchenyi-kutatásként aposztrófált viktimológiai, vagyis áldozatkutatás páratlan lehetőséget kínál a kutatók számára ahhoz, hogy megismerhessék általában és konkrétan, bűncselekménytípusok szerint az áldozattá váltak jellemzőit, a sértettség előfordulásának gyakoriságát, az áldozattá vált személyek további sorsát, érzelmeit, félelmeit. Eddig ugyanis nem zajlott Magyarországon hasonló volumenű vizsgálat, amely ilyen mélységben, ilyen sokrétűen tárta volna fel a problémát, ráadásul ehhez hasonló nagyságú mintán. Az angolszász országokban alkalmazott, meghatározott időszakoként zajló úgynevezett *victim survey*hez hasonlítható lekérdezés egyik nem titkolt célja az ilyen jellegű vizsgálatok meghonosítása és folyamatossá tétele, amelynek segítségével nyomon követhetővé válik a magyarországi áldozattá válás alakulásának felmérése és a hivatalos statisztikákkal való egybevetése is. Ez hozzásegíthet bennünket az áldozatok helyzetének javításához, a velük való bánásmód egységes koncepciójának kialakításához, nem beszélve arról a tényről, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal elkerülhetetlené válik az évenkénti vizsgálat. Így a *nemzeti alap kutatás* előőrsének tekintetjük ezt a vizsgálatot.

Az áldozatok szerepe mind nagyobb hangsúlyt kap a nemzetközi dokumentumokban és ennek következtében az egyes nemzeti igazságszolgáltatási rendszerekben.² Ez egyrészt a viktimológia tudománya fejlődésének köszönhető. Másfelől annak a felismerésnek, amellyel a XX. század jogalkotói és jogalkalmazói szembesülni kényszerültek. Nevezetesen, hogy a korábban kimunkált irányzatok, amelyek különböző megközelítésben a bűnelköve-

¹ A témát többnyire azonos vagy hasonló szempontok mentén, de más irányból közelíti meg Kó József ugyanitt közzétett tanulmánya [57. o.]. Barabás Tünde a még áldozattá nem vált és a már áldozattá vált megkérdezettek összehasonlítására, Kó József elsődlegesen a lakosság egészére összpontosít. A magyarországi felnőtt lakosság egészére célszerű mindkét dolgozat tanulmányozása – A szerk. megj.

² Így például:

- Az ENSZ 1985. november 29-én elfogadott nyilatkozata: az igazságszolgáltatás alapelveinek deklarációja a bűncselekmények és a hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban.
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának No. R (87) 18. ajánlása a tagállamok részére a büntetőeljárás egyszerűsítéséről.
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1999. évi 19. ajánlása a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben.
- Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról.

tők személyére koncentrálna foglalkoztak a bűnözés okaival, és erre alapozva javasoltak megoldásokat, nem hozták meg a várt eredményt. A bűnesetek és ezen belül is a visszaesőként elkövetett bűncselekmények száma nem csökkent, és az egyes elméletek gyakorlati megvalósítása akár komoly konfliktusokhoz vezetett például a büntetés-végrehajtásban.³

Mindez egyenesen vezetett a sértett szerepének előtérbe kerüléséhez, és ezzel együtt erősödtek azok a tendenciák, amelyek a sértetté válás folyamatát, okait és más ehhez kapcsolódó lényeges kérdéseket – mint a latenciát, a másodlagos és harmadlagos viktimizációt, a biztonságérzet alakulását az áldozattá válást követően, valamint a kompenzációt – helyezték a kutatások középpontjába.

A kutatás hipotézisei

Jelen kutatás egyik fő hipotézise az volt, hogy szemben a hivatalos statisztikák által tükrözött képpel, a valóságban az állampolgárok jóval nagyobb számban válnak bűncselekmények áldozatává, mint amennyiszer ezt ténylegesen jelentik. A háttérben azok a bűncselekmények állnak, amelyeket valamilyen okból nem jelentenek, így azok a rendőrség adataiban nem jelentkeznek. A kérdés csak a *latencia* mértéke, vagyis az, hogy hány ilyen eset marad homályban. A kutatás feladata e téren azonban ennél messzebbre terjedt, vagyis vizsgálni kívánta, hogy konkrétan milyen bűncselekmények körében jellemző ez a rejtve maradás, valamint azt is, hogy milyen okok váltják ki a sértettekben azt, hogy inkább nem jelentik az esetet. Ezek az okok lehetnek szubjektívok, így például hogy nem éri meg a feljelentés, mivel az ügy kis súlyú, vagy nagyon „kínos” (például a szexuális jellegű bűncselekmények körében) amiatt, hogy ismerős, rokon az elkövető, esetleg, hogy a sértett bizalmatlan, vagy egyenesen tart a rendőrségtől. Lehetnek azonban olyan objektív okok is, mint például az, hogy a sértett a rendőrség korábbi tevékenysége alapján arra a következtetésre jut, hogy nem éri meg a fáradságot a feljelentés, mivel méltatlanul bánnak vele, úgysem fogják el az elkövetőt, vagy éppen ebből a felismerésből kiindulva, a hatóságok maguk igyekeznek a feljelenteni szándékozót „elhessegetni”. Nyilvánvaló azonban az is, hogy ez a rejtve maradás jóval inkább a kevésbé súlyos esetekre jellemző. Ezeknél ugyanis, amikor a tettet követően a sértett a feljelentés következményeit összeveti a nem jelentés következményeivel, még mindig inkább ez utóbbi látszik kevésbé hátrányosnak, így inkább nem jelenti az ügyet. Így pél-

³ Így például a treatment (kezelési) ideológia eredményeként a bizonytalan időtartamú büntetésekre ítélekkel zsúfoli börtönökben börtönlázadások törtek ki az Egyesült Államokban az 50-es években.

dául egy utcai lopás esetében, még ha nagyobb összegű készpénzről van is szó, vélhetően könnyebben hajlík a „nem jelentés” felé az áldozat, hiszen miközben pénze nagy valószínűséggel úgysem kerül elő, azonközben hosszú eljárási procedúrának nézhet elébe.

A nemzetközi kriminálviktimológiai elképzelések egységesek abban, hogy nagyfokú a latencia a bűncselekmények esetében. Eltérés csak a rejtettség mértékének meghatározásában mutatkozik. Így vannak, akik szerint a statisztikákban megjelenő bűnözés csak a jéghegy csúcsa, és a nagyobb rész, feljelentés hiányában, „sötétben marad”, míg mások ennél kisebbre, három-négyszeresére becsülik ezt az arányt.⁴

Felmerülhet ugyanakkor az a kérdés is a latencia vizsgálata kapcsán, hogy miért és kinek áll érdekében az eddig a háttérben lapuló esetek feltárása. Hiszen ezek a számok ronthatják a hivatalos statisztika iránti bizalmat, az igazságszolgáltatás mindenhatóságába vetett hitet. Valójában ugyanakkor ezekről a problémákról mindenki tud, hiszen feltehetően Magyarországon ma nincsen olyan család, amelynek legalább egy közeli vagy távoli tagját, ismerősét ne érte volna olyan bűncselekmény, amit azután valamilyen megfontolásból az illető nem jelentett. A kutatás másik hipotézise szerint ebben feltehetően szerepet játszhatott a szintén maga vagy más által tapasztalt kellemetlen élmény egy korábbi eljárás kapcsán. Így széles körben valószínűleg nem megdöbbenést, inkább megértést kelthet a vizsgálat eredménye, amely ezeket a tényeket napvilágra hozza. Emellett a kutatásból levont következtetések a jövőre nézve segíthetik az eljáró hatóságok (rendőrség, ügyészség vagy akár az ügyben döntő bíróság) munkáját is. Végül, ahogyan Kertész Imre megfogalmazza: a bűnözés statisztikájának értékeléséhez, a tendenciák tárgyilagos megítéléséhez és a nemzetközi összehasonlításhoz is megbízható adatokkal kellene rendelkezni nemcsak a hatóságok tudomására jutott, hanem a rejtett bűnözés mennyiségéről, összetételéről és főleg pedig dinamikájáról is. Enélkül ugyanis csak torzított képet kaphatunk egy ország tényleges bűnügyi helyzetét illetően.⁵

A kutatás harmadik hipotézise az volt, hogy a megkérdezettek biztonságérzete szoros összefüggést mutat korábbi áldozattá válásukkal. Vagyis a bűncselekmény elszენvedése kihat az egyén biztonságérzetére, mégpedig oly módon, hogy azt rontja, sokszor a reálisnál nagyobb mértékben. Ezt tükrözték például a bizonytalanságérzetet Európa öt nagyvárosában (Hamburg, Amszterdam, Krakkó, Bécs és Budapest) vizsgáló nemzetközi kutatás (InSec) hazai tapasztalatai, amelyek szerint jellemző, hogy a már korábban

⁴ Erről bővebben: Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988

⁵ Kertész I.: Szociológiai módszerek a bűnözés megismerésében I. Belügyi Szemle, 1997/3., 39–50. o.

áldozattá váltak és a környezetükben élők kockázatértékelése nagyobb veszélyérzetet mutat a bűncselekmény nem tapasztaltakhoz képest.⁶

Tények és eredmények

Mint ez a későbbiek során kiderül és részletesen is bemutatjuk,⁷ a jelen kutatás során kapott eredmények visszaigazolták első hipotézisünk helyességét. A megkérdezett 10 020 személy közül 3326 nyilatkozott úgy, hogy összesen mintegy 8991 alkalommal vált általa bűncselekménynek tartott esemény áldozatává 5,5 év alatt (1998 és 2003 első féléve között). Ez elég riasztó számnak tekinthető, akkor is, ha tudjuk, hogy mögötte található az az esetek, amikor valaki több: 2-3, vagy akár 10 alkalommal volt sértett. Mind ebből következően a megkérdezettek több mint 30%-a vált 5,5 év alatt egyszer vagy többször áldozattá. Mivel az elszenvedett bűncselekményekről részletes adatokat 2002–2003-ra kértünk, ezért szűkítve az intervallumot, 2002-ben, valamint 2003 első félévében összesen 2007 felnőtt személy volt egyszer vagy többször bűncselekmény áldozata, vagyis a megkérdezettek 20%-a. Ez a hivatalos statisztikákhoz képest jóval nagyobb arányt mutat, hiszen ez alatt a másfél év alatt a 2003-as adatok hiányában, becsült adatok szerint, változatlan esetszám mellett 347 161 bűncselekményt követtek el felnőttkorú természetes személyek ellen, ami 10 millió lakosra vetítve némileg több, mintegy 3,5%-os, meglehetősen alacsonynak tűnő áldozati arány.

Természetesen ezek az adatok „egy az egyben” nem vehetők össze, aminek több oka is van. Egyrészt a hivatalos sértetti statisztika csak a kiemeltként kezelt bűncselekmények sértettjeit veszi számba, és azok közül is csupán a természetes személyeket. Így tehát a ténylegesnél deklaráltan kevesebb sértett található a statisztikában, mint amennyi a valóságban előfordult. Ezen kívül az adott évre vonatkozó adatok mellett a korábbi években elkövetett, ám utólagosan felderített bűncselekmények áldozatait is feltüntetik, ami szintén torzíthatja az adatokat. Részben ezeknek köszönhető az, hogy például 2002-re vonatkoztatva a mintegy 420 ezer elkövetett bűncselekményhez mindössze 243 582 sértett személy társul.

Ehhez képest az általunk végzett vizsgálat más sértetti fogalommal dolgozott. Így előfordulhatott, hogy például a statisztikában meg nem jelenő „nem természetes személy” elleni bűncselekményről nyilatkozott a válaszoló, hiszen például egy cég résztulajdonosaként az általa használt cégautó ellopását vele esett sérelemnek tüntette fel. Lehetséges az is, hogy az általa bűncselekménynek tartott, ám fel nem jelentett esemény valójában csak szabály-

sértés, vagy egyáltalán nem tartozik a büntetőjog hatókörébe, mint például a nap mint nap előforduló kisebb bolti becsapások. Így a kapott adatokat mindezek ismeretében értékeltük, és a hivatalos statisztikai adatokkal is csak jelzés értékűen vetettük egybe. Az 1. számú táblázatban áttekinthetjük a hivatalos Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikában (ERÜBS) található adatokat az általunk vizsgált öt teljes év vonatkozásában.

1. számú táblázat
Az ismertté vált bűncselekmények sértettjeinek száma az ERÜBS alapján
(1998–2002)

bűncselekmény jellege	1998	1999	2000	2001	2002
személy elleni	13 269	12 930	13 123	12 849	13 723
közlekedési	6 162	5 711	5 466	4 971	5 625
házasság, család, ifjúság elleni	1 130	1 010	1 151	1 120	1 122
nemi erkölcs elleni	347	332	855	837	813
államigazgatás-igazságszolgáltatás elleni	711	785	790	728	779
közrend elleni	7 569	7 721	7 804	8 291	9 097
vagyon elleni	289 849	267 244	231 904	234 429	212 423
erőszakos és garázda jellegű	24 834	24 858	25 692	25 591	27 564
összes sértett	343 871	320 591	286 785	288 816	271 146

Ez a táblázat részben teljesebb körű adatokat tartalmaz, hiszen foglalkozik a jelen kutatásban nem kért cselekményekkel is (például államigazgatás elleni cselekmények, közrend elleni cselekmények, házasság, család, ifjúság elleni cselekmények). Másrészt viszont a már vázolt okok miatt csak a ténylegesen megtörtént bűncselekmények egy részét tartalmazza. Mint látható, az adatok egyértelműen a bűnözés folyamatos csökkenését tükrözik az elmúlt évek folyamán. A kérdés csak az, hogy vajon mi húzódik e mögött a tendencia mögött ténylegesen, azaz a bűncselekmények csökkenése, vagy netán más okok játszanak elsőrendű szerepet e kétségtelenül pozitívnak tekinthető trend kialakulásában. A tanulmányban részben erre a kérdésre is válaszolni töreksem az általunk megkeresett 10 ezer személy válaszai alapján.

A megkérdezettek szociodemográfiája

Sértetté válás és az elszenvedett bűncselekmény jellege

Mint arról szó volt, a lekérdezés során összesen 10 020 felnőtt személyt kerestünk meg Magyarország egész területén, és közülük 6694-en nyilatkoztak úgy, hogy az elmúlt öt év alatt (1998–2003) nem váltak bűncselekmény áldozatává, míg 3326-an válaszolták, hogy ez alatt az időszak alatt egyszer vagy több alkalommal váltak sértetté.

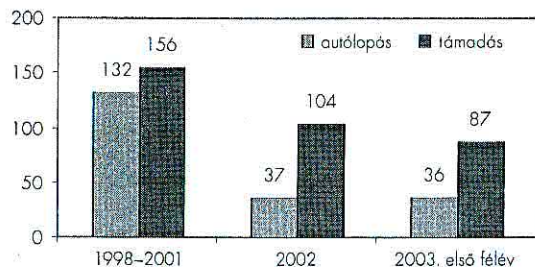
⁶ Kó J.: Az InSec-vizsgálat tapasztalatairól. W.P2. Kvantitatív vizsgálat. Kézirat, 2004
⁷ Lásd a Kó József által jegyzett két tanulmányt ugyanezen kötetben (25. és 57. o.).

Az elszendevett bűncselekmény, az ERÜBS adataihoz hasonlóan, általában vagyon elleni cselekmény volt, ami a közölt eseteknek több mint 80%-ában fordult elő (87,4%). Az ide soroltak köre igen változatos volt, megtalálhatók voltak az autólopástól kezdve a betörés, a lopás vagy akár a csalás különböző esetei is. Emellett jóval ritkábban fordultak elő a megkérdezettek bevallása szerint vagyon elleni erőszakos cselekmények, főleg rablás, 1,7%-ban; személy elleni erőszakos cselekmény 0,5%-ban; míg nemi erkölcs elleni cselekmény az ügyek mintegy 1%-ában. Ez a megoszlás, ha mértékében nem is, de arányaiban többé-kevésbé megfelel a hivatalos statisztikában található arányoknak, amelyek szerint a vagyon elleni bűncselekmények 80% körüli nagyságrendben fordulnak elő, és ehhez képest jóval ritkábbak például a személy elleni bűncselekmények.

Ehhez képest a 2002-es és a 2003-as év első felévére szűkítve a kérdést megállapíthatjuk, hogy némileg változnak az arányok. Ez elsősorban a csekélyebb súlyúnak tekinthető bűncselekmények körében módosul kissé, mint például a rongálás, a tolvajlás, támadás vagy a becsapás kategóriájánál, ahol jelentősen nőnek a közölt esetszámok. Így például az úgynevezett támadások körében a négy év alatt összesen 156 esetről számolnak be a megkérdezettek, míg az utolsó másfél évből 2002-ben 104, és 2003 első felévében 87 a közölt ügyek száma, ami négy év alatt legalább 400 esetet feltételezne. A rongálásnál az 1998-tól 2001-ig terjedő időszakban összesen 299 esetről számolnak be a megkérdezettek, míg csak a 2002-es év vonatkozásában ez a szám 119 (vagyis a korábbi évekre bontott átlagosan 75 esetszámot több mint 50%-kal haladja meg), míg a 2003-as év első felévében már 106 esetről számolnak be a sértettek. Ha nem is azonos, de nagyon hasonló a helyzet a két másik említett bűncselekményi körben is. Ehhez képest a súlyosabbnak tekinthető ügyeknél, például az autólopások, vagy a rablások körében nem tapasztalhatók ilyen aránytalanságok (1. számú ábra).

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi ad okot erre az eltérésre, azaz ennyire megszorodott-e a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése a koráb-

1. számú ábra
A közölt autólopások és a támadások említésének gyakorisága

bi évekhez képest. A válasz azonban nem itt keresendő, sokkal inkább az emberi emlékezet sajátosságában. Abban ugyanis, hogy az emberek több év távlatában a kisebb súlyú, őket esetleg nem annyira bántó esetekre kevésbé hajlamosak visszaemlékezni. Így például, ha valakinek négy éve lopták el a pénztárcáját, arra valószínűleg kevésbé emlékszik vissza egy ilyen lekérdés során, mint ha az autójával történt ugyanez ugyanakkor. Vagyis minél régebbi időszakra nyúlik vissza a kutatás, a megkérdezetteket annál inkább jellemzi ez a természetesnek tekinthető emlékezeti szelekció. Mivel emellett a memória személyhez kötött, és összefügg a megkérdezett testi-lelki státusával, az adatokat nem lehet az objektív valóság visszatükröződéséként értékelni.⁸ Mindezen okok miatt az ügyeket részletesebben feltáró úgynevezett „B”, azaz bűncselekményi lapot csak a közelebbi időszakban (2002–2003) elszendevett esetekről kellett kitölteni.

Éppígy pusztán tájékoztató jellegűnek tekinthetők a „Hányszor volt életében áldozat?” kérdésre adott feleletek is, mivel túl hosszú és bizonytalan tartamú időre tekintenek vissza, ami miatt egyrészt mással egybe nem vehetők, másfelől pedig az emlékezeti hibák nyilván még nagyobb mértékben torzítják el a válaszokat. Érdekességként azonban megjegyzendő, hogy a „soha” választ összesen 5701-en adták, vagyis a válaszadók 57%-a és a probandusok összesen 41,5%-a volt már valaha sértett életében. Eh-

2. számú táblázat
Hányszor volt életében áldozat?

nincs válasz	162
nem tudja	93
tíz-nél többször	199
kilencszer	4
nyolcszor	23
hétyszer	21
hatszor	50
ötször	208
négyszer	174
háromszor	401
kétszer	664
egyszer	2320
soha	5701

hez képest az „egyszer” választ 2320-an (23,2%), a „kétszer” választ 664-en (6,6%) adták, majd egyre csökkent a többszöri jelölések száma (2. számú táblázat). Tíz-nél is többször váltak áldozattá 199-en (2%). Ez utóbbiak csoportjában egyébként, bár csak néhányan, de előfordulnak olyanok is, akik 90-nél is több esetről számolnak be. Itt felmerülhet a szavahihetőség kérdése, de elképzelhető az is, hogy a kérdezett bűncselekmény-fogalma tér el lényegesen a ténylegesen értelmezhető deliktum-fogalomtól. Így a sérelmek feltehetően valóban megtörténtek, ám azok vélhetően a valóságban bűncselekményként nem értelmezhetők. Ezeket a válaszokat a későbbiek során külön kezeltük.

Ha az előző kérdésre adott válaszokat összevetjük a kérdezett öt teljes év sértetti adataival, akkor azt láthatjuk, hogy ehhez képest az „5 éven belül nem volt áldozat” lehetőséget csak 993-mal többen jelölték meg. Ez a

993 személy az, akivel a kérdezett öt éven túl feltételezhetően valaha életében már történt bűncselekmény. Erre azonban ez a kérdőív, éppen a már említett emlékezeti hibák miatt, nem kívánt részletesebben kitérni. Nem zárható ki ugyanakkor, hogy a „soha nem volt áldozat” választ olyanok is megjelölték, akikkel életük során már történt valamilyen kis súlyú eset, amit egy másfél éves lekérdezési időszakban megemlítettek volna, de ennyi év távlatában már nem is emlékeznek vissza rá.

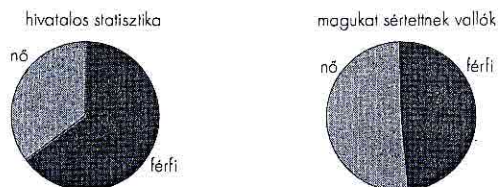
Mindennek alapján úgy tűnik, hogy a sértettek általános jellemzőit bemutató részben, a nagyobb számú válaszból származó megbízhatóbb következtetések levonása céljából, a magukat öt éven belül sértettnek tartott személyek adataiból érdemes dolgozni. Természetesen itt is előfordulhatnak olyan kérdések, amelyeket speciális jellegükből adódóan az önkéntes kérdőívben helyeztünk el, és ebből következően jóval kisebb a kapott válaszok aránya. A későbbiek során, a latenciával kapcsolatos vizsgálatnál azonban a 2002–2003-as áldozattá válási adatokat elemezzük részletesebben, mivel erre az időszakra e kérdés tekintetében ott jóval szélesebb a témára vonatkozó egyes részletkérdések köre.

Nem- és kor megoszlás a megkérdezettek és a sértettek körében

Ha az összes megkérdezett adatait vizsgáljuk, abból kiderül, hogy a válaszadók majdnem fele (3034) volt férfi, míg némileg több mint a fele nő (3660). Ez az arány hasonlóképpen alakul mind az öt év során áldozattá nem vált személyek körében (3034 férfi; 3660 nő), mind pedig a bűncselekmény sértettjévé vált személyek körében, ahol a válaszadók közül 1609 a férfi és 1691 a nő, vagyis a nők aránya a nem sértettek közötti nemi megoszlásnak felel meg. Itt egyébként a hivatalos sértetti statisztikához képest eltérés mutatkozik, a szerint ugyanis a nők a férfiakhoz képest jóval ritkábban válnak sértetté, és a férfiak aránya öt évre visszatekintve közel a kétszerese a nőkének (2. számú ábra). Ez természetesen több körülményből is adódhat. Lehetséges, hogy a nők gyakrabban válnak a statisztikákban fel nem tüntetett, nem „kiemelt” bűncselekmények áldozatává. Az is lehetséges, hogy az ő körükben

2. számú ábra

Nemi arányok megoszlása a sértettek körében

nagyobb a latencia, vagyis kevésbé hajlamosak a velük esett sérelmeket feljelenteni. Ezeknek a kérdéseknek a tisztázására a következőkben sor kerül.

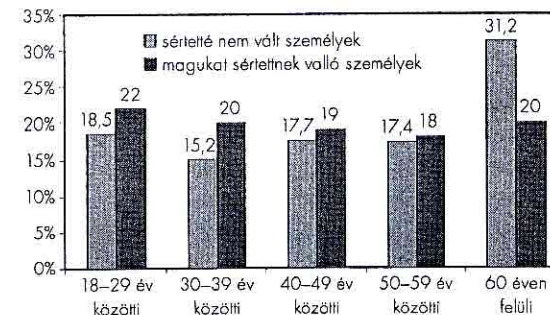
A kor megoszlás a 60 év alattiak tekintetében alapvetően egyenletesen alakult. Így az összes megkérdezett 19,6%-a (1962) volt 18–29 év közötti; 16,7%-a (1677) 30–39 év közötti; 18%-a (1808) 40–49 év közötti; 17,4%-a (1753) 50–59 év közötti személy. Kissé nagyobb arányban, 27,4%-ban (2746-an) válaszoltak a 60 év feletti, ami nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy idetartoznak általában azok az idős emberek, akik már kevésbé aktívak, és több idejük volt a vizsgálat kérdéseire válaszolni.

Az öt év alatt sértetté nem vált személyek kor megoszlása hasonlóan alakult, így 18–29 év közötti volt 18,5%; 30–39 év közötti 15,2%; 40–49 év közötti 17,7%; 50–59 év közötti 17,4%; míg 60 éven felüli a válaszadók 31,2%-a.

A magukat sértettnek valló válaszadók kor megoszlása ehhez képest a következőképpen alakult: 18–29 év közötti volt az összes sértett 22%-a; 30–39 év közötti volt 20%-a; 40–49 év közötti 19%-a; 50–59 év közötti 18%-a, míg a hatvan éven felüliek aránya 20% volt. Mint látható tehát, a fiatalabbak közül a 18–29, valamint a 30–39 év közöttiek viszonylag nagyobb számban váltak sértetté, mint az ennél idősebbek (3. számú ábra). Az eltolódás különösen igaz a 60 éven felülieknél, ahol a hivatalos statisztikák szerint is erősen csökken az áldozattá válás gyakorisága. A kutatás eredményei ezt megerősítik. Ez nyilván összefügg részben azzal, hogy időskorban a napi közterületi aktivitás csökken, másfelől pedig azzal, hogy ebben a korban kevésbé hajlamosak az emberek konfliktusba kerülni, sokkal inkább kerülnek azt, szemben a fiatalabb, és főként ezen belül is a férfipopulációval. Ennek a korosztálynak a sértetté válására ugyanakkor jóval inkább jellemző a lopások, zsebtárolások és a vizsgálatban becsapásnak minősített csalások elszívása. Ezeknek egy részét öt éves távlatban azonban valószínűleg ritkábban említik az idős korúak, így a csökkenést ez is okozhatja.

3. számú ábra

Sértettek és nem sértettek kor szerinti megoszlása (%)

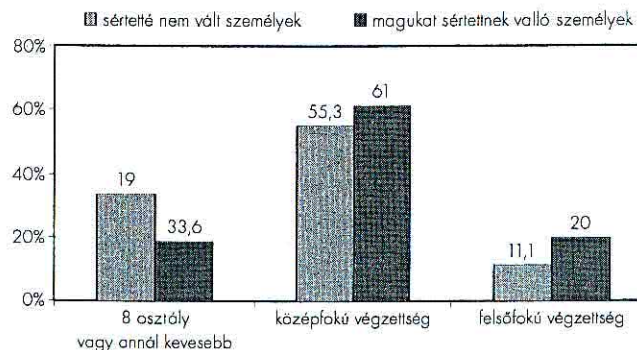

A megkérdezettek és a közülük sértetté vált személyek iskolai végzettsége

- Az összes válaszadó iskolai végzettségére a középiskola elvégzése a jellemző. Szakmunkásképzőt 23,8%-uk; szakközépiskolát 17,2%-uk; gimnáziumot pedig 16,2%-uk végzett, azaz a megkérdezettek több mint 57%-a vett részt valamilyen középszintű oktatásban. Ehhez képest 28,6%-uk jelölte meg a nyolc osztály vagy annál kevesebb, és 14,1% a felsőfokú végzettség választási lehetőségét.

Az öt éven belül sértetté nem vált személyek közül a nyolc osztályt vagy ennél kevesebbet végzett a válaszadók 33,6%-a, középfokú végzettségű volt 55,3%, míg felsőfokú végzettséggel 11,1%-uk rendelkezett. A végzettségi arány a sértetti kategórián belül a következőképpen alakult: az előbbiekhöz hasonlóan a legtöbben (61%) sorolták magukat valamilyen középfokú kategóriába, míg 19%-uk jelölte meg a nyolc osztály vagy annál kevesebb, és 20%-uk a felsőfokú végzettség lehetőségét. A sértettek tehát a sértetté nem váltak csoportjához és a teljes mintához képest is inkább a jobban képzettek közül kerültek ki (4. számú ábra).

4. számú ábra
Végzettség a sértetté nem váltak és a sértettek körében

A sértetté nem váltak és a sértetté vált személyek családi állapota

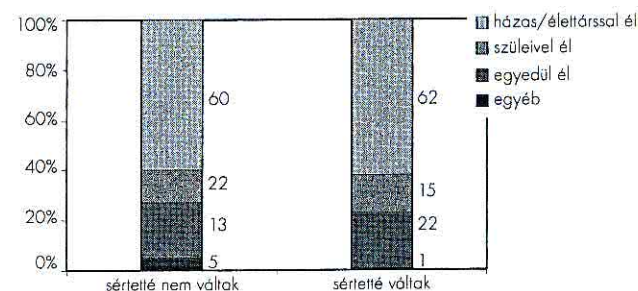
A 10 020 megkérdezett 60%-a (6098) válaszolta, hogy házastársi, illetve élettársi kapcsolatban él. A maradék 40%-ból a legnagyobb arányt a még szüleikkel élők képviselték (kb. 14%), és a különféle okokból (például hajadon, nőtlen, özvegy, elvált) egyedül élők csoportja (21%).

Ehhez képest a sértetté nem vált személyek családi állapot szerinti megoszlása sem mutatott ettől eltérő arányt. Így közöttük is hasonlóan magas: 60% a házaspáros, illetve az élettársi kapcsolatban élők száma, és a még szüle-

ikkel élők aránya is több mint 13% volt. A többi válaszadó között itt is a valamilyen ok miatt egyedül élés volt a legjellemzőbb: 22%.

A bűncselekményt elszenvedettek közötti családi állapot szerinti megoszlás sem alakult másként, vagyis a legtöbben (62%) valamilyen társas kapcsolatban élnek, míg 15%-uk él szüleivel, és némileg több mint 22%-uk egyedül álló valamilyen okból (5. számú ábra). Ebből megállapítható, hogy az áldozattá válásban a családi állapot nem játszik különösebb szerepet a bűncselekmények nagy többségében.

5. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek családi állapota

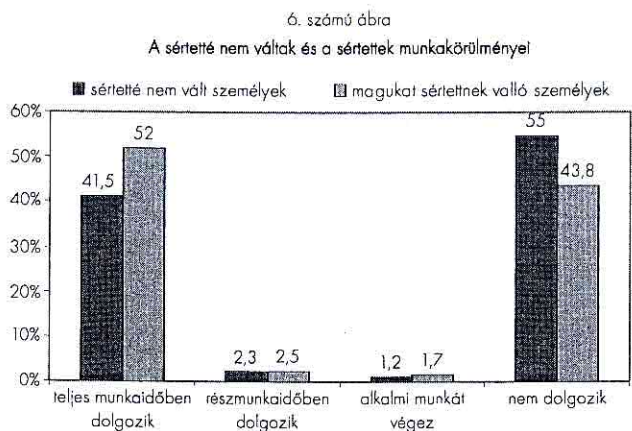
lit jegyzendő meg, hogy az összes válaszadó 51%-a válaszolta, hogy egy vagy több gyermekével él együtt. Ehhez képest a sértetté nem váltak és a sértettek között sem találtunk ettől lényegesebb eltérést.

A megkérdezettek munkakörülményei

Az összes válaszadó 44,7%-a (4477) válaszolta, hogy teljes munkaidőben, 2,5%-a, hogy részmunkaidősként, illetve 1,4%-a, hogy alkalmi munkásként dolgozik. 51% ehhez képest a „nem dolgozik” választ adta. Ezt csak részben magyarázza az idősebbek viszonylag nagyobb aránya a válaszadókban (az 50–59 év közöttiek aránya volt 18%, míg a hatvan éven felülieké 20%). Nyilván szerepet játszik ebben a munkanélküliség és a speciális képzettség hiánya is, hiszen mint az előbbiekből láthatunk, a válaszadóknak kb. 60%-a középfokú végzettséggel rendelkezett.

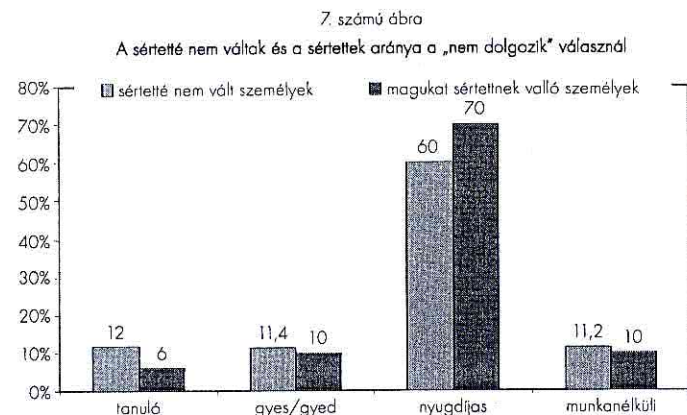
A sértetté nem vált személyek körében ez hasonlóan alakul, így 41,5%-uk válaszolta, hogy teljes munkaidőben, 2,3%-uk, hogy részmunkaidőben dolgozik, míg 1,2% alkalmi munkát végez, és legnagyobb részük: közel 55%-uk választotta a „nem dolgozik” kategóriát. Ehhez képest a sértettek nagyobb arányban bizonyultak a munkában aktívabbnak, vagyis 52%-uk teljes munkaidőben, míg közel 3%-uk részmunkaidősként dolgozik. Alkalmi munkából él

1,7%-uk, míg egyáltalán nem dolgozik 44%-uk (6. számú ábra). Az összefüggés ez esetben szignifikanciát mutat, vagyis van kapcsolat a sértetté válás és aközött, hogy valaki dolgozik-e vagy sem, hiszen a sértettek nagyobb arányban végeznek munkát, mint akik nem váltak áldozattá az adott ötéves időszak alatt.

A bűncselekmények elszენvedése és a munkavállalás nagyobb gyakorisága közötti összefüggés több szempontból közelíthető meg. Egyrészt a napi munkába járás folyamatosan interakciót eredményez az emberek között, akik naponta közlekednek, autóba ülnek, vagy tömegközlekedési eszközökön utaznak. Már maga ez a helyzet is jó lehetőséget teremt például az alkalmi zsebtolvajok számára, vagy a közlekedési konfliktusszituációk elszენvedésére. Emellett a munkavégzés jellegéből is adódhat a fokozottabb áldozattá válási esély, például a postások vagy a taxisok esetében.

Annak jobb megvilágítására, hogy a viszonylag nagyobb arányban adott „nem dolgozik” válaszok (7. számú ábra) mögött mi húzódhat meg, megkérdeztük azt is: miért nem dolgozik a válaszoló. A sértetté nem vált személyek közül csak 371, vagyis a válaszadók csupán kb. 10%-a jelölte meg a munkanélküli kategóriát. Csoportjukon belül a legtöbben (több mint 70%-ban) jelölték meg az öregségi vagy a rokkantsági nyugdíjat okként. Emellett majdnem 10%-uk a gyēs, gyed, főállású anya, háztartásbeli és kb. 6%-uk a tanuló választ jelölte meg. A sértettek esetében a válaszolók 60%-a a nyugdíjas, 11,4% a gyēs, gyed stb., 12% a tanuló kategóriát jelölte meg. Munkanélkülinek 11,25%-uk vallotta magát. Vagyis a válaszadók csoportjai között szignifikáns eltérést nem tapasztalhattunk.

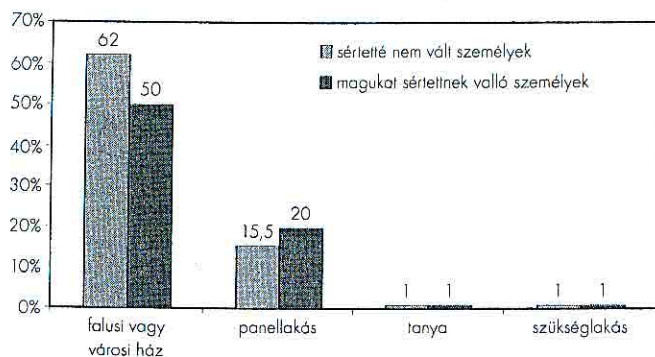
Lakóhely

A lakóhelyre vonatkozó kérdések körében rákérdeztünk a probandusok lakóhelyének, lakáskörülményeinek jellegére, és vizsgáltuk azt is, hogy milyen jogcímen lakik az adott helyen. Az összes megkérdezett lakáskörülményeire leginkább a kertes családi ház (33%), a városi kertes családi ház (26%), valamint a panel lakótelepi lakás (17%) volt a jellemző. A további 24% megoszlott a különböző lakásípusok között (társasházi, régi polgári, bérkasznnyában lévő, modern társasház stb.), igen kis számban (1% alatt) fordult csak elő a szükséglakás, illetve a tanya lakóhelyként. Az, hogy a kertes jellegű családi házias válaszok ilyen nagy számban fordulhattak elő, nem meglepő, hiszen a vizsgálatba az ország egész területéről vontunk be megkérdezetteket, és csupán a válaszadók 17,5%-a volt budapesti. Ez a fajta lakáskörülmény tehát korántsem kimagasló anyagi helyzetet tükröz. Elgondolkodtató ugyanakkor a rossznak tekinthető körülmények között élők ilyen csekély részvételi aránya, bár ez a szükséglakások tekintetében nyilván szintén a viszonylag nem túl nagy fővárosi lekérdezéssel is magyarázható.

A sértetté nem vált személyek körében sem tapasztalhattunk eltérést, vagyis a legjellemzőbb lakásfajta itt is a falusi, illetve városi kertes ház volt (37, illetve 25%), valamint a panellakás (15,5%). Hasonlóan 1% alatti volt a szükséglakásban, illetve tanyán élők aránya is.

A sértettek esetében a falusi, illetve a városi kertes házban élők száma csökkenést mutatott (23; 27%), míg a panellakásban élők emelkedett (20%). A rosszabb körülmények között élők (szükséglakás, tanya) aránya itt is hasonlóan alacsonynak mutatkozott (1% alatt). A kertes házban élőknel megjelenő csökkenés egyenletesen megoszlott a különböző egyéb lakásípusokban élők között (8. számú ábra).

8. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek lakóhelye

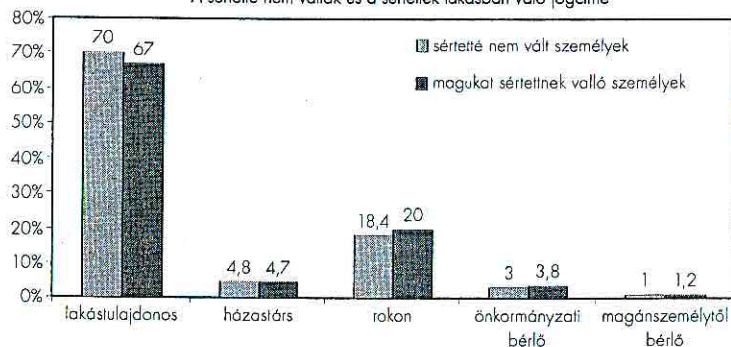

A lakásban való jogcím vizsgálata során a teljes minta tekintetében elmondható, hogy a leggyakoribb a tulajdonosi jogcím (69%), illetve ehhez kapcsolódóan a tulajdonos házastársa (5%), valamint a tulajdonos rokona (18%) jelölés. Ehhez képest az önkormányzati bérlő kb. 3%, míg magánszemélytől bérel lakást 1%. Ez a megoszlás jól tükrözi a mai magyar helyzetet, amikor a korábbi állami bérlakások privatizációját követően szinte minden lakás magántulajdonba került. Ez azonban éppen ezért nem jelent egyet a jó vagyoni helyzettel, hiszen sok esetben leromlott, rossz állapotú ingatlanokról van szó.

A sértetté nem váltak között gyakorlatilag ugyanez a megoszlás, vagyis lakástulajdonos a megkérdezettek közel 70%-a, házastárs 4,8%, míg rokon 18,4%. A fennmaradó 17% osztozik az önkormányzati bérlő (3%), a magánszemélytől bérlő (1%) és az egyéb kategórián.

A sértettek körében is hasonlóan alakulnak a számok. Így tulajdonos a kérdezettek 67%-a, házastárs 4,7%, míg rokon 20%. Önkormányzati bérlő 3,8%-uk, míg magánszemélytől 1,2% bérel lakást (9. számú ábra).

9. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek lakásban való jogcíme

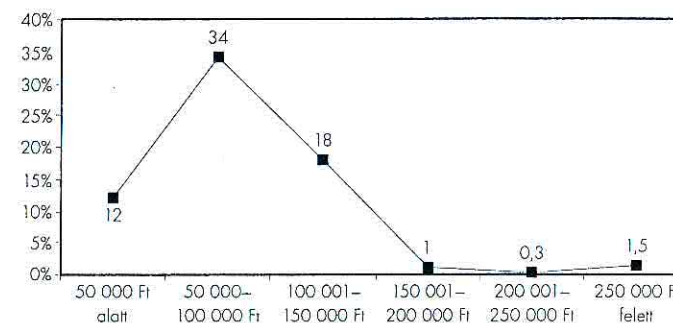

Anyagi helyzet

A megkérdezettek anyagi helyzetét tekintve több kérdés alapján dolgoztunk. A válaszokból megtudhattuk azt az objektívnek mondható tényt, hogy mennyi a havi nettó bevétele a megkérdezett háztartásának összességében. Megkérdeztük emellett, hogy az illető mennyire elégedett jelenlegi helyzetével. Emellett irányadónak tekintettük, hogy van-e autója, illetve hétvégi háza, mert ez a körülmény ma Magyarországon már a minimális jólét alapjaihoz tartozik. Rákérdeztünk az autó értékére is.

A válaszadók a teljes mintára legjellemzőbb nettó havi jövedelemként az 50 ezer és 100 ezer forint közötti összeget jelölték meg (összesen 3465 személy – 34%). Ha ez valóban a háztartás és nem az egyén jövedelmét jelenti, akkor ez családtagonként el sem éri a létminimum összegét. Hozzá kell tenni azonban ehhez, hogy anyagi kérdésekről a megkeresettek általában nem szívesen nyilatkoznak, és hajlandók azt inkább alábecsülni. Jellemző volt még az 50 000 forint alatti válasz: 12%, a 100 ezer és 150 ezer forint közötti összeg megjelölése is: 18%. A 150 ezer és 200 ezer forint közötti jövedelmet a kérdezettek 1%-a, 200 ezer és 250 ezer közöttit 0,3%, ennél is többet kb. 1,5% jelölt meg (10. számú ábra). A többiek nem válaszoltak. Megfigyelhető, hogy a magasabb jövedelműek száma az összeg emelkedésével fordított arányban drasztikusan csökkent.

10. számú ábra
A megkérdezettek összességének havi nettó jövedelme

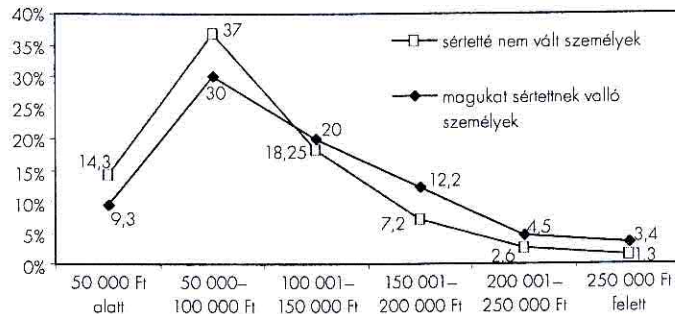

A sértetté nem vált személyek között hasonló megoszlást találhatunk. Így a legtöbben (37%) szintén az 50 ezer és 100 ezer forint közötti havi bevételt jelölték meg. Az 50 ezer forint alatti összeget az esetek 14,3%-ában, míg 100 ezer és 150 ezer forint közöttit 18,2%-ban jelölték meg. 150 és 200 ezer forint közötti összeget jelölt meg a válaszolók 7,2%-a, 200 ezer és 250 ezer közöttit 2,6%-a, ennél is többet 1,3%-uk. Ez utóbbiak esetében – az

előbbihez hasonlóan – a jövedelmek növekedésével a személyek száma fordított arányban csökkent. A többiek nem adtak választ.

A sértettek jövedelmi viszonya ugyanakkor kissé másként alakul. Így a legjellemzőbb 50 ezer és 100 ezer forint közötti bevételt a válaszadók 30%-a jelölte meg. Az ennél kevesebbet 9,3%, míg a 100 ezer és 150 ezer forint közötti összeget kb. 20%. Itt tehát eleve 10%-kal több az ennél is jobb helyzetben lévők száma. Így 150 ezer és 200 ezer forint bevétellel rendelkezik az ilyen háztartások 12,2%-a, 200 ezer és 250 ezer forinttal a 4,5%-a, és ennél is többel 3,4%. Ez a magasnak tekinthető jövedelem a sértetté nem váltak körében már csak 1,3%, vagyis a sértettekhez képest kevesebb. Ez szignifikáns összefüggésnek tekinthető, tehát elmondhatjuk, hogy a bűncselekmény sértettjeivé vált személyek körére inkább jellemző a jobb anyagi helyzet, mint a sértetté nem váltak körében. Sértetté válásukat részben magyarázhatja éppen ez a tény is, hiszen az esetek több mint 80%-ában az áldozatok vagyon elleni bűncselekmények elszენvedéséről számoltak be.

11. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek havi nettó jövedelme

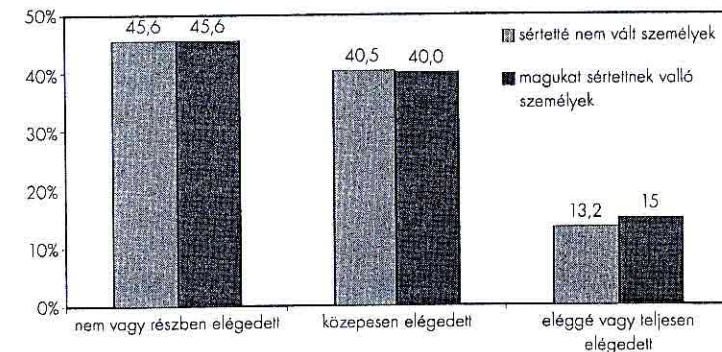
Az anyagi viszonyok körében kérdeztünk rá a nyaraló, illetve hétvégi háztulajdonlására. E körben a megkérdezettek nagy többsége válaszolt nemlegetesen (91%), és csak 7,1%-uk jelezte, hogy van ilyen házuk. Ez az arány még rosszabb volt a sértetté nem váltak körében, ahol nyaralóval már csak 5,2% rendelkezett. Ehhez képest jobb helyzetűnek tekinthetők a sértettek, akiknek körében a nyaralót birtoklók száma 11,2% volt.

Ezzel szemben a megkérdezetteknek majdnem a fele (44,6%) rendelkezik egy vagy több autóval, bár jóval jellemzőbb közöttük az „egyautós” (85%). A sértetté nem váltak között az arány hasonló, vagyis egy vagy több autóval 40%-uk rendelkezik („egyautós” 87%), míg a sértettek között autótulajdonos a válaszolók 56%-a, és közöttük „egyautós” 82%. A sértettek körében tehát némileg gyakoribb az autó tulajdonlása, és többször fordul elő több

autó birtoklása, ami összefügghet a jobb anyagi helyzettel, bár az autók értéke igen eltérő lehet. Így az értékre rákérdezve mind a sértetté nem váltak, mind pedig a sértettek között a leggyakrabban megjelölt összeg a 110 ezer és 400 ezer forint közötti, ami az autótulajdonlás régi, elavult jellegére utal. Emellett viszont viszonylag nagyobb számban jelölték meg a sértettek az 1,4 millió és 2,2 millió forint közötti összeget (19%-ban), ami egyértelműen jobb anyagi helyzetet tükröz, míg ez az arány a sértetté nem váltak körében csak 15% körül mozgott. Hasonlóan jobban alakulnak az arányok az úgynevezett közepkategóriás autók körében, ahol néhány százalékkal mindvégig nagyobb a sértettek részesedése. Ez a különbség csak a drága, 5,5 millió forint feletti autótulajdonosok számánál egyenlítődik ki (11%). Ebben talán az játszhat szerepet, hogy a jobb anyagi helyzetben lévőknek jobb lehetőségeik vannak javaik védelmére is (hiszen általában vagyon elleni bűncselekmények sértettjeiről van szó).

Ehhez képest az anyagi helyzettel való elégedettségértékelésére az összes válaszadó a leggyakrabban (45,6%) az „egyáltalán nem” vagy „kissé” válaszokat jelölte meg, a közepesen elégedett választ 40%-uk, míg az eléggé és a teljes mértékben választ 14%-uk választotta. A sértetté nem váltak körében hasonló vélemények a jellemzők. Így egyáltalán nem, vagy csak kissé elégedett 45,6%, közepesen elégedett 40,5%, és eléggé vagy teljesen elégedett 13,2%. A sértettek körében a kissé vagy teljesen elégedetlen választ összesen 45,6%-ban választották, a közepesen elégedettet 40%-uk, míg az eléggé, vagy teljes mértékben lehetőséget 15%-uk jelölte meg, vagyis igen hasonló válaszokat kaptunk, mint a sértetté nem váltak esetében (12. számú ábra). Az azonban mindkét esetben igaz, hogy a válaszolók sokkal inkább elégedetlenek, mintsem elégedettek anyagi helyzetükkkel, amit a választott jövedelmi viszonyok alá is támasztanak.

12. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek anyagi elégedettsége

Vallás és kultúra

A vallásosság kérdésének vizsgálata során a válaszolóknak lehetőségük volt megjelölni, hogy milyen gyakran járnak valamilyen vallási összejövetelre. A teljes minta válasza azt tükrözi vissza, hogy kevesebben vannak, akik valamilyen vallási összejövetelre járnak alkalmanként vagy szokásszerűen (kb. 40%), és többen, akik efféle rendezvényeket egyáltalán nem látogatnak (59,3%). A vallásukat gyakorlók leginkább a „ritkábban” történő vallásgyakorlást jelölték meg (24,5%), valamint néhányszor a „havonta” és a „hetente” (5,4; 7,6%) lehetőséget. A korábban sértetté nem váltak között hasonlóan, 58,6%-ban kaptunk nemleges választ e kérdésre, emellett ritkábban gyakorolja vallását a válaszolók 25%-a, hetente egyszer 8%-uk, míg havonta néhányszor 5,2%-uk. A sértettek esetében is ez a válaszadási arány a jellemző. Így nemleges választ 61%-ban kaptunk, míg a leggyakoribb a vallási eseményeket látogatók körében itt is a „ritkábban” (23%) és a hetente egyszer (7,2%), illetve a havonta néhányszor (5,6%) válasz. E területen tehát nincsen eltérés a sértettek és a „nem sértettek” között.

A kulturális körhöz tartozás tekintetében a válaszolók többsége, 91,1%-a, vallotta magát a magyar kultúrközösség tagjának. Mivel a kérdések speciális jellegűek voltak, így azokat nem a kérdezőbiztosok tették fel, hanem az úgynevezett önkitalós módszerrel maguk a válaszadók jelölhették be. Erre a kérdésre végül összesen 5792 választ kaptunk, azaz a teljes mintának valamivel több mint a fele jelölt meg valamilyen lehetőséget. A második leggyakoribb válasz a roma (1,5%) és a német (1,2%) volt. Az egyéb kategóriákban általában 1%-nál is alacsonyabb volt a jelölések száma. Ilyen megoszlás mellett a sértetté váltak és a sértetté nem váltak összehasonlítása nem látszik indokoltnak.

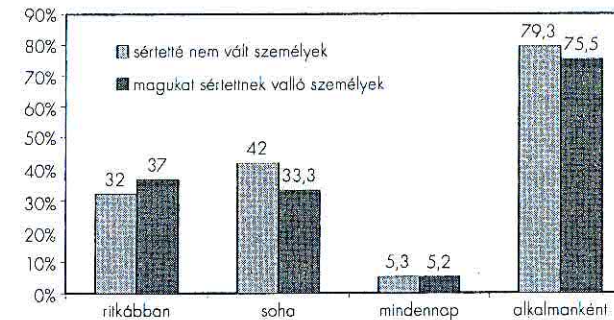
Devianciák

A devianciák közül elsősorban az alkoholizmust, illetve a korábbi büntetettséget látszik érdemesnek megvizsgálni a válaszolók körében. Ezeknél a kérdéseknél ugyanakkor szintén kevesebb a válaszok száma, mivel a kultúrkörhöz való tartozáshoz hasonlóan itt is saját maguk válaszolhattak meg a kérdéseket a probandusok, önkitalós formában.

Az alkoholizmussal kapcsolatban azt a kérdést tettük fel, hogy milyen gyakran ivott alkoholt a megkérdezett az elmúlt egy hónapban. Erre a kérdésre összesen 5767-en válaszoltak, vagyis a megkérdezettek 57%-a. Közöttük a leggyakoribb válasz a „ritkábban” (34%) és a „soha” (40%) volt. Ez igen jó aránynak tekinthető, különösen, ha azt nézzük, hogy a „mindennap” lehetőséget mindössze 5,3% jelölte meg. A többi válasz megoszlott a heti

egy, illetve néhány alkalom különböző kategóriái között. A korábban sértetté nem váltak körében a válaszadás arányai szintén így alakultak. A „ritkábban” választ 32%-ban, a „sohát” 42%-ban, a „mindennapot” pedig 5,3%-ban jelölték meg. Ehhez képest a sértettek 37%-a jelölte meg a „ritkábban”, 33,3%-a a „soha”, és 5,2%-a a „mindennap” lehetőséget (13. számú ábra). Úgy tűnik tehát, hogy az alkoholizmus mint deviancia nem játszik különösebb szerepet a sértetté válásban.

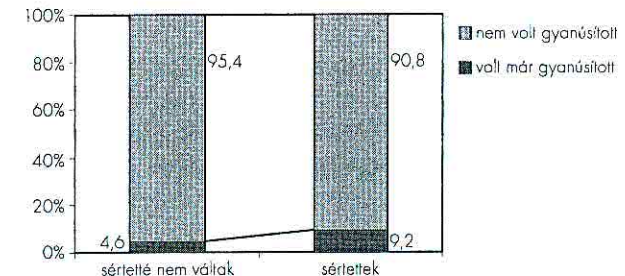
13. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek alkoholfogyasztása

A devianciák körében másodikként egy korábbi büntetőeljárásban gyanúsítottkénti szereplést kívántuk felmérni. Erre a kérdésre szintén önkitalós kérdőívön összesen 5741 személy válaszolt. Közöttük egyértelműen ritkának volt tekinthető a korábbi gyanúsítottkénti szereplés. Így mindössze a válaszok 6,3%-ában találtunk erre nézve igen jelölést.

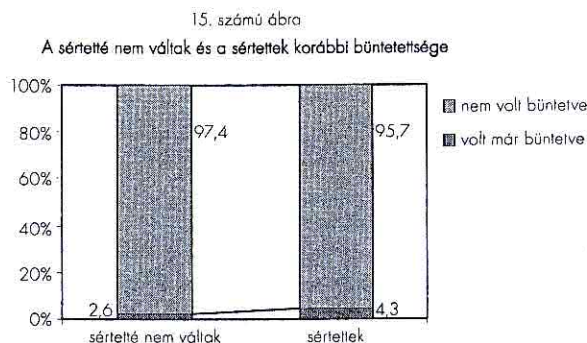
A korábban sértetté nem váltak között az igen válaszok aránya 4,6%, míg a sértetteknel érdekes módon 9,2%, vagyis a másik csoportnak éppen a kétszerese. Ez az összefüggés mindenképpen figyelmet érdemel, hiszen eszerint a magukat sértetteknek vallók körében kétszer gyakoribb, hogy ma-

14. számú ábra
A sértetté nem váltak és a sértettek korábbi eljárásban való gyanúsítottkénti szereplése

guk is elkövetőként voltak gyanúsítottak egy másik büntetőeljárásban (14. számú ábra). Bár messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le, de ebben valószínűleg egy olyan leszakadó, periférikus helyzetben lévő társadalmi csoport játszhat szerepet, ahol a bűnözés gyakoribb, és esetleg elfogadottabb is.

Ebbe a körbe tartozott még annak a kérdésnek a vizsgálata is, hogy a megkérdezett volt-e már büntetve. A válaszolók körében igen alacsony volt a korábbi büntettség, összesen 3,2%. A sértetté nem váltak körében ez az arány 2,6, míg a sértettekénél 4,3% volt (15. számú ábra). Ezek a válaszok megerősítették a megelőző kérdésre adott válaszok komolyságát, és alátámasztották, hogy a sértettek ellen folyó eljárások egy része bűnösséget megállapító ítélettel zárult. Körükben az ilyen ítéletek száma még mindig kb. 60%-kal több volt, mint a sértetté nem váltak körében.

A latencia

Mint arról a kutatás hipotézisei körében szóltunk, egyik célunk éppen annak feltárása volt, hogy valójában hányan válnak áldozattá évente Magyarországon, és hogy hány esetet jelentenek ebből a rendőrségen. A külföldi és hazai kutatási eredményekből kiindulva okkal feltételezhetjük, hogy ez a szám a hivatalos statisztikában megjelenő számokhoz képest jóval nagyobb.

A latencia mértéke

A 10 020 megkérdezettből összesen 3326 válaszolta, hogy 1998 és 2003 első féléve közötti egy vagy több alkalommal bűncselekmény áldozatává vált. Ez a bűncselekmények és az évek eloszlásában a 3. számú táblázatban látható módon alakult.

Mint látható, jól érvényesül az a tendencia, hogy a kevésbé súlyos esetek tekintetében jobban szelektál az emlékezet, és öt éves távlatban az em-

3. számú táblázat
Az elszenvedett bűncselekmények száma

bűncselekmény	1998–2001	2002	2003. I. félév	összesen
autólopás	132	37	36	205
autóból való lopás	446	169	85	700
autórongálás	437	260	177	874
rongálás	299	119	106	524
kerékpárlopás	695	161	70	926
rablás	102	36	12	150
tolvajlás	282	123	74	479
lopás	676	356	223	1255
betörés	419	169	100	688
bántalmazás	105	66	66	237
szexuális zaklatás	39	25	15	79
szexuális támadás	4	7	3	14
támadás	156	104	87	347
becsapás	1234	558	405	2197
közlekedési baleset sérüléssel	153	64	28	245
egyéb bűncselekmény	32	22	17	71
összesen	5211	2276	1504	8991

berek hajlamosabbak inkább a súlyos ügyekre visszaemlékezni, szemben a kevésbé súlyosakkal, amelyeket inkább elfelejtenek. Itt természetesen szem előtt kell tartanunk, hogy nem biztos, miszerint valamennyi itt említett cselekmény valóban bűncselekménynek számít, illetve hogy az büntetőeljárás eredményezett. Az ügyek konkrét alakulását jól mutatja a 4. számú táblázat, amely ugyanezen esetekben a „Jelentette-e az ügyet?” kérdésre válaszol.

4. számú táblázat
A feljelentett esetek száma

bűncselekmény	1998–2001	2002	2003. I. félév	összesen
autólopás	118	30	28	176
autóból való lopás	266	81	38	385
autórongálás	272	47	53	372
rongálás	86	31	23	140
kerékpárlopás	355	81	23	459
rablás	60	23	7	90
tolvajlás	110	51	21	182
lopás	224	130	44	398
betörés	327	126	66	519
bántalmazás	34	19	20	73
szexuális zaklatás	2	7	3	12
szexuális támadás	0	1	1	2
támadás fenyegetéssel	42	23	23	88
becsapás	63	30	13	106
közlekedési baleset sérüléssel	80	46	18	144
egyéb bűncselekmény	16	13	7	36
összesen	2055	739	388	3182

Úgy tűnik, hogy a válaszolók által elszenvedett bűncselekmények és az általuk feljelentett esetek száma között igen jelentős eltérés mutatkozik. E szerint az adott időszak alatt összesen történt 8991 bűncselekményből az érintettek mindössze 3182 ügyet jelentettek a rendőrségen. Ez egy igen megdöbbentő szám, hiszen azt jelenti, hogy a deliktumoknak alig több mint 35 százaléka kerül napvilágra, és majdnem kétharmada sohasem derül ki. Ha egy adott év vonatkozásában vizsgáljuk ezt az arányt, akkor 2002-ben például a 10 020 megkérdezettből 1206 sértett összesen 2276 bűncselekményről adott számot, amiből mindössze 739 esetet jelentettek, vagyis alig több mint 32%-ot. Ez a gyakorlatban azt jelentheti, hogy a hivatalos statisztikákban megjelenő számok a ténylegesen elszenvedett bűncselekményeknek csak igen kis részét tükrözik vissza, miközben azok több mint 60%-a valamilyen okból rejtve marad a hatóságok és a nyilvánosság előtt. Vizsgálatunk egyik lényeges pontja éppen ezeknek a nem jelentett eseteknek a feltárása és okainak megvilágítása volt.

Tekintettel azonban arra, hogy öt év távlatában a már említett emlékezési hibák miatt sokszor igen nehéz rekonstruálni az adott esetet, ezért a „nem jelentés” okait egy viszonylag közeli időpontban történt eseményekre fókuszálva kívántuk felderíteni. Mivel a kérdőív felvétele 2003-ban történt, és a legfrissebb adatok 2002–2003-ra vonatkoztak, kérdőívünkben az ebben az intervallumban elszenvedett bűncselekményekről, azok következményeiről egy önálló részben kértünk részletes válaszokat, amelyek vizsgálták mindazokat a körülményeket, amelyek a feljelentési hajlandóságot befolyásolhatták: így az eset súlyosságát, a kár nagyságát, a tettes és a sértett közötti kapcsolatot, a hatóságok iránti bizalmatlanságot, a bonyodalmas utánjárárs kérdését, az elkövetőtől való félelmet, az önvádat és az ügy „saját hatáskörben” történő elrendezését is. Ezeknek a kérdéseknek a megismerése kulcszerepet játszik a latens bűnözés megismerésében – írja Korinek László⁹, hiszen a mérlegelés során, mint sajátos szelekciós fázisban dől el, hogy az állampolgárok milyen jogellenes cselekedeteket engednek fel az igazságszolgáltatás szankcionáló szintjére.

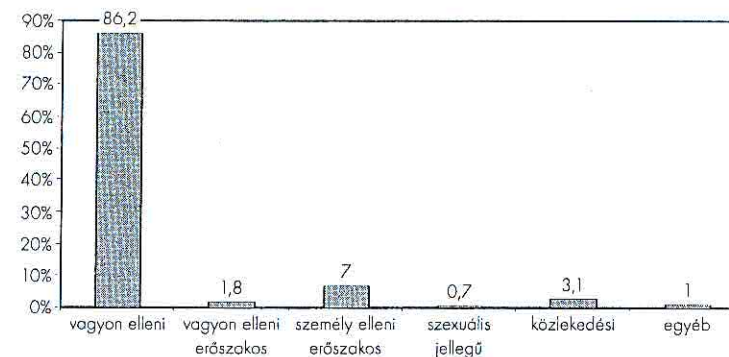
A bűncselekmények jellemzői

Azoknak a megkérdezettek körében, akik a 2002–2003-as éveket jelölték meg az ellenük elkövetett bűncselekmény időpontjaként, további kérdéseket tettünk fel az ügy sorsának alakulásáról. Ez alatt a másfél év alatt összesen 2007 sértett számolt be örről, hogy bűncselekmény áldozatává vált, közülük

⁹ Korinek L.: i. m. 68. o.

sokan több alkalommal is. Így másfél év alatt 3780 esetről beszélhetünk, amelyből összesen 1127-et (mintegy 30%-ot) jelentettek a hatóságoknál. A kérdőívünkben minden bűncselekmény vonatkozásában külön-külön vizsgáltuk a feljelentéshez kapcsolódó kérdéseket. A legtöbb választ (1734) a kérdezők által elsőként megkérdezett bűncselekményről kaptuk. Ezeket a 16. számú ábra mutatja.

16. számú ábra
Az elszenvedett bűncselekmények jellege

A közölt esetek legnagyobb része (akárcsak ötéves viszonylatban), az ERÜBS adataihoz hasonlóan, vagyon elleni (86,2%), illetve vagyon elleni erőszakos (1,8%) cselekmény volt. A többi személy elleni erőszakos (7%), szexuális jellegű (0,7%), közlekedési (3,1%), illetve egyéb (1%) eset volt. A bűncselekmények, jellegükből adódóan, általában csak ritkán jártak személyi sérüléssel (5%), amiből csak 1,7% volt a nyolc napon túl gyógyuló. Ehhez képest jóval gyakoribb volt az anyagi kár elszenvedése, ami az esetek kb. 87%-át jellemezte.

A latencia alakulása

Az összes válasz alapján az elsőként vizsgált bűncselekmények körében a nem jelentett esetek aránya átlagosan 55% körül mozgott, vagyis az ötéves átlaghoz képest jobb eredményt mutatott. A latencia mértéke azonban az egyes bűncselekménycsoportok alapján igen eltérően alakult (4. számú táblázat és 16. számú ábra).

Jól látható, hogy előfordulásának nagyságához képest kiemelkedően sok esetet jelentettek az autólopások (az esetek 96%-át), a betörések (82%), valamint a sérüléssel járó közlekedési balesetek (81,2%) körében. Ez a jó feljelentési arány azonban nem az áldozatok személyiségével, illetve a bűn-

cselekményhez való hozzáállásukkal magyarázható. Az első két típusnál a jelentési kedv alakulásában nyilvánvalóan igen tekintélyes szerepet játszik a biztosítás. Mind az autónál, mind pedig az ingatlanoknál igen számottevő a biztosítottág, ami azonban a kártalanítást rendőrségi feljelentéshez köti. Így az autólopások és a betörések jelentésénél nyilvánvalóan ez a követelmény dominál a sértettek „szelektációs fázisában”. A közlekedési baleseteknél, amelyek sérüléssel járnak, kötelező a rendőr kihívása, így az itteni nagy esetszám mellett inkább a nem jelentések szorulnak magyarázatra. Ezek mögött valószínűleg azok az ügyek húzódnak meg, amikor a felek a helyzetet „maguk között rendezik el”, vagyis a károkozó megegyezik az áldozatával.¹⁰

Ezzel a kirívóan magasnak tekinthető feljelentési kedvvel azonban éppen ellentétesen alakul a latencia aránya például az autórongálásoknál, ahol a nem jelentés 73%, a tolvajlásoknál (a nem jelentők aránya több mint 63%), valamint a becsapásoknál (89,6%). A magyarázat ezeknél a cselekményeknél elsősorban a bűncselekmények kisebb súlyában vagy abban keresendő, hogy az elkövető általában nem kerül elő, és/vagy a kár amúgy sem térülne meg. Így például az autórongálások esetében, amelyek igen magas kárral is járhatnak, ismeretlen tettes esetében gyakorlatilag biztosra mehet a sértett, hogy sohasem lesz meg az elkövető. Ha van erre is kiterjedő biztosítása, amúgy is kap kártérítést, egyébként pedig teljesen felesleges a kárt még hatósági procedúrával is tetézni. A tolvajlásokon ezzel szemben a válaszolók általában a „kisebb” kárt okozó zsebtolvajlásokat értették, ahol rendszerint szintén nincs meg az elkövető, és a feljelentés elsősorban az iratok, igazolványok, bankkártyák eltűnése miatt szükséges. Végül általában hasonlóan kisebb súlyúak az úgynevezett becsapások, amelyeken főként a kisebb családokat, illetve az egyébként bűncselekménynek nem is minősülő bolli csalásokat értették a sértettek. Ezek olyan esetek, amelyek mindennapi bosszúsógot, illetve kárt okoznak a sértettek széles körének, és problémát jelentenek számukra, ugyanakkor nem éri meg a hatósági eljárással járó fáradságokat. A jelentési kedv skáláján e szélsőségesnek tekinthető értékek között található a bűncselekmények nagyobb része, amelyeknél átlagosan 50-50%-ban található a „jelentette” és a „nem jelentette” válasz.

A latencia körében megvizsgáltuk azt is, hogy vajon mutatkozik-e valamilyen összefüggés a *feljelentési hajlandóság* és a *sértettek neme, illetve kora* között. Azonban ilyen jellegű összefüggés nem volt kimutatható sem az egyszer, sem pedig a többször sértettek közé tartozók körében. Így a sértettek kora szerint a jelentők és nem jelentők csoportjai között lényeges eltérések nem mutatkoztak. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy a jelentési hajlandóság

¹⁰ A balesetek részletesebb elemzését lásd az egyes bűncselekményeket tartalmazó részben.

a 45–60 év közöttiek körében inkább nagyobbak, míg a 26–35 év közöttiek körében inkább kisebbnek tűnik saját korcsoportjukon belül. A férfiak és a nők között ilyen különbség nem mutatkozott.

A kutatás kitért arra is, hogy vajon a sértettek korábbi büntetőeljárásai *gyanúsítottága* befolyásolta-e a rejtve maradási, azaz a korábbi negatív találkozás a hatósággal nem jelent-e később akadályt abban, hogy sérelem esetén az illető maga is a rendőrséghez forduljon. Ilyen összefüggést azonban nem tapasztaltunk.

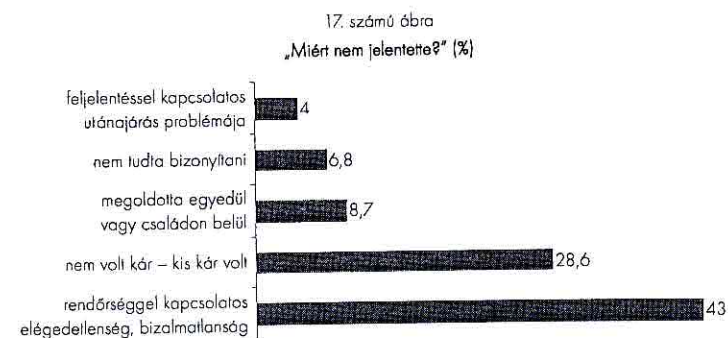
„Miért nem jelentette?”

A sértettek által közölt minden egyes bűncselekmény tekintetében megtörtént annak vizsgálata, hogy a sértett az adott bűncselekményt miért nem jelentette. A legtöbb válasz nyilvánvalóan az elsőként megjelölt bűncselekményi csoportban született, így ezzel a válaszcsoporttal érdemes a legalaposabban foglalkozni. Emellett a válaszolók több lehetőséget is bejelölhettek, így cselekményenként a „nem jelentésnek” több oka is lehetett.

Az elsőként kérdezett cselekmények körében a leggyakrabban „nem jelentési” okként a rendőrség munkájával kapcsolatos *elégedetlenség*, illetve *bizalmatlanság* emelkedett ki 43%-kal. Emellett jelentős volt a „nem volt kár” és a „kicsi volt a kár” indok (28,6%) is.

Emellett viszonylag magas arányban (8,7%) szerepelt a „megoldotta egyedül”, „az elkövető ismerőse volt”, „a család megoldotta” válasz, ami gyakorlatilag az érintettek egymás közötti helyzetrendezését jelenti. Viszonylag nagyobb számban fordul elő a „nem tudta bizonyítani” (6,8%), valamint a „feljelentéssel kapcsolatos utánaajrás” problematikája (4%) is (17. számú ábra).

Ehhez képest a másodikként megjelölt okok között, vagyis ott, ahol a sértett azt megelőzően már egy másik okot megjelölt (125 válasz), továbbra is jelentős hányadot képvisel a rendőrség iránti *elégedetlenség*, *bizalmatlanság* (45,6%).

A sértettek egy része azonban nemcsak egy alkalommal, hanem többször is elszenvedett bűncselekményt. Ezeknek a személyeknek a körében ismét feltettük a *latenciára* vonatkozó kérdést, amire 228 esetben kaptunk választ. A válaszadók aránya a jelentések tekintetében igen hasonlóképpen alakult, mint az előző bűncselekmények körében. Így az elszenvedett eseteknek összesen 35 százalékát, azaz nagyjából egyharmadát jelentették a sértettek, kétharmadát pedig nem. Ez a különböző bűncselekmények körében szintén a korábbiakhoz hasonló módon alakult. Az okok vizsgálata szintén hasonló eredményt hozott. Így a nem jelentés okai között továbbra is kulcsszerephez jutott a *rendőrség munkájával kapcsolatos bizalmatlanság* (47,4%), a „nem volt súlyos”, „nem volt”, vagy „kicsi volt a kár” (21%), valamint a saját maga vagy a család általi megoldás (8,3%). Hasonlóan említésre méltó volt még a „nem tudta bizonyítani” (7,5%) és „a feljelentés bonyolultsága” (3%) válasz is. Emellett itt viszonylag hasonló arányban jelölték meg a „rendőrségtől való félelmet” is, szemben azzal, hogy a korábbi, elsőként jelölt okoknál ezt igen ritkán (0,5% alatt) választották. Azok körében, akik több okát is megjelölték a feljelentésük elmaradásának, továbbra is jellemző válasz maradt „a rendőrség munkájával kapcsolatos bizalmatlanság”, „a kár csekély volta”, valamint „a feljelentés bonyolultsága” is. A harmadik bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre, bár azok hasonló tendenciákat tükröznek, a válaszadók csekély száma miatt (52 személy) nem térünk ki részletesebben.

Mint látható tehát, hazánkban jelenleg a *rejtve maradás fő forrásának a rendőrséggel kapcsolatos elégedetlenség, bizalmatlanság tekinthető*. Ez azonban nagyon összetett érzés, amiben sok tényező játszhat szerepet. Egyrészt még mindig élhetnek olyan beidegződések a sértettek körében, amelyek a rendőrséget egy *elidegenedett, az állampolgárok fölött, az ő ellenőrzésüket nélkülük gyakorló szervezetnek* tekintik.¹¹ Ehhez hozzájárulhat egy, a média által tükrözött kép, illetve a rendőrség *rossz piármunkája*. Ugyanakkor paradox módon épp így okozhatja a rendőrség *megtépzott tekintélye* is, amelyet a 90-es évek bűnözési hulláma idézett elő, és nem állt helyre azóta sem. Emellett nyilván igen jelentős szerepet játszik a helyzet kialakulásában a sértettek személyes *tapasztalata*, amit egy esetleges korábbi áldozattá válásuk során éltek meg, vagy az az indirekt tapasztalat, amit rokonaik, barátaik, ismerőseik körében gyűjthettek a rendőri eljárással kapcsolatban. Ez a tendencia egyébként eltér a korábbi latenciakutatási eredményektől (így például a Korinek László által leírt 26-29% körüli aránytól).

A jellemző válaszok azonban a jelenlegi kutatásban is megmaradtak, így az említett arányokban választották a sértettek a kár csekély voltát, illetve azt,

¹¹ A rendőrség szerepéről külön tanulmány részletezi (85. o.).

hogy ők maguk vagy a család megoldotta a helyzetet. Itt feltehetőleg a felek közötti nem hivatalos megegyezésről és tettkiegyenlítésről van szó. Ebben a válaszlehetőségbe került bele a sértett és az elkövető közötti *speciális viszony*, azaz hogy egymást már a tettet megelőzően ismerték, és ezzel kapcsolatos a feljelentés elmaradása. (A 2002-ben és 2003-ban sértetté vált személyek között egyébként majdnem 50%-ot tett ki azoknak az aránya, akik már korábban ismerték egymást.) Egy másik válaszlehetőség is tartalmazott utalást erre a speciális viszonyra, amelynek során a rejtve maradás okául a válaszadó a tettestől való félelmet jelölte meg okként. Bár ez szükségszerűen nem jelenti, hogy korábban ismerte is az elkövetőt, azonban feltehetően az esetek többségében valóban ez húzódhat meg a félelem mögött. Érdekes módon azonban ezt a válaszlehetőséget igen kis számban jelölték meg, általában 1% alatt. Emellett, bár a korábbiakhoz képest kisebb arányban, de néhány százalékban megtalálható volt a bizonyítás nehézsége miatti latencia, vagyis az az eset, amikor a sértett, mérlegelve a feljelentés sorsának további esélyeit, inkább nem jelenti az ügyet, bár az ténylegesen megtörtént. Ez nyilván összefügg azzal a ténnyel, hogy a legtöbb eset vagyon elleni cselekmény volt, mivel a személy elleni bűncselekményeknél a sértett könnyebben tudja bizonyítani a sérelem megtörténtét meghatározott tettes ellen, mint a vagyon ellenieknél.¹² Végül, ha kis mértékben is, de megtalálható a feljelentés bonyolultságának megjelölése is. Ez kapcsolódik azonban a rendőri munka iránti elégedetlenség kérdéséhez is, és okaiban hasonló folyamatok játszhatnak szerepet, mint a bizalmatlanságban. Hiszen a feljelentés megtétele önmagában nem tekinthető bonyolult folyamatnak, és ha az állampolgár ezt mégis így értékeli, az a rendőri munkával kapcsolatos problémát veheti fel.

A rendőrség munkájának értékelése

Mindez ahhoz vezetett, hogy érdekessé vált annak áttekintése, miként vélekednek a *már sértetté vált személyek a bűncselekményt követő rendőrségi eljárásról*. Bár arra nem volt módunk, hogy a későbbi „nem jelentéseket” összefüggésbe hozzuk a korábbi, vagy másik eljárás során szerzett esetleges rossz tapasztalatokkal, azonban nyilvánvaló, hogy az ilyesfajta tapasztalatok húzódhatnak meg az előbbieken ilyen nagy számban megfogalmazott rendőri munka iránti elégedetlenség és a feljelentés bonyolultságának kiválasztásánál is a latencia okaként.

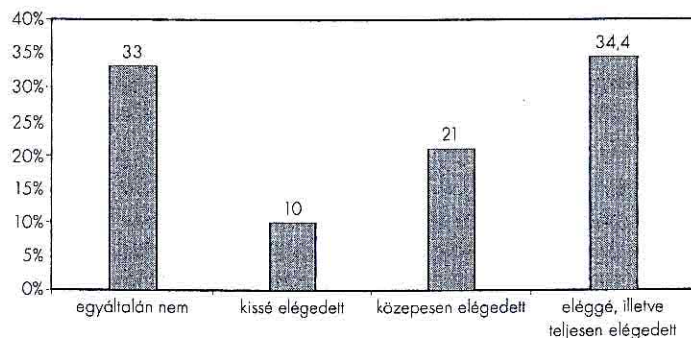
A 2002–2003 során áldozattá váltak közül összesen 750-en válaszoltak az ezzel kapcsolatos kérdésekre. Már önmagában ez a szám is tükröz-

¹² Korinek L.: i. m. 77. o.

het egyfajta bizalmatlanságot, hiszen ez a sértettek kb. 33%-a, míg a nem jelentett esetekből részesedők aránya is egyharmadra tehető. Nyilván már találhatók itt átfedések is, vagyis válaszolnak azok a későbbi „nem jelentők”, akik egy korábbi sérelmüket még jelentették.

A válaszadóktól először azt kérdeztük meg, hogy *milyen mértékben voltak elégedettek a rendőrség munkájával*. Erre a legtöbben az „egyáltalán nem” választ jelölték meg (33%), valamint a kissé elégedett (mintegy 10%). Ez a válaszadási arány tökéletesen visszatükrözi a latencia okaként jelölt 43%-os elégedetlenségi-bizalmatlansági arányt. Ehhez képest az „elégg”, illetve „teljes mértékben” válaszok aránya együttesen 34,4%-ot tett ki, ami nem tekinthető rossz aránynak, különösen akkor, ha a közepesen elégedettek 21%-os részesedését is figyelembe vesszük (18. számú ábra).

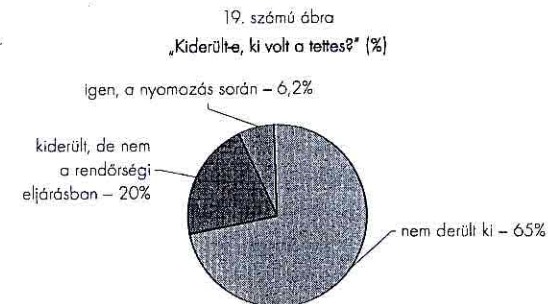
18. számú ábra
A rendőrség munkájának értékelése

Emellett rákérdeztünk például a *rendőri intézkedés szakszerűségére* is, ahol az elégedettség, illetve a kissé elégedettek aránya javulni látszott, és már csak 31%-ot tett ki, szemben a közepesen elégedettek 22,4%-os, valamint az elégg vagy teljesen elégedettek közel 40%-os arányával. Hasonlóan pozitívabban ítélték meg a megkérdezettek a *rendőrök hozzáértését* (kielégítő: 37%; jobb, sokkal jobb: 63%), a *rendőrök felkészültségét* (kielégítő: 33,2%; jobb, sokkal jobb: 39%) is. A sértettek kezelésével kapcsolatos – így a bánásmódról, segítőkészségről, udvariasságról, ügyintézési gyorsaságról, diszkrécióra vonatkozó – kérdésekre is egyértelműen inkább a közepes és annál jobb válaszok voltak a jellemzők, mint a rosszabbak.

Mindebből egyenesen következik az a kérdés, hogy vajon akkor miért voltak elégedetlenek mégis a válaszadók, hiszen a rendőrségi eljárást sokkal inkább hajlamosak voltak pozitívan megítélni. Erre a válasz egy újabb változó bevonásával adható meg. Arra a kérdésre ugyanis, hogy „kiderült-e,

ki volt a tettes?”, a sértettek az első bűncselekmények vonatkozásában 65%-os „nem” választ adtak. Emellett 20% közölte, hogy bár kiderült, de ez nem a rendőrségi eljárásban történt, és csak 6,2% a rendőri nyomozás során felderített tettesek részesedése (19. számú ábra).

A több alkalommal áldozattá váltak a további bűncselekmény esetében is hasonlóan 6% körüli felderítési mutatókról számolnak be. Ez igen kis aránynak tűnik, bár a „máshonnan derült ki” válasz nem róható fel a rendőrségnek. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a rendőri munka eredményességének egyik igen jelentős fokmérője a tettes felderítése, és ennek hiánya a feljelentő elégedetlenségét, bizalmatlanságát eredményezheti. Az esetleges későbbi áldozattá válása során a feljelentést mérlegelő szelektációs fázisban valószínűleg igen jelentős szerepet játszhat abban, hogy eláll-e a feljelentéstől.

Biztonságérzet – szorongások – biztonságfokozás

Az egyén személyes biztonságérzetének vizsgálatánál abból a hipotézisből indultunk ki, hogy az áldozattá válás befolyásoló tényezőként *rontja a megkérdezett szubjektív biztonságérzetét*, és növeli szorongását általánosságban, és kimondottan az újabb bűncselekmény bekövetkeztétől is. Ezt a feltevést megerősítette egy 2003 során végzett kutatásunk, amely egyébként Európa nagyvárosai lakosságának bizonytalanság-/félelemérzetét vizsgálta (InSec).¹³ Jelenleg a sértettek és a sértetté nem vált személyek biztonságérzetének összetevőit több szempontból is vizsgáltuk. Így a Korinek-féle elméleti alpból kiindulva kíváncsiak voltunk arra, hogy az áldozati múlt befolyásolja-e, és ha igen, milyen téren a sértettek biztonságérzetét, van-e hatása a sértettek további életére, lelkiállapotára. Megvizsgáltuk azt is, hogy mind-

¹³ Irk F. – Kovács R. – Barabás T. – Kó J.: Bizonytalanság Európa nagyvárosaiban. Összefoglaló. Kézirat, 2003

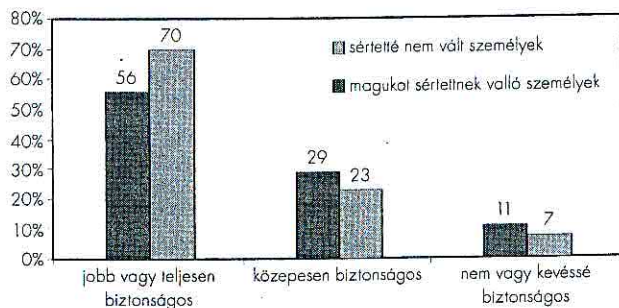
ezek következtében a korábban bűncselekményt elszenvetettek vajon tesznek-e valamit biztonságuk fokozása érdekében, és ha igen, mit. Az összehasonlítás alapját elsősorban az elmúlt öt és fél éven belül sértetté vált és sértetté nem váltak csoportjai képezték.

Biztonságérzet a közvetlen környezetben

Annak mérésére, hogy a megkérdezettek közérzetét, biztonságérzetét felmérjük, több változót használtunk. A legalapvetőbbnek ezzel kapcsolatban a lakókörnyezet biztonságosságával kapcsolatos kérdést tekinthetjük. Az erre adható válaszok az „egyáltalán nem biztonságostól” kezdődő skálán a „teljes mértékben biztonságos” lehetőségig terjedtek.

A korábban sértetté nem vált személyek (6694) válaszai egyértelműen pozitív hozzáállást tükröznek vissza. Így az „egyáltalán nem” és a „kissé biztonságos” választ mindössze 7% jelölte meg közülük, míg közepesnek ítélte 23%-uk, és ennél jobbnak vagy „teljesen biztonságosnak” közel 70%-uk. Ehhez képest a sértettek között az elégedetlenség aránya 11%-os, közepesen elégedett 29%, és ennél is elégedettebb a válaszadók 56%-a. (A teljes mértékben elégedettek kevesebben voltak – 16% – a másik csoport 28,5%-os arányához képest.) A válaszok tehát azt mutatják, hogy a korábban sértetté váltak csoportja inkább hajlamos rosszabbnak itélni környezetének biztonságát, mint a sértetté nem váltak (20. számú ábra).

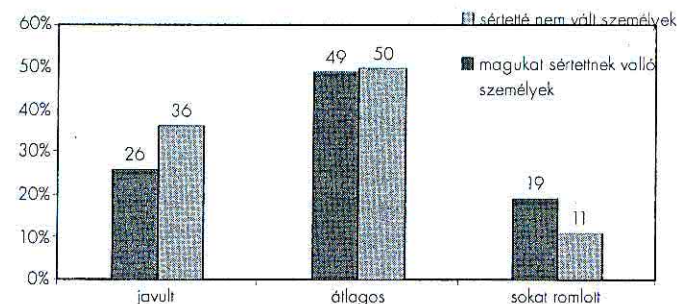
20. számú ábra
Biztonságérzet jelenleg

A következő, szorosan idetartozó kérdés a lakókörnyezet biztonságának az elmúlt öt évben történt változását firtatta. Érdekes módon itt romlott a megítélés mindkét csoport körében. Így a „sokat”, „elég sokat romlott” választ a sértettek több mint 19%-a, a nem sértetteknek pedig 11%-a választotta. Átlagosnak egyformán 49-50% tartotta, míg ennél javulóbbnak a nem sértettek 36%-a, a sértetteknek pedig 26%-a. Látható tehát, hogy a sértetté váltak in-

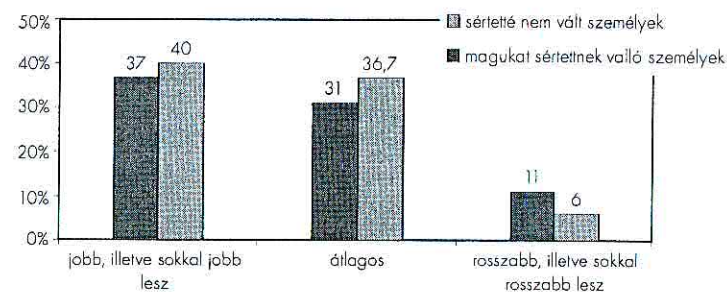
kább sötétebben látják a múltat, mint a sértetté nem váltak. Emellett a leggyakoribb a sem különösebb romlást, sem pedig javulást nem tapasztalók nagy száma (21. számú ábra).

21. számú ábra
Biztonságérzet az elmúlt öt év viszonylatában

Mindehhez képest szintén egyfajta optimizmust sugall az eljövendő öt év biztonsági helyzetének megítélése. Így erre a kérdésre (a közbiztonság alakulása a következő öt évben) a sokkal rosszabb lesz, illetve rosszabb lesz választ a nem sértettek 6%-a, a sértetteknek pedig közel 11%-a adta. Átlagosnak a sértettek 31%-a, míg a sértetté nem váltak 36,7%-a vélte, és jobbnak vagy sokkal jobbnak 40, illetve 37%-uk (22. számú ábra).

22. számú ábra
Biztonságérzet az elkövetkező öt év viszonylatában

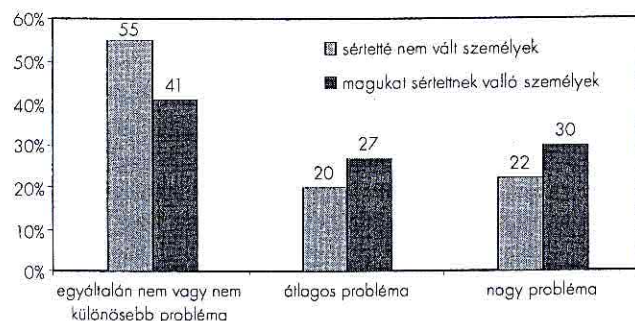

Annak érdekében, hogy ezt a viszonylag kedvezőnek mutatkozó képet összevessük a bűnözéshez fűződő viszonyulással, közvetlen kérdéseket tettünk fel ezzel kapcsolatban. Kérdésünkre, hogy a megkérdezett lakókörnyezetében mennyire jelent problémát a bűnözés, a következőképpen alakultak a válaszok (23. számú ábra).

A korábban sértetté nem váltak 32%-a egyáltalán nem, 23%-a pedig nem különösebben nagy problémának tekintette a bűnözést. Átlagosnak ítélte 20%-uk, és ennél nagyobb, illetve nagyon nagy problémának 11-11%-uk tekintette.

A sértettek az egyáltalán nem választ 21%-ban, a nem különösebbet pedig 20%-ban jelölték meg, azaz 11%-kal kevesebben. Átlagos mértékűnek ehhez képest többen (27%), nagy, illetve nagyon nagy problémának pedig összesen 30%-uk tartotta. Itt tehát ismét eltolódás mutatkozik, mégpedig akként, hogy a korábban sértetté váltak hajlamosabbak nagyobb gondnak tekinteni a bűnözést azokhoz képest, akik eddig ilyen sérelmet nem szenvedtek el.

23. számú ábra
„Mennyire jelent problémát a bűnözés?”

Az ország többi részéhez képest is kedvező a biztonsági helyzet megítélése. Így a nem sértettek és a sértettek nagyobb része (60, illetve 46%) úgy látja, hogy sokkal kevesebb, illetve kevesebb bűncselekményt követnek el lakóközösségükben. Átlagos mennyiségűnek 23, illetve 27% tekinti a cselekmények számát, míg ennél is többnek, illetve sokkal többnek a sértetté nem váltak 7, a sértetteknek pedig 11%-a. Látható tehát, miszerint attól, hogy valaki sértetté válik, nem ítéli meg szükségszerűen rosszabbnak sem környezetének biztonságát, sem pedig a bűnözés kérdését. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a sértettek a legtöbb problémát általában nagyobbak látják, illetve rosszabbnak ítélik, mint a sértetté nem váltak. Ez is igazolja azt a tézist, amely szerint az állampolgárok biztonságérzetét nagyon sok körülmény befolyásolhatja, és ezek között csak egy, de semmiképpen nem elsődleges a bűnözés, valamint az attól való félelem.¹⁴

Végül a biztonságérzethez kapcsolódva megkérdeztük azt is, hogy vajon a válaszadó milyen gyakran hagyja el sötétedés után a lakását. Erre ér-

¹⁴ Kó J.: Vélemények a bűnözésről. Egy közvéleménykutatás tanulságai. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 35. OKKrl, Budapest, 1998, 9-46. o.

dekes módon a sértetté nem váltak válaszolták gyakrabban, hogy szinte soha, vagy ritkán (50,6%), a sértettek 40%-os arányával szemben. Ez természetesen összefügg sok egyéb tényezővel is, így a kérdezett korával, nemével, családi státusával. Ez mutathatja azt, hogy a sértetté nem váltak inkább óvatosabbak, és talán ezért válnak kevésbé áldozattá. De mutathatja azt is, hogy a sértettek általában a fiatalabb korosztályokból kerültek ki nagyobb számban, vagyis éppen olyanok közül, akik például inkább hajlanak esti eljárásra, akár szórakozás, akár munkavégzés céljából.

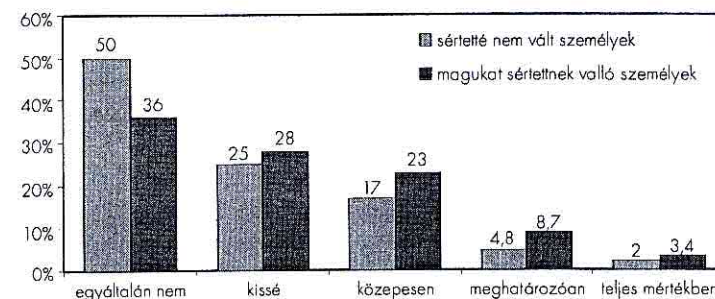
Szorongások

Amellett, hogy a bűnözés érzékelése vagy közvetlen megtapasztalása háttérrel van az egyén szubjektív biztonságérzetére, vagyis arra, hogy az illető mennyire érzi magát biztonságban, további hatást gyakorolhat lelkiállapotára. Ez még inkább befolyásolhatja majd a jövőben mindennapi cselekedeteit, sőt extrém esetben akár meghatározhatóvá is válhat életében. Ennek felmérése érdekében tettük fel azt a kérdést, hogy *mennyire befolyásolja a kérdezett mindennapi életét a bűnözés*.

Az adott válaszok a sértetté nem váltak körében világos ívet mutatnak. Így legtöbbjüket (50%) egyáltalán nem befolyásolja, 25%-ukat kissé, 17%-ukat közepes mértékben. Ennél jobban csak a válaszolók 4,8%-ának életében meghatározó a bűnözés, míg 2%-nál a teljes mértékű befolyás a válasz.

A sértettek körében az egyáltalán nem (36%), illetve a kissé (28%) szintén jellemző választás, míg a közepesen 23%-a mellett kissé gyakoribb a nagyon (8,7%) és a teljes mértékben (3,4%) válasz. Itt tehát – a korábbi sértetté válásnak a biztonságérzetre gyakorolt hatásához hasonlóan – különbséget tapasztalhatunk a bűnözés befolyásoló hatása megítélésében a válaszadók sértettsége függvényében (24. számú ábra).

24. számú ábra
„Mennyire befolyásolja a mindennapi életet a bűnözés?”

A szorongás alakulásának mérésére használtuk még azokat a kérdéseket, amelyek azt járták körül, hogy vajon tart-e a megkérdezett attól, hogy lakó-környezetében az utcán, vagy akár lakásában bántalmazták, vagy betörnek hozzá, és mennyire tartja biztonságosnak a környezetét nappal, illetve éjszaka.

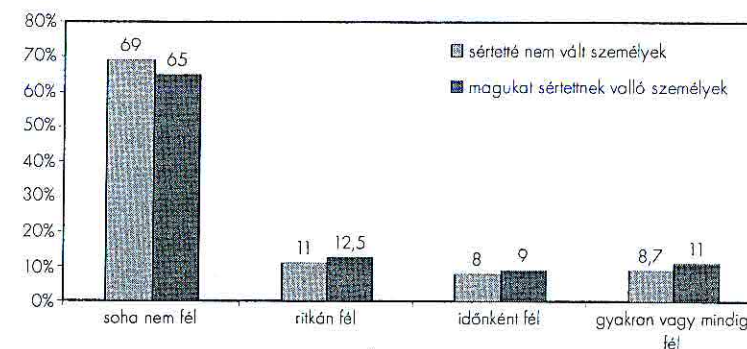
A válaszok az otthonában történő bántalmazás lehetőségének tekintetében viszonylag kedvezőek voltak: így a sértetté nem váltak 8,5%-a, míg a sértettek 12%-a tartotta elképzelhetőnek otthon az ellene irányuló fizikai erőszakot. Ezzel szemben az utcán már jóval nagyobb arányban tartották ezt lehetségesnek: a sértetté nem váltak közül 22%, a sértettek körében pedig 35%. Azok között, akik arról számoltak be, hogy korábban bántalmazást szenvedtek el, még nagyobb (50%) volt azoknak az aránya, akik elképzelhetőnek tartották az utcai bántalmazást. Vagyis a korábbi sértettség, különösen a hasonló jellegű bűncselekmény megtörténtét követően, befolyásolja az érintettek lelkiállapotát és elképzeléseit a jövő tekintetében. Ugyanakkor ez általában nem káros mértékű. Arra a kérdésre ugyanis, hogy milyen gyakran szokott a kérdezett arra gondolni, hogy megtámadhatják, megverhetik, csak viszonylag kevesen válaszolták azt, hogy „mindig” (bár a korábbi sértettség itt is növelte a válasz gyakoriságát), így a nem sértettek 1,7%-a, a sértetteknek pedig 2,8%-a, a „gyakran” választ pedig 3,7, illetve 7%-a adta.

Ehhez képest a vagyon elleni bűncselekmények kapcsán még inkább pesszimisták az emberek. A korábban sértetté nem váltak is 41%-ban feltételezik, hogy lakásukba betörhetnek, míg a sértettek 59%-ban. Azoknak a körében, ahol betörés már előfordult öt éven belül, még nagyobb ez az arány: 70%. Ezen a területen tehát a megkérdezettek különösen nagy számban tartják elképzelhetőnek a bűncselekmények bekövetkeztét. Ez valószínűleg összefügg azzal a ténnyel, hogy valójában a vagyon elleni bűncselekmények képezik az összes bűneset legnagyobb részét (80% körül), és a betörések gyakoriságát saját családi és ismeretségi körükben is gyakran tapasztalhatják az állampolgárok. Ez mutat rá arra is, hogy itt különösen jó kampányt folytathatna például a rendőrség a betörés elleni védekezési módok népszerűsítésének és a civil kezdeményezések, így például a SZEM-mozgalom széles körűvé tételének elősegítése érdekében. Arra, hogy lakásukba betörhetnek, a sértettek kétszer többen válaszolták, hogy nagyon gyakran, illetve gyakran gondolnak (21%), ami azonban még nem tekinthető szélsőségesen nagy aránynak körükben.

A szorongás egyik jellegzetes megnyilvánulása az utcára történő kimennel biztonságosságának kétségbevonása. Szemben azzal, hogy – korábbi sértettségtől függetlenül – nappal gyakorlatilag a megkérdezettek legnagyobb része „soha nem fél” (92%), illetve csak „ritkán” (4%), addig másho-

gyan alakul ez az esti órák vonatkozásában. Így arra a kérdésre, hogy fél-e este kimenni az utcára a bűnözés miatt, a korábban sértetté nem váltaknak már csak 69%-a válaszolt egyértelműen nemmel, míg a sértetteknek 65%-a. Ehhez képest a ritkán válasz 11, illetve 12,5%-os volt, az időnként 8-9%-os, az ennél is gyakrabban, illetve mindig pedig 8,7% a sértetté nem váltak és 11% a sértettek körében. Érdekes, hogy a két csoport véleményének aránya hasonlóan alakul, és egyértelműen gyakoribb a félelemérzet előfordulása az esti órákban. Ez tehát általánosnak tekinthető, és nem speciálisan a korábbi sértettség, sokkal inkább a napszakkal kapcsolatos biztonsági tényező romlásával hozható összefüggésbe (25. számú ábra).

25. számú ábra
„Fél-e este az utcára kimenni?”

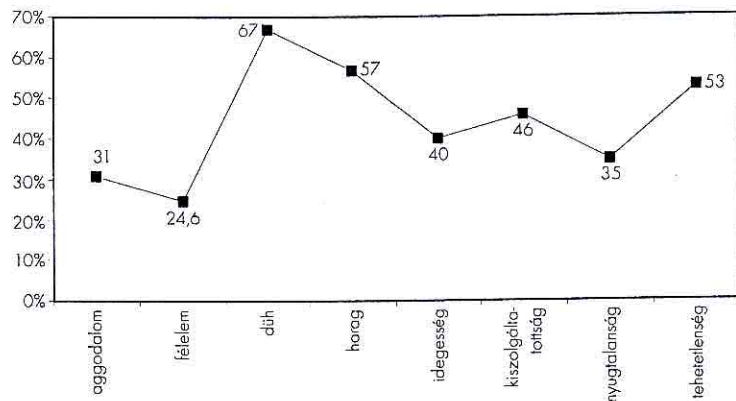
Érzelmek a bűncselekménnyel kapcsolatban

A bűncselekményt elszenvedettek körében kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon milyen érzelmeket váltott ki belőlük az, hogy áldozattá váltak, milyen a tettezhöz való viszonyuk utólag. Erre a kérdésre a 2002–2003-ban áldozattá váltaktól kaptunk választ, és itt az elsőként megjelölt bűncselekmények körében (2007 eset) kapott eredményeket ismertettük.

A történetekre való visszagondolás a sértettek 31%-ában váltott ki aggodalmat, félelmet pedig 24,6%-ukban. Ehhez képest a sokkal intenzívebb hatásfokú düh érzését 67%-uk, a haragot 57%-uk jelölte meg. Ez tehát visszafügg a megkérdezettek által közölt vagyon elleni cselekmények nagy számától, amelyek inkább bosszúságot és kárt okoznak, ami haragot vált ki első sorban, és kevésbé szorongást. Emellett idegességet érez még utólag is a sértettek 40%-a, kiszolgáltatottságot 46%-a, nyugtalanságot 35%-a, míg tehetetlenséget 53%-a (26. számú ábra).

Mindez az mutatja, hogy a rendőrségi eljárás sajnos nem eszköz arra, hogy az érintettek feloldhassák a bennük keletkezett feszültségeket, amelyek

26. számú ábra
Érzelmek a bűncselekmények után

még az elkövető elfogása esetén sem szűnnek meg. Így érdemes olyan egyéb megoldásokat keresni, amelyek a sértettekben a bűncselekmények miatt előállt konfliktushelyzetet segítenek feloldani, és hozzásegítenek a keletkezett negatív érzelmek feldolgozásához. Ennek egyik fontos eszköze az áldozatokkal kapcsolatba kerülő hatóságok eljárásának szabályozása, és a sértettek egyenrangú félként kezelése, a másik pedig az olyan eljárási megoldások alkalmazása, amelyek nagyobb teret engednek a sértettek részvételére saját ügyük megoldásában. Ilyen például a tettes–áldozat közötti egyezség, amelynek során a sértett az elkövetővel szemben közvetlenül érvényesítheti igényét a helyzet rendezésére, a konfliktus megoldására, valamint a kártalanításra és a bocsánatkérésre.

Biztonságfokozás

Legvégül kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon a sértettség és a vele járó biztonságérzet-„megerősítés” jár-e egyfajta biztonságfokozási tendenciával, valamint hogy a bűncselekmény bekövetkezése után milyen megelőző óvintézkedéseket tesznek az állampolgárok.

Az általánosabb jellegű biztonságfokozáshoz több kérdés is kapcsolódott. A leginkább mérhető biztonságfokozási törekvések a vagyon elleni bűncselekmények körében, a sokakat irritáló lakásbetörések elleni védekezési módoknál vizsgálhatók meg objektíven. Ráadásul, mint az előbbiekből kiderült, ez valóban az a bűncselekményi kör, amelyről a korábban sértetté nem vált személyek is erősen tartanak (a statisztikák szerint okkal és joggal).

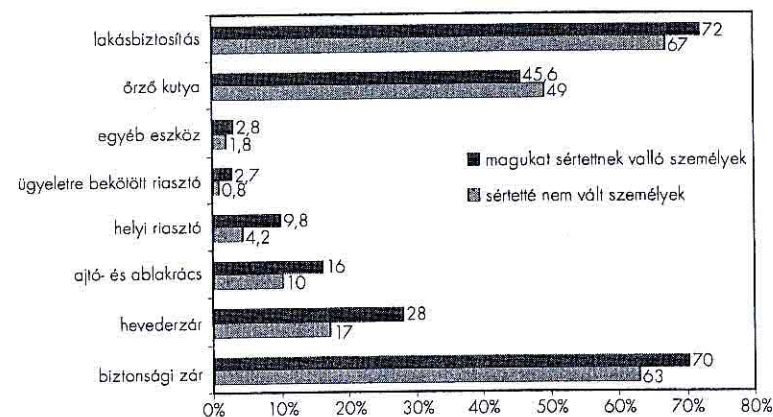
Így a lakásbetörés elleni védekezések körében megkérdeztük, hogy az illető rendelkezik-e biztonsági zárral, hevederzárral, ajtó- vagy ablakráccsal, he-

lyi vagy ügyeletre bekötött riasztóval, esetleg tart-e védekezési célból házőrző kutyát, vagy más speciális eszközt. A válaszok a következőképpen alakultak.

A betörés ellen biztonsági zárral védekezők aránya viszonylag jónak mondható mind a korábban sértetté nem váltak (63%), mind pedig a sértettek körében (70%), ahol kissé nagyobb az előfordulási arány. Ehhez képest az ennél nagyobb anyagi befektetési igénylő, de még mindig nem túlságosan költséges hevederzárral a sértetté nem váltaknak csupán 17%-a, a sértetteknek pedig 28%-a rendelkezik (vagyis 70% feletti azok aránya, akik még ezzel az egyszerűnek mondható megoldással sem rendelkeznek). Ez elég hihetetlennek tűnik, tekintettel az ilyen jellegű bűncselekmények körében már kiemelt, általánosan nagyobb szorongásra. Ezek után nem különösebben meglepő, hogy ajtó-, illetve ablakráccsal a sértetté nem váltak 10%-a, míg a sértettek 16%-a, helyi riasztóval az előbbiek 4,2, míg utóbbiak 9,8%-a, valamilyen ügyeletre bekötött riasztóval a sértetté nem váltak 0,8, míg a sértettek 2,7%-a, egyéb eszközzel pedig 1,8 és 2,8%-a rendelkezik. Ez a nem túl kedvező arány némileg jobbnak tűnik a sértetté váltak körében, ami nem meglepő, ha tudjuk, hogy a válaszok szerint az elszemvedett sérelmek több mint 80%-a volt vagyon elleni cselekmény, és ez valószínűleg jobban sarkall vagyonvédelemre. A leggyakoribb védekezési eszközként egyébként a „házőrző kutya” volt feltüntetve, amit a sértetté nem váltak 49, a sértettek 45,6%-ban jelöltek meg. Tekintettel arra, hogy a kérdezettek körében igen gyakori volt a kertes ház lakóhelyként való megjelölése, ez elfogadhatónak tűnik. Kérdés csak az e célból alkalmazott kutya hatékonysága, vagyis az, hogy mennyiben képes a vagyonvédelmet ellátni. Ehhez képest pozitívnak tekinthető, hogy a sértetté nem váltak 67, a sértetteknek pedig 72%-a rendelkezik legalább valamilyen lakásbiztosítással (27. számú ábra).

27. számú ábra

Védelmi eszközök a biztonságfokozás érdekében a sértettek és nem sértettek körében

A sértettek körében külön rákérdeztünk arra is, hogy vajon a bűncselekményt követően tettek-e valamilyen konkrét óvintézkedést a további sérelmek elkerülésére, és ha igen, mi volt az. Erre a 2002–2003-as sérelmekkel kapcsolatban kérdeztünk rá. A kapott válaszok igen érdekesen alakultak. A leggyakrabban jelölt kategória „az egyén általános viselkedési szokásainak megváltoztatása” volt (27,4%), valamint a „jobban figyel” (18,3%), illetve a „máshol parkol”, „más útvonalon közlekedik” válasz (7,1%). Ehhez képest a konkrét lépésekre, így például a biztonsági zár beszerelésére, vagy megerősítésére 11,4%-ban, illetve a ház, autó, kert stb. biztonságának erősítésére 10,7%-ban került sor, és ennél is ritkábban történt például helyi riasztó beszerelése (6,9%). Érdekes tehát, hogy a főleg vagyon elleni bűncselekményt elszenvedettek körében elsősorban (összesen 58,7%-ban) a korábbi életvitelben, viselkedési szokásokban idézett elő változásokat a bűncselekmény áldozatává válás, és konkrét cselekvésre csak kisebb mértékben (39,4%) került sor. Ez a második elszenvedett bűncselekményt követően még inkább erősödött, és a kérdezetteknek kb. 63%-a jelölt meg viselkedésbeli változást a konkrét cselekvéshez képest. Ha ezt összevetjük a korábbi, általánosan közölt biztonságvédelmi eszközök alkalmazási gyakoriságával, azt láthatjuk, hogy a válaszolók nem, vagy kevéssé akceptálják a lehetséges biztonsági eszközöket. Természetesen ezek alkalmazási lehetőségei korlátozottak, és nyilván bizonyos bűncselekmények kivédésére teljesen alkalmatlanok. Így például a zsebtolvajlás ellen valóban hatékony a nagyobb odafigyelés, az értékek máshová helyezése. Ugyanígy alkalmas lehet az útvonal megváltoztatása is. A bántalmazások körében hasonlóan hatékony például bizonyos helyek elkerülése általában, vagy éjszaka, illetve sötétben, esetleg a szokások megváltoztatása. Így tehát a pusztán tény, hogy az emberek a viselkedési szokások változtatására inkább hajlanak, mint befektetést igénylő biztonságvédelmi eszközök alkalmazására, azt jelezheti, hogy igen jelentős lehet például a rendőrségi tájékoztató, felvilágosító munka a bűnmegelőzés területén. Így tehát érdemes akár olyan sajtókampányt folytatni, amely a gyakori bűnalkalmakat ismerteti és elemzi, és ezzel nyújt segítséget a polgárok számára az ilyen helyzetek elkerülésére.

Összegzés

Kutatásunk végén sikerült képet kapnunk a hazánkban áldozattá vált személyek egy széles csoportjáról. A 10 ezer megkérdezettből 3326-an váltak egyszer vagy többször áldozattá öt és fél év alatt. A sértettek jellemző tulajdonságainak megismerésével következtetéseket vonhatunk le a sértetté válás ismérveire Magyarországon. Ennek érdekében megvizsgáltuk a kérdezettek korát, nemét és egyéb lényeges tulajdonságait.

Ebből kiderült, hogy az áldozattá válás, eltérően a hivatalos statisztikáktól, nem mutat lényeges különbséget a férfiak és a nők között. Ezzel szemben gyakrabban fordul elő a fiatalabb személyek körében (18–39 éves), ami elsősorban nyilván a nagyobb életkori aktivitásukkal hozható összefüggésbe. A sértettek csoportjában gyakoribb volt a magasabb kvalifikáció, és gyakoribb volt közöttük a középiskolai, illetve felsőfokú végzettség. Családi helyzetüket és lakóhelyüket illetően nem mutakoztak eltérések a sértettek és a sértetté nem váltak között, viszont nagyobb arányban kerültek ki az áldozatok közül a munkában aktívak. Részben ehhez kapcsolódhat az anyagi helyzetben megmutakozó különbség is, az, hogy a sértettek inkább jellemző volt a jobb vagy akár a kimagaslóan jó anyagi helyzet, mint a sértetté nem váltak. Ez természetesen összefügghet azzal a ténnyel is, hogy mind a hivatalos statisztikák, mind pedig a jelen vizsgálatban kapott eredmények szerint az elszenvedett cselekmények legnagyobb része (80% fölött) vagyon elleni.

A kérdezettek vallási és valamilyen nemzeti kultúrkörhöz való kapcsolódását illetően nem kívántunk levonni messzemenő következtetéseket, mivel ezekre az önkitalós kérdőívben viszonylag kisebb számban kaptunk választ. Alapvetően úgy tűnik azonban, hogy a vallási vagy valamilyen kultúrkörhöz való tartozás lényegesen nem befolyásolja a sértetté válás lehetőségét.

A devianciák körében először az alkoholizmus kérdését vizsgáltuk meg, ahol a sértettségre való nagyobb hajlamot nem állapíthattuk meg. Ezzel szemben igen érdekes eredményeket kaptunk a sértetté váltak körében a tekintetben, hogy voltak-e korábban ők maguk bűncselekménnyel kapcsolatos eljárás gyanúsítottjai, illetve elítéltek. E válaszok alapján az a némileg meglepő tény derült ki, miszerint a sértettek között kétszer nagyobb számban fordult elő, hogy korábban gyanúsítottak voltak egy másik eljárásban, és a sértettek nem váltakhoz képest gyakrabban voltak elítéltek is (2,6; 4,3%).

Az adatok értékelését követően megállapíthatjuk, hogy kutatásunk igazolta a korábbi hipotéziseinket. Elsőként az vált világossá, hogy hazánkban is valóban nagymértékű a ki nem derülő bűncselekmények száma. A 2002-es év vonatkozásában, ahol nem szelektál még erősen az emlékezet, a megkérdezettek 2276 bűneset elszenvedéséről tesznek említést, amiből mindössze 739-et jelentettek (kb. 32%). Ez a válaszarány az öt és fél év távlatában is hasonlóan alakul, és 10 ezer megkérdezett esetében mintegy 60%-os latenciát mutat (vagyis azt, hogy az eseteknek csak 30%-át jelentették). Ez még azzal a megjegyzéssel is elfogadhatatlanul nagy aránynak tűnik, hogy feltehetően a közlekedésből nem minden eset bizonyulna tényleg bűncselekménynek, lehetne szabálysértés vagy akár polgári eljárás alá tartozó ügy is. A rejtve maradás tekintetében beigazolódott az a feltételezésünk is, hogy elsősorban a kisebb súlyú ügyeket nem jelentik az emberek, ahol a feljelentés-

sel járó hátrány nagysága jóval meghaladja a rendőrségi eljárás esetleges előnyeit. Ezzel szemben azoknál az eseteknél, ahol bizonyos esemény bekövetkezte (így például az autólopás esetén a biztosítói fizetése) feljelentéshez kötött, a feljelentési arány igen magas, a latencia pedig kicsi. Rákérdeztünk arra is, hogy vajon miért nem jelentették sértettek az adott cselekményt. Itt az elsődleges válasz a rendőrség iránti bizalmatlanság, illetve az elégedetlenség volt (43%), és csak ezt követte például a kis kár, vagy a „nem volt kár” válasz, amely még mindig jelentős arányt képviselt (28%). Nyilvánvaló eredménye tehát e kutatásnak az, hogy a rendőrség jelzést kaphat a kliensekkel való bánásmód megváltoztatásának igényére, ami hosszú távon a latencia csökkenését eredményezheti. Tény azonban, hogy a bizalmatlanság nem egyik percről a másikra alakul ki, és nem egyetlen rendőri ténykedéshez köthető, sokkal inkább több évtized rossz tapasztalataihoz. Így ennek az érzésnek a megváltozása sem történhet meg pillanatok alatt, ahhoz szintén hosszabb idő pozitív tapasztalatai szükségesek.

Mindez különösen érdekessé tette annak vizsgálatát, hogy vajon miként vélekednek a sértettek a feljelentést követő rendőrségi eljárásról. A 2002-ben, illetve a 2003 első félévében áldozattá váltak válaszaiból elég világosan kiderült, hogy az elégedettség nem túlzott mértékű, azaz kb. 43%-os az „egyáltalán nem”, illetve „kissé elégedett” válasz, míg a közepesen elégedett 20%. Ennek az oka leginkább a kívánt eredmény hiányával hozható összefüggésbe, azzal ugyanis, hogy az esetek 65%-ában nem derült ki, ki volt a tettes.

Végül foglalkoztunk a megkérdezettek és közülük is az áldozattá váltak biztonságérzetének alakulásával, szorongásaival, féltelmeivel. Ebből kiderült, hogy hipotézisünk a *sértettek biztonságérzete* tekintetében helyesnek bizonyult. Ez a korábbi eredményekhez hasonlóan, szintén rosszabbnak mutatkozik, mint a sértetté nem váltaké. Ez látszott a lakóhelyük biztonságának megítélésére adott válaszaikban, valamint a bűnözés mértékének megítélésében is. Ehhez képest érdekes, hogy a sötétedés utáni lakóhelyelhagyás tekintetében a *sértetté nem váltak* inkább hajlamosak voltak az otthon maradást választani, mint a sértettek. Ez magyarázható azzal is, hogy a sértettek jobban hozzászórtak a bűnözés gondolatának elfogadásához, de azzal is, hogy éppen ők tartoznak abba a fiatalabb korosztályba, amelyik amúgy is gyakrabban jár el esténként. A szorongásokat vizsgálva azt tapasztalhattuk, hogy a *sértetté nem váltak* nagyobb részét nem különösebben befolyásolja a bűnözés, míg ez az arány a *sértettek* körében szintén rosszabb. Ez jól látszik például az utcán történő bántalmazás lehetőségének feltételezésénél, ahol a sértettek csoportján belül azok, akik korábban már elszenvedtek bántalmazást, még inkább hajlamosak újabb bántalmazást elképzelni (a sértettek általában

35%-ban tartják elképzelhetőnek, míg a kimondottan bántalmazást elszenvedettek 50%-ban). Ennél is rosszabbnak látják azonban a helyzetet a válaszadók a lakásbetörések körében, ahol már a korábban sértetté nem váltak is nagymértékben tartanak ilyen bűncselekmény elszenvedésétől.

A bűncselekmény azonban nemcsak konkrét anyagi és nem anyagi kárral jár, hanem olyan sérelmekkel, amelyek az áldozat további életét is befolyásolják. Ezért rákérdeztünk a sértettek érzelmeire a tettet követően. Ebből kiderült, hogy a tette visszagondolás még több év távlatából is intenzív érzelmeket vált ki belőlük, így féltelmet, dühöt, haragot, idegességet, a kiszolgáltatottság érzését, nyugtalanságot és tehetetlenséget.

Ehhez képest érdekes kérdésnek tűnt annak felderítése, hogy vajon mit tettek a kérdezettek általában, valamint a sérelmet elszenvedettek biztonságuk fokozása érdekében. Ebből – hasonlóan az InSec-vizsgálat eredményeihez – kiderült, hogy a kérdezettek az aktív biztonságfokozáshoz képest inkább a passzív, illetve a valamilyen magatartásbeli változással járó védekezést helyezik előtérbe.

A Széchenyi-kutatás amelleit, hogy megerősítette a korábbi, illetve a hasonló nemzetközi vizsgálatban feltárt következtetéseket, részben egészen új eredményeket mutatott fel a magyarországi áldozatkutatás terén. Ez azonban csak az első lépés a viktimológia területén. Az eredményeket, tanulságokat érdemes lenne minél inkább hasznosítani a sértetté válás megelőzésében, illetve a sértettekkel való bánásmód kapcsán. Ez nem csak a rendőrség feladata, ugyanakkora a felelőssége az igazságszolgáltatás képviselőinek, a bíróságoknak, ügyészségeknek is. Ezt kell hogy kövesse a jövőben az ilyen széles körű kutatások folyamatossá tétele, amellyel mérhetővé válik nemcsak a tényleges áldozattá válás alakulása, a polgárok biztonságérzete, hanem mindezek tükrében a hatékonyabb és humánusabbá váló igazságszolgáltatás eredményessége is.

IRODALOM

Az ENSZ 1985. november 29-én elfogadott nyilatkozata: az igazságszolgáltatás alapelveinek deklarációja a bűncselekmények és a hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának No. R (87) 18. ajánlása a tagállamok részére a büntetőeljárás egyszerűsítéséről.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1999. évi 19. ajánlása a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben.

Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról.

Irk F. – Kovács R. – Barabás T. – Kó J.: Bizonytalanság Európa nagyvárosaiban. Összefoglaló. Kézirat, 2003

Kertész Imre: Szociológiai módszerek a bűnözés megismerésében I. *Belügyi Szemle*, 1997/3.

Kó József: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 35. OKKri, Budapest, 1998

Kó József: Az InSec-vizsgálat tapasztalatairól. WP2. Kvantitatív vizsgálat. Kézirat, 2004

Korinek László: *Rejtett bűnözés*. KJK, Budapest, 1988

FÜGGELÉK

Viktimológiai kérdőív

OKRI

2003

KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS

KRIMINOLÓGIA

2003. június

Projektszám: 31200170

A VÁLASZADÁS ÖNKÉNTESI A KÉRDŐÍV NÉVTELENI
CSAK 18 ÉVEN FELÜLIEKTŐLI

Kérdező neve:

kérdőzői matrica helye

--	--	--	--	--

Kérdező száma:

Instruktor száma:

instruktori matrica helye

--	--

Kérdőív sorszáma:

--	--	--	--	--	--

BM szám:

--	--	--	--	--

Település típusa:

- 1 – Budapest
2 – megyei jogú város
3 – egyéb város
4 – község, tanya

Mikor készült az interjú: hó: nap: Összesen hány percig tartott:

--	--	--

Cím:

- 1 – FŐCÍM
2 – PÓTCÍM 01
3 – PÓTCÍM 02
4 – PÓTCÍM 03

OLVASD FEL A KÉRDEZETTNEKI

Ennek a kérdőívnek a kitöltésével Ön egy tudományos kutatáshoz és egy országos program kidolgozásához nyújt segítséget.

A kérdőív névtelen, nem tartalmazza az Ön nevét, és semmilyen olyan információt, amelynek alapján Önt azonosítani lehetne. A kérdőívekhez a kutatókon kívül senki nem férhet hozzá. A feldolgozás után az adatokat csak összesített formában közöljük, egyénre vonatkozó információt nem adunk soha senkinek.

A kérdőív kitöltése önkéntes.

Nagyon fontos számunkra, hogy Ön a véleménye és ismeretei szerint válaszoljon. A válaszadásnál nincsenek jó vagy rossz válaszok, mi az ÖN személyes VÉLEMÉNYÉRE vagyunk kíváncsiak, az a fontos számunkra, hogy Ön mit gondol ezekről a kérdésekről.

Ne felejtse el, hogy a válaszait titkosan kezeljük!

Először általánosságban szeretnék feltenni néhány kérdést az ország helyzetével és az Ön életkörülményeivel kapcsolatban.

K1A KÁRTYA

K1a Az, hogy az embernek milyen a közérzete, nagyon sok dologtól függ. Ön mit mondana, mindent egybevetve milyen az Ön közérzete? Osztályozzon az iskolai osztályzatoknak megfelelően, ahol az 1-es jelenti azt, hogy nagyon rossz, az 5-ös azt, hogy nagyon jó, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat!

nagyon rossz					nagyon jó	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K1B KÁRTYA

K1b Hogyan változott a közérzete az elmúlt öt év során?

jelentősen romlott					jelentősen javult	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K1B KÁRTYA MARAD

K1c Hogyan változott az anyagi helyzete az elmúlt öt év során?

jelentősen romlott					jelentősen javult	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K2A KÁRTYA

K2a Ha mindent számításba vesz, mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan most él:

nagyon elégedetlen					nagyon elégedett	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K2C KÁRTYA

K2c És ha a következő öt évre gondol, mire számít, életével öt év múlva a mostaninál

sokkal elégedetlenebb lesz, mint most					sokkal elégedettebb lesz	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K3 Minden országban vannak problémák. Ha egyetlen dolgot kellene kiemelnie, mit mondana, mi most az ország legnagyobb problémája, gondja?

.....

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

--	--	--

K4 Egy városban vagy városrészben különböző problémák fordulhatnak elő. Mi a helyzet az Ön lakóhelyén, ahol Ön lakik, véleménye szerint, mi a három legnagyobb probléma az Ön lakóhelyén?

1.

--	--	--

2.

--	--	--

3.

--	--	--

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

K5 KÁRTYA

K5 Ön szerint ma Magyarországon a rendőrség mennyire képes garantálni a közbiztonságot?

egyáltalán nem	1	2	3	4	5 teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	

K6 KÁRTYA

K6 Mi a véleménye a jelenlegi közbiztonsági helyzetről az országban?

nagyon rossz	1	2	3	4	5 nagyon jó	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	

K7 Ön tehátre osztályozta az ország közbiztonsági helyzetét. Kérem, indokolja meg véleményét!

.....

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

K8 KÁRTYA

K8 Ön szerint hogyan változott az ország közbiztonsági helyzete az elmúlt öt évben?

sokat romlott	1	2	3	4	5 sokat javult	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	

K9 KÁRTYA

K9 És hogyan fog változni az ország közbiztonsági helyzete a következő öt évben?

sokkal rosszabb lesz	1	2	3	4	5 sokkal jobb lesz	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	

K10 KÁRTYA

K10 Ön szerint az Európai Unióhoz való csatlakozás inkább rontani vagy inkább javítani fog az ország közbiztonsági helyzetén?

sokat ront	1	2	3	4	5 sokat javít	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	

K12 KÁRTYA

K12 Ön szerint a csatlakozás után több vagy kevesebb bűncselekményt fognak elkövetni Magyarországon?

sokkal kevesebbet					sokkal többet	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	☐
1	2	3	4	5	0	9		

K13 Ön támogatná vagy nem támogatná azt az elképzelést, hogy a lakosok válasszák meg a rendőrkapitányt ugyanúgy, mint a polgármestert?

1 – igen, támogatná
2 – nem támogatná
0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K14 Bizonyára hallott már a polgárőrségről. Ön szerint mi a feladata polgárőrségnek?

.....

.....

.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K15 Tudomása szerint működik-e polgárőrség az Ön településén, vagy városrészében, ahol él?

1 – igen
2 – nem → K17-REI

0 – nem tudja → K17-REI
9 – nincs válasz/nincs adat → K17-REI

K16 KÁRTYA

K16 Mennyire elégedett a tevékenységükkel?

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	☐
1	2	3	4	5	0	9		

K17 Most arra kérem, hogy próbálja megbecülni, mindent egybevetve Magyarországon tavaly (2002-ben)

HA INTERVALLUM VÁLASZT AD (TÓL-IG VÁLASZ), AKKOR A KÖZÉPSŐ ÉRTÉKET ÍRD BEI

a) hány bűncselekmény ügyében nyomozott a rendőrség?
.....

b) és hány bűncselekményt követtek el valójában?
.....

0 000 000 – nem tudja
9 999 999 – nincs válasz/nincs adat

K18 És mit gondol, milyen bűncselekményből követik el a legtöbbet?

HÁROM VÁLASZ IS LEHETI ÍRD ÉS KÓDOLDI

.....

.....

.....

01 – autólopás	10 – lopás
02 – autóból való lopás	11 – betörés
03 – autórongálás	12 – bántalmazás
04 – rongálás	13 – szexuális zaklatás
05 – kerékpárlopás	14 – szexuális támadás
06 – rablás	15 – támadás, fenyegetettség
07 – gyilkosság	16 – gazdasági bűncselekmény
08 – vesztegetés, korrupció	17 – zsebtolvajlás
09 – erőszakos bűncselekmény	18 – egyéb bűncselekmény

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K19 Most arra kérem, becülje meg, hogy a lakossági arányokat figyelembe véve Magyarország hol helyezkedik el a bűncselekmények gyakoriságát tekintve az európai országok között, ha az első az az ország, ahol a legtöbb bűncselekményt követik el! Tehát Ön szerint Magyarország:

- 1 – az első 3 ország között,
2 – az első tíz ország között,
4 – az utolsó tíz ország között vagy
5 – az utolsó három ország között van?
3 – a középmezőnyben

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K20 Most kérem, próbáljon visszaemlékezni a tavalyi évre (2002). Körülbelül hány bűncselekmény történt tavaly az ÖN személyes környezetében? Most csak azokra a bűnesetekre gondoljon, amelyek nem Önnek estek meg, de amelyeknek az áldozatát személyesen is ismeri.

.....

- 00 – egy sem
- 98 – nem tudja
- 99 – nincs válasz

--	--

K21 KÁRTYA

K21 Felsorolok néhány bűncselekménytípust. Arra kérem, mindegyikről mondja meg, hogy ezek mennyire jelentenek problémát ma Magyarországon Ön szerint!

	egyáltalán nem probléma				nagyon nagy probléma	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
	1	2	3	4			
A – autólopás	1	2	3	4	5	0	9
B – kábítószer-fogyasztás	1	2	3	4	5	0	9
C – szervezett bűnözés	1	2	3	4	5	0	9
D – családon belüli erőszak	1	2	3	4	5	0	9
E – fiatalkori bűnözés	1	2	3	4	5	0	9
F – erőszakos bűncselekmények	1	2	3	4	5	0	9
G – lopások	1	2	3	4	5	0	9

SEZMÉLYES KAPCSOLATOK

CSAK AZOKTÓL KÉRDEZD A K22–K29-ET, AKIK ESETÉN A CÍMLISTÁBAN „SZK” JEL SZEREPEL!

K22 A legtöbb ember időnként megbeszél egy-egy fontos dolgot valakivel. Ha mondjuk az elmúlt évre gondol, kik azok az emberek, akikkel Ön a fontosabb dolgait, problémáit megbeszélte? Elegendő, ha csak a keresztnévüket, becenevüket vagy a nevek kezdőbetűit mondja meg nekünk!

AZ ELSŐ ÖT NEVET ÍRD BE A „NEVEK” OSZLOPBA, ÉS UTÁNA KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELI
01						
02						
03						
04						
05						

K23 És kik azok az emberek, akikhez védelemért fordulhatna, ha valamilyen veszély fenyegetné, ha másoktól fenyegetve érezné magát?

ITT IS MAXIMUM 5 NEVET EMLÍTHETI HA ISMÉLŐDIK EGY NÉV, AKKOR ÍRD BE A NEVET, ÉS VEZESD ÁT AZ AZONOSÍTÓJÁT ÉS A TÖBBI ADATÁT IS A K22 TÁBLÁZATBÓLI AZ ÚJ NEVEK ESETÉBEN KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELI
06 ism.:						
07 ism.:						
08 ism.:						
09 ism.:						
10 ism.:						

K24 És kik azok, akiket leginkább meg szeretne védeni attól, hogy valamilyen bűncselekmény áldozatai legyenek?

ITT IS MAXIMUM 5 NEVET EMLÍTHETI HA ISMÉLŐDIK EGY NÉV, AKKOR ÍRD BE A NEVET, ÉS VEZESD ÁT AZ AZONOSÍTÓJÁT ÉS A TÖBBI ADATÁT IS A K22 TÁBLÁZATBÓLI AZ ÚJ NEVEK ESETÉBEN KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELI
11 ism.:						
12 ism.:						
13 ism.:						
14 ism.:						
15 ism.:						

SORONKÉNT (I) KÉRDEZD A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKETI AZ ISMÉTLŐDŐ NEVEKNÉL TERMÉSZETESEN CSAK EGYSZER KÉRDEZD, ÉS ÍRD ÁTI

K25A (Név1) neme?

KÓDOK: 1 – férfi
2 – nő

K25B (Név1) életkora (kb.)?

K25C (Név1) iskolai végzettsége?

KÓDOK: 1 – még nem iskolás
2 – még általános iskolás
3 – max. 8 általános
4 – szakmunkás
5 – középiskolai érettségi
6 – felsőfokú
0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K25D Kije Önnel (Név1)?

KÓDOK: 01 – házastárs, élettárs
02 – gyerek
03 – unoka
04 – szülő
05 – nagyszülő
06 – testvér
07 – más rokon
08 – partner, barát, barátnő
09 – barát
10 – munkatárs
11 – szomszéd
12 – ismerős
13 – volt férj, volt feleség
14 – egyéb, éspedig: ÍRD A TÁBLÁZATBAI
00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

HA A K24-ESNÉL MONDOTT VALAKIT, AKKOR KÉRDEZD K26-TÓL K29-IG TARTÓ KÉRDÉSEKETI HA CSAK EGY SZEMÉLYT EMLÍT, VEZESD ÁT A NEVÉT, AZONOSÍTÓJÁT HA A K24-ES TÁBLÁZAT ÜRES, UGRÁS K30-RAI

K26 Ön előzőleg felsorolta, hogy kiket szeretne megvédeni a bűncselekményektől. Az említettek közül kivel fordulhat elő a leginkább, hogy valamilyen bűncselekmény áldozata (sértettje) lehet?

Név, monogram stb.: Első azonosító:

98 – nem fordulhat elő → K30-RAI
00 – nem tudja → K30-RAI
99 – nincs válasz/nincs adat → K30-RAI

K27 Ön szerint milyen bűncselekmény áldozata, sértettje lehet a(z) ?

ITT JEGYEZD FEL, HA EGY BŰNCSELEKMÉNY ISMÉTLŐDÉSÉRE GONDOL!

.....

.....

.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K28 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy e(zek)nek a bűncselekmény(ek)nek az áldozata lehet a „K26-ban” említett személy?

HA TÖBBET EMLÍTETT: AMIRE (A LEG)GYAKRABBAN GONDOL!

5 – nagyon gyakran
4 –
3 –
2 – → TOVÁBB A K30-RAI
1 – soha → TOVÁBB A K30-RAI
0 – nem tudja → TOVÁBB A K30-RAI
9 – nincs válasz/nincs adat → TOVÁBB A K30-RAI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K29 Mit szokott érezni ilyenkor [ha ilyen bűncselekmény(ek)re gondol]? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggódást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyebet:	1	2	0	9

MINDENKITŐL!

K30 Ismer Ön személyesen olyan embereket, akiket elítélt a bíróság valamilyen – nem politikai – bűncselekmény elkövetése miatt?

- 1 – igen, egyet
2 – igen, többet
3 – nem, személyesen nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K31 Most felsorolok néhány kijelentést. Kérem, mondja meg, hogy ezek közül melyiket tartja igaznak a szomszédai és az Ön kapcsolatára nézve?

	igaz	nem igaz	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – Nem ismerem a szomszédaimat, nincs semmilyen kapcsolatam velük.	1	2	0	9
2 – Jó kapcsolatom van, de nem sokat találkozunk.	1	2	0	9
3 – Baráti viszonyban vagyunk.	1	2	0	9
4 – Ha úgy adódik, számíthatok rájuk, segítenek.	1	2	0	9
5 – El tudom képzelni, hogy a szomszédaimmal összeállunk egy közös, mindannyiunkat érintő ügyben, és megpróbálunk valamit tenni.	1	2	0	9

LAKÓKÖRNYEZET

Most egy másik témára, az Ön személyes lakókörnyezetével kapcsolatos kérdésekre szeretnék áttérni. A városnak/községnek arra a részére gondoljon, ahol lakik. Önök hogy szokták nevezni a városnak/községnek ezt a részét?

KÉRDEZŐI HA KÉSŐBB VISSZAKÉRDEZ, ERRE AZ ELNEVEZÉSRE EMLÉKEZHETETHEDI
HA MONDOTT VALAMI ELNEVEZÉST, AKKOR A KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEKNÉL A LAKÓKÖRNYEZET HELYETT HASZNÁLD EZT A NEVET!

K32 KÁRTYA

K32 Mennyire szeret itt lakni a jelenlegi lakókörnyezetében?

egyáltalán
nem
1 2 3 4 5
nagyon
nem tudom
nincs válasz/
nincs adat
0 9

K33 KÁRTYA

K33 Mennyire tartja biztonságosnak azt a lakókörnyezetet, ahol él?

egyáltalán
nem
1 2 3 4 5
teljes mértékben
nem tudom
nincs válasz/
nincs adat
0 9

K34 KÁRTYA

K34 Hogyan változott a lakókörnyezetének közbiztonsága az elmúlt öt évben?

sokat romlott
1 2 3 4 5
sokat javult
nem tudom
nincs válasz/
nincs adat
0 9

K35 KÁRTYA

K35 Ön szerint hogyan fog változni a következő öt évben a közbiztonság a lakókörnyezetében?

sokkal rosszabb lesz
1 2 3 4 5
sokkal jobb lesz
nem tudom
nincs válasz/
nincs adat
0 9

K36 KÁRTYA

K36 Összeállítottunk egy listát olyan dolgokból, jelenségekből, amelyek esetleg valamely településen problémát jelenthetnek az ott lakóknak. Kérem, mindegyiket osztályozza az iskolai osztályzatoknak megfelelően, aszerint, hogy azok mennyire okoznak problémát SZEMÉLYESEN ÖNNEK a lakókörnyezetében. Használja a szokásos módon a skálát, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem probléma, az 5-ös azt, hogy nagyon nagy probléma, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat.

Az Ön lakókörnyezetében mennyire jelent problémát ÖNNEK a?

KÉRDEZŐ, ROTÁLD AZ ITEMEKET, ÉS A TÁBLÁZAT ELSŐ OSZLOPÁBAN JE-
LÖLD, HOGY HONNAN KEZDTED AZ OLVASÁST!

	egyáltalán nem probléma				nagyon nagy probléma	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat	
1 – a bűnözés	1	2	3	4	5	0	9	
2 – az utcai zaj, forgalom	1	2	3	4	5	0	9	
3 – cigányok	1	2	3	4	5	0	9	
4 – drog fogyasztók, drogfüggők	1	2	3	4	5	0	9	
5 – fegyelmezetlenül vezetők autósok	1	2	3	4	5	0	9	
6 – hajléktalanok, kéregetők	1	2	3	4	5	0	9	
7 – közvilágítás	1	2	3	4	5	0	9	
8 – munkalehetőségek hiánya	1	2	3	4	5	0	9	
9 – részegek	1	2	3	4	5	0	9	
10 – szemét, szennyezettség az utcákon és a zöldövezetben	1	2	3	4	5	0	9	
11 – túl sok külföldi és menedékjogra pályázó	1	2	3	4	5	0	9	
12 – unatkozó és semmittevő fiatalok	1	2	3	4	5	0	9	

K37 KÁRTYA

K37 Tudomása szerint, az ország többi részéhez képest az Ön lakókörnyezetében több vagy kevesebb bűncselekményt követnek el?

sokkal kevesebbet					sokkal többet	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	☐
1	2	3	4	5	0	9		

K38 Sötétedés után esténként milyen gyakran hagyja el a lakását, házát?

- 1 – szinte soha
- 2 – ritkán (egyszer havonta)
- 3 – alkalmanként (min. kétszer havonta)
- 4 – gyakrabban (min. egyszer hetente)

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K39 Védekezik-e Ön a lakásbetörés ellen valamivel? Felsorolok néhány lehetséges eszközt, kérem, mindegyikről mondja meg, hogy rendelkezik-e azzal

	igen	nem
1 – biztonsági zár	1	2
2 – hevederzár	1	2
3 – ajtó- vagy ablakrács	1	2
4 – helyi riasztó	1	2
5 – ügyeletre bekötött riasztórendszer	1	2
6 – házőrző kutya	1	2
7 – egyéb:	1	2

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K40 Van-e Önnek bármilyen lakásbiztosítása?

- 1 – igen, van
- 2 – nincs

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

SZEMÉLYES ÉRINTETTSÉG

K41 KÁRTYA

K41 Mennyire befolyásolja az Ön mindennapi életét a bűnözés? Kérem, újra használja az 5-ös skálát, ahol az 1-es jelenti azt, hogy egyáltalán nem, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat.

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K42 KÁRTYA

K42 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába?

5 – nagyon gyakran

4 –

3 –

2 –

1 – soha

→ K44-REI

→ K44-REI

0 – nem tudja

→ K44-REI

9 – nincs válasz/nincs adat

→ K44-REI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K43 Mit szokott érezni ilyenkor (ha arra gondol, hogy betörhetnek a lakásába)? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyebet:	1	2	0	9

K44 KÁRTYA

K44 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy megtámadhatják ÉS megverhetik?

5 – mindig

4 –

3 –

2 –

1 – soha

→ K46-RAI

→ K46-RAI

0 – nem tudja

→ K46-RAI

9 – nincs válasz/nincs adat

→ K46-RAI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K45 Mit szokott érezni ilyenkor (ha arra gondol, hogy megtámadhatják és megverhetik)? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyebet:	1	2	0	9

K46 KÁRTYA

K46 Mennyire tartja biztonságosnak lakóhelyének közvetlen környezetét?

egyáltalán
nem

teljes
mértékben

nem
tudom

nincs válasz/
nincs adat

1

2

3

4

5

0

9

K47 KÁRTYA

K47 Mennyire érzí magát biztonságban, vagy mennyire érezné magát biztonságban, ha a lakása környékén egyedül kellene sétálnia sötétedés után?

egyáltalán
nem

teljes
mértékben

nem
tudom

nincs válasz/
nincs adat

1

2

3

4

5

0

9

K48 Elképzelhetőnek tartja-e, hogy lakása környezetében

	igen	nem
1 – utcán bántalmazták	1	2
2 – lakóépületen belül bántalmazták	1	2
3 – betörnek a lakásába	1	2

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K49 Van-e a lakókörnyezetében olyan hely, ahová nappal nem szívesen menne el a bűnözéstől való félelme miatt?

- 1 – mindenhol fél, sehova nem megy, nem menne
- 2 – több helyre sem megy el, nem menne el
- 3 – egy bizonyos helyre nem megy el, nem menne el
- 4 – nincs olyan hely, ahova nem mer elmenni

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K50 Függetlenül attól, hogy Ön ki szokott-e menni a lakásból sötétedés után, van-e a lakókörnyezetében olyan hely, ahova sötétedés után nem szívesen menne el a bűnözéstől való félelme miatt?

- 1 – mindenhol fél, sehova nem megy, nem menne
- 2 – több helyre sem megy el, nem menne el
- 3 – egy bizonyos helyre nem megy el, nem menne el
- 4 – nincs olyan hely, ahova nem mer elmenni

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K51 KÁRTYA

K51 Milyen gyakran fordul elő, hogy a bűnözéstől való félelme miatt nappal nem mer kimen-
 ni a lakásból?

soha				nagyon gyakran	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9	☐

K51 KÁRTYA MARAD

K52 Milyen gyakran fordul elő az, hogy a bűnözéstől való félelme miatt nem mer kimen-
 ni a lakásból éjszaka, sötétedés után?

soha				nagyon gyakran	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9	☐

K51 KÁRTYA MARAD

K53 És milyen gyakran fordul elő az, hogy fél a bűnözőktől, ha éjjel egyedül van a lakásukban?

- 5 – nagyon gyakran
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – soha
- 6 – nem szokott egyedül lenni, de így is fél
- 7 – nem szokott egyedül lenni, és nem fél

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K54 Szeretne-e önvédelmi fegyvert tartani?

- 1 – igen, van is
- 2 – igen, vásárolnék, ha lehetne
- 3 – nem

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K55 Hallott-e valamilyen szervezetről, alaptványról, ami a bűncselekmények áldozatait se-
 gíti? Ha igen, melyekről?

- 1 – igen, meg is tud nevezni egyet
- 2 – igen, és többet is meg tud nevezni
- 3 – igen, hallott ilyenről, de nem tud nevet mondani
- 4 – nem

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

K56 KÁRTYA

K56 Összegyűjtöttünk néhány baleset- és bűnténytypust, amelyek minden évben megtörténnek emberekkel. A következő 12 hónap során is lesznek olyan emberek, akikkel ezek közül valamelyik bűneset megtörténik.

Ha Ön a következő egy évre gondol, hova sorolja magát, azok közé, akikkel ilyesmi könnyen előfordulhat, vagy azok közé, akikkel ez egyáltalán nem biztos, hogy megtörténik. Tehát mit gondol, Önnel megtörténhet, hogy ...

KÉRDEZŐ, ROTÁLD AZ ITEMKET, ÉS A TÁBLAZAT ELSŐ OSZLOPÁBAN JE-LÖLD, HOGY HONNAN KEZTED AZ OLVASÁST!

	egyáltalán nem hiszem, hoggy				nagyon könnyen előfordul- hat, hogy	nem vonal- kozik rá	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – Személyi sérüléssel járó közlekedési baleset áldozata lesz	1	2	3	4	5		0	9
2 – Becsületsértést követnek el Ön ellen	1	2	3	4	5		0	9
3 – Testi sértés áldozata lesz, és könnyebben megsérül	1	2	3	4	5		0	9
4 – Testi sértés áldozata lesz, és súlyosan megsérül	1	2	3	4	5		0	9
5 – Gyermekeit valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában (például megverik)	1	2	3	4	5	8	0	9
6 – Zaklatják vagy molesztálják	1	2	3	4	5		0	9
7 – Bejönnek a lakásába	1	2	3	4	5		0	9
8 – Ellopják a pénztárcáját, pénzt	1	2	3	4	5		0	9

K56 táblázat folytatása

	egyáltalán nem hiszem, hoggy				nagyon könnyen előfordul- hat, hogy	nem vonal- kozik rá	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
9 – Valamilyen más értékét ellopják	1	2	3	4	5		0	9
10 – Valamilyen üzletben, vendéglőben többet számláznak, és így megkárosítják	1	2	3	4	5		0	9
11 – Ellopják az autóját, gépjárművét	1	2	3	4	5	8	0	9
12 – Munkahelyén főnöke vagy kollégája szexuálisan zaklatja	1	2	3	4	5	8	0	9
13 – Valaki az életére tör	1	2	3	4	5		0	9
14 – Megrongálják valamilyen értékétárgyát, tulajdonát	1	2	3	4	5		0	9
15 – Megerőszakolják (CSAK NŐKTŐL!)	1	2	3	4	5	8	0	9
16 – Terrortámadás áldozata lesz	1	2	3	4	5		0	9
17 – Megtámadja, vagy megharapja egy kutya	1	2	3	4	5		0	9
18 – Viselkedéssel (például hangoskodással, vagy randalírozással) megzavarják Önt	1	2	3	4	5		0	9
19 – Valamelyik családtagjával annyira összevesznek, hogy a veszekedés során Ön megsérül	1	2	3	4	5		0	9

K57 KÁRTYA

K57 Milyen gyakran szokott az eszébe jutni, hogy valamilyen bűncselekmény áldozata lehet?

soha					nagyon gyakran	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9	☐	

K58 KÁRTYA

K58 Sok ember tesz valamit azért, hogy megvédje magát, ha a bűnözés miatt bizonytalanságban vagy fenyegetve érzi magát. Felsorolunk most Önnek néhány elővigyázatossági intézkedést. Mondja meg, melyeket Ön is teszi, vagy tette már, vagy tervezi, vagy nem is tervezi, annak érdekében, hogy megvédje magát.

	már tettem, vagy így teszek	nem tettem, de tervezem	nem tettem, és nem is tervezem	nincs nek	nem tudja	nincs válasz/nincs adat
1 – Önvédelmi tanfolyamon való részvétel	1	2	3		0	9
2 – Ha elmegyek szórakozni, viszek magammal valamit, amivel megvédehetem magam (kés, bot, gázspray stb.)	1	2	3		0	9
3 – A városrész rossz biztonsága miatt elköltözöm innen	1	2	3		0	9
4 – Esténként a nyilvános közlekedési eszközök használatának elkerülése	1	2	3		0	9
5 – Bandába gyűlt fiatalok, részegek, koldusok, elkerülése az utcán	1	2	3		0	9
6 – Bizonyos utcák, helyek elkerülése	1	2	3		0	9
7 – Kutyatartás	1	2	3		0	9
8 – Arra figyelés, hogy a gyerekeim esténként ne hagyják el egyedül a házat. (Ha nincsen gyereke: 8-as)	1	2	3	8	0	9

K59 Mit tenne Ön a közbiztonság javítása érdekében, ha Ön lenne a polgármester és a rendőrkapitány egy személyben?

.....

.....

.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

A következőkben bűncselekményekkel kapcsolatban teszünk fel kérdéseket, amelyek Önnel személyesen az elmúlt öt évben megtörténhettek. Néha nehéz pontosan emlékezni ezekre az esetekre. Kérjük, gondolja végig alaposan!

K60 1. Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy ellopták az autóját?

2a És ebből hány eset történt az idén 2003. január–2003. június között?
2b És hány esetben tett feljelentést a rendőrségen?
3a És hány eset történt az elmúlt évben: 2002. január–2002. december között?
3b És ezek közül hányszor tett feljelentést a rendőrségen?
4a És ez hányszor fordult elő korábban?
4b És ezek közül hányszor tett feljelentést a rendőrségen?

Ez ismétlődik minden kérdésnél!

- K61 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy autójából elloptak valamit, például az autórádióját, vagy valamit, amit az autóban hagyott, vagy az autó alkatrészét (visszapillantó tükör, gumik)?
- K62 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy megrongálták az autóját?
- K63 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy (gépjárművén kívüli) tulajdonát szándékosan megrongálták, károsították (például garázs, nyaraló, kerítés, ajtó, ablak, lakás stb.)?
- K64 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy ellopták kerékpárját?
- K65 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy valaki Öntől erőszakkal, vagy azzal fenyegetve megpróbált elvenni valamit (kirabolták)?
- K66 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy zseblopás áldozata lett, amelynek során eltalajdonítottak Öntől valamit (de nem erőszakkal vagy fenyegetéssel) (például pénztárcát, levéltárcát, ékszert, ruhadarabot, sporteszközt, mobil)?
- K67 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy más módon elloptak Öntől valamit? De nem történt betörés (például utazás közben, kertből stb.)?
- K68 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önhöz betörték, vagy megkísérelték azt (például lakás, nyaraló, pince)?
- K69 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy tetteleg bántalmazták, megütötték, megverték?
- K70 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy valaki Önt szemtelen viselkedésével szexuálisan zaklatta?
- K71 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy szexuális szándékkal ténylegesen fenyegettek vagy megtámadták (erőszakoskodás, erőszakoskodási szándék, vagy egyéb szexuális támadás)?
- K72 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önt egyéb (nem szexuális) szándékkal megtámadták, vagy valamilyen módon fenyegették, és ettől Ön valóban nagyon megijedt?
- K73 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önt átverték, azaz valaki szándékosan becsapta, és emiatt Önt anyagi károsodás érte (boliban, szerelőnél, étteremben többet számláztak, biztosítási ügynökök valamilyen befektetést ajánlottak...)?
- K74 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Ön egy közlekedési baleset során – ahol valaki más volt a hibás – megsérült?

K75 Előfordult-e Önnel az elmúlt öt évben, hogy valamilyen más bűncselekmény áldozatává vált?

	1. Előfordult-e az elmúlt öt évben?	idén		tavaly		korábban	
		2a 2003. január– 2003. június		2b. 2002. január– 2002. december		3. 1998. június– 2001. december	
		A) Hány történet?	B) ebből feleletetés	A) Hány történet?	B) ebből feleletetés	A) Hány történet?	B) ebből feleletetés
60 – autólopás	1 2 0 9						
61 – autóból való lopás	1 2 0 9						
62 – autórongálás	1 2 0 9						
63 – rongálás	1 2 0 9						
64 – kerékpárlopás	1 2 0 9						
65 – rablás	1 2 0 9						
66 – tolvajlás	1 2 0 9						
67 – lopás	1 2 0 9						
68 – betörés	1 2 0 9						
69 – bántalmazás	1 2 0 9						
70 – szexuális zaklatás	1 2 0 9						
71 – szexuális támadás	1 2 0 9						
72 – támadás, fenyegetettség	1 2 0 9						
73 – becsapás	1 2 0 9						
74 – közlekedési baleset sérüléssel	1 2 0 9						
75 – egyéb bűncselekmény	1 2 0 9						

EZEKRŐL KÉSZÍTS BŰNÜGYI MELLÉKLETET!
HA EGY BŰNTÉNYTÍPUSBÓL TÖBB IS VOLT 2002-ben vagy az idén,
AKKOR A LEGUTOLSÓ ESETET KELL FIGYELEMBE VENNII

KÉRDEZŐI KÉRDEZD LE A BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLETEKET,
MAJD FOLYTASD A K76-TÓLI

K76 Hányszor fordult elő Önnel az elmúlt egy évben, hogy személyi sérüléssel nem járó közlekedési balesete volt (koccanás)?

.....
00 – egyszer sem → K78-RAI
98 – nem tudja → K78-RAI
99 – nincs válasz/nincs adat → K78-RAI

K77 És hány esetben hívtak rendőrt?

.....
00 – egyszer sem
98 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K78 Előfordult-e az elmúlt egy évben, hogy a szomszédainál betörés vagy betörési kísérlet történt? Ha igen, hányszor?

.....
00 – egyszer sem → K80-RAI
98 – nem tudja → K80-RAI
99 – nincs válasz/nincs adat → K80-RAI

K79 Tudomása szerint ezek közül hány esetben történt rendőri intézkedés?

.....
00 – egyszer sem
98 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K80 EDDIGI ÉLETÉBEN ÖSSZESEN hányszor volt valamilyen bűncselekmény áldozata?
(Nem kell pontos számot mondania, csak körülbelül.)

.....
00 – soha
97 – 97 vagy több
98 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

MINDENKITŐLI

SZOCIÁLIS, DEMOGRÁFIAI KÉRDÉSEK

- SZ1 A kérdezett neme
 1 – férfi
 2 – nő
- SZ2 Születési ideje
 19 születési év utolsó két számjegye: 19
 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ3 Családi állapot
 1 – Házas, és házastársával együtt él, élettársal él
 2 – Házas, de külön élnek
 3 – Hajadon/nőtlen, szülőkkel él
 4 – Hajadon/nőtlen, egyedül él
 5 – Elvált, de közös lakásban élnek
 6 – Elvált, és külön él
 7 – Özveggy, és egyedül él
 8 – Özveggy, de nem egyedül él
 9 – nincs válasz/nincs adat
- SZ4 Hány Önnel együtt élő gyermeke van?

 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ5 Hány helyen élt eddig hat hónapnál hosszabb ideig?

 00 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ6 Milyen jogcímen lakik jelenlegi lakásában?
 1 – Tulajdonos
 2 – Tulajdonos házastársa
 3 – Tulajdonos rokona
 4 – Bérlet (magánszemélytől)
 5 – Bérlet (önkormányzattól)
 6 – Egyéb
 0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat
- SZ7 Hány éve él jelenlegi lakóhelyén, ugyanabban a lakásban, házban?

 00 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat

- SZ8 Hányan élnek közös háztartásban?

 00 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ9 Mekkora a lakás/ház alapterülete?
m²
 000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat
- SZ10 Hány szoba van a lakásban?

 98 – egyhelyiséges a lakás
 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ11 Mennyiért tudná eladni a lakását, házát, ha akarná?
 (millió) Ft
 00 – nem tudja
 96 – 96 millió vagy több
 97 – nem adhatom el, mert nem a saját tulajdonom
 98 – kevesebb, mint egymillió
 99 – nincs válasz/nincs adat
- SZ12 Van-e nyaralója, hétvégi háza?
 1 – igen, van
 2 – nincs
 9 – nincs válasz, nincs adat
- SZ13 Van-e autója?
 1 – igen, több is
 2 – igen, egy
 3 – nincs → SZ15-REI
 9 – nincs válasz/nincs adat → SZ15-REI
- SZ14 Mennyi az értéke, értékük?
 ezer Ft
 00000 – nem tudja
 99999 – nincs válasz/nincs adat

SZ15 Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

- 1 – általános iskola, 8 osztály, vagy kevesebb
 2 – szakmunkásképző
 3 – szakközépiskola
 4 – gimnáziumi érettségi
 5 – felsőfokú

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ16 Jelenleg dolgozik-e?

- 1 – igen, teljes munkaidőben → SZ18-RAI
 2 – igen, részmunkaidőben, rendszeresen,
 (kevesebb mint heti 3 óra) → SZ18-RAI
 3 – csak alkalmi munkát végzek → SZ18-RAI
 4 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ17 Ha nem dolgozik, miért nem?

- 1 – öregségi nyugdíjas
 2 – rokkantnyugdíjas
 3 – gyes, gyed, főállású anya
 4 – háztartásbeli
 5 – tanuló
 6 – katonai szolgálatos
 7 – munkanélküli
 8 – egyéb

9 – nincs válasz/nincs adat

VÁLASZ UTÁN TOVÁBB SZ20-RAI

SZ18a Az Ön főtevékenységként végzett munkáját alapul véve, Ön melyik csoportba tartozik?

1. közalkalmazottak	1
2. köztisztviselők	2
3. magáncégnél alkalmazottak	3
4. fegyveres testület tagjai (rendőr, katona, határőr, fegyveres biztonsági őr)	4
5. önálló foglalkozásúak	5

HA „SZ18A = 5 (ÖNÁLLÓ)”, AKKOR KÉRDEZD SZ18B KÉRDÉSTI

SZ18b És mi az Ön foglalkozása?

1. mezőgazdasági gazdálkodó	1
2. önálló magasan képzett értelmiségi (például jogász, orvos, mérnök, könyvelő stb.)	2
3. birtulajdonos, kisiparos, egyéb önálló	3
4. cégtulajdonos (teljes mértékben, vagy partnerként, és a cégben dolgozik)	4
5. egyéni vállalkozó	5
6. egyéb:	6

VÁLASZ UTÁN TOVÁBB SZ20-RAI

HA „SZ18A = 1, 2, 3, 4”, AKKOR KÉRDEZD SZ18C, SZ18D KÉRDÉSEKETI

SZ18c És mi az Ön foglalkozása?

1. segédmunkás	01
2. betanított munkás	02
3. szakmunkás	03
4. irodai munkát végző alkalmazott (középfokú végzettséggel)	04
5. alkalmazott, aki nem irodai munkát végez, hanem utazik (például kereskedő, sofőr, utazó ügynök stb.)	05
6. csoportvezető, művezető	06
7. alkalmazott magasan képzett értelmiségi (jogász, orvos, mérnök, könyvelő)	07
8. középvezető, egyéb vezető (osztályvezető, főosztályvezető, technikus)	08
9. felső vezető, igazgató, vezérigazgató, általános igazgató – vagy ezek helyettesei	09

99 – nincs válasz

SZ18d Van-e Önnek a tulajdonában bt., vagy kft.?

1 – van

2 – nincs

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ19 A főfoglalkozását tekintve van-e Önnek beosztottja? HA VAN: Hány beosztottja van?

000 – egy sincs

999 – nincs válasz/nincs adat

MINDENKITŐLI

SZ20 KÁRTYA

SZ20 Mekkora a havi nettó bevétele háztartásának összességében? Arra az összegre gondolunk, amely az adó, illetve az egészségbiztosítás levonása után marad (alkalmi munka, ösztöndíj szintén). Mondja meg azt a számot ebből a listából, amelyik ezt az összeget tartalmazza.

- 1 – 50 000 alatt
- 2 – 50 001 – 100 000
- 3 – 100 001 – 150 000
- 4 – 150 001 – 200 000
- 5 – 200 001 – 250 000
- 6 – 250 001 – 300 000
- 7 – 300 001 – 400 000
- 8 – 400 001 fölött

0 – nem tudja
9 – Nem ad választ

SZ21 Volt-e az elmúlt két évben külföldön nyaralni?

- 1 – Igen, többször is
- 2 – Igen, egyszer
- 3 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ22 Mennyire elégedett jelenlegi anyagi helyzetével?

- 5 – teljes mértékben
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

SZ23 Sportolt-e valaha rendszeresen?

- 1 – Igen, egyesületben, versenyszerűen
- 2 – Igen, csak úgy magamnak
- 3 – Haverokkal
- 4 – Nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

SZ24 Milyen gyakran jár valamilyen vallási jellegű összejövetelekre?

- 1 – Mindennap
- 2 – Hetente 4-5-ször
- 3 – Hetente 2-3-szor
- 4 – Hetente egyszer
- 5 – Néhányszor havonta
- 6 – Ritkábban
- 7 – Soha

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

SZ25 Tartozik-e valamilyen közösséghez (párt, sportkör, rendszeresen működő klub stb.)?

- 1 – igen
- 2 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ26 Szívesen válaszolna-e mások is hasonló kérdésekre?

- 1 – igen
- 2 – nem

KÉRDEZŐI ADD ÁT A NYILATKOZATOT, KÉRD MEG, HOGY OLVASSA EL, ÉS ÍRJA ALÁ, HA TUDOMÁSUL VESZI A BENNE FOGLALTAKATI

EZUTÁN ADD ÁT AZ ÖNKITÖLTŐS KÉRDŐÍVET ÉS A BORÍTÉKOT, VÁRD MEG, AMÍG KITÖLTI, ÉS VISSZAADJA A LEZÁRT BORÍTÉKOT!

KÖSZÖNJÜK A SEGÍTSÉGÉT!

KÉRJÜK EZT A KÉRDŐÍVET A MEGKÉRDEZÉS UTÁN AZONNAL,
DE NEM A KÉRDEZÉS HELYSZÍNÉN KITÖLTENII!

AZ INTERJÚ LEFOLYÁSA

I1 Mennyire volt készséges a megkérdezett a kérdések megválaszolásában?

- 1 – nagyon együttműködő volt
2 – átlagosan
3 – nem nagyon
4 – kezdetben szívesen, később nem
5 – kezdetben nehezen, később szívesen

I2A Az interjú alatt a megkérdezett egyedül volt-e jelen, vagy volt ott még harmadik személy is. Ha igen, kicsoda?

- 1 – az interjúalany egyedül volt jelen → I3-RAI
2 – az interjúalany nem volt egyedül

I2B TÖBB VÁLASZ IS LEHETI

	említi	nem említi	
1 – házastársa, partnere	1	2	
2 – a gyerekek jelen voltak	1	2	
3 – más hozzátartozók jelen voltak	1	2	
4 – egyéb személyek:	1	2	☐

I3 A ház jellege, ahol a kérdezett lakik:

- 01 – tanya
02 – kisvárosi, elővárosi kisudvaros ház, egylakásos
03 – kisvárosi, elővárosi kisudvaros ház, több lakásos
04 – városi szükséglakás, alkalmi építmény (sufni, üzlethelyiség)
05 – régi „munkás” bérlakásrészben lévő, régi polgári bérházban lévő
06 – 1930-as évek óta épült „modern”, bér- és társasházak
07 – modern lakótelepi lakás, nem panelból épült
08 – modern paneles lakótelepi lakás
09 – kertés társasház, modern
10 – kertés villa
11 – „kisbérházzá” vagy társasházzá átalakított régi villa
12 – városi kertés, családi ház
13 – falusi kertés ház
14 – egyéb:

ÖNKITÖLTŐS KÉRDŐÍV

Kérjük, olvassa el az alábbi kérdéseket, és válaszoljon a valóságnak megfelelően! A kitöltött kérdőívet helyezze el a mellékelt borítékban, ragassza le, és adja át munkatársunknak. A borítékot csak a feldolgozás során fogjuk felnyitni.

A válaszadás önkéntes, azokat a kérdéseket, amelyekre ilyen feltételek mellett sem kíván válaszolni, hagyja ki! Köszönjük együttműködését és a segítségét a kutatás sikeres lebonyolításában!

A kitöltés során karikázza be a megfelelő válaszlehetőség betűjelét, vagy ha nincs megadva válaszlehetőség, akkor kérjük, hogy írja le a választ (szövegesen válaszoljon)!

O1 Milyen gyakran ivott alkoholt az elmúlt egy hónapban?

- 1 – mindennap
2 – hetente 4-5-ször
3 – hetente 2-3-szor
4 – hetente egyszer
5 – ritkábban
6 – soha

O2 Vezetett-e gépjárművet az elmúlt egy évben alkoholfogyasztás után?

- 1 – igen, többször
2 – igen, egyszer
3 – nem, soha
4 – nem vezettem autót

O3 Volt-e valamilyen komolyabb betegsége, ami miatt például kórházba került?

- 1 – igen, többször
2 – igen, egyszer
3 – nem, soha

O4 Volt-e már öngyilkossági kísérlete?

- 1 – igen
2 – nem

O5 Volt-e már olyan rendőrségi ügye, amelyben gyanúsítottként szerepelt?

- 1 – igen
2 – nem

O6 Volt-e már büntetve?

- 1 – igen
2 – nem

O7 Volt-e már pszichiátriai kezelésen?

- 1 – igen
2 – nem

O8 Fogyasztott-e már valaha valamilyen kábítószeret?

- 1 – igen, egyszer
- 2 – igen, néhányszor (2-3-szor)
- 3 – igen, több alkalommal, de nem rendszeresen
- 4 – igen, rendszeresen
- 5 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O10-TŐL FOLYTASSA)!

O9 Ha igen, mi volt az? (több válasz is lehetséges)

.....

.....

.....

O10 Fogyasztott-e valamilyen kábítószeret az elmúlt egy évben?

- 1 – igen, egyszer
- 2 – igen, néhányszor (2-3-szor)
- 3 – igen, többször
- 4 – igen, rendszeresen
- 5 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O12-TŐL FOLYTASSA)!

O11 Ha igen, mi volt az? (több válasz is lehetséges)

.....

.....

.....

O12 Fizetett-e valaha szexuális szolgáltatásért? Volt-e szexuális kapcsolata prostituálttal?

1. – igen, egyszer
2. – igen, néhányszor (2-3-szor)
3. – igen, többször
4. – igen, rendszeresen
5. – nem, soha

O13 Körül belül mennyiből tud megélni egy hónapban, mennyit költ átlagosan?

..... Ft

O14 Hogyan változott az anyagi helyzete az elmúlt öt év során?

- 5 – jelentősen javult
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – jelentősen romlott

O15 Az egész országot tekintve Ön hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?

- 1 – a felső, legjobb helyzetű 1%-ba
- 2 – a felső, legjobb helyzetű 20%-ba
- 3 – a felső felébe
- 4 – az alsó felébe
- 5 – az alsó, legrosszabb helyzetű 20%-ba
- 6 – az alsó, legrosszabb helyzetű 1%-ba

O16A Fizetett-e helyszíni bírságot az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

O16B Indítottak-e Ön ellen szabálysértési eljárást az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, többször is megbüntették
- 2 – igen, egyszer megbüntették
- 3 – igen, de nem büntették meg
- 4 – nem indítottak eljárást

→ HA NEM BÜNTETTÉK MEG VAGY
NEM INDÍTOTTAK ELJÁRÁST, A KÖ-
VETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O18-TŐL FOLYTASSA)!

O17 Ha megbüntették, miért büntették meg?

.....

.....

.....

O18 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy kenőpénzt, csúszópénzt kellett fizetnie valamiért?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

O19 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy rendőrnek kenőpénzt adott, hogy elkerülje a büntetést?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O21-TŐL FOLYTASSA)!

O20 Részleteznél, hogy milyen esetben történt?

.....

- O21 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy valamilyen trükköt alkalmazott, és így nem a szokásos módon jutott jövedelemhez, annak érdekében, hogy kevesebb adót kelljen fizetnie?
 1 – igen, többször is
 2 – igen, egyszer
 3 – nem

- O22 Mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik?
TÖBBET IS VÁLASZTHATI

- 0 – magyar
 1 – szlovák
 2 – sváb
 3 – német
 4 – görög
 5 – arab
 6 – roma
 7 – zsidó
 8 – egyéb:

- O24 Ha tartozik valamelyik kisebbségi csoporthoz, érte-e emiatt valamilyen hátrányos megkülönböztetés, sérelem az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, sokszor
 2 – igen, néhányszor
 3 – igen, egyszer-kétszer
 4 – nem

- O23 Milyen a szexuális beállítottsága?

- 1 – heteroszexuális (a más neműek érdeklik)
 2 – homoszexuális (a sajátjával azonos neműek érdeklik)

- O25 Mivel büntették gyermekkorában, ha nagyon rosszat csinált?

- TÖBBET IS VÁLASZTHATI**
 1 – szobafogsággal
 2 – zsebpénzmegvonással
 3 – eltiltották valamitől
 4 – veréssel
 5 – más büntetéssel
 6 – nem büntették

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
 (O27-TŐL FOLYTASSA)!

- O26 Rendszerint ki szabta ki a büntetést? **TÖBBET IS VÁLASZTHATI**

- 1 – szülei együtt
 2 – (édes)apa
 3 – (édes)anya
 4 – nevelőapa (az édesanya társa)
 5 – nevelőanya (az édesapa társa)
 6 – más rokon
 7 – testvér
 8 – másvalaki

- O27 Előfordult-e gyerekkorában, hogy nagyon megveték, amit Ön akkor komoly bánatalmazásként élt meg?
 1 – igen, gyakran
 2 – igen, néha
 3 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
 (O29-TŐL FOLYTASSA)!

- O28 Ki volt az, aki nagyon megverte?

- 1 – (édes)apa
 2 – (édes)anya
 3 – nevelőapa
 4 – nevelőanya
 5 – más rokon
 6 – testvér
 7 – másvalaki

- O29 Volt-e gyermekkorában (18 éves kora előtt) szexuális erőszak vagy szexuális bánatalmazás áldozata?

- 1 – igen
 2 – nem

→ A KÖVETKEZŐ 3 KÉRDÉS KIMARAD
 (O33-TŐL FOLYTASSA)!

- O30 Elmondta-e valakinek?

- 1 – igen
 2 – nem

- O31 Történt-e feljelentés, lette rendőrségi ügy belőle?

- 1 – igen
 2 – nem

- O32 Ki volt az elkövető?

- 1 – rokon
 2 – ismerős
 3 – idegen

- O33 Önök mivel büntetik a gyereket, amikor valami nagyon rossz dolgot csinált?

- 1 – nincs gyermekem
 2 – szobafogsággal
 3 – zsebpénzmegvonással
 4 – eltiltották valamitől
 5 – veréssel
 6 – megbeszéltük a dolgot
 7 – más büntetéssel
 8 – nem büntetjük, de megbeszéljük a dolgot
 9 – nem büntetjük

O34 Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiért?

- 1 – nincs gyermekem
 2 – nem, soha
 3 – igen, néha
 4 – gyakran

O35 Ön szerint a verés elfogadható nevelési eszköz?

- 1 – igen
 2 – néha muszáj
 3 – nem

O36 Szokott-e kftai, lengyel piacon vásárolni?

- 1 – igen, sokszor
 2 – igen, néhányszor
 3 – igen, egyszer-kétszer
 4 – nem

BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLET

2003. június

Projektszám: 31200170

KÉRDEZŐI AZ AZONOSÍTÓKAT VEZESD RÁ A FŐKÉRDŐIVRŐLI

Kérdező neve:

Kérdező száma:

Kérdezői matrica helye

--	--	--	--	--	--

Kérdőív sorszáma:

--	--	--	--	--	--

BM szám:

--	--	--	--	--	--

A „BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLET” BLOKKOT AKKOR KÉRDEZD, HA A K60, K61, K62, K63, K64, K65, K66, K67, K68, K69, K70, K71, K72, K73, K74, K75 BÁRMELYIKÉBEN „1 = IGEN” A VÁLASZ, VAGYIS TÖRTÉNT VELE BŰNCSELEKMÉNY 2002-ben vagy 2003-ban!

MINDEN BŰNCSELEKMÉNYFAJTÁRÓL KÜLÖN MELLÉKLETET TÖLTŚ KII HA EGY BŰNCSELEKMÉNYFAJTÁBÓL TÖBB IS TÖRTÉNT, AKKOR A LEGUTOLSÓRA KÉRDEZZ RÁI A 2002-NÉL RÉGEBBEN TÖRTÉNT BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL NEM KELL KÜLÖN KÉRDEZNI!

ÍRD BE ANNAK A BŰNCSELEKMÉNYNEK AZ AZONOSÍTÓJÁT (A FŐKÉRDŐIV 23. OLDALÁN LÉVŐ TÁBLÁZAT ELSŐ OSZLOPÁBAN A BŰNCSELEKMÉNYEK MELLETT LÉVŐ SZÁM), AMELYNÉL 2002-BEN VAGY 2003-BAN TÖRTÉNT VALAMILYEN ESEMÉNY A KÉRDEZETTEL:

--	--

B1 Ön említette, hogy előfordult Önnel, hogy (AZ A BŰNCSELEKMÉNY, AMINEK AZ AZONOSÍTÓJÁT BEÍRTAD). Most gondoljon a legutóbb történt eseményre! Kérem, próbálja meg felidézni, hogy pontosan mi történt!

KÉRDEZŐI CÍMSZAVAKBAN JEGYZETELD LE, DERŰJÖN KI, MI IS TÖRTÉNT!

.....

000 – nem tudja

999 – nincs válasz/adathiány

--	--	--

B2 Mikor történt?

év: 200 hónap:

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/adathiány

--

B3. Melyik napszakban?

- 1 – reggel
- 2 – délelőtt
- 3 – délután
- 4 – este
- 5 – éjszaka

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B4. Hol történt?

CSAK KÓDOLDI

- 1 – lakásában
- 2 – lakása, háza közvetlen közelében, lépcsőház, kert
- 3 – azon a környéken, ahol lakik
- 4 – azon a településen, ahol él
- 5 – Magyarországon máshol
- 6 – külföldön
- 7 – egyéb:

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B5. Mekkora kára keletkezett?

Ezer forintban: forint

- 000 – nem volt anyagi kára → B7-REI
- 998 – nem tudja → B7-REI
- 999 – nincs válasz/adathiány → B7-REI

B6. Megtérült-e a kára valamilyen formában? HA IGEN: Mennyi térült meg?

Ezer forintban: forint

- 000 – nem térült meg
- 999 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/adathiány

B7. Ért-e valamilyen sérülés, kellett-e gyógykezeltetni az eset után?

- 1 – igen, kisebb sérülés, 8 napon belül gyógyuló
- 2 – igen, súlyosabb sérülés, 8 napon túl gyógyuló
- 3 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B9. Tett-e valamilyen óvintézkedést a történet után, hogy elkerülhesse a hasonló esetek megismétlődését?

- 1 – igen → Mi volt az?
- 2 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B10. Jelentette-e az esetet a rendőrségen?

- 1 – igen → B12-REI
- 2 – nem

0 – nem tudja → B15-REI
9 – nincs válasz/adathiány → B15-REI

B11. Miért nem?

.....
.....
.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/adathiány

KÉRDÉS UTÁN TOVÁBB A B15-REI

B12 KÁRTYA

B12. Mennyire volt elégedett a rendőrség munkájával?

- 5 – teljes mértékben
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B12 KÁRTYA MARADI

B13. Mennyire volt szakszerű Ön szerint a rendőri intézkedés, eljárás?

- 5 – teljes mértékben
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B14 KÁRTYALAP

B14 Most az Ön esetével foglalkozó rendőrök munkájával kapcsolatban kérdezném. Mit mondana, ahhoz képest, amit Ön elvár, milyen volt...

	sokkal jobb volt				sokkal rosszabb volt				nem tudja		nem válaszolt/nincs adat			
	5	4	3	2	1	0	9	5	4	3	2	1	0	9
A – az Önnel foglalkozó rendőrök hozzáértése	5	4	3	2	1	0	9							
B – az Önnel foglalkozó rendőrök felkészültsége, hogy ellássák Önt minden szükséges információval	5	4	3	2	1	0	9							
C – a mód, ahogy a rendőrök Önt mint értékes, fontos állampolgárt kezelték	5	4	3	2	1	0	9							
D – a rendőrök segítőkészsége, hogy az Ön problémájára megfelelő megoldást találjanak, vagy a megfelelő kollégához irányítsák	5	4	3	2	1	0	9							
E – a rendőrök és rendőrségi alkalmazottak udvariassága	5	4	3	2	1	0	9							
F – a rendőrségi ügyintézés gyorsasága	5	4	3	2	1	0	9							
G – a várakozási idő, amennyit várnia kellett, amíg elintéződött az ügye	5	4	3	2	1	0	9							
H – a rendőrök és rendőrségi alkalmazottak barátságos, jó hangulatú munkavégzése	5	4	3	2	1	0	9							
I – az Önnel foglalkozó rendőrök hatásköre, hogy az Ön problémáját hatékonyan kezelni tudják	5	4	3	2	1	0	9							
J – az a mód, ahogy lehetősége nyílt ügyeit diszkréten, illetéktelenektől mentesen elintézní	5	4	3	2	1	0	9							
K – az Önnel foglalkozó rendőrök megjelenése	5	4	3	2	1	0	9							

MINDENKITŐLI

B15. Kiderülte, hogy ki volt az elkövető, a tettes?

- 1 – igen, a rendőrségi eljárásban
- 2 – igen, de nem a rendőrségi eljárásban
- 3 – nem, de gyanúsít valakit
- 4 – nem

→ B21-REI

0 – nem tudja

→ B21-REI

9 – nincs válasz/adathiány

→ B21-REI

B16. Az elkövető/elkövetők milyen nemzetiségű(ek) volt(ak)?

- 01 – magyar
- 02 – ukrán
- 03 – román
- 04 – szerb
- 05 – távol-keleti, kínai
- 06 – más országban élő magyar
- 07 – magyar roma
- 08 – romániai roma
- 09 – egyéb:

TÖBBET IS EMLÍTHETI

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/adathiány

B17. Ismerte-e korábban az elkövetőt/elkövetőket? HA IGEN: Milyen viszonyban voltak?

- 01 – házastárs, élettárs
- 02 – gyerek
- 03 – unoka
- 04 – szülő
- 05 – nagyszülő
- 06 – testvér
- 07 – más rokon
- 08 – partner (barát, barátnő)
- 09 – barát
- 10 – munkatárs
- 11 – szomszéd
- 12 – ismerős
- 13 – volt férj, feleség
- 14 – egyéb, éspedig:

TÖBBET IS EMLÍTHETI

98 – nem ismerte

99 – nem tudja

00 – nincs válasz/adathiány

B18. Találkozott vagy beszélt Ön azóta az illetővel?

- 1 – véletlenül találkoztak, de nem beszéltek egymással
- 2 – véletlenül találkoztak, és beszéltek egymással
- 3 – az elkövető kérésére találkoztak
- 4 – az Ön kérésére találkoztak
- 5 – a rendőrségi eljárás során találkoztak
- 6 – nem találkoztak, de beszéltek (telefonon), üzentek egymásnak
- 7 – nem találkoztak, és nem beszéltek

→ B20-RAI

0 – nem tudja

→ B20-RAI

9 – nincs válasz/adathiány

→ B20-RAI

B19. Mi történt?

- 1 – felelősségre vonta
- 2 – megfenyegette őt
- 3 – félt tőle
- 4 – őt fenyegette meg
- 5 – egyéb

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B20. Haragszik-e még rá a tett miatt?

- 1 – igen
- 2 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

MINDENKITŐLI

B21. Eltekintene-e a tettes megbüntetésétől, ha az okozott kárt jóvátenné?

- 1 – igen, teljes mértékben
- 2 – igen, részben
- 3 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B22 KÁRTYA

B22. Milyen gyakran szokott Önnek eszébe jutni ez az eset mostanában?

- 5 – nagyon gyakran
- 4 –
- 3 –
- 2 – —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI
- 1 – nagyon ritkán —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI

0 – nem tudja —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI
X – nincs válasz/adathiány —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI

ÉRZELEM-KÁRTYA

B23. És mit érez mostanában, ha visszagondol erre az esetre? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyébbet:	1	2	0	9